National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

K. A.
S. D. M.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1937:32
FINANSDEPARTEMENTET

1936 ÅRS LÖNEKOMMITTÉ

BETÄNKANDE

MED UTREDNING OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

DYRORTSGRUPPERINGEN

STOCKHOLM
1937

Statens offentliga utredningar 1937

Kronologisk förteckning

1. Socialiseringsproblemet. 2. Hushållsräkningens problem och faktorer. Tiden. viij, 173 s. Fi.
2. Socialiseringsidéer och socialiseringspraxis i Sovjetunionen. 2. Tiden. vij, 140 s. Fi.
3. Betänkande med förslag till revision av förvarings- och interneringslagarna m. m. Marcus. 96 s. Ju.
4. Statslotteriutredningen. Betänkande med förslag rörande svenskt penninglotteri. Hæggström. 177 s. H.
5. Betänkande med förslag till lagstiftning angående särskilda husbehovsskogar i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker m. m. Marcus. 98 s. 1 karta. Jo.
6. Yttrande i abortfrågan. Marcus. 56 s. S.
7. 1934 års nämnd för städningsutredning. Betänkande med speciella beräkningar och förslag rörande ersättningarna för städningsarbete inom vissa statliga ämbetslokaler i Stockholm m. m. Marcus. 54 s. Fi.
8. Betänkande med förslag angående den statsunderstödda vattenavlednings- och avdikningsverksamheten samt därmed sammanhängande spörsmål. Hæggström. 275 s. 3 bil. Jo.
9. Utredning rörande jordbrukets läge i Norrland med vissa förslag till åtgärder till förbättrande av den norrländska jordbrukarbefolkningens ekonomiska ställning. Marcus. 145 s. Jo.
10. Betänkande med förslag angående rätt till fiske i Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön i Jämtland. 1. Lagförslag och motiv. Marcus. 530 s. Jo.
11. Betänkande med förslag angående rätt till fiske i Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön i Jämtland. 2. Kartbilagor. Vänern och Hjälmaren Marcus. 4 s. 17 kartor. Jo.
12. Arbetslöshetsundersökningen den 31 juli 1936. Beckman. 196 s. 1 karta. S.
13. Lagberedningens förslag till lag om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser m. m. Norstedt. 175 s. Ju.
14. Betänkande med förslag till vissa lagstiftningsåtgärder till motverkande av överdriven skuldsättning inom jordbruket. Marcus. 303 s. Jo.
15. Utredning med förslag till vissa åtgärder för trafiksäkerhetens höjande vid korsningar i samma plan mellan järnväg och väg samt järnvägarnas beredande av bidrag av automobilskattemedel till säkerhetsanordningarna vid dylika korsningar. Hæggström. 107 s. K.
16. Hembiträdesutredningens betänkande. 1. [illegible] kande och förslag i fråga om utbildning av biträden. Beckman. 202 s. S.
17. Betänkande angående vissa med frivillig anskaf av luftvärnsmateriel sammanhängande frågor. man. 48 s. Fö.
18. Promemoria angående grunderna för en refo lagstiftningen om rätt till litterära och musik verk. Norstedt. 67 s. Ju.
19. Betänkande med förslag till åtgärder mot sm kastning hos nötkreatur. Idun. 81 s. Jo.
20. Utredning angående de rättsbildade domsag denas anställnings- och avlöningsförhållanden stedt. 54 s. Ju.
21. Betänkande med förslag till lag om minim för lantarbetare. Beckman. 214 s. Jo.
22. Efterskrift till »Kyrkogodset i Skåne, Halla Blekinge under dansk tid». Av E. Schalling cus. 66 s. E.
23. Betänkande angående pensionsstyrelsens in tetsförebyggande verksamhet. Beckman. 14
24. Förslag till ändrad lagstiftning om sammanträ av brott jämte motiv. Norstedt. 132 s. Ju.
25. Utredning rörande flottans fartygstyper m. m stedt. 232 s. Fö.
26. Betänkande med utredning och förslag röran redskapsarbeten. Beckman. 221 s. S.
27. Betänkande med förslag till lönereglering för personalen vid kommunala mellanskolor, ko nala flickskolor och högre folkskolor. No 122 s. Fi.
28. Betänkande med förslag till lag om skyddskop ning m. m. Beckman. 482 s. S.
29. Betänkande med förslag till lag om allmän skogar i Norrland och Dalarna m. m. Marcus. 2 kartor. Jo.
30. Redogörelse för inventering av odlingsjord å parkerna nedanför odlingsgränsen i de två gaste Norrlandslänen ävensom för vissa andr drag. Kihlström. 82 s. Jo.
31. Betänkande med förslag angående inrättan ett statens institut för folkhälsan. Beckman 3 bil. S.
32. 1936 års lönekommitté. Betänkande med utr och förslag angående dyrortsgrupperingen. M 178 s. Fi.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begy bokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre ning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1937:32
FINANSDEPARTEMENTET

1936 ÅRS LÖNEKOMMITTÉ

BETÄNKANDE

MED UTREDNING OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

DYRORTSGRUPPERINGEN

STOCKHOLM 1937
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

Till KONUNGEN.

På föredragning av chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, beslöt Eders Kungl. Maj:t den 24 april 1936 tillsättande under finansdepartementet av en kommitté, benämnd 1936 års lönekommitté, med uppdrag att

verkställa revision av gällande avlöningsbestämmelser för befattningshavare vid den civila och militära statsförvaltningen i huvudsaklig överensstämmelse med av föredragande departementschefen till statsrådsprotokollet angivna riktlinjer.

Till ledamöter i kommittén förordnade Eders Kungl. Maj:t generaldirektören och chefen för kommerskollegium *G. H. Eriksson,* tillika ordförande, ledamoten av riksdagens andra kammare, ombudsmannen *O. Andersson* i Malmö, ledamoten av riksdagens första kammare, grosshandlaren *D. Hansén,* docenten vid Stockholms högskola *A. H. Johansson,* ledamoten av riksdagens andra kammare, hemmansägaren *G. Strindlund,* ledamoten av riksdagens första kammare, skogschefen *C. G. L. H. Tamm* samt expeditionschefen i finansdepartementet *E. A. Westling.*

Samtidigt bemyndigade Eders Kungl. Maj:t chefen för finansdepartementet att tillkalla sakkunniga för att vid behandlingen av särskilda frågor medverka vid utredningsarbetet ävensom utse representanter för av arbetet berörda verk, institutioner och personalsammanslutningar att i erforderlig omfattning överlägga med kommittén. Tillika bemyndigades chefen för finansdepartementet att förordna sekreterare åt kommittén och ställa till dess förfogande det arbetsbiträde i övrigt, som kunde vara behövligt.

Genom beslut den 24 april 1936 förordnade vidare chefen för finansdepartementet till kommitténs huvudsekreterare expeditionschefen Westling samt till sekreterare i kommittén sekreteraren i statskontoret *A. Carlsson.*

Sedan ledamoten herr Strindlund utnämnts till statsråd och i anledning härav erhållit begärt entledigande från uppdraget att vara ledamot av kommittén, förordnade Eders Kungl. Maj:t genom beslut den 17 juli 1936 till ledamot i Strindlunds ställe ledamoten av riksdagens andra kammare, hemmansägaren *A. L. Hansson* i Rubbestad.

Enligt de för 1936 års lönekommitté utfärdade direktiven, innefattade i chefens för finansdepartementet anförande till statsrådsprotokollet vid kommitténs tillsättande, ingår det i kommitténs uppdrag att verkställa en omprövning av frågan om formen för lönebeloppens gradering med hänsyn till skiftningar i prisläget från ort till ort eller med andra ord en omprövning av den i lönesättningen för tjänstemän vid nyreglerade statliga verk tillämpade dyrortsgrupperingen.

Då denna fråga — som för övrigt har betydelse ej blott för den statliga lönesättningen utan även för vissa andra ändamål — kunnat behandlas såsom ett från kommitténs övriga uppgifter väsentligen fristående problemkomplex, har kommittén efter fullbordandet av de utredningar, som inom kommittén verkställts i ämnet, ansett sig böra avgiva särskilt betänkande i denna fråga utan avvaktan på färdigställande av kommitténs förslag i övriga avseenden. Kommittén har ansett sig hava så mycket större anledning härtill, som ett slutligt ståndspunktstagande till en del av de förslag, som av kommittén framläggas beträffande grunderna för dyrortsgrupperingen, torde förutsätta närmare övervägande rörande vissa metodfrågor samt det synts

önskvärt att genom betänkandets skyndsamma framläggande giva rådrum för den ytterligare beredning av frågan, som må vara erforderlig före verkställandet av ny dyrortsgruppering.

Då kommittén sålunda härmed till Eders Kungl. Maj:t överlämnar betänkande i dyrortsgrupperingsfrågan med därtill hörande bilagor, torde med avseende å kommittéarbetets bedrivande och organisation, såvitt angår nämnda fråga, böra meddelas följande.

Arbetet med utredning i dyrortsgrupperingsfrågan samt med utarbetande av betänkande i ämnet har i första hand ombesörjts av en särskild sektion inom kommittén. Denna sektion har bestått av kommitténs ledamöter herrar Andersson, Hansén, Johansson och Westling, den sistnämnde tillika sektionens ordförande. Sekreterargöromålen inom sektionen hava i olika delar bestritts dels av ledamöterna Johansson och Westling, dels ock av fil. lic. *O. H. Klackenberg,* vilken av chefen för finansdepartementet genom beslut den 28 maj 1936 förordnats att biträda med olika inom kommitténs sekretariat förefallande göromål.

Genom beslut den 28 maj 1936 har chefen för finansdepartementet förordnat t. f. förste aktuarien i socialstyrelsen *G. R. V. Berggren* och dåvarande t. f. aktuarien i samma styrelse, numera aktuarien i järnvägsstyrelsen *S. E. H. Bouvin* att biträda kommittén med utredningar berörande bland annat dyrortsgrupperingen. Vissa specialutredningar, för vilka redogöras i betänkandet, hava för sektionens räkning verkställts av Berggren och Bouvin. Jämväl t. f. förste aktuarien i socialstyrelsen *C. E. F. Öberg* har, enligt av sektionen under hand meddelat uppdrag, biträtt med vissa i betänkandet refererade särskilda undersökningar.

Sedan inom sektionen preliminära redogörelser och förslag i ämnet utarbetats, har beträffande dessa förslag samråd med representanter för socialstyrelsen ägt rum dels inom sektionen, dels ock inom kommittén in pleno. I dessa överläggningar, som ägt rum den 27 maj och den 1 juni 1937, hava från socialstyrelsens sida deltagit styrelsens dåvarande chef, generaldirektören *E. G. Huss,* byråcheferna *N. E. Bergsten* och *B. A. E. Nyström,* förste aktuarien *A. J. Tvengström* samt t. f. förste aktuarierna Öberg och Berggren.

I anslutning till vad i kommitténs direktiv förutsatts om beredande av tillfälle för företrädare för skilda personalgrupper att vid överläggningar med kommittén framföra sina synpunkter har, efter framställning från kommittén, departementschefen genom beslut den 27 november 1936 anmodat vissa större personalorganisationer att utse representanter jämte ställföreträdare för dessa att överlägga med kommittén. De av organisationerna utsedda personalrepresentanterna hava varit följande, nämligen för Statstjänarnas centralorganisation tullkontoristen *J. A. Reinwall* och förste expeditionsvakten *A. J. Andersson,* för Svenska järnvägsmannaförbundet förbundsordföranden *A. Löfgren* och stationskarlen *H. Johansson,* för Svenska officersförbundet kommendören *M. E. Giron,* för Sveriges statstjänstemannanämnd rektorn *C. A. Sjöwall,* för Trafiktjänstemännens riksförbund sekreteraren *A. G. Linnäs,*

för Svenska postmannaförbundet förrådsmästaren *G. Mattelin,* för Sveriges lokomotivmannaförbund förbundsordföranden *A. Borgstedt,* för Svenska underofficersförbundet fanjunkaren *A. Almroos* samt för De kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd kansliskrivaren *M. Waller.*

Överläggningar med personalrepresentanterna rörande grunderna för dyrortsgrupperingen hava hållits den 6—7 juli samt den 13 och den 16 september 1937. Härvid hava samtliga personalrepresentanter närvarit, dock att under de förstnämnda dagarna i stället för herr Reinwall deltagit förste reparatören *R. G. Nygren,* varjämte den 13 september i stället för herr Löfgren deltagit ombudsmannen *S. Christiansson.*

Särskilda yttranden av personalrepresentanterna äro fogade vid betänkandet.

Kommittén har från tjänstemän eller tjänstemannaorganisationer i skilda delar av landet fått mottaga åtskilliga framställningar i dyrortsgrupperingsfrågan. Dessa framställningar äro upptagna i en såsom bilaga till betänkandet fogad förteckning *(Bilaga 8).*

Stockholm den 16 september 1937.

Underdånigst

HERMAN ERIKSSON.

OLOF ANDERSSON.	D. HANSÉN.	AXEL L. HANSSON.
ALF JOHANSSON.	GUSTAF TAMM.	A. WESTLING.

Alfred Carlsson.

KAPITEL 1.

Redogörelse för nuvarande dyrortsgrupperingssystem.

a. Dyrortsgraderingens syfte och utformning i löneplanen. Det nuvarande svenska systemet för dyrortsgraderingen av statstjänstemannalönerna tillkom år 1919 såsom en del av kommunikationsverkens av riksdagen detta år antagna avlöningsreglemente. Systemet utarbetades av kommunikationsverkens lönekommitté av år 1918, i vars förslag härutinnan Kungl. Maj:t och riksdagen icke gjorde några ändringar.

Syftet med systemet angav kommittén i sitt betänkande (sid. 51) vara att genom olika totalavlöningar för tjänstemän å olika orter söka utjämna de i vårt land, särskilt under normala förhållanden, betydliga lokala växlingarna i de allmänna levnadskostnaderna. En dylik utjämning vore, framhöll kommittén, i särskilt hög grad påkallad med hänsyn till att enligt kommitténs förslag bostadsförmån eller däremot svarande ersättning, som tidigare i avsevärd mån utjämnat skiljaktigheter i kostnader å olika orter, skulle avskaffas såsom löneform.

Utjämningen förverkligades i avlöningsreglementet genom att till grundlönen (= lönen i billigaste ortsgrupp) lades ortstillägg, avsedda för befattningshavare å orter (kommuner eller delar av kommuner), där särskilda fördyrande omständigheter kunde påvisas, och till storleken varierande efter orternas dyrhet. Ortstilläggen i en och samma löneklass konstruerades som multiplar av det ortstillägg, som bestämts för den näst billigaste ortsgruppen. För denna ortsgrupp fastställdes sålunda ortstillägget i lägsta löneklassen för manliga tjänstemän till 90 kronor, i nästa ortsgrupp bestämdes det till 180 kronor etc., så att det i sjunde eller högsta ortsgruppen utgjorde 6 × 90 eller 540 kronor. Ortstilläggens belopp växlade även med löneklassens höjd å löneplanen, ehuru beloppen ej stego proportionellt med grundlönens belopp. Ortstilläggets maximum uppnåddes i 22:a löneklassen av löneplanen för manliga tjänstemän, där grundlönen var 7 140 kronor. Tillägget uppgick i denna och högre löneklasser till 240 kronor i näst billigaste ortsgruppen och till 6 × 240 eller 1 440 kronor i högsta ortsgruppen. Då löneplanerna år 1925 gjordes enhetliga för manliga och kvinnliga befattningshavare, fastställdes ortstillägget för löneklass 1 — där grundlönen bestämdes till 1 500 kronor — till 66 kronor och multiplar därav samt högsta ortstillägget som förut till 240 kronor och multiplar därav; sistnämnda ortstillägg upptogs för 26:e löneklassen — där grundlönen fastställts till 7 140

kronor — och högre löneklasser i kommunikationsverkens löneplan samt i B-löneplanen av allmänna civilförvaltningens avlöningsreglemente.

I löneplanerna hava de olika ortstilläggen icke upptagits såsom särskilt angivna belopp, utan de hava sammanslagits med grundlönen till ett totalbelopp för en var av ortsgrupperna i varje löneklass. Begreppet dyrortstillägg förekommer sålunda icke såsom löneform i avlöningsreglementena.

Enligt avlöningsreglementena fastställes fördelningen av stationeringsorterna på olika ortsgrupper av Kungl. Maj:t på grundval av utredning rörande de för orterna gällande allmänna levnadskostnaderna.

Dylik utredning verkställes genom undersökning, hur stora levnadskostnaderna för en viss familj skulle bliva per år, om familjen levat vid en och samma standard på rikets olika orter och de å orterna vid en viss tidpunkt konstaterade priserna gällt hela året. Mera konkret uttryckt fastställer man alltså för varje ort, hur många kronor familjens årsförbrukning av olika nyttigheter och tjänster skulle kostat vid tidpunkten ifråga. Nämnda förbrukning eller budget erhålles genom hushållskostnadsundersökningar såsom genomsnittsförbrukningen per år för ett flertal familjer i en viss socialklass. Hushållskostnadsundersökningarnas primärmaterial har varit dessa familjers noggranna hushållsräkenskaper, omfattande även anteckningar om de inköpta varornas mängder och kvaliteter. Vid dyrhetsmätningen för olika orter multipliceras budgetens mängdsiffror med vissa inhämtade priser. Prisuppgifterna för olika varor, gällande för den tidpunkt, till vilken grupperingen hänför sig, insamlas av socialstyrelsen med hjälp av kommunalmyndigheterna på rikets olika i undersökningen ingående orter. Genom hyresräkning införskaffas särskilda uppgifter om hyrorna i städer och en del stadsliknande samhällen (hyresräkning verkställdes dock icke vid den första grupperingen år 1920); i övrigt beräknas bostadsposten genom vissa summariska uppskattningar. Skattepostens storlek beräknas på grundval av centralt tillgängligt material. Med hänsyn till de såsom summor av de olika utgiftsposterna erhållna levnadskostnadstalen fördelas orterna sedan på de olika grupperna enligt metoder, vilka skola angivas i det följande.

Dyrortsgrupperingar ha under det nuvarande lönesystemets tid verkställts — bortsett från den första grupperingen, som skedde under tiden mellan löneregleringens beslutande år 1919 och dess ikraftträdande den 1 juli 1920— tre gånger och av Kungl. Maj:t fastställts respektive år 1925, år 1931 och år 1935. Härvid ha gjorts smärre, om ock betydelsefulla ändringar i grupperingsgrunderna från den ena grupperingen till den andra. Bland annat har budgeten på grundval av senare hushållskostnadsundersökningar moderniserats genom att vissa varuslag utbytts mot andra och även genom utökning av livsmedelsposten. Antalet undersökta orter har vidare nedbringats genom strykning av åtskilliga särorter. Dessutom har ock antalet ortsgrupper — genom särskilda riksdagsbeslut på grundval av dyrortsgrupperingsmaterialet — ökats med hänsyn till den ökade lokala prisspridningen. Några principiellt avgörande förändringar av förfarandet ha emellertid icke ägt rum. För en översikt av dyrortsgrupperingens innebörd och metoder torde därför en

närmare redogörelse för de viktigaste momenten av 1935 års gruppering vara tillfyllest.

b. 1935 års dyrortsgruppering. Prisuppgifterna för olika varuslag insamlades av socialstyrelsen — vilken vid samtliga tillfällen handhaft dyrortsgrupperingsarbetet — i form av medelpris för två skilda veckor, dels den 23—28 oktober 1933, dels den 23—28 april 1934. Endast uppgifterna från den senare tidrymden lades till grund för grupperingen. Det tidigare prismaterialet införskaffades som förberedelse till och kontroll å de senare prisuppgifterna. Några närmare data om den lokala spridning, som denna prisstatistik utvisade, relateras i annat sammanhang.[1]

Prisuppgifterna lämnades av de kommunala myndigheterna i orterna. Även en uppskattning av hyrespriserna å orten gjordes av de kommunala myndigheterna å det allmänna prisinsamlingsformuläret. Dessutom införskaffades uppgifter om hyrespriserna vid den allmänna hyresräkning, som beträffande flertalet orter med utpräglad hyresnivå vidtogs i samband med mantalsskrivningen för år 1934. Såsom orter med utpräglad hyresnivå betraktades orter med åtminstone något hundratal i den fria marknaden uthyrda lägenheter. Därjämte inhämtades genom ett flertal statliga verk upplysningar om de hyror, som befattningshavare vid dessa verk betalat för sina bostäder i den fria hyresmarknaden.

Uppgifter om de direkta statliga och kommunala skatterna erhöllos till större delen från statistiska centralbyrån. Skatteutjämningsbidragen för olika orter meddelades från finansdepartementet.

Budgeten för dyrortsgrupperingen uppgjordes på grundval av den vid 1933/34 års hushållskostnadsundersökning konstaterade genomsnittsförbrukningen för ett antal arbetar- och lägre tjänstemannafamiljer. Budgeten avsåg ett s. k. normalhushåll, bestående av man, hustru och 2 à 3 barn (3·3 konsumtionsenheter[2]).

Följande hushållsposter ingingo i budgeten: 1) livsmedel, 2) bränsle, 3) lyse, 4) bostad, 5) skatter och 6) »övriga utgiftsposter». Sistnämnda post omfattade emellertid endast såpa och skolagning, och budgeten var alltså betydligt avkortad. Den medtagna delen har av socialstyrelsen beräknats i allmänhet motsvara 65 à 70 procent av de totala hushållsutgifterna för ifrågavarande familj.[3] Under medgivande att det kunde varit önskvärt att taga med även övriga delar av totalbudgeten, har socialstyrelsen i 1933 års betänkande (sid. 105) avböjt detta såsom »icke möjligt eller ens försvarbart» på grund av de därmed förknippade vanskligheterna. Styrelsen har ansett sig »böra utgå från att i en hushållsbudget, som avsåge att representera ungefär

[1] Se kap. 3, sid. 61 o. f.

[2] »Konsumtionsenhet» betecknar det beräknade genomsnittliga konsumtionsbehovet hos en manlig individ över 15 år. Enligt den konsumtionsenhetsskala, som här kommit till användning, räknas en kvinna som 0·9 konsumtionsenheter och barn i olika åldrar såsom olika bråkdelar av en konsumtionsenhet: 0—3 år 0·15, 4—6 år 0·4, 7—10 år 0·75 och 11—14 år 0·9.

[3] Betänkande ang. dyrortsgrupperingsarbetet, Statens offentl. utredn. 1933: 21, sid. 41. Betänkandet benämnes i det följande i allmänhet »1933 års betänkande».

ensartad standard å samtliga orter, posterna beklädnad och övriga utgifter sammanlagt skola ingå med ungefär samma procenttal för respektive orter» (betänkandet sid. 41).

I princip var budgeten enhetlig för rikets olika delar, men vissa avsteg gjordes med hänsyn till mera betydande olikheter i konsumtionsbehov och konsumtionsvanor mellan olika delar av riket. Man försökte dock se till, att den skiljaktiga sammansättningen icke medförde någon standardförskjutning olika landsdelar emellan. Med hjälp av särskilda kalorital beräknades de särskilda budgeternas totala näringsvärde samt dettas fördelning på vegetabiliska och animaliska livsmedel, och därefter företogs en viss utjämning, varvid dock budgeten för övre Nordsverige fick behålla ett av de klimatiska förhållandena betingat högre näringsvärde.

Budgetens sammansättning ifråga om livsmedel, bränsle, lyse och »övriga utgifter» visas i följande tabell, av vilken även nyssnämnda variationer i avseende på varumängderna för olika landsdelar framgå:

Budgetens sammansättning vid 1935 års dyrortsgruppering.

(Exklusive bostad och skatter.)

Varuslag	Södra Götaland	Norra Götaland	Svealand	Nedre Norrland	Övre Norrland
Livsmedel.					
Oskummad mjölk	810 l	890 l	930 l	960 l	1 100 l
Smör: mejeri-	35 kg	36 kg	35 kg	35 kg	30 kg
Smör: lands-					
Helfet ost	16 »	23 »	19 »	20 »	20 »
Växtmargarin	40 »	36 »	43 »	47 »	55 »
Ägg	48 »	46 »	43 »	38 »	35 »
Nötkött: stek	30 »	30 »	30 »	40 »	48 »
Nötkött: soppkött					
» malet	15 »	15 »	15 »	12 »	16 »
Kalvkött: gödkalvstek	24 »	26 »	26 »	25 »	24 »
Kalvkött: spädkalvstek					
Färskt fläsk	58 »	48 »	42 »	40 »	46 »
Salt fläsk	20 »	20 »	20 »	15 »	12 »
Amerikanskt fläsk	—	—	—	—	12 »
Gädda	5 »	8 »	8 »	18 »	25 »
Färsk sill eller strömming	19 »	16 »	16 »	22 »	10 »
Torsk	18 »	20 »	5 »	5 »	2 »
Salt sill	19 »	21 »	25 »	33 »	33 »
Vetemjöl: där vetebröd *ej* medräknas[1]	135 »	180 »	190 »	175 »	195 »
Vetemjöl: där vetebröd medräknas	105 »	150 »	165 »	155 »	175 »
Rågmjöl	50 »	65 »	30 »	5 »	5 »

[1] Dessutom tillägges 10 kr. (bakningskostnad).

Varuslag	Södra Götaland	Norra Götaland	Svealand	Nedre Norrland	Övre Norrland
Rågsiktmjöl	40 kg	47 kg	25 kg	45 kg	60 kg
Havregryn	19 »	21 »	25 »	32 »	28 »
Hårt rågbröd	8 »	15 »	50 »	56 »	52 »
Sötlimpa	80 »	20 »	29 »	33 »	30 »
Grovbröd	73 »	23 »	10 »	10 »	—
Mjukt vetebröd (där sådant medräknas)	40 »	36 »	31 »	27 »	27 »
Potatis	440 »	390 »	370 »	340 »	350 »
Gula ärter	7 »	6 »	9 »	6 »	6 »
Äpplen	40 »	40 »	45 »	30 »	25 »
Apelsiner	13 d	13 d	14 d	11 d	11 d
Bananer	3 kg	3 kg	3 kg	3 kg	3 kg
Katrinplommon	13 »	13 »	13 »	14 »	16 »
Vitkål	23 »	22 »	25 »	15 »	13 »
Morötter	23 »	21 »	24 »	22 »	14 »
Bitsocker	125 »	135 »	135 »	135 »	150 »
Kaffe	20 »	20 »	20 »	20 »	24 »
Svagdricka	80 l	80 l	80 l	80 l	80 l
Bränsle.					
Björkved: orter med kol o. koks och med gas	2·0 kbm	3·5 kbm	2·0 kbm	4·0 kbm	—
Björkved: orter med kol o. koks men utan gas	3·0 »	4·5 »	2·5 »	4·5 »	4·0 kbm
Björkved: orter utan kol o. koks	9·0 »	7·5 »	5·5 »	7·5 »	5·0 »
Barrved: orter med kol o. koks och med gas	0·5 »	2·0 »	5·0 »	5·5 »	—
Barrved: orter med kol o. koks men utan gas	1·0 »	4·0 »	7·0 »	8·0 »	12·5 »
Barrved: orter utan kol o. koks	3·0 »	6·0 »	9·5 »	11·0 »	19·0 »
Hushållskol: orter med gas	6 0 hl	1·0 hl	1·0 hl	1·0 hl	—
Hushållskol: orter utan gas	9·0 »	1·0 »	1·0 »	1·0 »	1·0 hl
Koks	18·0 »	15·0 »	15·0 »	17·0 »	20·0 »
Kokgas	200 kbm	200kb m	200 kbm	200 kbm	—
Lyse.					
Elektrisk ström för belysning[1]	100 kwh	100 kwh	100 kwh	100 kwh	100 kwh
Fotogen: orter med el. ljus o. med gas	—	—	—	—	—
Fotogen: » » » » » utan »	15 l	15 l	15 l	15 l	15 l
Fotogen: » utan » » » » »	140 »	140 »	140 »	140 »	140 »
Fotogen: » » » » » med »	125 »	125 »	125 »	125 »	125 »
Övriga utgifter.					
Såpa	40 kg	40 kg	40 kg	40 kg	40 kg
Halvsulning o. klackning	6 par	6 par	6 par	6 par	6 par

[1] Motsvarande kvantitet vid andra beräkningsgrunder + mätarhyra o. d.

De återstående i budgeten medtagna hushållsposterna, bostad och skatter, erfordra närmare behandling.

Då bostadskostnaderna vid grupperingarna spelat en mycket stor roll för orternas placering på dyrortsskalan, har det vid alla grupperingarna varit av stor vikt att få dessa kostnader tillfredsställande fastställda. Detta har emellertid erbjudit speciella svårigheter. Principiellt har socialstyrelsen såväl vid 1935 års gruppering som vid tidigare grupperingstillfällen ansett nödvändigt att avstå från kravet på jämförelser mellan hyrorna för bostäder av likvärdig standard å olika orter. I stället har man inriktat sig på att med ledning av hyresuppgifter utan föregången kvalitetsbedömning efterforska genomsnittliga årshyran för på vederbörande ort befintliga hyreslägenheter i den fria hyresmarknaden. Vissa åtgärder med kvalitetsutjämnande verkan ha dock, såsom av det följande framgår, av socialstyrelsen vidtagits vid hyresuppgifternas bearbetning.

Vid granskningen av hyresuppgifter från orter med hyresmarknad uteslötos sålunda vissa grupper av bostäder. I första hand utsöndrades lägenheter, som utdömts av hälsovårdsmyndighet, men i övrigt lämnades kvalitetsförhållandena utan beaktande såsom utsöndringsgrund. Av hänsyn till hyressättningen utsöndrades dels lägenheter, vid vilkas uthyrning ett understödsmoment spelat in, dels lägenheter, uthyrda av offentliga och enskilda arbetsgivare åt hos dem anställda personer, dels ock av kommuner ägda och till privatpersoner uthyrda lägenheter (ofta belägna i byggnader, avsedda att rivas). Den största utsöndrade gruppen utgjordes emellertid av lägenheter, begagnade av ägaren själv, samt andra lägenheter, för vilka blott ett uppskattat hyresvärde kunde erhållas. Denna grupp var särskilt stor i villasamhällen och på orter, där bostadsföreningslägenheter utgjorde en avsevärd del av bostadsbeståndet. Av de återstående, vid dyrortsgrupperingen medräknade lägenheterna skedde en kvalitativ uppdelning, nämligen med hänsyn till förekomsten eller frånvaron av centralvärme. Då centralvärmelägenheterna i allmänhet efter frånräknande av bränslekostnaderna väsentligt överstiga andra lägenheter i pris, ansåg man sig — för att icke få för låga jämförelsetal för orter, i vilka centralvärmelägenheterna utgjorde en mindre andel av bostadsbeståndet än å orterna i genomsnitt, och för höga jämförelsetal för orter med ett relativt stort antal dylika lägenheter — böra beräkna medelhyran som om för alla städer och stadsliknande samhällen centralvärmelägenheternas frekvens motsvarat det för samtliga städer och stadsliknande samhällen uträknade genomsnittet eller 27 procent av hela lägenhetsbeståndet. Innan denna standardräkning gjordes, hade man för vardera lägenhetsgruppen beräknat medelpriset per eldstad för lägenheter av olika storlek från 1 kök eller 1 rum (= 1 eldstad) till högst 3 rum och kök (= 4 eldstäder), och av dessa olika eldstadsmedelpris hade tagits ett enkelt medeltal. Större lägenheter än 3 rum och kök blevo, såsom alltför fåtaligt representerade i mindre samhällen, ej beaktade. Vidare blevo enligt Kungl. Maj:ts direktiv lägenheter med bostadsrum understigande 9 kvadratmeter eller kök (kokvrå) understigande 6 kvadratmeter icke med-

räknade, med undantag för lägenhetstypen ett rum med kokvrå, vilken typ med dylik liten kokvrå medräknades såsom 1 1/2 eldstad.

Den i budgeten ingående bostadskostnaden avsåg en lägenhet närmast motsvarande 2 rum och kök, varför bostadskostnaden erhölls genom att multiplicera ovannämnda medelhyrestal med 3. Vid tidigare grupperingar hade gjorts en avräkning för olikheter i gängse rumsstorlek i skilda landsändar, men detta förfaringssätt blev vid 1935 års gruppering övergivet av skäl, som i det följande skola angivas.

För landsbygdens del beräknades med ledning av de kommunala myndigheternas hyresuppskattning och, i förekommande fall, uppgifter om tjänstemannahyrorna en generell bostadskostnadsnivå å alla orter, med uppdelning allenast i orter med tämligen allenarådande jordbruksbygd och sådana av mera »blandad» eller mera industriellt betonad karaktär. I samtliga jordbrukskommuner uppskattades sålunda bostadskostnaderna till 250 kronor, i flertalet »blandade» och industrikommuner till 300 kronor.

Skatteposten beräknades å alla orter för *en och samma inkomst.* Denna beräknades till 3 400 kronor eller samma belopp, som för ifrågavarande inkomstår, 1932, lagts till grund för beräknandet av skatteposten i socialstyrelsens fortlöpande levnadskostnadsindex. De praktiska svårigheterna att genomföra en principiellt riktig gradering av inkomstskalan efter orternas olika dyrhet föranledde detta summariska förfaringssätt. Vid skattepostens beräkning gjordes även genomgående lika personliga avdrag och lika stora avdrag för erlagda skatter. De personliga avdragen beräknades för en inkomsttagare i ortsgrupp III med hustru och 2 minderåriga barn. Faktiskt medförde detta förfaringssätt för låga skattesiffror för orter, vilkas allmänna levnadskostnader voro höga. Vid skatteberäkningen togs hänsyn till den statliga inkomst- och förmögenhetsskatt, som erlades i november 1933 och maj 1934, den kommunal- och den municipalskatt, som beslöts i december 1933 och betaltes under år 1934, i förekommande fall med avdrag för skatteutjämningsbidragen, den vägskatt, som beslöts hösten 1933 och erlades 1933 eller 1934, samt den landstingsskatt, som beslöts i september 1933 och betalades 1933/34. S. k. personliga skatter och tingshusmedel medräknades enligt Kungl. Maj:ts beslut icke vid 1935 års gruppering.

Den för varje särskild ort uträknade summan av de sex ovan närmare angivna hushållsposterna utgjorde det levnadskostnadstal, som, uttryckt i promille av ett riksmedeltal, låg till grund för ortens placering i viss ortsgrupp, s. k. dyrortsindex.

Efter uträknandet av orternas levnadskostnadstal återstod med andra ord för grupperingens slutförande att omvandla levnadskostnadstalen i indextal och att därefter på grundval av indextalen verkställa orternas gruppering.

Först beräknades då det riksmedeltal, riksmedeldyrheten, som vid grupperingen skulle sättas lika med 1 000 indexenheter. Riksmedeldyrheten kan definieras som det krontal, vilket anger medellevnadskostnader-

na för samtliga orter i riket, *vägda* med hänsyn till folkmängdssiffrorna. Det erhölls på följande sätt. Samtliga orter uppdelades på grupperna a) jordbrukskommuner, b) »blandade» kommuner, c) övriga landskommuner samt d) städer, köpingar och municipalsamhällen. För alla orter inom varje sådan grupp beräknades i varje län ett enkelt medeltal. Av dessa fyra medeltal uträknades ett länsmedeltal, varvid varje grupp fick väga i förhållande till den totala folkmängden inom de kommuner, som hörde till gruppen. Slutligen uträknades ett genomsnitt av länsmedeltalen, vägda med hänsyn till länens folkmängder. Detta genomsnitt var den sökta riksmedeldyrheten, vilken vid 1935 års gruppering uppgick till 1 881 kronor. Detta tal betecknades med 1 000, och med utgångspunkt härifrån omräknades därefter alla krontalen till indextal.[1] Högst lågo förorterna Karlberg och Tomteboda med ortsindex 1 442, närmast följda av Stockholm med 1 426 och Luleå med 1 345. Orterna med de lägsta indextalen voro Dänningelanda i Kronobergs län (751), Broby i Skaraborgs län (767), Jälluntofta (768) och Adelöv (771), de båda sistnämnda i Jönköpings län.

Grupperingen av orterna på grundval av indextalen omfattade fastställande dels av antalet ortsgrupper, dels av gruppgränserna. Antalet ortsgrupper är visserligen formellt bestämt genom avlöningsreglementenas löneplaner, vilka omfatta sju grupper, A—G. Med hänsyn till den ökade procentuella skillnad mellan levnadskostnaderna å dyraste och å billigaste ort, som indextalen utvisat i jämförelse med 1920 års gruppering[2], beslöto emellertid Kungl. Maj:t och riksdagen år 1931 ett provisoriskt dyrortstillägg, till beloppet lika med löneskillnaden mellan två till varandra gränsande ortsgrupper, att utgå till befattningshavare å orter med indextal över 1 290, och på grundval av dyrortsgrupperingsmaterialet år 1935 beslöts att till befattningshavare å huvudsakligen orter med indextal överstigande 1 350 därjämte giva ett provisoriskt dyrortstillägg å 120 kronor, lika i alla

[1] Förfaringssättet därvid var exempelvis för en ort med levnadskostnadstalet 1 700 kronor: om 1 881 kronor är lika med 1 000 enheter, motsvarar en enhet $\frac{1\,881}{1\,000}$ kronor, och alltså går det på 1 700 kronor 1 700: $\frac{1\,881}{1\,000} = \frac{1\,700}{1\,881} \times 1\,000$ eller 904 enheter. Dyrortsindex för orten är sålunda 904. Dyrortsindextalet erhålles med andra ord genom att multiplicera levnadskostnadstalet med 1 000 och dividera produkten med riksmedeltalet.

[2] Dyrortsindextalen sträckte sig vid de olika grupperingarna från

	högst	lägst
1920	1 311	774
1925	1 362	771
1931	1 390	791
1935	1 442	751.

Det må emellertid understrykas, att talen endast angiva graden av den lokala prissplittringen vid grupperingstillfället och ej kunna jämföras från den ena grupperingen till den andra såsom mått på levnadskostnaderna. Dyrortsindex 1 311 år 1920 betydde högre faktiska levnadskostnader än 1 442 år 1935, och indextalsskillnaden år 1920 mellan dyraste och billigaste ort, 537, betydde säkert en större levnadskostnadsskillnad i kronor än indextalsskillnaden år 1935, 691 indexenheter (se härom vidare i kap. 5).

löneklasser. Härigenom kan gruppantalet sägas ha ökats med två ortsgrupper, »H» och »I», och alltså ha blivit nio.

Såsom förut nämnts tillkommer det Kungl. Maj:t att fastställa orternas fördelning å de uti löneplanen upptagna ortsgrupperna. Kungl. Maj:t hade sålunda att fastställa gruppintervallerna och bestämma gruppgränsernas läge i förhållande till indextalen. Gruppintervallerna fastställdes år 1935, liksom 1925[1] och 1931, till 60 enheter i de fem mellangrupperna, och gruppgränserna bestämdes på följande sätt:

grupp A	— 930
» B	931— 990
» C	991—1 050
» D	1 051—1 110
» E	1 111—1 170
» F	1 171—1 230
» G	1 231—

I princip torde uppdelningen av indexskalan på ortsgrupper ha skett efter den metoden, att först avskildes de extremt dyra och billiga orter, för vilka prismaterialet ansågs alltför bräckligt att läggas till grund för skalans uppdelning, och därefter delades återstoden i lika delar.

Inplaceringen av orterna, vartill socialstyrelsen uppgjorde förslag, skedde ej helt mekaniskt efter gruppgränserna. Socialstyrelsen vidtog efter skälighetsprövning jämkning av en orts placering, där detta ansågs erforderligt, t. ex. för att förebygga två närliggande orters inplacering i skilda grupper på grund av ringa skillnader i indextal, som föranletts av ojämnheter i prismaterialet, sannolikt beroende på tillfälligheter i prisbildningen eller skilda uppfattningar hos de kommunala myndigheterna om de rätta medelpriserna. Sedan intresserade parter lämnats tillfälle att taga del av förslaget och framställa erinringar däremot samt socialstyrelsen yttrat sig över dessa, fastställdes ortsfördelningen av Kungl. Maj:t genom kungörelse den 28 juni 1935 (nr 425). Kungl. Maj:ts beslut innebar vissa skälighetsprövningar i avseende på orters placering utöver de av socialstyrelsen föreslagna.

c. Klagomål och erinringar. Det föreliggande grupperingssystemet kan icke sägas ha fungerat friktionsfritt. Från tjänstemannahåll ha klagomål och erinringar i stor utsträckning framställts både hos Kungl. Maj:t och hos socialstyrelsen. För lönekommitténs räkning har t. f. förste aktuarien i socialstyrelsen G. Berggren upprättat en sammanställning av denna kritik. Några därvid framkomna viktigare synpunkter må här återgivas. Den stora mängden klagomål av rent lokalt detaljintresse — riktande sig t. ex. mot att socialstyrelsens instruktioner ej beaktats av de prisinsamlande ortsmyndigheterna eller att fel eljest begåtts vid prisinsamlingen — förbigås

[1] Vid 1920 års gruppering hade intervallerna i mellangrupperna varit 50 och övre gränsen av grupp A gått vid 950, alltså övre gränsen av B vid 1 000 etc., så att högsta gruppen, G, omfattat orter med indextal över 1 200.

härvid, liksom också klagomål grundade på obekantskap med principerna för dyrortsgrupperingen.

I fråga om varupriserna ge klagomålen belägg för föreliggande svårigheter att erhålla riktiga medelpriser på samma kvaliteter. En konsumtionsförening kan hålla andra priser än privataffärer, handlande i ortens centrum andra priser än affärer i utkanterna. Affärsinnehavarna kunna vara obenägna att verifiera en viss prisuppgift, då de även föra sådana varor till andra priser och tro sig kunna ha nytta av att lämna låga prisuppgifter. — Det har ifrågasatts, om de kommunala myndigheterna, särskilt arbetstyngda drätselkammare, äro de lämpligaste prisinsamlarna, och om icke för ändamålet sammansatta lokala prisnämnder skulle sköta saken bättre.

Jämförelser med närliggande samhällen ligga ofta bakom klagomål, särskilt från förorter. Tjänstemän å dessa orter framhålla ofta, att de merendels få lov att göra sina inköp i det större samhället, varigenom livsmedelskostnaderna, i stället för att vara lägre, ökas med frakt- och resekostnader. Tjänstemän å badorter klaga över att tidpunkterna för prisinsamlingen medföra, att den dyrtid på 3 à 4 månader, som å dessa orter uppkomma under badsäsongen, icke beaktas.

De flesta och viktigaste anmärkningarna mot systemet gälla bostadsposten. Det har framhållits, att levnadskostnadsjämförelsen borde grundas på en enhetlig bostadsstandard och de stora kvalitetsolikheterna hos bostadsbeståndet å olika orter beaktas. Kritik riktas emellertid ej blott mot principen att efterforska *efter ortens förhållanden* medelgoda lägenheter utan även mot det *sätt,* på vilket detta sker. Det anses otillfredsställande, att man vid sökandet efter priset för medelgoda lägenheter utsöndrar endast av hälsovårdsnämnd faktiskt utdömda bostäder. Då hälsovårdsnämnden i en viss kommun enligt meddelande i ortspressen ej utdömt hälsovådliga fastigheter av hänsyn till de tryckta tiderna — hyresgästerna i dessa ansågos då icke ha råd att bo bättre — kommo enligt klagomålen dessa lägenheter att medtagas vid hyresräkningen. Anmärkningarna lämna en provkarta på dåliga lägenheter, som medtagits vid hyresräkningarna (sollösa, fuktiga, illa belägna eller av ålder medfarna lägenheter, lägenheter med ungefär 2 meter till taket eller, kort sagt, ett bostadsbestånd, som merendels existerar på grund av fattiga åldringars och andra personers ekonomiska nödläge). Det har påpekats, att en livlig bostadsproduktion med ty åtföljande standardhöjning föranleder en stegring av bostadskostnadsposten för orten. Från något håll har yrkats, att jämförelsen för de hyresräknade orterna skulle avse en standardbostad med centralvärme, vatten och avlopp, elektriskt ljus, w. c., egen tambur, garderober, skafferi, källare samt del i tvättstuga och torkvind. Ett annat förslag i samma riktning avser att ge orter, i vilka lägenheterna i högre grad sakna moderna bekvämligheter, viss tilläggsprocent i den beräknade medelhyran med avvägning efter olika bekvämligheters värde.

I detta sammanhang må omnämnas, att i en till lönekommittén inkommen

framställning från tjänstemän i Luleå gjorts gällande, att bostadsposten för denna stad blivit för lågt upptagen i förhållande till Stockholm på grund av metoden att ej medräkna rum med mindre golvyta än 9 kvadratmeter. Denna metod hade medfört, att huvudsakligen lägenheter med större rum, betingande högre hyra, kommit att medräknas i huvudstaden, medan i Luleå, där »ifrågavarande lägenhetstyp nästan saknas», även de till arealen relativt mindre och billigare lägenheterna kommit med vid undersökningen.

Den vid hyresräkningarna företagna utsöndringen av lägenheter, som bebos av ägaren, har av tjänstemän i stadssamhällen ansetts medföra en sänkning av hyresmedeltalet, då därigenom uteslutits en betydande del av det moderna bostadsbestånd, som representeras av bostadsföreningshus och villor.

Den generellt kalkylerade bostadskostnaden för landsbygden har i de till socialstyrelsen eller Kungl. Maj:t inkomna klagomålen allmänt ansetts ohållbart baserad. Uppskattningarna förmenas ge uttryck åt den lägre levnadsstandarden på landsbygden, där ortsbefolkningen av ekonomiska skäl ofta tvingats att leva i undermåliga bostäder. Det framhålles, att motsättningen mellan stad och land skärpes genom att hänsyn ej tages till av ägarna själva brukade bostäder: på landsbygden bo endast de fattigare i hyreslägenheter, vilka sålunda antagligen äro sämre än genomsnittet, medan befolkningen i städer och stadsliknande samhällen i gemen bor i hyreslägenheter. Tjänstemän å landsbygden ha ansett det vara orimligt, att deras förhållanden skulle normeras efter de fattigares bostäder på landsbygden, när nivån i och för sig vore förkastligt låg.

Klagomål ha även framförts över att vid hyresräkningarna urvalet av orter varierats. Den omständigheten, att alla önskvärda orter ej kunnat medtagas, har medfört, att bostadskostnaden för orter, vilka hyresräknats vid närmast föregående men ej vid sista hyresräkningen, måst approximativt beräknas med hänsyn till hyresutvecklingen på närliggande orter och för landet i dess helhet. Denna schematiska metod har, framhålles det, ej gjort rättvisa åt orter med särdeles livlig byggnadsverksamhet.

Uppdelningen av kommuner, särskilt städer, i skilda orter genom avsöndrande av ytterområden från de centralare delarna ha mött klagomål, framförallt från tjänstemän med tjänstgöring i ytterområdena men bosatta i de centrala delarna.

Mot systemet ha även förekommit *anmärkningar av mera allmänt principiell betydelse*. Kritik har riktats mot den effekten av omgrupperingarna, att en ort kan nedflyttas i ortsgrupp utan hänsyn till ortens egen levnadskostnadsutveckling, kanske av den anledningen att levnadskostnaderna å andra orter stigit eller stigit mera än å orten själv. Denna följd av den genom omgrupperingen åstadkomna relativa rättvisan orterna emellan vid grupperingstillfället har givetvis måst te sig egendomlig för tjänstemännen å orten. Man har även anmärkt på att grupperingsresultaten från den ena grupperingen till den andra på grund av indextalen icke äro jämförbara.

I betydande utsträckning ha erinringar gjorts mot avkortningen

av budgeten. Mot de utgiftssummor, som för olika orter erhållits av de medtagna hushållsposterna tillsammantagna, har anmärkts, att dessa tack vare budgetens avkortning icke utgjorde korrekta mått för de lokala levnadskostnadsolikheterna ens för den socialklass och den familjetyp, som budgeten avsett att motsvara. Anmärkningar av denna art ha på senare tid särskilt talrikt framställts från tjänstemän å billigare orter och kommit lönekommittén till del i form av åtskilliga resolutioner, antagna efter föredrag av läroverksadjunkten H. Malmgård i Eksjö eller åberopande en sammanfattning av hans föredrag, som tillställts och behandlats av lokala tjänstemannaorganisationer. Resolutionerna hävda, att de i budgeten obeaktade utgifterna, uppgående till 1/3 à hälften av de totala levnadskostnaderna, i stort sett äro desamma överallt.[1] I resolutionerna anföres vidare: »Det nu tillämpade systemet, enligt vilket skillnaden i fråga om levnadskostnaderna mellan två olika dyrortsgrupper i regeln är dubbelt så stor[2], som den rätteligen borde vara, leder uppenbarligen till orättvisor, vilka äro lika stora som de, man åsyftat att avhjälpa, eller i vissa fall ännu större, och medför dessutom allt tydligare framträdande svårigheter att besätta vissa tjänster å s. k. billiga orter.»

I sammanfattningen av nämnda föredrag utvecklas denna tankegång närmare. De ifrågavarande, ej medräknade kostnaderna angivas efter socialstyrelsen uppgå till cirka 1/3 av normalfamiljens utgifter och bestå av utgifter för beklädnad, inventarier, rengöringsmedel och tvätt, hygien, barnens skolutbildning, förenings- och försäkringsavgifter, nöjen och förströelser, resor, räntor, telefon, post och skrivmaterial, arbetshjälp i hemmet samt övriga ej specificerade utgifter, till vilka böra hänföras bland annat besparingar, amorteringar på studieskulder och pensionsavgifter. »En närmare undersökning av dessa», säger Malmgård, »visar emellertid, att någon variation efter dyrorter beträffande desamma icke förekommer samt att särskilt den rena landsbygden i vissa avseenden är att anse såsom verklig dyrort. Utgifterna för barnens utbildning, sjukvård, resor, frakter m. m. bliva nämligen för landsbygdens tjänstemän mycket betungande.» »Grundfelet i det nuvarande dyrortsgrupperingssystemet» är, att landsortsborna »även för dessa utgifter anses hava lägre omkostnader än dyrorternas befattningshavare. Enkel rättvisa kräver, att vid lika levnadsstandard dessa utgifter åtminstone beräknas till ett och samma belopp för hela riket.» Det grundfel, som sålunda anses vidlåda systemet, förmenas bli än mer framträdande för högre inkomster, vid vilka enligt socialstyrelsens beräkning de medtagna utgifterna ej uppgå till mer än hälften av de totala levnadskostnaderna. Den teoretiska innebörden av kritiken är, att »de av socialstyrelsen framräknade dyrortsindextalen endast böra få tillämpas på så stor del av respektive budgeter, som de utgiftsposter upptaga, vilka ligga till grund för beräkningen av desamma».

[1] En försiktigare resolution från Malmslätt säger, att de »ingalunda äro direkt proportionella» mot de undersökta kostnaderna.

[2] Den försiktigare Malmslättsresolutionen: »mycket större än . . .»

Föredraget utmynnar i krav på en radikal förenkling av dyrortsgrupperingsarbetet och i ett förslag, som dock ej innefattats i resolutionerna, att man vid lönernas dyrortsgradering blott skulle räkna med variationerna ifråga om bostadshyra och möjligen även skatter. Kronsumman av övriga utgifter säges utan olägenhet kunna beräknas lika för alla orter. Ifråga om hyresposten ansluter sig Malmgård till den ovan återgivna kritiken och gör sålunda gällande, att det nuvarande beräkningssättet i hög grad missgynnar orter med underhaltigt bostadsbestånd. Han hävdar i anslutning härtill, att jämförelsen endast bör avse likvärdiga bostäder.

Yrkanden i motsatt riktning mot de Malmgårdska ha även kommit lönekommittén till del i förberörda framställning från statstjänstemän i Luleå. I denna göres gällande, att spännvidden mellan löner för olika dyrortsgrupper rättvisligen ej kan justeras nedåt, och detta yrkande stödes på en uppfattning, som går stick i stäv mot den på Malmgårds framställning grundade landsortsopinionen. »Erfarenheten ger nämligen vid handen, att vistelsen å en dyrort nödvändigt medför *mer*utgifter även för de konsumtionsnyttigheter, vilka icke ingå i det material, som ligger till grund för bestämningen av dyrortsgrupperingen.»

KAPITEL 2.

Principiella synpunkter på dyrortsgrupperingen.

a. Inledning. Förevarande kapitel innefattar en principdiskussion av vissa teoretiskt grundläggande spörsmål i fråga om interlokala levnadskostnadsjämförelser och därpå grundade lönegraderingar, avseende framförallt att klargöra de möjligheter och begränsningar, som ett dyrortsgraderingssystem av den svenska typen implicerar. Diskussionen föres utifrån antagandet, att det nuvarande dyrortsgrupperingssystemet, grundat på mätningar av levnadskostnaderna i allmänhet å olika orter, i princip skall bibehållas. Skälen för detta av kommittén valda utgångsläge må här i korthet anföras.

Några yrkanden på övergång till annat system ha vid de talrika meningsbrytningarna i dyrortsgrupperingsfrågan i själva verket icke framställts. Klagomålen och invändningarna ha rört systemets brister, ej systemet såsom sådant. I den kommitté för utredning av dyrortsgrupperingsfrågan, som den 18 december 1936 tillsattes av styrelserna för Sveriges statstjänstemannanämnd och Trafiktjänstemännens riksförbund (nedan kallad tjänstemannakommittén) och som avgav sitt utlåtande den 5 februari 1937[1], framfördes visserligen av en ledamot, läroverksadjunkten Malmgård, ett förslag, vars genomförande i realiteten skulle medföra en övergång till ett system med interlokalt lika löner, i vilket dock genom ett i lönen inlagt hyresbidrag jämte särskilda tillägg å speciellt skattetyngda orter gåves kompensation för olikheter i bostads- och stundom skattekostnader. I reservation till kommitténs yttrande uttalade även en annan ledamot sympatier för förslaget, i vad det avsåg ortsgraderingen av de högre tjänstemännens löner. Motiveringen för förslaget gick ut på, att summan av de (i den officiella budgeten) medräknade utgiftsposterna utom hyran, eventuellt skatterna, kunde anses vara i det närmaste lika för alla orter samt att summan av de icke medräknade utgifterna likaledes kunde behandlas såsom konstant. Yrkandet avsåg alltså närmast en sådan rationell förenkling av nuvarande system, att andra kostnader än hyres- och eventuellt skattekostnader skulle lämnas åsido vid levnadskostnadsmätningen å de olika orterna. Då, såsom nämnts, förslaget baserats på en förmodan om en ringa spridning av levnadskostnaderna, med undantag för hyror och eventuellt skatter — en förmodan som emellertid, på sätt tjänstemannakommittén funnit uppenbart och

[1] Utlåtandet har av tjänstemannaorganisationerna överlämnats till lönekommittén och har av lönekommittén beaktats vid behandlingen av dyrortsgrupperingsfrågan.

jämväl en för lönekommitténs räkning verkställd prisgeografisk undersökning (nedan refererad i kap. 3) utvisat, icke håller streck — synes nämnda förslag icke kunna sägas innefatta något yrkande på ett nytt dyrortsgrupperingssystem i den meningen, att dyrortsgraderingen icke skulle ske med hänsyn till olikheter i levnadskostnaderna i allmänhet.

Enligt lönekommitténs mening kunde förvisso ur praktiska synpunkter argument anföras för en mera summarisk gradering av lönerna med hänsyn till dyrhetsförhållandena, exempelvis i stil med det engelska eller det danska systemet.[1] Sedan det nuvarande svenska systemet, enligt vilket lönegraderingen i princip avväges efter de *totala* levnadskostnadernas variationer, länge tillämpats och, såvitt opinionsyttringar utvisa, ingått i tjänstemännens medvetande såsom uttryck för ett allmänt rättvisekrav, skulle dock sannolikt ett övergivande av de allmänna grunderna för detta system möta starkt motstånd. En lönegradering, som gåve kompensation endast för olikheter i hyra eller för olikheter i hyra och skatt, skulle för tjänstemännen te sig som orättvis. Ett slopande av det nuvarande systemet torde därför icke utan starkt vägande skäl böra ifrågasättas, och dylika skäl synas icke föreligga. Även objektivt sett skulle nämligen en lönegradering efter olikheter endast i bostads- och skattekostnader vara otillfredsställande ur synpunkten av det ändamål, som man numera allmänt synes uppställa för dyrortsgrupperingssystemet, nämligen en interlokal utjämning av reallönerna. Såsom nyssnämnda i kap. 3 refererade undersökning utvisar, äro också andra budgetposter än bostad och skatter, framförallt livsmedel, underkastade en stark — med bostadspris och skatter icke överensstämmande — prisvariation, beroende kanske främst på prisgeografiska olikheter i skilda delar av vårt utsträckta land. Om man lämnade denna prisvariation obeaktad, skulle en godtycklig ojämnhet i reallönerna uppkomma. Det skulle dessutom ur praktisk synpunkt vara vanskligt att för flertalet fall låta bostadsposten vara den avgörande faktorn, då denna post onekligen är den besvärligaste att vid interlokala jämförelser statistiskt bemästra.

I syfte att vinna ökad visshet om riktigheten av den uppfattning om faktiskt rådande prisgeografiska förhållanden, på vilken kommittén grundat sitt avvisande av ett dyrortsgrupperingssystem, baserat endast på olikheter i bostads- och skatteposterna, samt att belysa verkningarna av ett dylikt system har kommittén låtit verkställa två särskilda undersökningar. Den ena av dessa har gällt utvecklingen av livsmedelspriserna och förändringar i deras spridning under de år, som förflutit, sedan prisinsamlingen för senaste

[1] I Danmark tillämpas ett system med särskilda ortstillägg, avvägda i huvudsak med hänsyn till olikheter i hyra och kommunalskatt. Det må anmärkas, att dessa tillägg för varje ort äro lika stora i alla lönelägen. I England förekommer en dyrortsgradering, som innebär, att de för Londonplacering gällande lönerna minskas med vissa fasta penningbelopp för två olika lägre ortsgrupper, i den lägsta med 10, 20 eller 30 pund, allt efter lönens storlek, och i den näst lägsta med hälften av nämnda belopp. Huvudsynpunkten vid den engelska graderingen torde ej vara tanken på interlokalt lika reallöner utan anpassning efter den fria arbetsmarknadens lönesättning.

dyrortsgruppering ägde rum. Den andra har avsett att utröna, hur grupperingsresultatet skulle förändra sig, om man med användande av materialet till senaste gruppering läte endast bostads- och skatteposterna fälla utslaget.

Förstnämnda undersökning, till vilken material erhållits ur Kooperativa förbundets fortlöpande prisstatistik, har ansetts befogad med hänsyn särskilt till den allmänna och till synes icke ogrundade uppfattningen, att under senare år spridningen i livsmedelspriserna skulle ha avsevärt reducerats i förhållande till den år 1933 rådande spridningen. För denna uppfattning talar en allmän prisstatistisk erfarenhet, att spridningen ökas under prisfallsperioder — och året 1933 betecknar ju avslutningen på ett varaktigt och mot slutet häftigt prisfall — men minskas under prisstegringsperioder. Under åren från och med 1933 ha vidare hela riket omfattande regleringar av de flesta av jordbruksprodukternas marknader ägt rum genom statliga åtgärder och organisationers verksamhet, vilket bör ha verkat i riktning mot en mera riksenhetlig prisbildning. Därest en sådan utveckling ägt rum, måste det vara av intresse att konstatera, i vilken grad den minskat prisskillnaderna. Undersökningen, för vilken närmare redogörelse lämnas i följande kapitel, ger vid handen, att prisspridningen verkligen blivit svagare, i det att den procentuella skillnaden mellan högsta och lägsta pris minskats i flera fall än den ökats, och att den allmänna prisstegringen från den 1 april 1934 till den 1 april 1937 — mätt genom kostnadssummorna för en livsmedelsbudget, uppgjord i viss anslutning till socialstyrelsens dyrortsgrupperingsbudget — genomgående varit större på billigare orter och mindre på dyrare. Å andra sidan visar undersökningen, att den kvarstående prisspridningen är jämförelsevis stor. Olikheterna i livsmedelsprisernas höjd på olika orter äro, trots de senare årens minskning i prisspridningen, alltjämt så betydande, att det synes kommittén icke kunna försvaras, att hänsyn ej tages till dem, när det gäller att jämföra den allmänna dyrheten på olika orter.

Den andra av de ovannämnda specialundersökningarna, en »försöksgruppering» av ett större antal utvalda orter på basis av enbart bostads- och skatteposternas olikheter, redovisas ävenledes närmare i följande kapitel. Dess resultat framvisa särskilt tre beaktansvärda drag. För det första skulle enligt ett dylikt system Stockholm fortfarande förbli den dyraste orten, medan flertalet andra orter — med undantag av A-orterna, som ju icke kunna erhålla lägre ortsgruppsplacering — skulle sänkas i ortsgrupp. Detta gynnande av Stockholm — vilket icke torde ha avsetts av dem, vilka uttalat sympatier för ifrågavarande omläggning i förhoppning, att den skulle verka till fördel för billigare orter — beror givetvis på att de exceptionellt höga bostadskostnaderna i Stockholm enligt det tänkta nya systemet fälla utslaget, medan enligt nuvarande system de *relativt* låga livsmedelskostnaderna medföra en avdämpning. För det andra missgynnas i allmänhet de nordliga orterna, vilkas dyrhet i hög grad betingas av höga livsmedelskostnader. För det tredje åstadkommes i övrigt en rad omkastningar orterna emellan. Dessa omkastningar skulle motsvara ett meningsfullt syfte endast under den förutsättningen, att beträffande andra poster än bostad och skatter icke förelåge några kostnadsskillnader, som kunde betecknas såsom

märkbara. Mot bakgrunden av de betydande faktiska kostnadsskillnader beträffande dessa andra poster, som påvisats genom de förut nämnda undersökningarna, te sig omkastningarna såsom helt godtyckliga.

Den omständigheten, att de nordliga orterna i allmänhet skulle bliva missgynnade enligt det tänkta systemet, ger i själva verket uttryck för det väsentliga argumentet för att man i dyrortsgrupperingen bör ta hänsyn så långt möjligt till de *totala* levnadskostnaderna. Levnadskostnadsskillnaderna i landet äro icke enbart betingade av skillnader i ortstyp — såsom tillnärmelsevis är fallet i sådana geografiskt föga utsträckta, tätbefolkade länder som Danmark och England — utan därjämte i hög grad av regionala olikheter och stora avstånd, som medföra avsevärda transportkostnader. Levnadskostnadsskillnader ortstyper emellan kunna, under i övrigt lika förutsättningar, antagas väsentligen bestämda av bostadskostnadernas olika höjd och i särskilda fall av olikheter i skatterna, men i fråga om regionala skillnader finnes ingen anledning att antaga någon dylik enkel regel.

Lönekommittén förutsätter sålunda, att ett brytande av huvudprincipen i nuvarande system, lönernas gradering efter variationen av samtliga levnadskostnader, icke ifrågakommer. Såsom av det följande framgår, förordar kommittén i stället en utbyggnad av systemet i syfte att bättre förverkliga nämnda huvudprincip.

Kommittén förbiser härvid icke, att den administrativa apparat och de kostnader, som den för dyrortsgrupperingen erforderliga pris- och hushållsstatistiken kräver, genom en sådan utbyggnad torde behöva i viss mån ökas. Vid övervägande av frågan, huruvida det ökade arbetet och kostnaderna för en utbyggnad av systemet äro värda att taga, bör emellertid beaktas, att den statistik, som utgör material för dyrortsgrupperingsarbetet, i många stycken är behövlig även för andra ändamål än dyrortsgrupperingen. I själva verket torde de önskemål i fråga om statistik, som kunna uppställas ur dyrortsgrupperingens synpunkter, till väsentliga delar sammanfalla med de önskemål om en förbättrad och fördjupad socialstatistik i allmänhet såsom grundval för en rationell planläggning av socialpolitiken, vilka måste alltmera framträda i samma mån som denna gren av den offentliga verksamheten tillväxer eller omstöpes. De förslag om förbättringar i bostadspostens beräkning t. ex., vilka kommittén i det följande framställer, hade varit ogenomförbara med de bostadsstatistiska resurser, som stodo till buds före den senaste allmänna bostadsräkningen och de därtill anknytande speciella undersökningar av bostadsförhållandena, vilka under senare år utförts. Nämnda reformer inom bostadsstatistiken hava ansetts påkallade på allmänna socialstatistiska och socialpolitiska grunder och kunde, betraktade enbart ur dyrortsgrupperingens synpunkt, ha betecknats såsom väl kostsamma. När emellertid detta förbättrade bostadsstatistiska underlag åvägabragts för andra ändamål, följer också därmed en möjlighet till förbättring av en viktig del av dyrortsgrupperingsarbetet. Den hushållskostnadsundersökning, varpå dyrortsgrupperingsbudgeten grundas, torde utgöra den viktigaste källan till den kunskap om svenska folkets levnadsstandard, som erfordras för lösning av åtskilliga

familjesociala och näringshygieniska frågor, på vilka socialpolitiken i stigande grad inriktats. I den mån förbättringar i den allmänna levnadsstandardsstatistiken ur dylika synpunkter påkallas och genomföras, komma de även dyrortsgrupperingsarbetet till godo. Ett fördjupat studium av de materiella levnadsvillkoren inom olika samhällsgrupper, innefattande sådana utredningar rörande närings- och bostadsförhållanden o. s. v., som hittills utförts i och med hushållskostnadsundersökningar, bostadsräkningar och vissa andra socialstatistiska undersökningar, skulle sålunda, om det företoges t. ex. vart tionde år — såsom hittills gällt för hushållskostnadsundersökningarna — vara av grundläggande betydelse även för dyrortsgrupperingen. Lönekommittén har självfallet icke att framställa förslag om förändringar i statistiken annat än i den mån dylika kunna vara direkt motiverade av dyrortsgrupperingsarbetets krav, men kommittén hyser den allmänna uppfattningen, att dessa krav på ett naturligt sätt tillgodoses genom en socialstatistik, som i första hand motiveras ur andra, allmännare och för samhället som helhet viktigare synpunkter än dyrortsgrupperingens.

En annan omständighet, värd att lägga stor vikt vid i detta sammanhang, är den alltmera vidgade betydelse, som den officiella dyrortsgrupperingen erhållit för löneavtalen å den allmänna arbetsmarknaden. Det synes icke saknas exempel på att därvid ortsindexskalan tillämpats okritiskt och utan hänsyn till sådana omständigheter, som i den statliga lönesättningen föranlett löneskalans sammanpressning i förhållande till ortsindexskalan. Det kan ligga en viss fara i att obefogade och socialt icke önskliga lönedifferenser på den allmänna lönemarknaden härigenom konserveras eller vidgas. I varje fall synes det kommittén uppenbart, att dyrortsgraderingens vidgade tillämpning ökar angelägenheten av att dyrortsgrupperingssystemet utformas på sådant sätt, att det ger en verklighetstrogen bild av levnadskostnadernas olikheter — så långt nu detta är möjligt — och att, i den mån förbättringar kunna åstadkommas genom utbyggnad av systemet, en dylik utbyggnad även företages.

b. Utjämning av reallönerna. Syftet med en ortsgradering av statstjänstemännens löner kan vara *antingen* att åstadkomma en anpassning till de lokala och regionala växlingarna i lönerna på den allmänna arbetsmarknaden för att därigenom säkerställa likvärdiga rekryteringsmöjligheter på olika orter *eller* att tillgodose ett mera abstrakt rättvisekrav på lika reallön, lika konsumtionsmöjligheter för tjänstemän med samma placering på löneskalan, oavsett tjänstgöringsort. I de allmänna motiv för det svenska systemet för dyrortsgraderingen, som vid olika tillfällen anförts, synes det senare syftet ha bildat grunden, även om någon klar utredning av syftet och metoderna att tillgodose detsamma knappast åvägabragts.

Vid dyrortsgraderingens genomförande i praktiken, d. v. s. vid bestämmandet av dyrortstilläggen i löneplanen, har det dock icke varit fråga om att åstadkomma en precis utjämning av reallönerna med utnyttjande av de resultat i fråga om de relativa levnadskostnaderna på olika orter, som man nått genom de tillämpade metoderna. I själva verket har löneplanens spänn-

vidd de olika ortsgrupperna emellan i skilda löneklasser bestämts under inverkan av allehanda hänsyn till »skälighet» — naturligtvis även till statsfinansiella omständigheter — utöver hänsynen till de kalkylerade olikheterna i levnadskostnader. Att dessa senare icke gjorts ensamt normerande — trots det deklarerade syftet att utjämna reallönerna — torde ha berott på att beräkningarna av levnadskostnaderna på olika orter ansetts dels vila på ett i vissa stycken bräckligt underlag, dels icke innefatta alla de moment, som vid jämförelser av »reallöner» böra tagas med i räkningen.

En dylik uppfattning är högst motiverad. Även om man bortser från ofullkomligheterna i prismaterialet, vilka icke skola behandlas i detta sammanhang, och från godtyckligheten inom vissa gränser i metoderna att mäta de relativa levnadskostnaderna — kommittén återkommer i fortsättningen till denna fråga — är det uppenbarligen icke helt realistiskt att uppfatta »reallönen» såsom bestämd enbart genom kvoten mellan penninglönen och de i penningar mätbara levnadskostnaderna. För att »reallönen» skall kunna ges någon normerande innebörd, vilket sker när utjämning av reallönen uppställes som ett lönepolitiskt mål, måste man fatta begreppet i en vidare bemärkelse, och det blir i och med detsamma svårbestämbart, delvis beroende av växlande subjektiva värderingar, och knappast statistiskt gripbart. Reallönen måste för det första räknas netto: särskilda uppoffringar, såväl i form av penningutgifter som i form av subjektiva obehag, speciella risker o. s. v., i sammanhang med en viss sysselsättning böra givetvis tagas med i räkningen. Den måste vidare i princip inbegripa alla de reella fördelar, vari en viss lön kan omvandlas. Dessa äro beroende bland annat av den miljö, i vilken lönen tillgodonjutes, samt av de levnadsvanor, som miljön mer eller mindre präglar, och inte endast av priserna. En mycket stor del av missnöjet med och kontroverserna omkring dyrortsgrupperingen hänföra sig ju till dessa reella fördelar (eller olägenheter), som äro förknippade med den miljö, vartill tjänstemannen genom sin tjänstgöring är bunden. Det ligger i sakens natur, att uppskattningen av dylika fördelar är subjektiv, och full enighet lärer icke kunna påräknas, så länge överhuvud några olikheter i dessa hänseenden bestå. En större stad erbjuder rikare valmöjligheter i konsumtionen och därmed också bättre möjligheter att utnyttja en viss lön än en mindre ort, även om priset på varje särskild vara vore detsamma. En tjänsteman i en stad har exempelvis en frihet i valet av bostad efter egen önskan, som kan vara tjänstemannen på landsbygden förmenad. Han har lättare tillgång till billiga förströelser, bibliotek, föreningsliv o. s. v. Den offentliga sjukvården och den allmänna socialvården äro även som regel bättre utbildade i städerna än på landsbygden; detta kan väl till någon del bringas inom de mätbara levnadskostnadernas ram, men vad som däremot icke kan mätas är den ökade trygghet, som dylika fördelar erbjuda. En tjänsteman med barn har i allmänhet i städerna möjlighet att välja mellan olika skolformer utan att därför behöva åsamka sig nämnvärda extra kostnader för barnens resor eller inackordering på annan ort. Överhuvud underlätta ju städernas alla kollektiva inrättningar livsföringen för den enskilde.

Å andra sidan kan tillvaron i en större stad på många sätt föranleda stör-

re penningutgifter, vilka till en svårberäknelig del kunna uppfattas icke som utgifter för en högre standard eller högre priser utan som utgifter i och med själva bundenheten till miljön och till därav särpräglade levnadsvanor. Att t. ex. hålla barnen på landet om sommaren eller t. o. m. hyra sommarnöje är för de flesta tjänstemän i stadssamhällen och särskilt i de större städerna knappast en lyx utan ett medel för att tillgodose ett rimligt behov av avspänning och rekreation.

Utvecklingen tenderar väl att till en del överbygga de klyftor i den av miljön betingade levnadsföringen, varom här är fråga (genom buss, radio, o. s. v.). Det är dock uppenbart, att efter all rimlig uppskattning ännu stora skillnader bestå, vilka här blott kort exemplifierats. Även om uppskattningarna i dessa frågor måste vara subjektiva, torde man dock kunna hålla för givet, att efter sedvanliga värderingar de icke mätbara reella fördelar, som städerna — enkannerligen de större — erbjuda, överväga de olägenheter, vilka tillvaron i en stad för med sig.

I själva verket är det icke görligt att teoretiskt avgränsa reallönebegreppet på sådant sätt, att endast den i penningkostnader mätbara konsumtionen medräknas. Varje statistisk beräkning, som avser reallönen, måste förses med en reservation för alla dessa reella fördelar, som kunna vara förbundna med åtnjutandet av en lön på viss ort men som icke kunna prisstatistiskt behandlas, därför att de icke äro föremål för prisbildning. Uppskattningen av dessa fördelar är subjektivt betonad och växlande, men detta utgör ingen anledning att utesluta dem vid övervägande om lönesättningen på olika orter. För bestämmandet av de lokala differenserna på den allmänna arbetsmarknaden spela de enligt erfarenheten sin roll.

Det är därför klart, att en utjämning av reallönerna — om en sådan åsyftas — aldrig kan göras exakt, eftersom reallönejämförelser icke kunna göras med numerisk exakthet. De i penningar mätbara levnadskostnadsolikheterna kunna icke tilldelas ensamt normerande vikt vid uppskattningen av reallönen: ett sådant förfarande skulle innebära, att man bortsåge från omständigheter, som äro i lika hög grad reella som priset på rågmjöl eller skolagning, och leda till ett resultat, som skulle te sig oskäligt inför ett praktiskt rimligt bedömande. Avvägningen av löneplanen med syfte att ge löntagare på olika orter likvärdiga reella fördelar måste innefatta en värdering — med nödvändighet skäligen vag och subjektiv — även av sådana inslag i »reallönen» i vid bemärkelse, som icke äro redovisade i och med statistiska levnadskostnadsberäkningar, även om dessa inkluderade samtliga penningutgifter.

Dessa tämligen självklara påpekanden äro icke gjorda för att reducera värdet av statistiska levnadskostnadsundersökningar utan för att framhäva, att det icke består någon som helst motsättning mellan en teoretisk reallönebestämning och en praktisk skälighetsprövning med hänsynstagande till allehanda omständigheter, som bedömas som relevanta vid en avvägning av lönerna på olika orter med syfte att nå likvärdiga reella fördelar. Påpekandet hade varit onödigt, om det icke i diskussionen av hithörande frågor ofta

förekommit, att statistiska levnadskostnads- och reallöneberäkningar givits en innebörd, som icke rätteligen tillkommer dem. Det säger sig dock självt, att konstaterade olikheter i de statistiskt mätbara levnadskostnaderna vid den praktiska avvägningen av lönedifferenserna olika orter emellan böra tillmätas en dominerande vikt — förutsatt att levnadskostnadsberäkningarna inbegripa samtliga eller en väsentlig del av hushållens penningutgifter. Det är även uppenbart, att statistiska levnadskostnadsundersökningar bli av desto större värde som stöd för en avvägning av lönerna, ju mera allsidiga och konkreta hushållskostnads- och prisundersökningar de grunda sig på: desto mindre göres andelen av de inslag i reallönen, som kunna vägas endast uppskattningsvis.

I det nuvarande svenska systemet för ortsgradering av statstjänstemännens löner är förfaringssättet det, att ortsgrupperingen bestämmes i princip enbart av relationerna mellan de för olika orter beräknade levnadskostnaderna, medan lönegraderingen så att säga i förminskad skala reproducerar dyrortsgraderingen, varvid förminskningen är olika stark i olika lönelägen. Det är ur givna motiveringar svårt att utläsa, huruvida denna dubbla sammanpressning av löneplanen (jämför kap. 5 om ortstilläggens sammanpressning olika ortsgrupper och olika löneklasser emellan) gjorts på den grund, att de statistiskt beräknade levnadskostnadsolikheterna ansetts överdriva de faktiska skillnaderna till följd av att den budget, varpå beräkningarna grundats, endast omfattat relativt starkt prisvarierande delar av utgiftsbudgeten samt att levnadskostnadsolikheterna för högre inkomsttagare ansetts mindre än för inkomsttagare på den nivå, till vilken den använda budgeten närmast hänfört sig. Dessa frågor skola i fortsättningen närmare belysas. Det är därmed också svårt att bedöma, i vad mån man velat tillmäta betydelse åt sådana omständigheter, som falla utanför de mätbara levnadskostnadernas område. Man har icke med någon stor utförlighet redovisat sina skäl utan nöjt sig med högst allmänna hänvisningar till »skäligheten». Att sammanpressningen gjorts starkare vid högre lönelägen än vid lägre tyder även på att behovssynpunkten i viss mån varit vägledande.

Fortfarande förutsatt att syftet med ortsgraderingen av lönerna är att utjämna reallönerna på olika orter, vore en sammanpressning av löneskalan i förhållande till ortsindexskalan — på det sätt som nu sker — rationellt motiverad, om de här ovan diskuterade reella fördelar, som icke mätas i och med levnadskostnadsberäkningarna, ansåges växa i viss proportion med de i ortsindextalen uttryckta levnadskostnaderna. Utifrån förhärskande värderingar torde detta i stort sett kunna anses vara fallet. Dylika reella fördelar äro ju i huvudsak knutna till ortstypen: de äro större på större orter, framförallt i de största städerna, mindre på mindre orter och särskilt vid lantlig bebyggelse. Harmonin brytes dock därav, att levnadskostnaderna variera icke endast efter ortstyp utan också regionalt. Mindre orter i nordliga Sverige kunna på dyrortsskalan ligga i nivå med eller högre än större städer i de södra delarna av landet. Skall man överhuvud bibehålla de allmänna principerna för det nuvarande systemet, torde det dock vara omöjligt att i den

generella ortsgraderingen taga hänsyn till dylika brister. Bristerna kunna möjligen reduceras genom reformer i de levnadsstandardsundersökningar, som skola läggas till grund för framtida dyrortsgrupperingar. Men i övrigt torde man vara hänvisad till att avhjälpa dem — i den mån så anses befogat — genom att komplettera de allmänna ortstilläggen med speciella tillägg av kallortstilläggets typ eller eljest genom särskilda åtgärder fristående från löneplanen.

c. Interlokala jämförelser mellan mätbara levnadskostnader. Lönekommittén har nyss framhållit att, även om beräkningar av de i penningar mätbara levnadskostnaderna icke kunna ensamma läggas till grund för uppskattningar av reallönerna, det under alla omständigheter är ett önskemål, att dylika beräkningar göras så allsidiga som möjligt. Detta givetvis under förutsättning att, såsom enligt nuvarande system för dyrortsgruppering gäller och kommittén på sätt inledningsvis framhållits för sin del tagit till utgångspunkt, det är orternas *allmänna* dyrhet, som skall efterforskas och fastställas.

Det är då att märka, att varje än så fulländad statistisk metod för interlokala jämförelser av levnadskostnader enligt sakens egen natur är underkastad vissa begränsningar. Ett riktigt bedömande av den vikt, som bör tillmätas de statistiska måtten på levnadskostnadsolikheterna och i synnerhet på deras förskjutningar, kräver att dessa begränsningar beaktas.

En jämförelse mellan levnadskostnader, liksom varje jämförelse mellan *grupper* av priser, möter den svårigheten, att den inbördes vikt, som är att tillmäta de olika i jämförelsen inbegripna priserna, icke är entydigt bestämd. Medeltal av priser på olika orter (eller vid olika tidpunkter), beräknade utan vägning av något slag med hänsyn till prisernas inbördes betydelse, eller medeltal av prisrelationstal för olika orter sakna helt mening.[1] Kostnadsjämförelser måste innebära jämförelser mellan *kostnadssummor*, och därmed bli också resultaten beroende av den sammansättning av levnadsförnödenheter, som man lägger till grund.

Förhållandet mellan levnadskostnaderna på olika orter, vid olika tidpunkter, för olika individer eller grupper i samhället är entydigt bestämt strängt taget endast när den konsumtionssammansättning, som gäller för det ena jämförelseledet, är identiskt lika med den, som gäller för det andra (förutsatt att konsumtionssammansättning samt priser på samtliga förnödenheter äro kända). I sådant fall kunna priserna vägas med de lika konsumtionsmängderna; jämförelsen blir en jämförelse mellan de totala kostnadssum-

[1] Detta sista kan illustreras av följande enkla exempel på jämförelse mellan priserna på två varor. Antag att på en ort A en vara v_1 kostar 100 per enhet och en vara v_2 likaledes 100; på en ort B kostar v_1 150 och v_2 50. Ett aritmetiskt medeltal av prisrelationerna orterna emellan kan beräknas antingen som $\frac{\frac{150}{100} + \frac{50}{100}}{2} = 1$; eller som $\frac{\frac{100}{50} + \frac{100}{150}}{2} = 1\,1/3$. Enligt det förra beräkningssättet skulle »prisnivån» för de två varorna vara lika på de båda orterna, enligt det senare skulle orten A ha 33 1/3 % högre »prisnivå» än orten B. Förklaringen ligger däri, att i de båda jämförelserna man i själva verket jämför kvantitativt *olika* varusammansättningar.

morna för en till omfång och sammansättning bestämd konsumtion. När de konsumtionssammansättningar, som gälla för de olika jämförelseleden, icke äro identiska, kan ett entydigt uttryck för levnadskostnadsförhållandet icke erhållas. Man kan i sådant fall med principiellt lika berättigande lägga till grund för jämförelsen lika väl den ena faktiska konsumtionssammansättningen som den andra, och när jämförelserna icke lämna samma resultat, kan förhållandet betecknas som inom vissa gränser obestämt.[1] »Levnadskostnad» är kostnad för en *viss* konsumtion, begreppet har preciserad innebörd endast i relation till en bestämd konsumtionssammansättning. Förhållandet mellan orters »dyrhet» är icke entydigt bestämbart: det växlar allt efter vad jämförelsen avser.

Att i samma levnadskostnadsjämförelse sammanföra kostnadssummor för *olika* konsumtionsbudgeter är statistiskt meningslöst. Om man anser, att två konsumtionsbudgeter äro ur levnadsstandardssynpunkt likvärdiga, vilket väl kan vara praktiskt försvarligt i många fall, har man uppgivit den rent statistiska kalkylen och i jämförelsen fört in avvägningar, som icke äro siffermässigt bestämda. Då hittills vid dyrortsgrupperingarna använts från varandra något avvikande budgeter i olika landsdelar, har detta sålunda medfört, att levnadskostnadstalen endast varit fullt jämförliga mellan orterna inom samma landsdel men ej mellan orter i olika landsdelar. Med hänsyn till de skiftande levnadsvanorna i landets skilda delar kan ett sådant förfaringssätt ha varit oundvikligt för att i rimlig grad tillgodose kravet på en mera betydande representativitet hos budgeten för hela landet.

Det är av synnerlig vikt att understryka, att en budget, som utgör *medeltal* av varierande faktiska konsumtionssammansättningar, *icke* ger möjlighet att komma undan den i sakens egen natur liggande obestämdheten i levnadskostnadsjämförelsen. Ett medeltal i detta sammanhang betyder helt enkelt, att man gör en jämförelse på basis av en konsumtionssammansättning, som icke gäller för någon av de jämförda parterna. Man löser därigenom icke problemet, endast går förbi det. Om man för praktiska ändamål väljer ett medeltal, betyder detta, att man konventionellt bestämmer sig för ett värde, som icke har reell innebörd.

d. Den »allmänna» levnadskostnadsnivån. Innebörden av det föregående teoretiska resonemanget kan sägas vara, att bestämmandet av den »allmänna dyrheten» på en ort eller av förhållandet mellan olika orters »allmänna levnadskostnader» är i så måtto konventionellt, som beräkningarna och jämförelserna göras på basis av en viss konsumtionssammansättning, vilken utvalts bland många möjliga, under det att i verkligheten den faktiska konsumtionssammansättningen växlar i det oändliga. Den »allmänna dyrheten» betyder konsumtionskostnaderna för ett på visst sätt

[1] Vid några tillfällen ha försök gjorts att beräkna förhållandet mellan levnadskostnader och reallöner i olika länder, och man har därvid helt naturligt måst stanna vid att konstatera, att förhållandet kunnat anges endast inom skäligen vida obestämdhetsmarginaler. Vid ett av dessa tillfällen fick man, som exempel, till resultat, att enligt en beräkningsmetod reallönerna i Berlin voro 10 % lägre än i London, enligt en annan, principiellt likaberättigad metod, att de voro 20 % lägre.

sammansatt, på viss inkomstnivå och med vissa vanor levande hushåll. Det kan överhuvud inte beräknas ett tal för »dyrheten», som ger ett adekvat uttryck för levnadskostnadsnivån för alla grupper på en ort, oavsett inkomstklass, socialklass, hushållstyp och andra på konsumtionssammansättningen inverkande omständigheter. Interlokala jämförelser mellan levnadskostnader, baserade på en viss hushållsbudget, ge sålunda uttryck för förhållandena mellan kostnaderna på olika orter för just en sådan budget. Budgeten må vara beräknad hur omsorgsfullt som helst som ett genomsnitt av faktiska budgeter inom vissa samhällsgrupper, de jämförelser, som göras på dess basis, äro icke adekvata för andra konkreta fall än dem, vilkas faktiska konsumtionssammansättning överensstämmer med genomsnittsbudgetens. Och de dyrortsgraderade lönerna utgå ju icke till »normalhushåll» utan till postmästare, banvakter o. s. v., vilkas levnadsstandard och konsumtionssammansättning avvika mer eller mindre uppåt eller nedåt från normalhushållets. För alla dessa avvikande fall innebära indextal för dyrheten, beräknade på normalhushållets budget, mer eller mindre inadekvata uttryck för levnadskostnadsförhållandena olika orter emellan.

I syfte att ge en mera konkret illustration till de föregående resonemangen och ett exempel på vad variationer i de faktiska konsumtionssammansättningarna kunna betyda för fastställandet av förhållandet mellan olika orters levnadskostnader har kommittén låtit verkställa vissa beräkningar på basis av ett antal ur materialet till 1933 års hushållskostnadsundersökning utvalda konkreta budgeter, representerande hushåll av olika storlek, inkomstläge och boningsort, inbördes kombinerade (stort hushåll, låg inkomst — litet hushåll, låg inkomst — litet hushåll, hög inkomst — stort hushåll, hög inkomst på större, dyrare och mindre, billigare orter). Beräkningarna ha utförts av t. f. förste aktuarien i socialstyrelsen G. Berggren och förutvarande t. f. aktuarien i socialstyrelsen, numera aktuarien i järnvägsstyrelsen S. Bouvin. För varje utvald budget har beräknats kostnaden på jämförelseorten enligt de där gällande priserna på levnadsförnödenheter, vilken beräknade kostnad satts i relation till den faktiska kostnad, som vederbörande hushåll haft för sin faktiska konsumtion. Jämförelsen har utförts med användande av såväl fullständig som enligt praxis i dyrortsgrupperingsarbetet avkortad budget. Varje sådan jämförelse har en statistiskt klart definierad mening: den visar hur levnadskostnaderna förhålla sig på olika orter för en bestämd, i ett konkret fall gällande konsumtionssammansättning. Med hänsyn till att urvalet av budgeter kräver ett mycket betydande arbete har endast ett mindre antal jämförelser kunnat göras, men syftet har ju endast varit att med exempel illustrera vad valet av budget kan betyda vid beräknandet av ortsindextal och i vilken grad de på en viss budget (»normalhushållets») beräknade indextalen äro adekvata som uttryck för levnadskostnadsförhållandena för hushåll av annan typ och i annat inkomstläge.

Två hushåll ha tagits från Stockholm, två från Västervik. Att den senare staden valts har bestämts av önskemålet att i jämförelsen få med en mindre ort, från vilken någorlunda fullständiga prisuppgifter kunnat erhållas. Valmöjligheterna ha begränsats av att sådana uppgifter föreligga från

endast ett fåtal bland de 49 orter, från vilka socialstyrelsen genom ombud inhämtar prisuppgifter för sin levnadskostnadsindex. En viss reservation måste göras för icke fullt representativa förhållanden med hänsyn till den höga skattenivån i Västervik.

Hushållens storlek, sammansättning och utgifter äro följande:

	Hushållsbudget			
	A	B	C	D
Bostadsort	Västervik	Västervik	Stockholm	Stockholm
Antal familjemedlemmar	8	3	7	3
Antal konsumtionsenheter	6·3	2·9	5·8	2·4
Utgifter	3 838	6 299	9 031	3 450

Det är värt att påpeka, att dessa fall icke representera extremfall. Olikheterna i jämförelseresultaten (se nedan) skulle utan tvivel kunnat visas vara mycket större, om t. ex. ensamstående personers eller lägre inkomsttagares hushåll valts. Syftet har varit att i urvalet ingränsa det område, inom vilket det övervägande flertalet av familjehushållen faller.

För huvudposterna i den *totala* utgiftsbudgeten ställa sig siffrorna, beräknade med dels Stockholmspriser, dels Västerikspriser, på följande sätt:[1]

Tabell 1.

Huvudposter	Hushållsbudget							
	A		B		C		D	
	Stockholm	Västervik	Stockholm	Västervik	Stockholm	Västervik	Stockholm	Västervik
Livsmedel	1 598	1 408	1 200	1 125	1 771	1 683	884	807
Bränsle	93	82	49	83	63	108	108	100
Lyse	24	43	33	57	75	119	36	60
Bostad	1 125	517	1 807	900	2 597	1 344	1 190	567
Skatter	155	306	602	960	606	921	137	253
Beklädnad	699	586	811	680	1 158	971	265	222
Övriga utgifter..	1 073	895	2 763	2 495	2 761	2 527	830	721
Samtliga utgifter	**4 767**	**3 838**	**7 265**	**6 299**	**9 031**	**7 671**	**3 450**	**2 730**

Ifråga om de poster, som icke ingå i dyrortsgrupperingsbudgeten, ha använts priser ur socialstyrelsens levnadskostnadsundersökningar för de förut nämnda 49 ombudsorterna, när sådana priser föreligga. De poster, för vilka prisuppgifter överhuvud icke finnas, äro huvudsakligen sådana, som knappast kunna kvantitativt uppskattas (föreningsavgifter, kulturutgifter o. s. v.): dessa poster ha representerats av lika absoluta belopp, vilket torde innebära en för undersökningens syfte rimlig approximation.

Förhållandet mellan kostnaderna för respektive huvudposter — när kostnaderna i Stockholm för vartdera hushållet sättas = 1 000 — framgår av följande tabell:

[1] Beloppen äro avjämnade till hela krontal; vid de å sid. 32 återgivna indexberäkningarna hava däremot öretalen medräknats.

Tabell 2.

Huvudposter	Hushållsbudget							
	A		B		C		D	
	Stockholm	Västervik	Stockholm	Västervik	Stockholm	Västervik	Stockholm	Västervik
Livsmedel	1 000	882	1 000	937	1 000	950	1 000	913
Bränsle	1 000	879	1 000	1 700	1 000	1 700	1 000	926
Lyse	1 000	1 765	1 000	1 700	1 000	1 594	1 000	1 636
Bostad	1 000	460	1 000	498	1 000	518	1 000	476
Skatter	1 000	1 978	1 000	1 596	1 000	1 520	1 000	1 845
Beklädnad	1 000	838	1 000	838	1 000	838	1 000	838
Övriga utgifter..	1 000	835	1 000	903	1 000	915	1 000	869
Samtliga utgifter	**1 000**	**805**	**1 000**	**867**	**1 000**	**849**	**1 000**	**791**

Om man beräknar förhållandet mellan kostnader i Stockholm och kostnader i Västervik för var och en av de fyra budgeterna och räknar med såväl avkortade[1] som fullständiga budgeter, erhållas 8 olika relationstal, vilka var för sig ha en bestämd innebörd. Relationerna framgå av följande sammanställning, däri även förhållandet enligt den i den officiella dyrortsgrupperingen använda budgeten angivits (Stockholms kostnader ha i varje fall betecknats med 1 000):

	Avkortad budget		Fullständig budget	
	Stockholm	Västervik	Stockholm	Västervik
Budget A	1 000	792	1 000	805
» B	1 000	850	1 000	867
» C	1 000	820	1 000	849
» D	1 000	761	1 000	791
Officiell budget.....	1 000	763	—	—

Enligt de här använda, högst »verkliga» jämförelsegrunderna skulle sålunda de »allmänna levnadskostnaderna» i Västervik understiga dem i Stockholm med mellan 13·3 och 23·9 procent.

Omräknas relationstalen efter promilleskala och sättes Västervik = 1 088 (nuvarande ortsindextal), erhållas för Stockholm följande jämförelsetal:

Budget	Stockholms indextal	Ortsgrupp
Hushåll B, fullständig budget	1 255	G
» B, avkortad »	1 280	G
» C, fullständig »	1 282	G
» C, avkortad »	1 327	H
» A, fullständig »	1 352	»I»
» A, avkortad »	1 374	»I»
» D, fullständig »	1 375	»I»
Officiell budget, avkortad.....	1 426	»I»
Hushåll D, avkortad budget	1 430	»I»

[1] Den avkortade budgeten omfattar liksom den officiella dyrortsgrupperingsbudgeten huvudposterna livsmedel, bränsle, lyse, bostad och skatter samt av övriga utgifter kostnader för såpa och skolagning.

Största skillnaden utgör 175 enheter, d. v. s. ungefär tre gruppintervaller. Exemplen illustrera det tidigare påpekade förhållandet, att begreppet »levnadskostnader» har preciserad innebörd endast i relation till en bestämd konsumtionssammansättning. Förhållandet mellan orters »dyrhet» är icke entydigt bestämbart: det växlar allt efter vad jämförelsen avser, efter olika hushållstyper, inkomstlägen och andra omständigheter, som inverka på levnadsvanor och konsumtionssammansättning.

Frågan, huruvida de förhållanden, som belysas av sammanställningarna härovan, kunna antagas generellt giltiga, naturligtvis icke ifråga om de numeriska relationerna men ifråga om tendensen, kan icke besvaras utan tillgång till ett bredare material. Dock synes med tämlig säkerhet kunna sägas, att de interlokala levnadskostnadsolikheter, som beräknas på basis av »normalhushållets» budget, äro större än de, som skulle framkomma vid jämförelser mellan budgeter, representerande högre inkomstlägen, och även större än dem som — under i övrigt lika omständigheter — skulle erhållas, om fullständig budget användes vid beräkningarna.

De här teoretiskt diskuterade och med konkreta exempel belysta förhållandena ådagalägga omöjligheten överhuvud att erhålla ett adekvat uttryck för relationerna mellan de »allmänna» levnadskostnaderna på olika orter. »Allmän dyrhet» finnes strängt taget inte. Än en gång understrykes, att man icke övervinner den i sakens egen natur liggande obestämdheten inom vissa gränser vid interlokala levnadskostnadsjämförelser genom att arbeta med något medeltal mellan värden, som kunna erhållas, om man som jämförelsebasis använder varierande konsumtionssammansättningar.

Det här anförda avser icke att vara en kritik av användandet av till sin innebörd konventionella medeltal, vilket i praktiken är ofrånkomligt, utan ett understrykande av att man i alla interlokala levnadskostnadsjämförelser har att räkna med vad man kunde kalla obestämdhetsmarginaler, att det formellt exakta indextalet icke motsvarar ett realiter entydigt bestämbart förhållande, i synnerhet när konsumtionsstrukturen hos de berörda grupperna är starkt skiftande. I verkligheten växlar konsumtionsstrukturen betydligt, särskilt efter inkomst och hushållstyp men även efter orter med olika prisförhållanden. Och denna obestämdhet ligger i sakens egen natur, den består oberoende av prismaterialets kvalitet, osäkerheten i fastställande av enhetliga kvaliteter och ofullständigheter i den använda budgeten.

Det skulle föra in absurdum att i det praktiska arbetet söka räkna med det otal av relationstal, som i och för sig äro »riktiga» i konkreta jämförelser mellan levnadskostnaderna på olika orter. Möjligen kunde man tänka sig en grov differentiering t. ex. på sådant sätt, att man räknade med två dyrortsgraderingar, den ena grundad på en budget svarande till ett lägre och den andra baserad på en budget, som hänförde sig till ett högre inkomstläge. Därmed skulle man ha förminskat men ingalunda helt borttagit den brist, som sammanhänger med variationen i budgetsammansättning efter inkomst. Såväl psykologiska motiv som praktiska och lönetekniska skäl — bland vil-

ka jämte annat måste beaktas svårigheterna att i löneplanen utforma en sådan differentiering — torde dock tala för att bibehålla en enhetlig ortsgruppering, byggd på en medvetet vald, konventionell ortsindexskala. I den mån och för de grupper denna ortsindexskala är inadekvat i sådan grad, att olägenheter framträda på ett mera märkbart sätt, torde dessa lämpligare kunna mötas med andra medel än en söndersplittring av ortsgrupperingen, alltså genom särskilda åtgärder fristående från den allmänna löneplanen.

Det förhållandet att den statistiskt fastställda ortsindexskalan är av delvis konventionell natur, att varje beräkning av ortsindextal efter en än så fullständad metod i grund och botten innebär och måste innebära en skäligen obestämd uppskattning — trots den formella sifferexaktheten — kan enligt lönekommitténs mening icke, såsom allmänt har hävdats, utgöra ett skäl för ett litet antal grupper framför ett större antal grupper. Frågan om den lämpliga indelningen av ortsindexskalan är helt skild från frågan om levnadskostnadsjämförelsernas grad av obestämdhet eller om osäkerheten till följd av bristfälligheter i materialet. Skall en ortsgruppering göras, måste man acceptera en viss skala — eller till äventyrs flera, t. ex. för olika inkomstlägen — medveten om en sådan skalas konventionella natur och osäkerhet. Huruvida denna skala bör uppdelas i flera eller färre delar, är en fråga som måste avgöras med hänsyn till *dels* den synpunkten, att det principiella syftet med anpassningen av löneskalan efter levnadskostnadsskalan givetvis bättre tillgodoses, ju mera anpassningen närmar sig den kontinuerliga anpassningen, d. v. s. ju större antalet grupper är, *dels* allehanda praktiska, lönetekniska skäl, vilka väl i allmänhet tala mot ett alltför stort antal grupper. Dessa frågor komma att närmare behandlas i det följande. Det ofta anförda argumentet, att materialets bräcklighet icke medger en »finfördelning», innebär en sammanblandning av två helt skilda frågor. Om man minskar antalet gruppgränser för att reducera antalet av de felplaceringar, som man befarar uppstå därigenom att orter på grund av *okända* fel i materialet fått oriktiga platser på skalan, har man ju icke därmed åstadkommit någon korrektion av dessa, av materialets okända fel beroende, oriktiga placeringar *på skalan*. Antalet av felplaceringar *i grupp* har visserligen minskats, men i stället ha felplaceringarna blivit grövre. Särskilt av psykologiska skäl torde det senare kunna anses som en svårare olägenhet än det förra. Men därtill kommer, att man vid en grövre indelning av skalan inför den av materialets okända fel helt oberoende större »felaktighet», som ligger i den sämre anpassningen till den kontinuerliga skalan av levnadskostnadsolikheter. Man undviker sålunda icke de okända felen utan endast försämrar anpassningen.

Däremot kan den ovan diskuterade obestämdhet, som vidlåder beräkningarna av de interlokala levnadskostnadsolikheterna, utgöra ett stöd för de argument — vilka skola behandlas i det följande — som tala mot att efter mekaniska omgrupperingsregler låta smärre *förskjutningar* i de statistiskt beräknade dyrortsförhållandena medföra förändringar i lönerna utan sammanhang med allmän omprövning av lönebeloppen, såvitt icke särskilt starka skäl kunna anföras i enstaka fall av exceptionell prisutveckling. Vid fast-

ställandet av en (medvetet konventionell) skala kan det icke undvikas, att bestämda streck i skalan få fälla avgörandet — även om man väl inser, att stundom placeringen av en ort på ena eller andra sidan av ett streck reellt sett kan vara skäligen godtycklig — och därvid spelar det i princip ingen roll, om antalet streck är stort eller litet. Men om en omgruppering utan samband med allmän löneregleringter sig praktiskt oläglig eller principiellt betänklig ur en eller annan synpunkt (jämför nedan) kan — när det är fråga om smärre förskjutningar — den formella sifferrättvisan icke utgöra något starkt argument mot dessa betänkligheter, eftersom utslagen på grund av såväl de ovan diskuterade obestämdhetsmomenten som materialets bristfälligheter te sig osäkra och inom vissa gränser godtyckliga.

e. Samspelet mellan dyrortstillägg och dyrtidstillägg. I direktiven för lönekommittén fästes beträffande dyrortsgrupperingen särskilt avseende vid det även i andra sammanhang, t. ex. i propositionen nr 236 till 1935 års riksdag diskuterade förhållandet, att av den nu tillämpade metoden med generella omgrupperingar följer, att en förskjutning av den relativa dyrheten på en ort kan leda till att de utgående lönebeloppen i viss utsträckning höjas trots sjunkande levnadskostnader och omvänt. Detta resultat syntes enligt direktiven icke förenligt med de motiv, som ligga till grund för nuvarande system för lönernas anpassning efter levnadskostnadernas förändringar.

I själva verket ha, såsom tidigare framhållits, knappast någonsin med full klarhet uttryckts de motiv, som ligga till grund för lönernas anpassning efter levnadskostnadernas förändringar i tiden eller för deras anpassning efter de interlokala variationerna i levnadskostnaderna. Hela frågan om dyrortsgrupperingssystemet liksom frågan om det rörliga lönetillägget och isynnerhet dessa båda frågor tillsammantagna måste bedömas utifrån de avsikter, som från statsmakternas sida uppställas i fråga om reallönernas förhållningssätt vid intertemporella och interlokala växlingar i levnadskostnaderna.

Helt allmänt kan syftet med dyrortsgrupperingen sägas hava varit att utjämna reallönerna olika orter emellan (i högre eller lägre grad) och syftet med det rörliga tillägget att (likaledes i högre eller lägre grad) utjämna reallönerna i tiden. Om dessa syften skola tillgodoses samtidigt, det ena genom omgruppering, det andra genom det rörliga tilläggets förändring, behöver det ej nödvändigtvis vara något med »de motiv, som ligga till grund för nuvarande system för lönernas anpassning efter levnadskostnadernas förändringar,» oförenligt, att den situationen inträder, att vid en omgruppering en ort med sjunkande levnadskostnader flyttas upp och sålunda lönen ökats trots billigare levnadskostnader. Uppflyttningen betingas ju av att ortens levnadskostnader (här förutsättes att dessa äro efter en viss konventionell metod bestämda) ha stigit *i förhållande till* de för alla orter genomsnittligt gällande, »riksmedeldyrheten». Härvid har antingen lönen sjunkit enligt den *allmänna* levnadskostnadsindexen och sålunda *mera,* jämfört med

orter i allmänhet, än de lokala levnadskostnaderna, varför uppflyttningen i dyrortsgrupp framstår som en kompensation för en nedpressning av ortens reallön[1] i förhållande till reallönen på andra orter, eller också har — om ingen anpassning nedåt av nominallönerna försiggått — ortens reallön stigit svagare än reallönen på andra orter, varför uppflyttningen innebär ett återställande av en med dyrortsgrupperingssystemet avsedd paritet mellan ortens reallön och andra orters. Huruvida därvid reallönen blir oförändrad gentemot tidigare tillfällen eller högre eller eventuellt lägre beror tydligen på hur nominallönerna ha förändrats i anpassning efter den allmänna levnadskostnadsindexens förändringar, men detta berör i princip alla orter på samma sätt och angår alltså icke omedelbart *förhållandet* mellan orterna.

Ett numeriskt exempel må förtydliga tankegången. Antag att tre olika orters levnadskostnader kunna betecknas med 800, 1 000 och 1 200, vilka tal även äro ortsindextal, och att lönerna för viss tjänst i ett utgångsläge äro 1 600, 2 000 respektive 2 400 (således full dyrortskompensation). Säg att under en följande period levnadskostnaderna sjunka i genomsnitt 10 procent, men olikformigt sålunda, att på den första orten levnadskostnaderna bli oförändrade (index 100), under det att på den andra orten levnadskostnadstalet sänkes till 900 (index 90) och på den tredje till 1 000 (index 83·3). Om det vidare antages, att nominallönebeloppen förändras i samma proportion som den allmänna levnadskostnadsindexen (= 90) (detta antagande är oväsentligt för resonemanget) och att denna index sjunkit lika mycket som levnadskostnaderna i genomsnitt,[2] alltså från 100 till 90, blir situationen på de tre orterna följande (indextalen inom parentes):

	1	2	3
Levnadskostnader	800 (100)	900 (90)	1 000 (83·3)
Lön	1 440 (90)	1 800 (90)	2 160 (90)

Reallönen på ort 1) har sålunda sjunkit med 10 procent; på ort 2) är reallönen oförändrad och på ort 3) har den stigit med c:a 7 procent.

Om det nu antages, att omgruppering sker och att (mot nu gällande förhållanden) förändringar längs dyrortsskalan ske kontinuerligt (alltså att varje enhet på skalan bildar en grupp), kommer, under den nyss antagna förutsättningen att dyrortskompensationen är fullständig, situationen att bli följande:

	1	2	3
Levnadskostnader	800 (100)	900 (90)	1 000 (83·3)
Ortsindex	889	1 000	1 111
Lön	1 600 (100)	1 800 (90)	2 000 (83·3)

[1] Här fattad såsom kvoten mellan penninglön och levnadskostnader, sålunda i snävare bemärkelse än i det föregående, vilket ter sig befogat med hänsyn till att omgruppering göres efter levnadskostnadsindextalens utslag.

[2] I de konstruerade exemplen antages »riksmedeldyrheten» förändra sig på samma sätt som den allmänna levnadskostnadsindex, vars utslag avgör det rörliga tilläggets förändringar. I verkligheten behöver detta ej alltid vara fallet, eftersom levnadskostnadsindex bygger på prismaterial endast från städer och industriorter (jämför not 2 sid. 133). Avvikelser härutinnan skulle givetvis kunna rubba de numeriska relationerna, vilket dock icke berör det principiella i resonemanget.

Under dessa ideala förutsättningar, som torde motsvara dyrortsgrupperingens »idé», oberörd av alla verklighetens kantigheter, skulle sålunda omgrupperingen återställa den till levnadskostnadsrelationerna svarande jämvikten mellan lönebeloppen på de olika orterna, och detta genom höjning i samband med omgrupperingen av lönen på ort 1), där levnadskostnaderna (visserligen icke sjunkit men) icke stigit. En utjämning, men på annan reallönenivå, skulle ha åstadkommits även om nominallönernas förhållningssätt vid den allmänna levnadskostnadsnivåns förändringar varit ett annat än det här antagna.

Det är emellertid att märka, att en dylik ideal utjämning kan komma till stånd endast under vissa förutsättningar. Om dyrortskompensationen icke är fullständig, äro kravet på ett bevarande av den interlokala balansen i lönerna och kravet på lika förhållningssätt gentemot levnadskostnadsförändringar i tiden (t. ex. oförändrad reallön) icke möjliga att uppfylla samtidigt.

Antag samma utgångsläge i fråga om levnadskostnaderna som i förra fallet men i fråga om lönerna, att dyrortskompensationen — såsom vid nuvarande system åtminstone formellt är fallet — icke är fullständig utan exempelvis endast halv (t. ex. att lönerna äro 1 800, 2 000 respektive 2 200). Vid den förut antagna, olikformiga levnadskostnadsutvecklingen förändra sig reallönerna såsom i förra fallet, alltså 10 procent sänkning i 1), ingen förändring i 2) och 7 procent ökning i 3). Om omgruppering sker efter förut antagna grunder (kontinuerlig förändring) men efter principen om halv kompensation, blir situationen följande:

	1	2	3
Levnadskostnader	800 (100)	900 (90)	1 000 (83·3)
Ortsindex	889	1 000	1 111
Lön	1 700 (94·4)	1 800 (90)	1 900 (86·4)

I detta fall sker genom omgrupperingen en viss utjämning av de reallönespänningar, som antagits uppkomma därigenom att levnadskostnaderna utvecklat sig olika på de olika orterna, under det att lönernas penningbelopp förändrat sig likformigt i viss relation till den allmänna levnadskostnadsindexen, men denna utjämning blir icke fullständig. Utan omgruppering skulle reallönen ha sjunkit med 10 procent på ort 1) och stigit med 7 procent på ort 3); efter omgruppering kvarstår en reallönesänkning på ort 1) med 6 procent och en reallönehöjning på ort 3) med omkring 3 procent. Kraven på lönernas anpassning efter levnadskostnadernas interlokala respektive intertemporella förändringar enligt de motiv, som måste antagas ligga till grund för nuvarande system, kunna här sålunda icke helt uppfyllas samtidigt.

Här inställer sig frågan, om detta resultat är beroende av att reallönebegreppet i detta sammanhang fattats i snävare bemärkelse än den, för vilken i början av detta kapitel pläderades. Så skulle kunna synas vara fallet, om bristen på fullständig dyrortskompensation vore endast skenbar och om alltså sammanpressningen av löneskalan i förhållande till dyrortsskalan

i själva verket betydde en fullständig anpassning till lika »reallön» i den förut diskuterade, vidare och för normativa ändamål enda användbara bemärkelsen. Det är dock tydligt, att för att en fullständig utjämning av genom olikformig levnadskostnadsutveckling uppkomna reallönespänningar (»reallön» i vid bemärkelse) skall kunna åstadkommas genom en efter mekaniska regler skeende omgruppering — vid vilken hänsyn tages endast till de mätbara levnadskostnadernas förändringar — det måste förutsättas, att de reala fördelar, som icke redovisas under levnadskostnadstalen, samtidigt med priserna på levnadsförnödenheterna förändrat sig i bestämd relation till de mätbara levnadskostnaderna, vilket givetvis är en fullständigt verklighetsfrämmande förutsättning. Just detta senaste moment framhäver, att en utjämning av de interlokala reallönespänningar, vilka uppstå såsom följd av olikformig levnadskostnadsutveckling, kan ske endast i och med en allmän omprövning av löneplanen, varvid värderingen av de reala fördelar, som falla utanför de statistiskt mätbara levnadskostnadsberäkningarnas område, kan ske med utgångspunkt från de då bestående förhållandena mellan mätbara levnadskostnader. Avser man, att reallönen i vid bemärkelse skall vara stabil på varje särskild ort eller strikt förhålla sig på ett visst för olika orter ensartat sätt vid (olikformiga) förändringar av levnadskostnaderna, kan sålunda omgrupperingen av orter knappast göras efter en mekanisk regel sådan som den hittills tillämpade.

I de ovanstående, för belysning av resonemanget konstruerade fallen antogs anpassningen av lönen efter ortsindexskalan ske kontinuerligt. Till de brister i utjämningen av reallönerna, som ovan konstaterats, komma ytterligare sådana, som vid omgrupperingar kunna inträda i och med att förändringar efter dyrortsskalan icke ske kontinuerligt — vilket är praktiskt omöjligt — utan språngvis vid passerandet av en gruppgräns.

För att belysa hur de nu diskuterade förhållandena kunna ställa sig under förutsättningar, vilka icke som i de förut anförda exemplen äro konstruerade och förenklade utan direkt anknutna till i praktiken tillämpade förfaringssätt, må här några stickprov anföras. De ådagalägga, att den sammanlagda verkan av dyrtidstilläggets förändringar enligt den för hela riket gällande levnadskostnadsindexen och av förändringar i dyrortstilläggen vid förflyttning från en dyrortsgrupp till en annan kan vara sådan, att intrycket av irrationalitet och slump knappast kan undvikas. Dessa stickprov återfinnas i en utredning, verkställd av t. f. förste aktuarien Berggren för finansdepartementets räkning, av löners och levnadskostnaders förändring 1928—1934 å 36 orter, av vilka enligt socialstyrelsens den 1 december 1935 avgivna förslag till ny lönegruppering 15 flyttats till högre ortsgrupp sedan närmast föregående placering, 17 nedflyttats och 4 erhållit oförändrad placering. Beräkningarna äro utförda för löneklass 7, löneklass 13 samt löneklass 17. För var och en av dessa löneklasser ha beräknats förändringen 1928—1934 i totallön *med,* respektive *utan* förflyttning mellan ortsgrupper, förändringen samma tid i levnadskostnader samt skillnaderna mellan lönens och levnadskostnadernas förändring. De huvudsakliga resultaten äro följande.

För de 15 uppflyttade orterna var den genomsnittliga skillnaden i löneklass 7 mellan löneförändring och levnadskostnadsförändring + 5·5. Utan uppflyttning skulle skillnaden varit + 1·4. För de 17 nedflyttade orterna var i samma löneklass skillnaden med nedflyttning + 1·7, utan nedflyttning + 5·6. De uppflyttade orterna vunno genom uppflyttningen praktiskt taget detsamma som de nedflyttade vunnit, om de *icke* nedflyttats. De nedflyttade orterna fingo genom sin nedflyttning en reallöneförändring, som var praktiskt taget densamma som de uppflyttade hade fått, om de *icke* uppflyttats. Likartade resultat visa beräkningarna för de båda övriga löneklasserna. Om avsikten är, att reallönerna på olika orter skola förhålla sig likartat vid levnadskostnadsförändringar, skulle tydligen *antingen* uppflyttningsorterna flyttats upp men nedflyttningsorterna icke flyttats ned, *eller* också uppflyttningsorterna icke flyttats upp men nedflyttningsorterna flyttats ned. Samtidig flyttning av båda de enligt dyrortsindextalens utslag flyttningsmogna grupperna lämnade i dessa fall resultat, som icke stämma rätt väl överens med den supponerade avsikten.

Dessa resultat äro säkerligen icke beroende på tillfälligheter eller på brister i materialet, även om sådana naturligtvis kunna ha spelat in. En kasuistisk prövning har inom kommittén gjorts för att utröna, hur reallönerna på olika orter, för vilka antagits varierande ortsindextal, skulle — under alternativa och på olika tänkbara sätt kombinerade förutsättningar beträffande de allmänna levnadskostnadernas förskjutningar, levnadskostnadsförändringarnas lokala spridning och ortsindextalens läge i förhållande till gruppgränserna — förändra sig utan, respektive med omgruppering samt med tillämpning av de regler för rörligt tillägg och ortstillägg, som nu gälla. Det har därvid visat sig, att under vissa förutsättningar uppkomna spänningar i de interlokala reallöneförhållandena till dels, mycket sällan helt, utjämnas genom omgruppering men att under andra förutsättningar dylika spänningar bli bestående eller omkastas. Överhuvud framträda verkningarna av omgruppering såsom endels slumpartade, endels ofullständiga, sett i förhållande till syftet att återställa tidigare bestående men genom lokalt olikformig levnadskostnadsutveckling rubbade relationer mellan reallönerna på olika orter.

f. Generella omgrupperingar. I det föregående ha anförts vissa skäl, som tala mot att omgruppering av orterna företages under löpande löneregleringsperiod.

Sålunda har framhållits den osäkerhet i mätandet av smärre förskjutningar på ortsindexskalan, som föranledes dels av obestämdheten inom vissa gränser i levnadskostnadsjämförelserna, dels av det statistiska materialets bräcklighet. Denna osäkerhet kan måhända ej anföras som ett självständigt argument: det kunde ju sägas, att om man accepterar en osäker skala, då kan man också acceptera osäkra förskjutningar efter denna skala. Skillnaden är dock den, att man är *nödgad* att göra det förra, om man överhuvud vill ha en dyrortsgruppering, under det att underlåtenheten att fästa avseende vid förskjutningarna — förutsatt att det är fråga om förskjutningar

inom måttliga gränser — innebär högst ett uppskjutande ett fåtal år av ett tillgodoseende av rättvisekrav, vilkas statistiska underlag är tämligen osäkert.

Vidare hava slumpmässigheten och ofullständigheten i omgrupperingens utslag belysts, varjämte påpekats den omständigheten, att prövningen av den vikt, som bör tilläggas de i levnadskostnadsberäkningarna icke redovisade reala fördelar, vilka äro knutna till lönen, *i förhållande till* de mätbara levnadskostnaderna (vilket fått sitt uttryck i graden av löneskalans sammanpressning), icke kan företagas vid en efter mekaniskt statistiska regler utförd omgruppering utan endast i sammanhang med en allmän omprövning av löneplanen.

Till sistnämnda skäl mot omgruppering under löpande löneregleringsperiod böra läggas vissa grunder av psykologisk art. Även i fall, där omgrupperingsresultatet ej är slumpartat utan leder till en utjämning av reallönerna mellan olika orter, måste resultatet för tjänstemän i upp- eller nedflyttade orter ej sällan te sig som orimligt eller i varje fall svårbegripligt för deras vidkommande. Om sålunda levnadskostnaderna å en ort äro oförändrade eller stiga i mindre grad, medan levnadskostnaderna å flertalet orter stiga mera, medför detta vid en ur systemsynpunkt riktigt verkande omgruppering kanske en nedflyttning av orten i fråga till lägre ortsgrupp och alltså, då dyrtidstilläggets stegring ej uppväger verkan av nedflyttningen i ortsgrupp, för tjänstemännen en lägre penninglön utan att levnadskostnaderna sjunkit. Det motsatta fallet, att tjänstemän å orter med sjunkande levnadskostnader erhålla högre lön genom uppflyttning i ortsgrupp därför att andra orters levnadskostnader sjunkit ännu mera, bära vederbörande tjänstemän med större jämnmod men sannolikt icke utan reflexioner över det egendomliga i förhållandet.

Det torde i grunden vara samma åskådning, ehuru hävdad utifrån de löneregleranде statsmakternas aspekter, som legat bakom det principiella avböjande av generella omgrupperingar, om vilket enighet rått mellan 1918 och 1928 års lönekommittéer samt Kungl. Maj:t i proposition nr 391/1919 angående löneregleringen för kommunikationsverken, i proposition nr 236/1935 angående provisoriskt dyrortstillägg och i direktiven för 1936 års lönekommitté. Grundtanken torde härvid ha varit den, att sedan statsmakterna vid löneregleringen fastställt, att tjänstemännen å en ort med vissa levnadskostnader skola ha en bestämd lön, denna lön icke — varvid torde böra underförstås: utom genom ökning eller minskning av det rörliga tillägget på grund av ändringar i den allmänna levnadskostnadsnivån — bör ändras på grund av levnadskostnadernas olikartade förhållande på *andra* orter. För att sålunda vidhålla »det vid löneregleringen avsedda verkliga inkomstläget» (proposition nr 236/1935) för viss ort får man acceptera de relativa orättvisor, som under löpande löneregleringsperioder kunna uppstå mellan olika orter — bortsett från den justering för enstaka orter med exceptionell prisutveckling (exempelvis Boliden), beträffande vilka ingen av de nämnda myndigheterna tvekat att medgiva omflyttningar mellan löneregleringarna. Under förutsättning att löneregleringsperioderna icke göras för långa — kom-

munikationsverkens lönekommitté avböjde exempelvis de generella omgrupperingarna med hänvisning till sitt uttalande till förmån för 5-åriga löneregleringsperioder — har det alltså ansetts viktigare att fasthålla vid lönereglerarens avvägning av lönen än att med vissa tidsintervaller mekaniskt ånyo utjämna reallönen de olika orterna emellan. Den ringa betydelse, som tillmätts det senare kravet — att med jämna mellanrum realisera grundtanken i dyrortsgrupperingssystemet — torde vara beroende av antagandet, att de uppkommande relativa orättvisorna orter emellan under en löneregleringsperiod i stort sett skulle bli av en så ringa storleksordning, att de trots promilleskalans avsevärda utslag knappast äro kännbara för tjänstemännen.

De sålunda anförda olika skälen synas lönekommittén tillräckligt motivera, att generella omgrupperingar under löpande löneregleringsperiod avböjas. En förutsättning härför är dock, att löneregleringsperioden *icke göres för lång*. En del av de argument, som tala *mot* omgruppering utan lönereglering, kunna sägas vara argument *för* att lönereglering företages med icke alltför långa mellanrum. De missförhållanden, som vid fast ortsgruppering kunna uppstå inom löneplanen, kunna naturligtvis också antagas växa med tiden.

Till frågan, huru ofta dyrortsgruppering bör verkställas, kan givetvis någon bestämd, generellt giltig ståndpunkt icke på förhand intagas. Utom till det nyss berörda önskemålet att löneregleringsperioderna icke göras för långa bör vid bestämmandet av tidpunkterna för dyrortsgrupperingarna hänsyn tagas till att — såsom redan förut vid behandling av frågan om de till grund för dyrortsgrupperingarna liggande socialstatistiska undersökningarna antytts — grupperingarna såvitt möjligt böra grundas på aktuella levnadskostnadsundersökningar (budgetundersökningar, hyresräkningar o. s. v.) av den omfattning och med den omsorgsfulla planläggning, att de icke lämpligen kunna tänkas upprepade så ofta som vart femte år. Med bortseende från sådana plötsligt uppträdande starka prisförskjutningar, som kunna och böra föranleda levnadskostnadsmätningar med kortare tidsmellanrum, tänker sig kommittén såsom lämpligt, att prisinsamling för dyrortsgruppering verkställes ungefär vart tionde år. Med ledning av det därvid insamlade materialet och med utnyttjande av resultaten av samtidigt införskaffat hyresräkningsmaterial bör prövning äga rum av frågan, huruvida revision av löneplanen med avseende å dyrortsgraderingen (bland annat antalet ortsgrupper och lönespännvidd mellan olika ortsgrupper) eller eljest bör verkställas. Befinnas vid nämnda prövning omläggningar i löneplanen böra äga rum, böra den reviderade löneplanen och den nya ortsgruppsplaceringen fastställas att träda i kraft samtidigt. Skulle åter undersökningsresultaten icke giva anledning till ändringar i löneplanen, får det prövas, huruvida de konstaterade levnadskostnadsförskjutningarna äro av den art, att de kunna anses påkalla en omgruppering av orterna inom ramen av den fasta löneplanen eller om den gällande dyrortsgrupperingen bör fortfarande oförändrad lända till efterrättelse. I det förra fallet, att alltså en omgrup-

pering finnes böra ske, oaktat att löneplanen ansetts böra lämnas orubbad, lärer dock icke en fullständig omplacering böra ifrågakomma. För att begränsa antalet omflyttningar vid en sådan omgruppering och för att förebygga, att smärre levnadskostnadsförskjutningar medföra oproportionerligt stora löneförändringar, vore det då enligt kommitténs förmenande önskvärt med en spärregel, som beträffande eljest flyttningsmogna orter stadgade, att överflyttning till närmast liggande ortsgrupp icke skulle ske med mindre gruppgränsen över- eller underskridits med ett visst antal enheter, exempelvis med ett 10-tal indexenheter enligt nuvarande beräkningsmått eller motsvarande kronbelopp. Ett alternativt villkor, verkande i samma riktning och kanske mera rättvist, kunde vara att för överflyttning kräva, att ortens läge sedan förra grupperingen förändrats med ett visst antal enheter, exempelvis 40 à 50 eller motsvarande kronbelopp. En sådan spärregel kunde visserligen göras tämligen illusorisk genom ändringar i budgeten eller i beräkningsmetoderna, men spärren finge självfallet anpassas efter ändringarnas verkningar.

Även andra hänsyn än lönepolitiska ha emellertid hittills inverkat på behandlingen av frågan om grupperingarnas periodicitet. Frågan har avgjorts i enlighet med socialstyrelsens yrkanden på omgruppering för löneändamål samtidigt med varje revision av den på likartat prismaterial grundade skattegrupperingen. Enligt skatteförfattningarna (numera kommunalskattelagen den 28 september 1928, § 48) skall revision av skattegrupperingen äga rum vart femte år. Vid påbörjandet av varje ny revision av skattegrupperingen har socialstyrelsen gjort framställning till Kungl. Maj:t om förnyad lönegruppering. Härvid kunde styrelsen i 1923 års skrivelse åberopa ett av departementschefen i 1919 års proposition gjort förbehåll i fråga om möjligheten av att den då förestående grupperingen (fastställd sommaren 1920) kunde behöva undergå vissa jämkningar med hänsyn till de onormala prisförhållanden, på vilka den måst grundas. Allmänna omgrupperingar ha sedermera, såsom förut nämnts, fastställts att träda i kraft respektive år 1925, 1931 och 1935.

I 1933 års dyrortsgrupperingsbetänkande (sid. 75) hävdade socialstyrelsen, att allmänna omgrupperingar borde ske samtidigt för löneändamål som för skatteändamål. Socialstyrelsen gjorde även gällande, att det med hänsyn till det vidlyftiga omgrupperingsarbetet vore av vikt, att i avlöningsreglementet stadgades en bestämd giltighetstid för dyrortsgrupperingarna. Styrelsen fann det icke ur någon synpunkt kunna motiveras, att en förändring av ortsgrupperingen på grund av ändrade levnadskostnadsförhållanden skulle anses behövlig för det ena av två officiella syften men icke för det andra. Detta socialstyrelsens argument synes icke hava berörts av de myndigheter och kommittéer, som förfäktat olämpligheten av lönegrupperingar utan samband med lönereglering. Det må anmärkas, att kommunikationsverkens lönekommitté icke hade tillfälle att taga ställning därtill, enär de periodiska skattegrupperingarna infördes först genom ändringar år 1919 i inkomst- och förmögenhetsskatteförordningen.

Enär båda grupperingarna ha likartad motivering och i varje fall vid senaste tillfälle verkställts efter i princip samma grunder och på samma prisuppgifter, så att indextalen i huvudsak sammanfallit, synes nämnda argument i och för sig riktigt. Då prismaterialet för skattegrupperingen legat insamlat och färdigbearbetat, måste det även ha legat snubblande nära att begagna detta material för att revidera jämväl lönegrupperingen. Betydelsen av samtidig revidering ter sig dock kanske större ur det administrerande ämbetsverkets synpunkt än ur allmänt principiell och befattningshavarsynpunkt. Skattegrupperingarna verkställas för att fördela skattebördan rättvist olika orter emellan, varför hänsynen till samtliga skattedragare och icke enbart till de statsanställda måste vara avgörande. Någon motverkande princip, sådan som den i löneavseende åsyftade att fasthålla vid den av statsmakterna givna reallönen för viss ort, kan här icke tänkas; huvudsyftet är endast den relativa rättvisan orterna emellan. Oavsett detta kan man dock ifrågasätta, om icke skattegrupperingen i likhet med lönegrupperingen borde revideras endast då avsevärda förskjutningar i den relativa dyrheten uppenbarligen inträtt, och icke enligt en mekanisk 5-årsregel. Det vore önskvärt, om vid den pågående skatterevisionen denna regel kunde upptagas till omprövning under beaktande även av den psykologiska press till företagande av olämpliga lönegrupperingar, som regeln medfört. Hänsyn bör härvid även tagas till att, om man för lönegrupperingarnas vidkommande övergår till att grunda de interlokala kostnadsmätningarna på mindre täta men mera djupgående levnadskostnadsundersökningar, underlaget för automatiska omgrupperingar i skattehänseende med kortare tidsmellanrum måste komma att framstå såsom otillfredsställande.

g. Ortsdifferentierade rörliga tillägg. I direktiven för lönekommittén har tanken på ortsdifferentiering av det rörliga tillägget framförts såsom ett alternativ till omgruppering, vilket borde underkastas prövning. Enligt detta uppslag skulle man, sedan orterna vid löneregleringen grupperats efter de interlokala dyrhetsförhållandena, låta dyrtidstillägget variera efter förändringarna av särskilda för respektive ortsgrupper gällande indextal för levnadskostnaderna. Under förutsättning att full kompensation gåves för levnadskostnadsolikheterna samt att de olika gruppernas indextal riktigt återgåve de i grupperna ingående orternas levnadskostnadsförändringar, skulle därmed det ovan diskuterade problemet att vidhålla det av löneregleraren för en viss ort fastställda verkliga inkomstläget ha vunnit en teoretiskt oantastbar lösning, samtidigt som en interlokal utjämning av reallönerna skulle äga rum kontinuerligt och icke blott, såsom vid generella omgrupperingar, med jämna mellanrum.

Den fråga, som i detta sammanhang närmast intresserar, är, huruvida periodiska omgrupperingar överhuvud behöva ersättas med någon anordning, som upprätthåller just det förhållande mellan reallönerna på olika orter, vilket vid löneregleringstillfället upprättats, med andra ord huruvida de förskjutningar i levnadskostnadsspridningen, som normalt uppkomma un-

der en — icke alltför lång — löneregleringsperiod, äro av den storleksordning, att de motivera införandet av ett så komplicerat avvägningsinstrument, som ortsdifferentierade levnadskostnadsindex måste utgöra. För att belysa denna fråga har kommittén föranstaltat en undersökning (utförd av t. f. förste aktuarien G. Berggren och närmare redovisad i en vid betänkandet fogad *Bilaga 1*) beträffande levnadskostnadsutvecklingen under åren 1928—1936 på 15 orter, från vilka priser för en någorlunda fullständig budget varit tillgängliga. Orterna representera skilda storlekstyper (landskommuner ha dock på grund av prismaterialets begränsning varit uteslutna), skilda regioner och skilda typer i fråga om prisstruktur. I följande tablå äro medtagna endast indextalen (1928 = 100) för år 1936, periodens sista år; siffrorna avse samtliga utgifter enligt fullständig budget:

Stockholm (»I»)	92·4	Tidaholm (B)	96·9
Norrköping (F)	91·2	Örebro (F)	92·7
Värnamo (B)	91·9	Ludvika (E)	92·9
Västervik (D)	95·2	Sundsvall (»H»)	95·4
Karlskrona (E)	93·6	Östersund (»H»)	95·4
Malmö (F)	92·2	Umeå (G)	94·4
Halmstad (D)	94·7	Kiruna (»H»)	92·5
Göteborg (G)	93·4	Soc.-styr. index	92·4

Med hänsyn till den starka variationen i ortstyp och de betydande förskjutningar i prisnivån, som ägt rum under ifrågavarande 9-årsperiod, förefaller den konstaterade spridningen icke särdeles stark. Största skillnaden i procentuell förändring utgör 5·7 (Tidaholm—Norrköping), varvid är att märka, att den särskilt höga siffran för Tidaholm väsentligen betingats av en ovanligt stark höjning av skatteposten, vilken enligt undersökningsmetoden väger förhållandevis tungt (jämför bilagan 1). Bortsett från Tidaholm är största skillnaden 4·2. Utjämnas indextalen till hela tal, såsom sker vid levnadskostnadsindex' praktiska tillämpning, falla nio av de 15 orterna på indextalen 92, 93 och 94, en på 91 samt fem på 95 eller högre; inom denna senare grupp komma orter, vilka i fråga om region, ortstyp och prisstruktur äro helt olikartade samt tillhöra tre skilda ortsgrupper. Antalet undersökta orter är visserligen för litet för att tillåta något omdöme, huruvida och i vad mån spridningen i levnadskostnadstalen för orter inom en och samma dyrortsgrupp är mindre än spridningen för samtliga orter, men det kan dock framhållas såsom anmärkningsvärt, att de två representerade B-orterna visa en skillnad på 5·0, d. v. s. nästan lika stor som den största skillnaden för samtliga orter.

En prövning av behovet att ortsdifferentiera de rörliga tilläggen bör tydligen göras som en jämförelse mellan resultatet å ena sidan av en löneanpassning enligt nu gällande princip med en på alla orter tillämpad allmän levnadskostnadsindex och å andra sidan av en löneanpassning efter varje särskild orts speciella index. Här antages, att varje ort har sin index; i praktiken kan detta naturligtvis icke vara fallet. Vidare förutsättes full kompensation för levnadskostnadsförändringarna, vilket heller icke i praktiken före-

kommer. Den för de 15 ovannämnda orterna genomsnittliga levnadskostnadsindex är, utjämnat, 94. I förhållande till detta genomsnitt gruppera sig de till hela tal utjämnade indextalen på följande sätt:

Avvikelse + eller — från genomsnittet	Antal orter	
— 3	1	(Norrköping)
— 2	3	(Värnamo, Malmö, Stockholm)
— 1	4	(Kiruna, Örebro, Ludvika, Göteborg)
± 0	2	(Karlskrona, Umeå)
+ 1	4	(Halmstad, Västervik, Östersund, Sundsvall)
+ 2	—	
+ 3	1	(Tidaholm)

Av de 15 representerade orterna skulle vid tillämpning av ortsdifferentierat rörligt tillägg 10 orter under 9-årsperioden ha avvikit högst en enhet från det genomsnittliga indextalet, och detta under förutsättning av ett mera idealiskt funktionssätt hos systemet än det, som kan i praktiken påräknas. Även en avvikelse sådan som den största här representerade, 3 enheter, synes vara av så obetydlig storleksordning, att den knappast kan sägas framhäva ortsdifferentieringen såsom en angelägenhet av större vikt.

Det kan dock här invändas, att resultatet av senaste dyrortsgruppering visade en mycket betydande ökning i levnadskostnadsspridningen, jämfört med föregående gruppering. Detta faktum tarvar sin förklaring. Man kan möjligen antaga, att den ökning i dyrortsskalans spännvidd, som framträdde vid senaste dyrortsgruppering, till någon del sammanhänger med att prisinsamlingen gjordes vid en tidpunkt (23—28 april 1934), som ligger nära bottenläget för jordbruksprodukternas prisnivå. Detta kan ha resulterat i, att priserna på orter, som ej äro representerade i beräkningarna av den löpande levnadskostnadsindex (särskilt den rena landsbygden), inverkat sänkande på »riksmedeldyrheten», varigenom ortsindextalen för vissa dyrare orter, där livsmedelsposten väger relativt mindre, skjutit upp. Om så varit fallet, vilket icke kan med säkerhet konstateras, synes detta i viss mån utgöra ett argument mot det föregående resonemanget, enligt vilket ortsdifferentieringen icke skulle framstå som en angelägenhet av större vikt: den där konstaterade ringa levnadskostnadsspridningen skulle (åtminstone vid tidpunkten för senaste dyrortsgruppering) icke representera mer än en del av den totala spridningen, om samtliga orter medräknas. Detta argument torde dock icke vara av större betydelse, om man beaktar, att prisutvecklingen mellan 1929 och 1934, då prisuppgifter för de två senaste grupperingarna insamlades, var av extraordinär natur såsom sammanhängande med den akuta jordbrukskrisen.

I själva verket torde emellertid den ökade spännvidden i ortsindexskalan vid senaste gruppering till väsentlig, sannolikt till dominerande del hava sammanhängt med förändringar i metoderna för de interlokala levnadskostnadsmätningarna. För att vinna utredning rörande dessa förändringars betydelse för spännviddsökningen mellan 1931 och 1935 års gruppering har kommittén föranstaltat en undersökning, som utförts av t. f. förste aktuarien

G. Berggren och återfinnes som *Bilaga 2* vid betänkandet. Vid undersökningen, som omfattat 36 orter, har beräknats förhållandet mellan levnadskostnaderna i Stockholm (satta = 100) och levnadskostnaderna på övriga orter med användande av två alternativa beräkningssätt. Enligt det ena beräkningssättet har för båda tillfällena använts en och samma budget, nämligen den för 1931 års dyrortsgruppering tillämpade; enligt det andra ha använts de budgeter, som i verkligheten tillämpats vid respektive tillfällen.

Det framgår av undersökningen, att med endast ett par undantag levnadskostnaderna å de undersökta orterna utom Stockholm enligt båda beräkningssätten sjunkit starkare än kostnaderna i huvudstaden, vilket har sitt uttryck däri, att de tal, som angiva respektive orters förhållande till Stockholm, äro lägre 1934 än 1929. Sänkningen i relationstalen är dock betydligt starkare i det fall, där för båda undersökningstillfällena — såsom i verkligheten skett — olika budgeter använts. I förra fallet är den genomsnittliga sänkningen i de relationstal, som ange de 35 orternas levnadskostnader i förhållande till Stockholm, 3·9 enheter, i det senare fallet endast 1·1 enheter. Skillnaden mellan dessa tal betyder, översatt till de högsta delarna av promilleskalan, 50 à 60 enheter. Härur kan icke dragas någon säker slutsats om i vilken grad metodförändringarna påverkat spännvidden i *hela* ortsindexskalan, eftersom de medtagna orterna äro relativt få och huvudsakligen sådana, som vid grupperingen upp- eller nedflyttats. Så mycket är dock uppenbart, att spännviddens ökning till betydande del har sin förklaring i de budgetförändringar, som genomfördes vid 1935 års gruppering.

Därmed är icke sagt, att denna ökning av spännvidden och dess följd, löneplanens utbyggnad med en ny ortsgrupp, varit obefogad. Detta är en fråga, som måste bedömas genom prövning, huruvida metodförändringarna i och för sig varit ägnade att ge riktigare mått på de interlokala levnadskostnadsförändringarna, ett spörsmål, som kommittén här icke upptager till diskussion. Kommittén vill med det anförda endast ha påvisat, att den skenbara motsägelse, som består mellan å ena sidan utslagen på ortsindexskalan vid senaste dyrortsgruppering och å den andra de omständigheter beträffande levnadskostnadsutvecklingen på olika orter, på vilka kommittén grundat sin uppfattning om obehövligheten av ortsdifferentierade rörliga tillägg, låter sig förklara.

Om sålunda en ortsdifferentiering av de rörliga tilläggen icke synes framstå såsom en nödvändig konsekvens av de periodiska omgrupperingarnas slopande, är å andra sidan att märka, att det praktiska genomförandet av differentieringen måste stöta på betydande svårigheter. Om man vill vinna garanti för att de olika levnadskostnadsserierna något så när riktigt skola återge orternas levnadskostnadsförändringar, räcker det icke med en indexserie för varje ortsgrupp, såsom direktiven närmast synas förutsätta. Förändringarna äro nämligen beroende av ortens prisstruktur och kunna sålunda i många fall förväntas bli olika för orter i samma ortsgrupp. Att levnadskostnadsutvecklingen å exempelvis en G-ort i Norrland, vars dyrhet be-

tingas av höga livsmedelskostnader, höga skatter och måttliga hyror, skulle bliva densamma som å en G-ort av storstadstyp, vars läge å indexskalan bestämts främst av höga hyror, måttliga livsmedelskostnader och låga skatter, kan icke förutsättas. Ingendera av de två merendels utslagsgivande posterna vid dyrortsgrupperingen, hyror och skatter, är nämligen föremål för någon riksprisbildning. För att man skulle erhålla mått, som i rimlig grad adekvat registrerade levnadskostnadsförändringarna hos ett flertal orter, måste dessa orter vara grupperade efter ortsdyrhetstyp, och detta på sådant sätt, att indexserierna gjorde rättvisa både åt den naturliga (regionala) prisgeografiska spaltningen och åt dyrhetsskillnader på grund av olika ortsstorlek. Man finge då räkna såväl med en grov regionindelning som, inom regionerna, med en fördelning på ortsstorlekstyper och prisstrukturtyper, de senare erhållna genom inbördes variation av höga och låga livsmedelskostnader, höga och låga hyror samt höga och låga skatter. Även om givetvis alla prisstrukturtyper icke bleve representerade å varje ortsstorlekstyp inom olika landsdelar, skulle uppenbarligen antalet indexserier härigenom bliva mycket stort. Då var och en av de serier, som avsåge andra orter än storstäderna, borde stödjas på prisuppgifter från flera orter, skulle den erforderliga permanenta prisinsamlingsapparaten antaga betänkliga proportioner.

Särskilda svårigheter skulle för övrigt uppresa sig beträffande bostadsposten i dessa löpande levnadskostnadsserier. Någon allmän årlig hyresstatistik förekommer icke, och det är knappast tänkbart, att lokala prisinsamlare skulle kunna införskaffa tillförlitliga uppgifter om hyrornas förändringar. Än vanskligare bleve att skaffa material för bedömande av bostadskostnadernas förändringar å orter utan hyresmarknad.

Beträffande den tänkbara utformningen i övrigt av ett system med ortsdifferentierad rörlighet hos lönerna må endast framhållas, att lönerna för varje ortsgrupp borde i avlöningsreglementet fastställas i proportion till det kronbelopp för levnadskostnaderna, som enligt den grundläggande ortsgrupperingen vore beläget lika långt från övre och undre gruppgränsen. Då sedan indexserien för en viss grupp orter visade en viss procentuell förändring, skulle de i avlöningsreglementet upptagna lönerna för befattningshavare å dessa orter höjas eller sänkas i samma proportion. För systemets tillämpning finge i den författning, som fastställde orternas fördelning å ortsgrupper, för varje ort även angivas numret å den indexserie, till vilken orten hänförts. I en i samband med varje ändring av procentsatsen för det rörliga tillägget publicerad förteckning finge för varje serienummer angivas det procenttal, varmed de i löneplanen upptagna lönerna å de till serien hörande orterna skulle utbetalas. För att veta, vilken lön en viss tjänsteman skulle uppbära, finge man alltså hålla reda på stationeringsortens ortsgrupp och indexserie samt procenttalet för denna serie.

Av vad nyss anförts är tydligt, att ett system med ortsgraderad rörlighet hos lönerna skulle med hänsyn till prisinsamlingsapparaten samt icke minst

ur redogörar- och revisionssynpunkt bliva skäligen svårhanterligt. Det återstår att överväga, huruvida systemet kan tänkas i praktiken medföra sådana gynnsamma verkningar, att de uppväga de administrativa olägenheterna. Det är klart, att systemet i och för sig skulle framstå såsom principiellt mera »rättvist» än nuvarande anordningar. Ur lönepolitisk synpunkt torde dock tillfredsställelsen med systemet sannolikt icke bliva så stor. Genom den samtidiga kontinuerliga anpassningen av vad som nu motsvaras av dyrtids- och dyrortstillägg komme nämligen rättvisekraven att betydligt skärpas i jämförelse med kraven vid nuvarande dyrtidstilläggsförändringar. Medan de »orättvisor», som för många orter kunna ligga i regleringen efter den »allmänna» levnadskostnadsindexen, icke föranleda nämnvärd opposition, skulle ett förfinande av instrumentet för interlokal och intertemporell reallöneutjämning på ett helt annat sätt lägga i dagen ojämnheterna i löneanpassningen. De tvister, som nu vid de generella omgrupperingarna föranledas av kampen för placering i högre ortsgrupp, kunde därför förväntas återkomma vid varje tidpunkt, då anpassningen skulle äga rum.

Man har i detta sammanhang främst anledning att ställa frågan, hur det avsedda systemet skulle förverkliga den åsyftade interlokala reallönebalansen, för den händelse det rörliga tillägget gjordes mera trögrörligt, d. v. s. tillätes förändra sig icke med varje enhets förändring i levnadskostnadsindex utan endast vid mera betydande eller varaktiga förskjutningar. En sådan omläggning har i kommitténs direktiv angivits såsom en önskvärd reform. Det förefaller emellertid, som om vid denna omläggning en motsättning skulle uppkomma mellan å ena sidan den fina avvägning av de interlokala relationerna, vartill ortsdifferentieringen syftar, och å andra sidan den grövre anpassning till levnadskostnadernas förändringar i tiden, som trögrörligheten medför.

Kommittén har icke att i detta sammanhang diskutera det rörliga tilläggets lämpliga konstruktion. Endast för att belysa, hur ett system av ortsdifferentierade rörliga tillägg, som icke kontinuerligt anpassas till levnadskostnadernas förändringar i tiden, *kan* komma att fungera, göras här vissa formella antaganden. Det antages sålunda, att en viss trögrörlighet accepterats som lämplig och bestämts så, att tillägget förändras, när levnadskostnadstalen ändrats med 4 enheter på en skala, där utgångspunkten är indextalet 100, samt vidare att levnadskostnadsförändringen kompenseras med 75 procent, d. v. s. att en höjning eller sänkning av indextalet 100 med 4, 8 o. s. v. enheter ger en lönehöjning, respektive en lönesänkning av 3, 6 o. s. v. procent. Det är då en i trögrörlighetens syfte inkluderad konsekvens, att en viss »eftersläpning» uppkommer, d. v. s. att kompensationsgraden blir lägre vid stigande och högre vid fallande prisutveckling än den 75-procentiga kompensation, vilken i längden kommer att förverkligas, om under en längre period prisfall och prisstegring uppväga varandra.

Här ovan skisserade regler ha som prov tillämpats på prisutvecklingen i de 15 städer och industriorter, för vilka särskilda levnadskostnadsindex beräknats för åren 1928—1936 (jämför sid. 44 samt Bilaga 1). I tabell 3 å sid.

Tabell 3.

Ort		1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	S:a	»Eftersläpning» S:a	»Felanpassning» S:a
Stockholm	Ind.	100	100	97	94	93	92	92	91	92	851		
	Lön	100	100	100	97	97	94	94	94	94	870	+ 6·75	+ 3·75
Norrköping	Ind.	100	98	95	93	90	89	88	90	91	834		
	Lön	100	100	97	97	94	94	91	91	91	855	+ 4·50	+ 16·5
Värnamo	Ind.	100	98	96	91	90	88	89	91	92	835		
	Lön	100	100	97	94	94	91	91	91	94	852	+ 0·75	+ 15·75
Västervik	Ind.	100	101	98	95	94	94	95	95	95	867		
	Lön	100	100	100	97	97	97	97	97	97	882	+ 6·75	— 8·25
Karlskrona	Ind.	100	100	96	93	93	90	92	92	94	850		
	Lön	100	100	97	97	97	94	94	94	94	867	+ 4·50	+ 4·50
Malmö	Ind.	100	100	96	93	90	87	90	91	92	839		
	Lön	100	100	97	97	94	91	91	91	94	855	+ 0·75	+ 12·75
Halmstad	Ind.	100	100	96	93	92	90	92	94	95	852		
	Lön	100	100	97	97	94	94	94	94	94	864	± 0·0	+ 3·0
Göteborg	Ind.	100	99	94	92	92	90	92	93	93	845		
	Lön	100	100	97	94	94	94	94	94	94	861	+ 2·25	+ 8·25
Tidaholm	Ind.	100	99	95	93	92	93	95	96	97	860		
	Lön	100	100	97	97	94	94	94	97	97	870	± 0·0	— 3·0
Örebro	Ind.	100	99	95	93	91	89	90	92	93	842		
	Lön	100	100	97	97	94	94	94	94	94	864	+ 7·50	+ 10·50
Ludvika	Ind.	100	98	96	93	91	91	91	92	93	845		
	Lön	100	100	97	97	94	94	94	94	94	864	+ 5·25	+ 8·25
Sundsvall	Ind.	100	101	99	96	93	91	94	95	95	864		
	Lön	100	100	100	97	97	94	94	94	94	870	— 3·0	— 6·0
Östersund	Ind.	100	98	97	94	93	91	94	94	95	856		
	Lön	100	100	100	97	97	94	94	94	94	870	+ 3·0	± 0·0
Umeå	Ind.	100	100	97	95	94	91	91	93	94	855		
	Lön	100	100	100	97	97	94	94	94	94	870	+ 3·75	+ 0·75
Kiruna	Ind.	100	102	98	94	94	93	90	93	93	857		
	Lön	100	100	100	97	97	97	94	94	94	873	+ 5·25	— 0·75
Hela riket	Ind.	100	100	97	94	92	90	90	91	92	846		
	Lön	100	100	100	97	94	94	94	94	94	867	+ 7·50	—

49 ha för varje ort och varje år utsatts dels den lokala levnadskostnadsindex (1928 = 100), dels den lön (ävenledes för 1928 = 100), som enligt de antagna reglerna skulle utgå för året.

I tabellen har även angivits den beräknade summan av den »eftersläpning», som under de nio åren skulle ha uppkommit i förhållande till den fullständiga 75-procentiga kompensationen. Denna totala »eftersläpning» har erhållits som summan av differenserna mellan den enligt trögrörlighetsregeln utgående lönen och den lön, som skulle utgått, om anpassningen enligt 75-procentsregeln ständigt förverkligats.

I genomsnitt per år angives nämnda »eftersläpning» uttryckt i procent av årslönen i tabell 4 å sid. 50 (kol. 1). Siffrorna visa en mycket ojämn anpassning. »Eftersläpningen» per år växlar från + 0·83 procent, vilket innebär

Tabell 4.

Ort	»Eftersläpning» vid trögrörliga, ortsdifferentierade rörliga tillägg	»Felanpassning» vid trögrörliga, riksenhetligt rörliga tillägg	»Felanpassning» vid riksenhetligt rörliga tillägg med 75 % kompensation ständigt realiserad
	1	2	3
Stockholm	+ 0·75	+ 0·42	— 0·41
Norrköping	+ 0·50	+ 1·83	+ 1·00
Värnamo	+ 0·08	+ 1·75	+ 0·92
Västervik	+ 0·75	— 0·92	— 1·75
Karlskrona	+ 0·50	+ 0·50	— 0·33
Malmö	+ 0·08	+ 1·42	+ 0·59
Halmstad	± 0·0	+ 0·33	— 0·50
Göteborg	+ 0·25	+ 0·92	+ 0·09
Tidaholm	± 0·0	— 0·33	— 1·16
Örebro	+ 0·83	+ 1·17	+ 0·34
Ludvika	+ 0·58	+ 0·92	+ 0·09
Sundsvall	— 0·33	— 0·67	— 1·50
Östersund	+ 0·33	± 0·0	— 0·83
Umeå	+ 0·42	+ 0·08	— 0·75
Kiruna	+ 0·58	— 0·08	— 0·91
I genomsnitt för samtliga orter	+ 0·35	+ 0·49	— 0·34

en verklig kompensation av 62·1 procent i stället för 75 procent, till — 0·33 procent, vilket motsvarar en verklig kompensation av 83·3 procent. Endast för två orter blev kompensationsgraden den avsedda. Det är av dessa siffror tydligt, att den finavvägning, som ortsdifferentieringen åsyftar, betänkligt störes av trögrörligheten.

Ur siffrorna i tabell 3 har även framräknats den »felanpassning» i förhållande till 75-procentig kompensation, som för de individuella orterna skulle uppstå, därest det rörliga tillägget ej ortsdifferentierades utan regleradesenhetligt för hela riket under tillämpning av trögrörlighetsregeln. Den sammanlagda »felanpassningen», angiven i sista kolumnen av tabell 3, har erhållits som summan av differenserna mellan den för riket utgående lönen, vilken jämte den allmänna levnadskostnadsindexserien angivits å tabellens sista rader, och den lön, som för varje ort skulle utgått vid fullständig anpassning till 75-procentsregeln. I tabell 4 här ovan har storleken av »felanpassningen» i genomsnitt per år uttryckts i procent av årslönen (kol. 2). Då »felanpassningen» delvis består av den förut nämnda »eftersläpning», som trögrörligheten hos det riksenhetliga rörliga tillägget medfört, har i tabell 4 (kol. 3) även angivits den »felanpassning», som endast svarar emot frånvaron av ortsdifferentiering och som alltså skulle föreligga, om tillägget icke vore vare sig ortsdifferentierat eller trögrörligt utan åstadkomme ständig anpassning till 75-procentskompensationen.

Jämförelsen mellan »eftersläpningen» vid ortsdifferentierade trögrörliga tillägg och »felanpassningen» vid riksenhetligt trögrörliga tillägg häntyder visserligen på att en förbättring av anpassningen till 75-procentskompensationen i stort sett skulle åstadkommas genom ortsdifferentieringen. För några av orterna medförde den dock en viss försämring. Mot bakgrunden av att ett riksenhetligt rörligt tillägg utan trögrörlighetsregel skulle för orterna i genomsnitt giva en lika god anpassning, synes resultatet av den åsyftade finavvägningen icke vara särdeles gynnsamt.

Ur praktiskt-psykologisk synpunkt måste däremot en applicering av trögrörligheten på ett system med ortsdifferentiering av tillägget vara ägnad att öka de komplikationer, som i det föregående antytts. Befattningshavarna skulle sålunda ha svårt att förstå ett sådant förhållande, som tabell 3 illustrerar, att under ett och samma år i två städer, som båda hade indextalet 95 för levnadskostnaderna, löneindextalen skulle vara olika, nämligen 97 för den ena staden men endast 94 för den andra, detta endast av den anledningen att levnadskostnaderna i den senare staden under ett tidigare år varit nere vid en indexsiffra under 93 och måste passera indexsiffran 96 för att staden åter skulle komma upp i löneindex 97. Med ett riksenhetligt rörligt tillägg skulle trögrörligheten icke framkalla dylika irritationsmoment.

Lönekommittén anser sig av här anförda skäl böra avstyrka ett realiserande av tanken på ortsdifferentierad rörlighet hos lönerna.

Till frågan om lönernas rörlighet i övrigt återkommer kommittén vid framläggande av förslag till avlöningsreglemente.

KAPITEL 3.

Måtten på levnadskostnadsolikheterna i krontal.

a. Valet av budget. I föregående kapitel har framhållits den i sakens egen natur liggande obestämdhet, som vidlåder alla levnadskostnadsjämförelser och som i främsta rummet sammanhänger med valet av den konsumtionsbudget, vilken lägges till grund för jämförelsen. Det har där konstaterats, att levnadskostnadsolikheterna mellan två orter blevo olika, alltefter som man till utgångspunkt tog konsumtionssammansättningen för en familj i en lägre eller i en högre socialklass, för en familj med flera eller med färre barn. Teoretiskt riktigast vore därför att göra olika levnadskostnadsjämförelser och därmed olika dyrortsgrupperingar för lägre och för högre tjänstemän, liksom för tjänstemän med familjer av olika storlek och för ogifta tjänstemän. Av praktiska skäl synes det dock icke vara möjligt att genomföra en sådan differentiering, utan man torde få nöja sig med levnadskostnadstal, som hänföra sig till en enda budget, och med en för samtliga befattningshavare enhetlig dyrortsgruppering, grundad på levnadskostnadstalen för denna budget. Att det vid löneplanens utformning i dyrortsgraderingshänseende vore önskvärt att erhålla ledning av levnadskostnadstal, grundade på en eller flera budgeter i andra inkomstlägen, är en annan sak, till vilken kommittén längre fram återkommer.

Den i det föregående omnämnda tjänstemannakommittén, som visserligen med sympati diskuterat tanken på särskilda grupperingar för de högre inkomsttagarna, har ej heller för sin del förordat övergång till en sådan anordning utan har uttalat, att kommittén funne klokheten bjuda att åtminstone för närvarande icke framföra något förslag i sådan riktning.

Budgetvalet för dyrortsgrupperingen bör med nyss angivna utgångspunkt — om valet får avgöras med hänsyn främst till grupperingens användning för löneändamål[1] — avse en familj av sådan socialklass och hushållstyp, att levnadskostnadsjämförelsen blir, i varje fall i fråga om inkomstläget, någorlunda adekvat för möjligast största antal anställda med statligt bestämda, dyrortsgrupperade löner. Huruvida hushållstypen skall bestämmas även

[1] Då grupperingen ligger till grund även för graderingen av de skattefria ortsavdragen, måste man se till att budgeten ej blir alltför inadekvat för det stora flertalet skattebetalare. Valet är emellertid icke så känsligt i detta avseende för den enskilde, enär de ekonomiska följderna för honom av en orts placering i annan ortsgrupp äro av en lägre storleksordning än då det gäller lönegraderingen.

med hänsyn till den familjetyp, vars behov statsmakterna i första hand taga i sikte vid bestämmandet av lönerna, kan diskuteras. Därest lönerna komme att bestämmas med tanke på ensamförsörjare och utökas med särskilda tillägg (barntillägg) för familjeförsörjare, bleve det beroende av barntilläggens konstruktion och ekonomiska betydelse, om man likväl vid budgetvalet rimligen kunde utgå från exempelvis »normalfamiljens» konsumtion. Då lönekommittén först i annat sammanhang har att taga ståndpunkt i avseende på lönernas differentiering efter familjehänsyn, lämnas denna fråga tillsvidare utanför diskussionen, och här förutsättes, att budgeten såsom tidigare skall avse förbrukningen för 3·3 konsumtionsenheter i visst inkomstläge.

Vilket inkomstläge, som hittills vid dyrortsgrupperingarna lagts till grund för levnadskostnadsjämförelsen, låter sig — med hänsyn till att budgeten erhållits som genomsnittsförbrukning av ett begränsat antal poster — ej fullt klart fixera.

Kommunikationsverkens lönekommitté av år 1918 utgick vid sitt bedömande av ortstilläggsfrågan från en »år 1917 verkställd utredning rörande levnadskostnadernas storlek för ett *2 000-kronors hushåll* dels å samtliga orter, där personal tillhörande de ifrågavarande fyra verken samt tullverket och skogsstaten är stationerad, dels ock för samtliga landskommuner i riket» (betänkandet, sid. 51). Någon lokalisation av detta hushåll eller, med andra ord, något fastställande av den ort, där detta hushålls förbrukning kostat 2 000 kronor, har veterligen aldrig skett, och inkomstläget kan därför ej bestämt angivas.

Den budget, som låg till grund för 1925 års lönegruppering, återspeglar enligt 1928 års lönekommittés betänkande (sid. 52) — som på denna punkt refererar till ett föredrag av sekreteraren i socialstyrelsen H. I. Heyman — »närmast levnadssättet inom hushåll bland bättre situerade arbetare och med dem ekonomiskt jämställda tjänstemän». Totalsumman säges kunna i genomsnitt för hela riket[1] beräknas till 3 500 kronor, för Stockholm till 4 600 kronor och för billigaste landsbygdsorter något hundratal kronor lägre än 3 000 kronor.

Ett indicium på det inkomstläge, för vilket socialstyrelsen räknar med att budgeten gäller, är det inkomstbelopp, som lägges till grund för beräknandet av skatteposten. Detta belopp, som vid 1935 års gruppering var 3 400 kronor, torde med hänsyn till beräkningsgrunderna avse att svara emot hushållets totala utgifter å orter inom ortsgrupp E (jämför 1933 års betänkande, sid. 38). Som årsinkomst motsvarar detta belopp närmast löneinkomsten (inklusive dyrtidstillägg efter 10 procent jämte tillägg för 2 barn) för en befattningshavare i 10:e löneklassen i ortsgrupp E.

Det har ifrågasatts, om icke den nuvarande budgeten representerar en alltför låg inkomstnivå. Tjänstemannakommittén har sålunda icke hållit det för alldeles uteslutet, att statsmakterna kunde vara villiga att fastställa

[1] Avser ett genomsnitt beräknat medelst vägning på samma sätt som riksmedeldyrheten (se i det följande under kap. 4). — Det är att märka, att 1925 års dyrortsgrupperingsbudget representerade ett något högre inkomstläge än den senaste dyrortsgrupperingens budget.

ett något högre inkomstunderlag för dyrortsgrupperingarna. Frågan om den inkomstnivå, som lämpligen bör läggas till grund för dyrortsgrupperingen, torde få en viss belysning genom de undersökningar, som lönekommittén för att erhålla jämförelsematerial vid realprövningen av statstjänstemännens löner igångsatt angående lönerna utanför statsförvaltningen och vilkas resultat torde komma att framläggas i ett senare betänkande. Då budgeten för lönegrupperingsändamål bör avpassas efter det inkomstläge, kring vilket lönerna för de flesta nyreglerade statstjänstemän och icke-statliga tjänstemän med statligt bestämda, nyreglerade löner hopas, kan det inkomstläge, som bör tagas till utgångspunkt vid dyrortsgrupperingen, icke definitivt fixeras före avvägningen av de löner, som efter löneregleringen bliva gällande. Emellertid torde väl knappast ifrågakomma några så betydande avvikelser från nuvarande löneläge för den stora massan statstjänstemän, att icke budgetens inkomstläge likväl med önskvärd noggrannhet kan prövas och bedömas med ledning av detta löneläge. Någon exakt fixering är ju icke erforderlig. Avgörandet av inkomstläget avser endast att vara till ledning för urvalet av hushåll vid budgetens fastställande.

Antalet ordinarie befattningshavare inom de nyreglerade verken vid den civila statsförvaltningen, vilken kategori av befattningshavare är den kvantitativt dominerande bland statstjänstemännen, är enligt den av kommittén uppgjorda statistiken störst i 5:e lönegraden (med omkring 11 500 tjänstemän), och därnäst komma 6:e (omkring 7 000 st.), 8:e (omkring 4 700 st.) och 7:e lönegraderna (omkring 4 300 st.). Slutlönerna i nämnda fyra lönegrader utgå enligt löneklasserna 9—12. Med hänsyn härtill synes den nuvarande budgetens inkomstläge — närmast svarande mot, som nämnts, ungefär 10:e löneklassen å E-ort — icke vara påfallande lågt för den stora massan statliga befattningshavare. Även om man anteciperar en viss höjning av lönerna genom löneregleringen och härjämte tager viss hänsyn såväl till det relativt stora antalet civila statstjänstemän i lönegraderna 8—10 som till militär personal i de lägsta för dem gällande lönegraderna, lärer någon större höjning av budgetens inkomstläge knappast kunna ifrågakomma. Löneläget i nuvarande 11:e eller högst 12:e löneklassen (inklusive dyrtidstillägg med däri ingående tillägg för 2 à 3 barn) å medeldyr ort torde kunna vara till ledning vid budgetvalet. Inkomstlägena å dyrare och billigare orter få bestämmas genom ökning, respektive minskning i proportion till den spridning, som levnadskostnadstal grundade på en oavkortad budget i detta inkomstläge å medeldyr ort kunna antagas utvisa.

Även om sålunda levnadskostnadstalen komma att hänföra sig till de största lägre avlönade tjänstemannagruppernas ekonomiska situation, är det emellertid påkallat att beträffande högre avlönade tjänstemän göra en överslagsberäkning, huru levnadskostnadsolikheterna ställa sig i ett eller flera av deras inkomstlägen i förhållande till de för hela tjänstemannakåren genom budgetvalet antagna levnadskostnadstalen. En viss kunskap härom är nämligen önskvärd för att kunna bedöma, huruvida ortstilläggens storlek i skilda löneklasser för tjänstemän i mellangrader och högre lönegrader

äro rättvist avvägda i förhållande till den åt de lägre tjänstemannagrupperna givna kompensationen för skillnader i ortsdyrhet. Härigenom torde också de av tjänstemannakommittén framförda önskemålen bliva i tillbörlig grad tillgodosedda. Man har anledning antaga, att de lokala levnadskostnadsolikheterna högre upp på inkomstskalan äro mindre än vid lägre inkomstnivå och att därför en viss sammanpressning av lönernas lokala spännvidd, såsom faktiskt skett i den nu gällande löneplanen,[1] ter sig befogad i högre inkomstlägen.

De i kap. 2 nämnda stickprovsundersökningarna av huru levnadskostnadstalen för Stockholm och Västervik ställa sig enligt fyra olika faktiska familjebudgeter, erhållna vid 1933/34 års levnadskostnadsundersökningar, belysa i sin mån, vad olika inkomstlägen kunna betyda för sifferutslagen i fråga om levnadskostnader. I de fyra fallen varierade de totala utgifternas höjd och familjernas storlek. Man hade valt *dels* två familjer med låga totala utgifter, A och D, av vilka A avsåg en familj i Västervik med 8 medlemmar och c:a 3 850 kronors utgifter samt D en familj i Stockholm med 3 medlemmar och 3 450 kronors utgifter, *dels ock* två familjer i medelklassnivå, B och C, av vilka B avsåg en familj i Västervik med 3 medlemmar och c:a 6 300 kronors utgifter samt C en familj i Stockholm med 7 medlemmar och c:a 9 050 kronors utgifter. Det visade sig, att levnadskostnadsskillnaderna mellan Stockholm och Västervik voro avsevärt större för de två familjerna med låga totala utgifter (A och D) än för de två familjerna i medelklassnivå (B och C). Om levnadskostnaderna i Stockholm för var och en av ifrågavarande familjer betecknas med talet 1 000, utgjorde levnadskostnaderna i Västervik enligt fullständig budget för familjen A (stor familj med liten inkomst) 805 och för familjen D (liten familj med liten inkomst) 791 men för familjen B (liten familj med högre inkomst) 867 och för familjen C (stor familj med högre inkomst) 849. Levnadskostnaderna i Västervik utgjorde alltså för familjerna med låg inkomst c:a 80 procent och för familjerna med högre inkomst c:a 86 procent av levnadskostnaderna i Stockholm. Avkortade budgeter gåvo genomgående något större levnadskostnadsskillnad, dock med bibehållande av nivåskillnaden mellan inkomstlägena. Utslagens olikhet belyses kanske tydligare av jämförelsetalen för Stockholm med utgångspunkt från att levnadskostnaderna i Västervik betecknas med 1 088 (= nuvarande dyrortsindex). Levnadskostnadstalen för Stockholm bli då enligt de fullständiga A- och B-budgeterna respektive 1 352 och 1 375 samt enligt B- och C-budgeterna respektive 1 255 och 1 282. Stockholm skulle sålunda i de två förra fallen liksom för närvarande hänföras till ortsgrupp »I» men i de två senare till ortsgrupp G.[2]

Det må emellertid understrykas, att dessa levnadskostnadsrelationer konstaterats gälla endast mellan Stockholm och Västervik. Frågan, huruvida

[1] Jämför härom vad i kap. 5 sägs om ortstilläggens sammanpressning från 10:e till 33:e löneklassen.

[2] Därmed är icke sagt, att Stockholm skulle falla exakt så i dessa ortsgrupper, därest ifrågavarande budgeter lagts till grund för grupperingen. Det från nuvarande gruppering hämtade gemensamma jämförelsetalet för Västervik, 1 088, skulle nämligen även förskjutas något.

tendensen att högre inkomstläge ger avsevärt lägre skillnader är allmängiltig, låter sig icke utan mera omfattande undersökningar besvara. Numeriskt torde de här framkomna relationerna snarast representera ett undantagsfall: Västerviks höga skatter överdriva inkomstlägets betydelse.

Såsom i det följande omnämnes, har kommittén låtit verkställa en undersökning av vad budgetavkortningen betyder vid inkomstlägena 3 000 och 9 000 kronor å 15 av socialstyrelsens ombudsorter. Vid undersökningens igångsättande väntade man sig, att densamma även skulle giva en viss belysning åt frågan om levnadskostnadstalens beroende av inkomstens höjd. Av vissa skäl måste emellertid undersökningens resultat ur denna synpunkt anses missvisande. Jämför man levnadskostnadstalen enligt 3 000- och 9 000-kronorsbudgeten, kommer man till det oväntade resultatet[1] — vare sig jämförelsen avser fullständiga eller avkortade budgeter — att levnadskostnadstalen enligt 9 000-kronorsbudgeten för ett icke ringa antal orter visa större spridning än levnadskostnadstalen enligt 3 000-kronorsbudgeten. Endast å de billigare ortsgrupperna erhölls genomgående den väntade lägre spridningen. Det egendomliga resultatet synes ha sin grund i sättet för bostadspostens beräkning. I 3 000-kronorsbudgeten har denna post i de för undersökningen gjorda beräkningarna ingått med 75 procent av beloppen i den officiella budgeten och sålunda avsett hyran för $2^1/_4$ eldstäder, uppskattad under den antagna förutsättningen att 27 procent av de medräknade lägenheterna å alla orter varit centralvärmelägenheter. För 9 000-kronorsbudgeten har denna post däremot beräknats som medeltalet mellan enbart värmeledningslägenheter å 3 rum och kök samt 4 rum och kök. I 3 000-kronorsläget hava sålunda även kvalitativt mindervärdiga lägenheter, vilkas omfattning växla betydligt å olika orter, kommit att inverka på levnadskostnadstalen på samma sätt som vid den officiella grupperingen, medan man i 9 000-kronorsläget erhållit en mera likvärdig standard å olika orter. Möjligen är också bostadspostens vikt i 3 000-kronorsbudgeten, åtminstone om man här ville taga speciell hänsyn till tjänstemannaförhållandena, tilltagen i underkant i jämförelse med bostadsposten i 9 000-kronorsbudgeten.

[1] Om 9 000-kronorsbudgetens levnadskostnadstal minskas med 3 000-kronorsbudgetens levnadskostnadstal, bådadera beräknade med utgångspunkt från att Stockholms levnadskostnader satts lika med 1 000, erhållas för olika orter de skillnader, som angivas i nedanstående sammanställning. (Negativt tal betyder alltså, att levnadskostnadsskillnaden mellan Stockholm och orten ifråga är större enligt 9 000-kronorsbudgeten än enligt 3 000-kronorsbudgeten. Jämför relationstalen i tabell 12 under avdelning »c. Budgetens avkortning» i det följande).

	Avkortad budget	Fullständig budget		Avkortad budget	Fullständig budget
Östersund	− 5	− 8	Norrköping	− 17	− 3
Sundsvall	+ 8	+ 1	Karlskrona	+ 15	+ 15
Kiruna	− 40	− 22	Ludvika	+ 7	+ 11
Göteborg	± 0	+ 7	Västervik	+ 50	+ 35
Umeå	− 31	− 17	Halmstad	+ 21	+ 27
Örebro	+ 25	+ 16	Tidaholm	+ 61	+ 45
Malmö	− 12	+ 8	Värnamo	+ 4	+ 17

Tabell 5.

Ort	Kostnad för 1 rum och kök med centralvärme Kr.	Levnadskostnadstal enligt 3 000-kronorsbudget (Stockholm = 1 000)	
		Avkortad	Fullständig
Stockholm	1 022	1 000	1 000
Östersund	680	905	910
Sundsvall	638	902	903
Kiruna	449	878	896
Göteborg	757	894	911
Umeå	581	816	851
Örebro	699	844	862
Malmö	712	839	865
Norrköping	661	837	862
Karlskrona	472	776	814
Ludvika	528	796	826
Västervik	397	752	792
Halmstad	444	731	792
Tidaholm	328	699	752
Värnamo	360	670	732

För att undvika dessa felkällor vid jämförelser mellan levnadskostnadstalen vid de olika inkomstlägena har inom kommittén verkställts en kompletterande överslagsberäkning av huru levnadskostnadstalen skulle ställa sig, därest bostadsposten i 3 000-kronorsbudgeten i stället beräknades för en centralvärmelägenhet på 1 rum och kök enligt vid 1933 års hyresräkning konstaterade medelhyror. Av samma skäl, som i fråga om 9 000-kronorsbudgeten föranlett en höjning av de billigaste orternas bostadskostnad, har i kalkylen gjorts en dylik höjning med 25 kronor för Tidaholm och Värnamo (jämför den följande redogörelsen för undersökningen om budgetavkortningens betydelse). Övriga poster ha lämnats oförändrade utom bränsleposten, som minskats så att den endast omfattar kokbränsle. De belopp, med vilka bostadsposten upptagits, angivas i tabell 5 här ovan tillika med de levnadskostnadstal, som erhållas vid avkortad och fullständig 3 000-kronorsbudget, om de uttryckas i promille av Stockholms levnadskostnader.

Ett visst mått på inkomstlägets betydelse för levnadskostnadsutslaget erhålles i talen å skillnaden mellan levnadskostnaderna enligt olika budgeter, om dessa kostnader uttryckas i indextal i förhållande till en gemensam utgångspunkt. Skillnaden mellan de i promille av talet för Stockholm uttryckta levnadskostnadstalen vid 9 000-kronorsbudgeten och talen vid den omräknade 3 000-kronorsbudgeten, för olika orter och i medeltal för de representerade ortsgrupperna, framgår av följande tabell:

Tabell 6.

Ort och ortsgrupp		Skillnad mellan levnadskostnadstalen enligt 9 000- och 3 000-kronorsbudget			
		Avkortad budget		Fullständig budget	
		för olika orter	i medeltal per ortsgr.	för olika orter	i medeltal per ortsgr.
Stockholm	»I»	—	—	—	—
Östersund	»H»	41	34	23	21
Sundsvall	»H»	37		20	
Kiruna	(»H»)	23		20	
Göteborg	G	19	32	20	26
Umeå	G	44		32	
Örebro	F	35	3	23	11
Malmö	F	−14		8	
Norrköping	F	−11		2	
Karlskrona	E	68	47	51	38
Ludvika	E	26		25	
Västervik	D	88	73	62	57
Halmstad	D	57		52	
Tidaholm	B	75	50	56	45
Värnamo	B	25		33	

Vid övergång från det lägre inkomstläget till det högre erhölls sålunda i allmänhet en höjning av levnadskostnadstalen i förhållande till Stockholm eller, mera generellt uttryckt, en sammanpressning av levnadskostnadsskillnaderna.[1] Sammanpressningen varierar i viss utsträckning för orterna individuellt men är genomgående starkare i de billigare ortsgrupperna och särskilt stark i Västervik och Tidaholm eller de orter, vilkas dyrhet betingas huvudsakligen av höga skatter. Skatteposten väger nämligen betydligt mera vid det högre inkomstläget än vid det lägre och kommer, om den utgör den viktigaste spridningsfaktorn å en ort, att för denna markera stor skillnad i levnadskostnadstal vid olika inkomstlägen. Sammanpressningen företer en betydligt jämnare serie vid jämförelsen mellan de fullständiga budgeterna. Några slutsatser om huruvida valet av inkomstläge, 3 000 eller 9 000 kronor, betyder mera än utfyllnaden av den avkortade budgeten tillåter materialet icke. Storleken av dessa faktorers verkningar torde bero av ortsdyrhetens struktur i olika fall. För en relativt billig ort — t. ex. Västervik — där skatterna utgöra den avgörande dyrhetsfaktorn, betyder inkomstens höjd mycket och budgetens utfyllnad relativt litet.

[1] De små skillnaderna för Malmö, Norrköping och i viss mån även Ludvika (vid avkortad budget äro skillnaderna t. o. m. negativa för Malmö och Norrköping) torde ej vara uttryck för någon allmän tendens å F- och E-orter utan sammanhänga med att enligt hyresräkningen 1933 hyreskostnaden för ett rum och kök å dessa tre orter ligger särskilt högt i förhållande till medelhyreskostnaden för lägenheter å 3 och 4 rum och kök.

Det är att märka, att A-orterna eller överhuvudtaget landsbygden, där höjningen av levnadskostnadstalen vid högre inkomstnivå möjligen kan vara större än i städerna, icke var representerad vid denna undersökning.

Några slutsatser om vad inkomstläget betyder kunna däremot icke dragas av en jämförelse mellan levnadskostnadstalen enligt å ena sidan den officiella dyrortsgrupperingsbudgeten vid 3 400 kronors höjd och å andra sidan de avkortade 3 000- eller 9 000-kronorsbudgeterna, detta på grund av bostadspostens alltför avvikande vikt och kvalitet i den officiella budgeten.

För att erhålla fastare hållpunkter vid bedömandet av levnadskostnadsrelationernas beroende av inkomstens höjd är det önskvärt, att ett bredare utgångsmaterial anskaffas, som kan vara till ledning vid en prövning av frågan om dyrortstilläggens storlek i olika lönelägen. Det vill synas, som om detta skulle kunna åstadkommas, om man på grundval av hushållskostnadsundersökningarna konstruerade, utom den officiella normalbudgeten, en särskild konsumtionsbudget för inkomstläget omkring 9 000 kronor å medeldyr ort, eventuellt även en för ett inkomstläge mellan nämnda belopp och normalbudgeten, samt därefter i samband med prisinsamlingen för den officiella dyrortsgrupperingen gjorde en stickprovsundersökning beträffande levnadskostnadsolikheterna för dessa inkomstlägen. För budgetkonstruktionen torde möjlighet i viss grad föreligga redan genom de 1933/34 verkställda hushållskostnadsundersökningarna; skulle dessa befinnas icke vara tillfyllest för ändamålet, torde man vid nästkommande hushållskostnadsundersökning kunna införskaffa nödigt material. Då konsumtionen i högre inkomstlägen avviker från konsumtionen i det inkomstläge, som normerar dyrortsgrupperingen, ej blott kvantitativt utan jämväl kvalitativt, uppkommer emellertid frågan, om de à-priser, som vid dyrortsgrupperingen inhämtas för det lägre inkomstläget, kunna i sin helhet apteras på de högre inkomstlägenas budgetkvantiteter. För flertalet av de viktigaste varuslagen (mjölk, smör, ägg, socker, vetemjöl etc.) förekomma knappast kvalitativa konsumtionsolikheter mellan de olika socialklasserna, varför de inhämtade prisuppgifterna merendels torde kunna användas. För vissa andra varuslag torde det vara oundgängligt att inhämta prisuppgifter även å högre kvaliteter. Dessa varuslag böra på grundval av de erhållna konsumtionsbudgeterna utväljas med hänsyn till den större eller mindre sannolikheten av att den högre kvalitetens interlokala prisvariation skall vara en annan än den lägre kvalitetens. Kvaliteterna för vissa varuslag kunna nämligen vara olika utan att man nödvändigtvis behöver verkställa en extra prisinsamling, nämligen för varuslag, beträffande vilka den interlokala prisvariationen kan antagas vara ungefärligen densamma för båda kvaliteterna. Någon minutiös noggrannhet torde icke vara erforderlig vid dessa provundersökningar, som ej böra få leda till någon större utvidgning av prisinsamlingsapparaten och som böra begränsas till ett lämpligt urval av orter. På siffrorna för de högre inkomstlägena skall nämligen icke baseras någon ortsgruppering, utan det extra prismaterialet skall endast användas för att bedöma den ungefärliga

grad, i vilken levnadskostnadstalen i allmänhet visa en med stigande inkomst avtagande spridning. Denna lägre spridningsgrad är som nämnts grunden och måttet för den större sammanpressning av löneskalan i högre inkomstlägen, som är erforderlig för att giva samma kompensation eller med andra ord samma minskning i »reallönen»[1] vid högre som vid lägre inkomster. Det säger sig självt, att dylika beräkningar endast kunna tjäna till vägledning, då det gäller att bedöma ortstilläggens ungefärliga storleksordning i olika inkomstlägen. Resultatet av beräkningarna kan givetvis icke bli en matematiskt exakt bestämning.

b. Möjligheterna att förenkla grupperingsarbetet genom nedskärning av budgeten. Från flera håll har tidigare yrkats på en förenkling av det tidsödande och jämförelsevis komplicerade dyrortsgrupperingsarbetet. Det har ifrågasatts, om icke åtminstone några av de mångfaldiga varuslagen å livsmedelsposten och kanske en eller flera av huvudposterna i budgeten kunde strykas. Den tanken har även — såsom redan i kap. 2 berörts — framkastats, att en gradering av lönerna med hänsyn endast till olikheter i hyra och skatt skulle bereda tjänstemännen tillbörlig kompensation för de totala levnadskostnadsolikheterna.

1936 års lönekommitté ställde sig vid de första övervägandena i dyrortsgrupperingsfrågan sympatisk till tanken att genom en nedskärning av budgeten söka åstadkomma en förenkling och schematisering av grupperingsarbetet. I syfte att belysa möjligheterna härför och utröna, på vilka punkter en dylik nedskärning — om den befunnes görlig — borde sätta in, har kommittén låtit verkställa en undersökning av den lokala spridningen vid 1935 års dyrortsgruppering av *dels* de totala levnadskostnaderna — i den mån dessa vid grupperingen varit föremål för utredning — *dels* de olika däri ingående hushållsposterna, *dels ock* vissa i livsmedelsposten ingående varupriser. Nedan lämnas en kort sammanfattning av de viktigare resultaten av denna undersökning, vilken utförts av aktuarien S. Bouvin.

Primärmaterialet vid undersökningen har varit de prisuppgifter, på vilka den senaste dyrortsgrupperingen byggt, och vilka, såsom i annat sammanhang omnämnts, avsett följande hushållsposter: 1) livsmedel, 2) bostad, 3) bränsle, 4) lyse, 5) skatter och 6) »övriga utgifter» (sistnämnda post dock endast omfattande såpa och skolagning). Då undersökningen alltså grundats på samma avkortade budget som dyrortsgrupperingen, ger den närmare belysning egentligen endast åt de lokala växlingarna i olika kombinationer av de viktigare priserna men ej åt de levnadskostnadsutslag, som enligt här framställda tankegångar skulle vara »riktigare» än de officiella talen.

Undersökningens resultat framläggas i följande ordning: 1) en närmare analys av levnadskostnadstalens lokala variationer; 2) de lokala variationerna hos de olika hushållsposter, vilkas summor tillsammans bilda levnads-

[1] Termen »reallön» användes här som beteckning för förhållandet mellan penninglön och möjligast riktiga levnadskostnadstal. Jämför emellertid kap. 2 om de omätbara momenten i begreppet reallön. Den ovannämnda minskningen i »reallön» å dyrare orter innebär sålunda icke något uttalande om att en minskning av reallönen i vidsträckt mening förekommer eller enligt kommitténs mening bör förekomma.

kostnadstalen; 3) olika i livsmedelsposten ingående varuprisers lokala variationer.

De totala levnadskostnadernas lokala variationer. Levnadskostnadstalen växlade avsevärt. För samtliga medtagna 3 548 kommuner och orter[1] lågo de beräknade kostnaderna mellan lägst 1 413 kronor och högst 2 713 kronor, vilket utgör en skillnad på c:a 1 300 kronor eller ungefär 92 procent av levnadskostnaderna å billigaste ort.

Medelkostnadstalet var för samtliga orter[2] 1 741 kronor, för stadssamhällena (städer, köpingar och municipalsamhällen) 1 934 kronor samt för landsbygden — särorterna inräknade — 1 718 kronor. C:a $^{6}/_{10}$ av samtliga orter lågo lägre och $^{4}/_{10}$ högre än medeltalet för samtliga orter. Levnadskostnadstalet 1 696 kronor, som motsvarar indextalet 902, delade totala antalet orter i två lika stora grupper och utgjorde alltså det s. k. mediantalet. Den lägsta tiondelen av orterna låg under 1 561 kronor eller indextalet 830, och den högsta tiondelen låg över 1 977 kronor eller indextalet 1 051. Fördelningen av orterna på indexskalan var emellertid långt ifrån likformig, även om man bortser från dessa yttersta tiondelar. Anhopningen av orterna var särskilt stor å intervallen 1 632/1 663 kronor eller, i indextal, 868/884.

Med nu gällande gruppgränser föllo drygt $^{6}/_{10}$ av samtliga orter i ortsgrupp A, icke fullt $^{2}/_{10}$ i ortsgrupp B och c:a $^{1}/_{10}$ i ortsgrupp C, medan den resterande tiondelen var utspridd på de övriga ortsgrupperna. Givetvis kan man icke av dessa tal utläsa något vare sig om antalet tjänstemän eller om folkmängden inom de olika ortsgrupperna.

Skilda slag av kommuner och orter fördelade sig mycket olika på dyrortsgrupperna. På ortsgrupp A föllo nära $^{9}/_{10}$ av jordbrukskommunerna, nära $^{3}/_{4}$ av de blandade landsbygdskommunerna, något över $^{1}/_{2}$ av landsbygdens industrikommuner men endast c:a $^{1}/_{4}$ av särorterna och $^{1}/_{5}$ av stadssamhällena. Mer än hälften av särorterna (52·5 procent) och över $^{2}/_{5}$ av stadssamhällena (42·9 procent) föllo i ortsgrupperna B—C. I ortsgrupp F och högre ortsgrupper funnos inga jordbruks- och inga blandade kommuner, endast 0·6 procent av industrikommunerna och 3·8 procent av särorterna men 12·7 procent av stadssamhällena.

Dessa siffror ge emellertid intet begrepp om de *regionala* levnadskostnadsolikheter, som i ett land med Sveriges stora utsträckning och betydande geografiska och ekonomiska olikheter kunna antagas förekomma. En fördelning av orterna å landsdelar enligt socialstyrelsens vanliga indelning[3] utvi-

---

[1] Nedan användes termen »orter» såsom förkortad beteckning för »kommuner och särorter».

[2] Detta på vanligt sätt beräknade medeltal är att skilja från ovan nämnda riksmedeltal eller riksmedeldyrheten, som är ett medeltal för orterna efter vägning med folkmängdssiffrorna. Riksmedeldyrheten var högre (1 881 kronor), beroende på att de folkrikare orterna merendels hörde till de dyrare.

[3] Enligt denna indelning ha till *östra Sverige* sammanförts Stockholms stad, Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands och Västmanlands län; till *Småland och öarna* Jönköpings, Kronobergs, Kalmar och Gotlands län; till *södra Sverige* Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län; till *västra Sverige* Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands och Örebro län samt till *norra Sverige* Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Väster-

sar den största spridningen för östra Sverige (från 1 500 till 2 750 kronor) och den minsta för Småland och öarna (från 1 400 till 2 150 kronor). Den största anhopningen av levnadskostnadstal förekom både för Småland och öarna, för södra Sverige och för västra Sverige omkring 1 630 kronor. För östra Sverige låg den största anhopningen något högre eller omkring 1 680 kronor, och för norra Sverige låg den högst eller omkring 1 870 kronor. Om man bortser från den fjärdedel, som omfattade de dyraste orterna, och från den fjärdedel, som innefattade de billigaste orterna, föllo levnadskostnaderna inom de olika landsdelarna, ordnade efter billighetsgrad, inom följande grovt tilltagna gränser:

Småland och öarna	1 550—1 699	kronor
Södra Sverige	1 550—1 699	»
Västra Sverige	1 550—1 799	»
Östra Sverige	1 650—1 849	»
Norra Sverige	1 800—2 049	»

Norra Sverige låg sålunda på en högre nivå än övriga landsdelar och avsevärt högre än Småland och öarna samt södra och västra Sverige. Mindre än 7 procent av norra Sveriges orter låg under medeltalet för landet, 1 741 kronor, och bortåt hälften av dessa orter låg över medeltalet för stadssamhällena, 1 934 kronor. Närmast norra Sverige i höjd kom östra Sverige, där emellertid några orter, däribland Stockholm, stucko upp över de högsta Norrlandsorterna.

Hushållsposternas lokala variationer. Livsmedelskostnaderna växlade mellan 770 och 1 330 kronor, vilket utgör en skillnad på 560 kronor eller c:a 70 procent av de lägsta livsmedelskostnaderna.

Medeltalet för samtliga orter var 976 kronor, för hela landsbygden — särorterna inräknade — 970 och för stadssamhällena 1 025 kronor. Medeltalen för landsbygdens kommungrupper utgjorde för jordbrukskommuner 932, för blandade kommuner 946, för industrikommuner 989 och för särorter 1 040 kronor. Den största spridningen utvisade särorterna och stadssamhällena, medan industrikommuner och blandade kommuner hade den minsta spridningen. Som helhet betraktad utvisade landsbygden (särorterna inräknade) en större spridning än stadssamhällena.

Flertalet orter låg mellan 850 och 1 110 kronor, och den största anhopningen av livsmedelskostnadstal förekom omkring 934 kronor. Mer än hälften av samtliga orter låg lägre än medeltalet. Det är att märka, att livsmedelskostnaderna icke voro särskilt höga i medelstora och större städer.

Den stora spridningen för riket i sin helhet berodde, såsom en undersökning av livsmedelskostnadernas växlingar i olika landsdelar utvisade, på betydande regionala olikheter. Variationen mellan de olika landsdelarna fram-

bottens och Norrbottens län. Vid de lönestatistiska undersökningar, som verkställas inom kommittén samt inom socialstyrelsen och försäkringsinspektionen för kommitténs räkning, har använts en annan landsdelsindelning, enligt vilken till *södra Sverige* räknas både »södra Sverige» och »Småland och öarna» enligt förestående indelning samt Hallands och Skaraborgs län, till *norra Sverige* de fyra nordligaste länen och till *mellersta Sverige* samtliga övriga län.

går av nedanstående tabell över de gränser, inom vilka de flesta orterna lågo, de gränser, inom vilka samtliga orter funnos, och medeltalen för orterna inom de olika landsdelarna:

	Flertalet orter låg mellan Kr.	Samtliga orter lågo mellan Kr.	Medeltal Kr.
Småland och öarna	850— 990	770—1 070	914
Södra Sverige	870—1 010	810—1 090	937
Västra Sverige	870—1 030	790—1 150	947
Östra Sverige	890—1 070	850—1 210	991
Norra Sverige	990—1 150	930—1 330	1 086

Livsmedelspriserna voro sålunda i allmänhet lägst i Småland och å öarna och högst i norra Sverige. Spridningen inom de olika landsdelarna var för sig var likaledes minst i Småland och å öarna och störst i norra Sverige; även i norra Sverige var den emellertid avgjort lägre än för riket i sin helhet. Den stora spridningen i norra Sverige synes antyda, att landsdelen i själva verket måste betraktas som flera olika regioner, var för sig bildande mera enhetliga marknader ur prisbildningssynpunkt. Den långt utdragna topp, som livsmedelskostnadstalen bildade för riket i sin helhet, angav huvudsakligen de höga livsmedelskostnaderna i norra Sverige. Av samtliga 131 orter med livsmedelskostnader å minst 1 150 kronor hänförde sig icke mindre än 126 till norra Sverige. Huvudmassan av dessa bestod av särorter.

Bostadskostnaderna, som i regel näst livsmedelskostnaderna utgöra den tyngst vägande posten i budgeten, växlade mellan 250 och 1 151 kronor, vilket innebär en skillnad på icke mindre än 360 procent av det lägsta beloppet.

Bostadsprismaterialets beskaffenhet i allmänhet och icke minst den generella uppskattning av hyresnivån för flertalet landskommuner och mindre samhällen, varpå materialet grundar sig, gör emellertid, att siffrorna beträffande denna post överlag få betraktas med en viss skepsis.

Bostadskostnaderna fördelade sig på helt annat sätt än livsmedelskostnaderna. Medeltalet var för samtliga orter 326 kronor, för stadssamhällen 450 och för landsbygden 311 kronor. Under medeltalet för hela antalet orter lågo icke mindre än 2 910 orter eller 82 procent av samtliga; över medeltalet låg alltså endast en knapp femtedel. Den stora anhopningen av orter fanns både för landsbygd och stadssamhällen kring de lägsta hyrestalen — representerande generellt uppskattade bostadskostnader — och antalet orter med högre bostadskostnader var, särskilt för landsbygdens del, relativt ringa. Bland orter med mycket höga hyreskostnader framträdde de medelstora och större stadssamhällena, men det fanns även enstaka särorter med mycket höga kostnader. Stockholm hade hyreskostnaden 1 151 kronor, flertalet städer å 20 000—100 000 invånare hade hyreskostnader mellan 600 och 725 kronor, flertalet städer å 10 000—20 000 invånare mellan 500 och 700 kronor, flertalet städer å 5 000—10 000 invånare mellan 425 och 600 kronor, medan flertalet städer med mindre än 5 000 invånare hade hyreskostnader mellan 300 och 450 kronor.

Någon sammanställning av bostadskostnadernas växlingar inom olika landsdelar har ej gjorts vid förevarande undersökning.

Bränslekostnaderna visade en påfallande stark växling mellan olika orter och rörde sig mellan lägst 40 och högst 269 kronor, vilket ger en skillnad på över 500 procent. Genomsnittet för hela riket var 88 kronor, genomsnittet för landsbygden 87 och för stadssamhällena 99 kronor. Någon starkare skillnad mellan stadssamhällen och landsbygden förelåg icke. Flertalet landsbygdsorter föll mellan 65 och 115 kronor, flertalet stadssamhällen mellan 70 och 120 kronor. Medelstora och större stadssamhällen hade icke särskilt höga bränslekostnader. Däremot uppvisade en del särorter, särskilt i norra Sverige, utomordentligt höga vedpriser. Troligen berodde detta dock delvis på observationsfel. Den osannolikt höga siffran 269 kronor noterades för en viss särort, medan för den kommun, ur vilken särorten avsöndrats, bränslekostnaderna beräknades till 125 kronor. Den näst dyraste orten låg mellan 210 och 214 kronor, varför den riktiga skillnaden mellan billigaste och dyraste ort sannolikt understeg den ovannämnda siffran högst betydligt.

Lysekostnaderna växlade mellan 20 och 99 kronor. Medeltalet för hela riket var 42 kronor och sammanföll med medeltalen för landsbygd och stadssamhällen. Flertalet landsbygdsorter låg mellan 25 och 60 kronor, flertalet stadssamhällen mellan 25 och 50 kronor. De exceptionellt dyra orterna voro här jordbrukskommuner och särorter, medan storstäderna hade relativt låga lysekostnader.

Någon undersökning, huruvida regionala skiljaktigheter förelågo i fråga om bränsle- och lysekostnaderna, har icke gjorts.

Det må påpekas, att de här konstaterade växlingarna i fråga om bränsle- och lysekostnader icke betydde så mycket för levnadskostnadstalen på grund av den jämförelsevis ringa vikten av dessa poster i totalbudgeten.

Skatteposten växlade, sedan hänsyn tagits till skatteutjämningsbidragen, mellan lägst 140 och högst 480 kronor, alltså en nivåskillnad på c:a 240 procent. Medeltalet för hela riket var 286 kronor, för landsbygden 287 och för stadssamhällena 281 kronor. Flertalet landsbygdsorter låg mellan 200 och 360 kronor, flertalet stadssamhällen mellan 200 och 340 kronor. Landsbygdsorterna lågo snarare högre än lägre än stadssamhällena. De större och medelstora städerna hade i regel relativt låga skatter, medan vissa stadssamhällen under 5 000 invånare samt ett stort antal landsbygdskommuner och särorter hade exceptionellt höga skatter.

En undersökning av skattetryckets fördelning landsdelsvis utvisade en påfallande regional växling, såsom framgår av nedanstående tabell, där landsdelarna äro ordnade efter billighetsgrad:

	Flertalet orter låg mellan Kr.	Samtliga orter lågo mellan Kr.	Medeltal Kr.
Södra Sverige	200—340	160—440	260
Östra Sverige	200—340	140—400	274
Västra Sverige	220—340	140—440	274
Småland och öarna	220—340	180—480	285
Norra Sverige	260—420	180—480	339

I norra Sverige fanns sålunda ett synnerligen stort antal orter med mycket höga skatter, varigenom landsdelen kom på en avsevärt högre nivå än övriga områden. Småland och öarna skilde sig även genom höga skatter märkbart från övriga landsdelar. Lägst voro skatterna i södra Sverige.

Med hänsyn till de under »övriga utgifter» medtagna utgifternas skäligen ringa vikt i budgeten har någon särskild undersökning av deras lokala spridning icke gjorts.

Olika varuprisers lokala variationer. Av de varuslag, som ingå i livsmedelsposten, ha följande gjorts till föremål för en särskild prisundersökning, nämligen mjölk, smör, nötkött, kalvkött, färskt fläsk, vetemjöl, rågsiktsmjöl, havregryn, hårt rågbröd, sötlimpa, potatis och socker. För vissa av varorna var prisspridningen förvånande stor. Här nedan meddelas en översikt över undersökningens resultat:

Priserna på oskummad mjölk växlade mellan 9 och 30 öre per liter. Medelpriset för hela riket var 17 öre per liter. Lägsta och högsta pris noterades på landsbygden, det senare på en särort. Flertalet landsbygdsorter låg mellan 12 och 20 öre. Spridningen i stadssamhällena var avsevärt mindre, mellan 12 och 25 öre, och flertalet stadssamhällen låg mellan 16 och 24 öre. De vanligaste priserna voro på landsbygden 15, 18 och 20 öre och i stadssamhällena 18 och 20 öre. Skillnaderna i mjölkpriset per liter betydde ganska mycket för levnadskostnaderna, då mjölken ingick i budgeten med bortåt 1 000 liter. Den ovan för flertalet stadssamhällen angivna skillnaden (16—24 öre) kunde sålunda medföra en levnadskostnadsolikhet av 80 kronor.

Smörpriserna växlade mellan 205 och 295 öre per kilogram. Medelpriset för hela riket var 254 öre. Lägsta och högsta pris noterades på landsbygden, det senare på ett 15-tal särorter. De flesta landsbygdsorterna lågo mellan 235 och 270 öre. Spridningen i stadssamhällena var mindre, mellan 225 och 295 öre, och flertalet sådana samhällen låg mellan 245 och 275 öre per kilogram.

För köttvarorna förelåg en rätt betydande växling. Medelpriset på nötkött var 118 öre per kilogram, högsta och lägsta pris 170 och 75 öre, bägge noterade för landsbygden. Högsta och lägsta pris för stadssamhällena voro 165 och 95 öre med flertalet orter mellan 110 och 140. Flertalet landsbygdsorter låg mellan 100 och 135 öre. På kalvkött, där medelpriset var 136 öre per kilogram, var spridningen liknande. De flesta landsbygdsorter lågo mellan 115 och 150, flertalet stadssamhällen mellan 125 och 165 öre per kilogram. På färskt fläsk var medelpriset 120 öre per kilogram. Flertalet landsbygdsorter låg mellan 100 och 140 öre, flertalet stadssamhällen mellan 100 och 150 öre. Högsta och lägsta priserna voro 180 och 80 öre per kilogram.

Priserna på vetemjöl, rågsiktsmjöl, havregryn och socker växlade jämförelsevis litet. Motsatsen gällde i fråga om hårt rågbröd, sötlimpa och potatis. Medelpriset å vetemjöl var 34 öre, och flertalet orter såväl å landsbygden som i stadssamhällena låg mellan 32 och 36 öre per kilogram. Medelpriset å rågsiktsmjöl var 31 öre, och de flesta orterna lågo mellan å ena sidan 28 öre å landsbygden och 29 öre i stadssamhällena och å andra sidan 33 öre per kilogram. Medelpriset å havregryn var 34 öre; flertalet orter såväl å landsbygden som i stadssamhällena låg mellan 30 och 35 öre. Ett påfallande stort antal orter hade priset 35 öre. Medelpriset å socker var 46 öre, och flertalet orter låg både på landsbygden och i stadssamhällena mellan 43 och 50 öre per kilogram. Den skala, över vilken landsbygden sträckte sig, 39—56 öre, var avsevärt större än den, varpå stadssamhällena fördelade sig, 42—52 öre, och i och för sig egendomligt vidsträckt i betraktande av

den här ifrågavarande artikelns enhetliga kvalitet och egenskap av vara, som överallt åsättes marknadspris. Medelpriset å hårt rågbröd var 63 öre per kilogram. De flesta orterna befunno sig mellan 50 och å landsbygden 84 öre samt i stadssamhällena 74 öre. Yttergränserna, som båda noterades för landsbygden, voro 30 och 104 öre, vilket utgör en nivåskillnad på nära 250 procent. Stadssamhällenas yttergränser lågo vid 45 och 99 öre. Medelpriset på sötlimpa var 55 öre per kilogram. Priserna varierade på landsbygden mellan 25 och 104 öre, i stadssamhällena mellan 30 och 84 öre. Flertalet orter låg både för städer och landsbygd mellan 35 och 74 öre, en förvånande stor skillnad. Medelpriset på potatis låg vid 7 öre per kilogram. Prisväxlingarna voro proportionellt mycket stora. Lägsta priset var 4 och högsta 16 öre. Priserna voro något högre i stadssamhällena än på landsbygden. Flertalet orter låg bland stadssamhällena mellan 6 och 12 öre, å landsbygden mellan 5 och 10 öre per kilogram.

Någon undersökning av de regionala prisolikheter, som kunnat föreligga mellan de enskilda varuslagen, har icke gjorts.

Sammanfattning av den prisgeografiska undersökningens resultat. Undersökningsresultaten tedde sig i viss mån överraskande såtillvida, som de regionala prisolikheterna och den lokala prisspridningen såväl för olika huvudposter som för enskilda varuslag visade sig vara mera betydande än man varit benägen att antaga.

I fråga om *livsmedelsposten* utvisade undersökningen sålunda, att nutida relativt goda kommunikationer mellan rikets olika delar icke varit tillfyllest att skapa en riksomfattande livsmedelsmarknad med enhetlig prisbildning. Den omständigheten, att livsmedelsproduktionen merendels sker i södra och mellersta delarna av landet, så att de nordligare landsdelarna måste importera livsmedel söderifrån, har avsatt tydliga spår i siffrorna.

För enskilda varuslag å livsmedelsposten voro de lokala prisskillnaderna i flertalet fall relativt stora. Det må dock understrykas, att prisuppgifterna för vissa delar av landsbygden knappast voro tillförlitliga i avseende på sådana varor (framför allt jordbruksprodukter), för vilka någon egentlig marknadsprisbildning icke fanns på vederbörande orter. Särskilt priserna å extremt billiga och dyra sådana orter torde vara av den art, att slutsatser få dragas endast med största försiktighet.

Vid sammanräkning av hela livsmedelsposten skedde en viss utjämning i förhållande till varuslagens växlingar. De i olika riktningar gående lokala prisskillnaderna å skilda varuslag understryka den stora vikten av att livsmedelsposten gives sådan sammansättning, att tendenserna till utjämning till fullo kunna göra sig gällande. Man måste sålunda gå fram med stor försiktighet vid eventuell strykning av enskilda varuslag. Förevarande undersökning räcker emellertid icke till för att avgöra, om några varuslag skulle kunna strykas och i stället representeras av andra varuslag med prisbildning, som varierar på samma sätt som prisbildningen för de strukna varorna. På grundval av dyrortsgrupperingsmaterialet vore det visserligen möjligt att göra en dylik kompletterande undersökning, men då resultatet därav med hänsyn till den tid, som förlupit sedan detta prismaterial insamlades, icke kan medgiva dragandet av några säkra slutsatser beträffande nuvarande prisrela-

tioner, har det synts kommittén icke vara lämpligt att nedlägga ett betydande arbete på en sådan komplementär undersökning.

Bostadskostnaden var den post, som genom sin på en gång stora lokala prisspridning och höga vikt i budgeten ofta hade den avgörande betydelsen för en ortsgruppsplacering. Beräknandet av bostadskostnaderna på ett tillförlitligare sätt blir därför en angelägenhet av största vikt för förbättrandet av dyrortsgrupperingssystemet.

Levnadskostnadstalen varierade mindre än de enskilda posterna i budgeten. De olika posternas växlingar hade, liksom ovan nämnts om varuslagen inom livsmedelsposten, en tendens, ehuru svag, att utjämna varandra. Beträffande orter med de högsta levnadskostnadstalen kan sålunda noteras, att orterna i norra Sverige vanligen karakteriserades av höga livsmedelskostnader, måttliga hyror, delvis höga bränslekostnader och mycket höga skatter, medan storstäderna utmärktes av måttliga livsmedelskostnader, mycket höga hyror (särskilt Stockholm), måttliga bränslekostnader och låga skatter. Utjämningstendensen talar för att den inom kommittén med sympatier omfattade tanken på en förenkling av budgeten genom nedskärning av antalet hushållsposter måste avvisas. Snarare pekar utredningsresultatet i detta hänseende i riktning mot att budgeten bör göras så fullständig som möjligt, vilket även av andra och viktigare skäl synes påkallat. Kommittén återkommer i det följande till denna fråga.

Kompletterande utredning rörande livsmedelsprisernas utveckling efter år 1934. Vid bedömande av resultaten av den ovan refererade prisspridningen enligt 1935 års dyrortsgrupperingsmaterial bör ej förbises, att de konstaterade betydande kostnadsskillnaderna förelågo för mer än tre år sedan. Det är icke osannolikt, att utvecklingen under de senaste åren medfört en viss sammanpressning av kostnadsskillnaderna. Närmast torde detta gälla livsmedelsposten. I fråga om denna post är det antagligt, att de senaste årens prisstödjande statliga jordbrukspolitik och de insatser för prisförbättringar, som i anslutning därtill gjorts av riksproducentorganisationer, verkat i utjämnande riktning.

Ehuru de vid den prisgeografiska undersökningen påvisade lokala olikheterna beträffande livsmedelskostnaderna äro av den storleksordning, att man svårligen kunde tänka sig, att en utjämning under de senaste åren skett i sådan grad, att skillnaderna rimligen kunde vid dyrortsgrupperingen lämnas obeaktade, har det dock vid den fortsatta diskussionen inom kommittén av denna fråga framstått såsom önskvärt att såvitt möjligt erhålla tillgång till material, på vilket kunde grundas några omdömen i frågan, huruvida och i vilken grad de senaste årens prisutveckling gått mot en sammanpressning av olikheterna i livsmedelspriser, särskilt mellan stadssamhällen och landsbygd. Om en mycket stark sådan sammanpressning verkligen ägt rum och om den jämväl reducerat prisskillnaderna mellan olika landsdelar, vore detta onekligen ett beaktansvärt skäl för att taga under allvarligt övervägande, huruvida man ej vid lönernas ortsdifferentiering kunde underlåta

att fästa avseende vid livsmedelskostnaderna. Därigenom skulle en icke oväsentlig förenkling av dyrortsgrupperingsarbetet kunna möjliggöras.

För tiden efter den prisinsamling, som ligger till grund för 1935 års dyrortsgruppering och som ägde rum den 23—28 april 1934, föreligger intet officiellt prismaterial av den omfattning, att man därpå kan bygga några omdömen i den nyssnämnda frågan. På den löpande prisstatistik, som ligger till grund för den allmänna levnadskostnadsindexserien, kan man härvidlag icke stödja sig, enär denna statistik endast avser ett mindre antal städer och stadsliknande samhällen. Sedan kommittén emellertid erfarit, att inom Kooperativa förbundet under senare år samlats vissa fortlöpande noteringar av livsmedelspriser från konsumtionsföreningarna inom landets olika delar, har kommittén under hand vänt sig till förbundet med begäran om att erhålla del av dessa prisnoteringar. I anledning härav har förbundet välvilligt ställt till kommitténs förfogande ett prismaterial av största värde för bedömandet av de senaste årens prisutveckling i nyssberörda avseenden. Bearbetning av detta material har sedermera ägt rum inom kommittén. Här nedan lämnas en redogörelse för bearbetningens resultat.

Materialet omfattar minuthandelspriserna å de viktigaste livsmedlen för april 1934 och april 1937 inom olika konsumtionsföreningar landet runt. En synnerlig fördel med detta prismaterial är den relativt stora sannolikheten för att noteringarna avse samma kvaliteter å olika orter. Dels avse nämligen uppgifterna i betydande omfattning varor, som en gros inköpts från Kooperativa förbundet eller dess dotterorganisationer, dels ha uppgifterna lämnats av i varukännedom skolade personer. I avseende å prisspridningen är dock någon jämförelse med det vid senaste dyrortsgruppering insamlade prismaterialet icke möjlig. Det kooperativa materialet kan i och för sig förväntas giva en mindre spridning än det officiella dyrortsgrupperingsmaterialet, enär konsumtionsföreningarnas prispolitik snarare torde gå i riktning mot ett utjämnande än mot ett starkare prononcerande av lokalt föreliggande prisolikheter. Skillnaden mellan högsta och lägsta pris å olika varuslag kan även på grund av antalet orter med prisnoteringar antagas vara större i det officiella materialet, som avser 3 000—4 000 olika orter, än i det kooperativa materialet; detta material lämnar i allmänhet 400—500 noteringar å speceri- och mejerivaror — utom mjölk, för vilket varuslag noteringarnas antal är begränsat till omkring 150 — samt 200—300 noteringar å charkuterivaror. De slutsatser, som här kunna dragas om de senaste årens prisutveckling, måste sålunda grunda sig på en jämförelse enbart mellan de enligt det kooperativa materialet konstaterade priserna vid de två olika tidpunkter, som bearbetningen avser.

Spridningen enligt det kooperativa materialet av de viktigaste livsmedelspriserna i april år 1934 och samma månad år 1937 framgår av vissa vid betänkandet såsom *Bilaga 3* fogade spridningstabeller *(tab. V a—c)*. Någon uppdelning av denna del av materialet å landskommuner och stadssamhällen har icke varit möjlig, varför några närmare slutsatser om prisutvecklingen inom dessa huvudgrupper av orter var för sig icke här kunna dragas.

Priserna ha enligt tabellerna genomgående förskjutits uppåt, delvis synnerligen kraftigt. Här nedan lämnas en översikt över föreliggande variationer:

Priset å nötkött, stek, varierade 1934 mellan 100 och 180 öre per kilogram samt 1937 mellan 130 och 230 öre. Flertalet orter[1] låg det tidigare året mellan 130 och 150 öre, det senare året mellan 170 och 190 öre. Priset på nötkött, soppkött, var lägre och rörde sig mellan 80 och 150 öre 1934 samt mellan 90 och 180 öre 1937, med flertalet orter mellan 95 och 115 öre det förra samt mellan 130 och 150 öre det senare året. För nötkött, färs, rörde sig priset mellan 80 och 180 öre 1934 samt mellan 140 och 220 öre 1937; flertalet orter hade priser mellan 120 och 140 öre, respektive mellan 160 och 180 öre.

Priset på gödkalv, stek, varierade 1934 mellan 120 och 230 öre, 1937 mellan 160 och 300 öre. Flertalet orter låg mellan 160 och 200 öre det tidigare året och mellan 220 och 240 öre det senare året.

Priset på sidfläsk var 1934 lägst 80 öre och högst 160 öre, 1937 respektive 140 och 220 öre, och flertalet orter låg mellan 110 och 130 öre, respektive 170 och 180 öre. Fläskpriset har sålunda stigit relativt mycket under en märkbar samtidig ansamling av flertalet orter mot mittenläget.

Priset på ägg rörde sig år 1934 mellan lägst 70, högst 160 öre per kilogram, med flertalet orter mellan 90 och 120 öre, år 1937 mellan lägst 100, högst 200 öre, med flertalet orter mellan 120 och 160 öre.

Priset å mejerismör varierade 1934 mellan 230 och 300 öre, 1937 mellan 250 och 310 öre. Flertalet orter låg 1934 mellan 260 och 275 öre samt 1937 mellan 285 och 290 öre. Ifråga om detta varuslag föreligger sålunda en tydlig koncentration mot ett mittenläge. Landssmöret varierade något mera i pris, 1934 mellan 200 och 290 öre, 1937 mellan 215 och 300 öre. Flertalet orter stannade mellan 230 och 250 öre 1934 och mellan 260 och 270 öre 1937. Även här föreligger sålunda en liknande koncentration. Bortser man från de enstaka extremorterna, kan för båda smörsorterna även sägas föreligga en minskad spridning i avseende på förhållandet mellan högsta och lägsta pris.

Priset på ost varierade 1934 mellan 120 och 200 öre samt 1937 mellan 140 och 235 öre. Flertalet orter låg 1934 mellan 150 och 170 öre, 1937 mellan 160 och 180 öre.

Ifråga om äpplen rörde sig priserna 1934 mellan 50 och 140 öre samt 1937 mellan 50 och 130 öre, med flertalet orter 1934 mellan 85 och 100 öre och 1937 mellan 95 och 110 öre.

Spisbrödet växlade i pris mellan 40 och 100 öre 1934 samt mellan 50 och 75 öre 1937. Flertalet orter hade priserna 50 och 55 öre 1934 men priset 60 öre 1937. Högsta och lägsta priserna 1934 antyda dock en större spridning än den verkliga, då de förekomma å enstaka extremorter. Med bortseende från dessa rörde sig priset mellan 45 och 70 öre.

För vetemjöl förelågo prisvariationer 1934 från 29 till 39 öre och 1937 från 36 till 44 öre. Flertalet orter hade 1934 priserna 33 och 34 öre samt 1937 39, 40 och 41 öre.

Priset på rågsikt var 1934 lägst 26, högst 35 öre och 1937 lägst 29, högst 39 öre. Flertalet orter låg 1934 mellan 29 och 31 öre och 1937 mellan 34 och 36 öre.

Priset på rågmjöl varierade 1934 mellan 18 och 28 öre, 1937 mellan 20 och 32 öre, med flertalet orter liggande 1934 mellan 21 och 23 öre samt 1937 mellan 25 och 27 öre.

[1] »Flertalet» användes i denna redogörelse konsekvent som beteckning för åtminstone hälften. De angivna gränserna avse med andra ord de nedre och övre kvartilerna. Uttrycket »ort» användes såsom beteckning för de olika konsumtionsföreningarna i orterna.

För havregryn noterades 1934 lägst 28 och högst 42 öre samt 1937 lägst 35 och högst 48 öre. Flertalet orter låg det förra året mellan 32 och 35 öre, det senare året mellan 40 och 42 öre.

Priset på bitsocker växlade 1934 mellan 40 och 55 öre, 1937 mellan 42 och 57 öre, med flertalet orter liggande 1934 mellan 44 och 47 öre samt 1937 mellan 46 och 48 öre.

Mjölkpriset varierade 1934 mellan 13 och 30 öre samt 1937 mellan 15 och 25 öre. Bortser man från enstaka extremorter, voro dock variationsgränserna 1934 desamma som 1937. Flertalet orter låg 1934 mellan 18 och 21 öre, 1937 mellan 20 och 22 öre. Det vanligast förekommande mjölkpriset var 1934 20 öre. Även 1937 var 20 öre fortfarande det vanligaste priset, men 22 öre betalades å obetydligt färre orter; någon markerad minskning av prisspridningen föreligger sålunda icke ifråga om detta viktiga varuslag.

Vad slutligen potatispriset beträffar, kan möjligen sägas föreligga en obetydligt ökad prisspridning. 1934 var lägsta priset 5 öre och högsta priset 15 eller, med bortseende från några avskilda extremorter, 12 öre, 1937 voro priserna respektive 7 och 17 öre. Flertalet orter hade 1934 priserna 8 och 9 öre, medan 1937 flertalet låg mellan 11 och 13 öre.

Om man vid granskningen av spridningstabellerna fäster avseende endast vid de lägsta och de högsta varupriserna för hela landet och såsom mått på spridningen använder den procentuella skillnaden mellan nämnda priser, framträder såsom övervägande tendens en minskad spridning av priserna år 1937 i jämförelse med år 1934. För 18 varuslag förelåg nämligen 1937 en lägre procentuell skillnad och för 11 varuslag en större, medan ett varuslag visade samma procentuella skillnad båda åren. Då enstaka extremorters priser i icke ringa utsträckning avgöra dessa mått å spridningen, böra de emellertid ej tillmätas större vikt. På spridningstabellerna synes man i övrigt icke kunna iakttaga någon mera markerad allmän tendens till sammanpressning av priserna.

Såsom förut framhållits, giva de nu berörda spridningstabellerna icke några hållpunkter för bedömande av *prisutvecklingen i olika regioner och ortsgrupper*. För att möjliggöra en någorlunda grundad uppfattning härom har verkställts en särskild bearbetning av prismaterialet för ett antal namngivna orter, tillsammans 147 stycken, indelade i följande grupper:

a) de 13 största städerna,
b) 45 orter med 5 000—30 000 invånare,
c) 44 mindre industrisamhällen och
d) 45 landskommuner.

Var och en av de tre senare grupperna omfattar 15 olika orter inom norra, mellersta och södra Sverige med den gränsdragning mellan dessa regioner, som använts vid kommitténs lönestatistiska undersökningar (jämför not 3 å sid. 61—62), dock att antalet medtagna mindre industrisamhällen i södra Sverige utgör 14.

För undersökning av prisutvecklingen för de särskilda varuslagen å orter av skiljaktig typ inom olika regioner ha vidare sammanställts de högsta och lägsta priserna år 1934 och 1937 å orter, tillhörande en och samma dyrortsgrupp inom varje sådan regionalt avgränsad ortstypsgrupp. Det procentu-

Tabell 7. Prisspridningens förändringar från 1934 till 1937 inom olika regioner och ortstyper.

Region, ortstyp och ortsgrupp	Antalet varor, för vilka den proc. skillnaden mellan lägsta och högsta pris år 1934 var			Genomsnittlig procentuell skillnad mellan lägsta och högsta pris	
	större än 1937	mindre än 1937	lika med år 1937	1934	1937
De 13 största städerna, F-orter	14	11	4	26	24
» » » » E-orter	14	12	2	20	20
Orter med 5 000—30 000 invånare.					
Norra Sverige, »H»-orter	10	16	2	17	20
G-orter	12	11	3	13	12
F-orter	14	11	2	22	16
E-orter	9	6	4	9	6
Mellersta Sverige, F-orter	20	5	3	18	11
E-orter	13	12	3	13	12
D-orter	14	10	4	16	18
C-orter	10	7	4	18	16
Södra Sverige, E-orter	11	7	1	14	12
D-orter	16	10	2	28	22
C-orter	13	12	1	16	15
Mindre industrisamhällen.					
Norra Sverige, F-orter	13	9	3	12	10
D-orter	10	6	2	10	8
C-orter	10	14	2	20	20
Mellersta Sverige, D-orter	13	6	5	9	5
C-orter	17	9	2	27	23
B-orter	18	4	2	25	14
Södra Sverige, B-orter	17	12	—	33	26
A-orter	18	6	4	24	15
Landskommuner.					
Norra Sverige, D-orter	11	9	—	13	11
C-orter	10	11	2	16	19
B-orter	10	12	—	18	17
Mellersta Sverige, B-orter	21	3	3	25	18
A-orter	16	6	1	33	22
Södra Sverige, B-orter	6	6	6	5	7
A-orter	14	8	1	34	34

ella förhållandet mellan nämnda högsta och lägsta pris har beräknats i syfte att i någon mån kunna utläsa tendenserna av prisutvecklingen för olika regioner och ortstyper. Dessa tendenser belysas i tabell 7 å sid. 71, vilken tabell utvisar *dels* antalet varuslag, för vilka den procentuella skillnaden varit större, respektive mindre år 1934 än år 1937, *dels* den genomsnittliga procentuella skillnaden mellan lägsta och högsta pris å samtliga varuslag.

Tabellen visar, att för det övervägande antalet grupper av orter skillnaden mellan högsta och lägsta pris var större för flera varuslag 1934 än 1937. För grupperna i norra Sverige är tendensen dock icke klar. I fyra av de tio grupperna är denna skillnad större för flera varuslag 1937 än 1934.

Härutöver har för de utvalda 147 orterna gjorts en bearbetning av materialet, vilken åsyftar att giva någon uppfattning om den helhetsverkan, som de olika prisernas förändringar haft beträffande livsmedelskostnaderna å skilda orter. Detta har skett genom att man för olika orter beräknat *totalkostnaderna 1934 och 1937 för en livsmedelsbudget,* omfattande flertalet varuslag i det kooperativa prismaterialet. Denna budget har sammanställts i viss anslutning till den vid dyrortsgrupperingen 1935 använda livsmedelsbudgeten för Svealand (se sid. 10—11). De här kalkylerade budgetkostnaderna åsyfta givetvis icke att i kostnadshänseende möjliggöra en jämförelse med livsmedelsposten för motsvarande orter vid dyrortsgrupperingen. Bland annat saknas nämligen i den här använda budgeten ett antal av den officiella livsmedelspostens varuslag, och kvantiteterna å de medtagna varuslagen avvika stundom från den officiella budgetens kvantitetssiffror.

Den vid ifrågavarande beräkningar använda budgeten har följande utseende:

Nötkött, stek	15 kg	Rågsikt	25 kg
» , soppkött	15 »	Rågmjöl	30 »
» , färs	15 »	Havregryn	25 »
Gödkalv, stek	20 »	Spisbröd	50 »
Sidfläsk	62 »	Sötlimpa	29 »
Ägg (svenska)	43 »	Islandssill	25 »
Mjölk	930 l	Ärter, gula	9 »
Mejerismör	64 kg	Bitsocker	135 »
Ost	19 »	Potatis	370 »
Vetemjöl	190 »	Äpplen	45 »

Då noteringar för flera av ovannämnda varuslag saknas för åtskilliga av prismaterialets orter — särskilt å landsbygdsorterna försälja konsumtionsföreningarna ofta icke mjölk, mjukt bröd, nötkött och potatis — har emellertid för ett flertal orter en budget med färre varuslag måst tillgripas för att antalet vid undersökningen medtagna orter ej alltför mycket skulle reduceras. Den mindre budgeten avviker från den nyss angivna dels genom att nötkött, mjölk, sötlimpa och potatis uteslutits, dels genom att mängden av fläsk och av rågsiktsmjöl ökats från 62 till 130 kilogram, respektive från 25 till 75 kilogram.

Kostnadssummorna 1934 och 1937 enligt den större budgeten samt dessa

Tabell 8. Livsmedelskostnader enligt den större budgeten.

Ort	Ortsgrupp	Kostnad 1934 kronor	Kostnad 1937 kronor	Procentuell stegring	D:o i medeltal för orter i samma ortsgrupp
Städer med över 30 000 invånare.					
Stockholm	»I»	938: 00	1 042: 10	11·1	11·1
Göteborg	G	921: 10	1 063: 40	15·4	15·4
Norrköping	F	887: 62	1 018: 98	14·8	15·6
Gävle	F	933: 45	1 066: 50	14·3	
Uppsala	F	920: 68	1 056: 05	14·7	
Västerås	F	859: 20	1 035: 75	20·5	
Örebro	F	885: 50	1 012: 77	14·4	
Borås	F	893: 65	1 027: 50	15·0	
Eskilstuna	E	907: 51	987: 47	8·8	14·1
Linköping [1]	E	857: 10	1 007: 80	17·6	
Jönköping	E	875: 93	1 015: 43	15·9	
Norrländska orter med 5 000—30 000 inv.					
Kiruna	»H»	1 048: 75	1 154: 45	10·1	10·5
Sundsvall	»H»	991: 05	1 083: 79	9·4	
Luleå	»H»	948: 35	1 047: 13	10·4	
Östersund	»H»	985: 89	1 106: 37	12·2	
Malmberget	G	1 012: 43	1 109: 78	9·6	11·9
Umeå	G	954: 08	1 089: 25	14·2	
Söderhamn	F	926: 10	1 067: 95	15·3	13·1
Skönsberg [1]	F	934: 35	1 029: 00	10·1	
Härnösand	F	942: 33	1 072: 37	13·8	
Sandviken [1]	D	880: 25	1 043: 40	18·5	18·5
Mellansvenska orter med 5 000—30 000 inv.					
Södertälje	F	912: 70	1 058: 35	16·0	15·6
Karlstad	F	933: 50	1 074: 70	15·1	
Katrineholm	E	870: 12	1 036: 45	19·1	17·2
Ludvika	E	909: 35	1 066: 95	17·3	
Falun	E	891: 80	1 026: 93	15·2	
Arvika [1]	D	869: 60	1 036: 25	19·2	17·4
Köping	D	848: 55	1 022: 15	20·5	
Motala	D	840: 95	946: 23	12·5	

[1] Sötlimpa ej medräknad.

Ort	Ortsgrupp	Kostnad 1934 kronor	Kostnad 1937 kronor	Procentuell stegring	D:o i medeltal för orter i samma ortsgrupp
Sydsvenska orter med 5 000—30 000 inv.					
Kalmar	E	871: 20	1 012: 85	16·3	16·3
Halmstad[1]	D	849: 00	969: 65	14·2	
Nässjö	D	826: 61	991: 53	20·0	18·0
Västervik	D	846: 57	1 014: 20	19·8	
Kristianstad[2]	C	835: 78	963: 95	15·3	
Falkenberg	C	837: 45	977: 70	16·7	17·8
Växjö	C	810: 65	983: 80	21·4	
Mindre norrländska industrisamhällen.					
Skönsmon[1]	F	929: 65	1 071: 30	15·2	15·2
Skelleftehamn[3]	F	925: 57	1 066: 65	15·2	
Ursviken[3]	E	896: 52	1 049: 73	17·1	17·1
Vivstavarv[3]	C	944: 79	1 046: 00	10·7	10·7
Mindre mellansvenska industrisamhällen.					
Nynäshamn	F	928: 45	1 058: 70	14·0	14·0
Bofors	D	877: 05	1 047: 34	19·4	16·5
Borlänge	D	922: 48	1 047: 75	13·6	
Grängesberg[1]	C	886: 65	1 032: 58	16·5	16·5
Hofors	A	906: 40	1 066: 27	17·6	17·6
Mindre sydsvenska industrisamhällen.					
Lessebo	A	795: 47	962: 25	21·0	21·0
Norrländska landskommuner.					
Ström[3]	C	880: 90	977: 95	11·0	11·0
Mellansvenska landskommuner.					
Ekerö	C	933: 00	1 077: 93	15·5	15·5
Sydsvenska landskommuner.					
Brastad[3]	B	785: 55	919: 05	17·0	17·0

[1] Sötlimpa ej medräknad.
[2] Sötlimpa och salt sill ej medräknade.
[3] Gödkalv ej medräknad.

summors procentuella stegring från 1934 till 1937 dels för varje ort och dels i medeltal för orter i samma ortsgrupp angivas i tabell 8, sid. 73—74. För de fall, då en enstaka prisuppgift saknats för en ort under *ett* av åren, har siffran interpolerats under antagande, att prisrörelsen för varuslaget å orten

Tabell 9. Livsmedelskostnader enligt den mindre budgeten.

Ort	Ortsgrupp	Kostnad 1934 kronor	Kostnad 1937 kronor	Procentuell stegring	D:o i medeltal för orter i samma ortsgrupp
Norrländska orter med 5 000—30 000 inv.					
Boden	G	722: 82	805: 77	11·5	11·5
Skellefteå	F	731: 75	842: 30	15·1	15·1
Boliden	E	731: 75	842: 30	15·1	15·1
Mellansvenska orter med 5 000—30 000 inv.					
Enköping	D	651: 33	762: 80	17·1	17·1
Hedemora	C	661: 78	797: 58	20·5	20·5
Sydsvenska orter med 5 000—30 000 inv.					
Karlskrona	E	632: 10	763: 18	20·7	20·7
Varberg	D	661: 15	766: 85	16·0	16·0
Ystad	C	625: 10	749: 85	20·0	20·0
Mindre norrländska industrisamhällen.					
Kramfors	D	679: 39	827: 75	21·8	21·8
Mindre mellansvenska industrisamhällen.					
Älvdalen	C	702: 95	823: 68	17·2	
Fagersta	C	682: 85	790: 30	15·7	
Finspång	C	625: 43	797: 18	27·5	20·7
Gustavsberg	C	620: 22	779: 60	25·7	
Iggesund	C	676: 60	792: 80	17·2	
Glava	B	648: 45	772: 95	19·2	
Skultuna	B	726: 20	774: 72	6·7	14·8
Hallstahammar	B	659: 70	782: 40	18·6	
Mindre sydsvenska industrisamhällen.					
Oskarsström	B	633: 87	762: 25	20·3	
Strömsnäsbruk	B	594: 60	732: 70	23·2	
Gislaved	B	655: 25	735: 85	12·3	19·3
Viskafors	B	651: 65	789: 75	21·2	
Mariannelund	A	603: 05	778: 65	29·1	26·7
Kosta	A	604: 77	750: 85	24·2	
Norrländska landskommuner.					
Sorsele	D	738: 85	845: 40	14·4	15·5
Överkalix	D	687: 70	801: 05	16·5	
Åsarne	C	700: 05	852: 35	21·8	19·9
Jörn	C	725: 25	855: 05	17·9	
Bureå	B	729: 75	841: 35	15·3	15·3

Ort	Ortsgrupp	Kostnad 1934 kronor	Kostnad 1937 kronor	Procentuell stegring	D:o i medeltal för orter i samma ortsgrupp
Mellansvenska landskommuner.					
Transtrand	B	649: 75	767: 05	18·1	
Folkärna (Krylbo)	B	646: 93	782: 05	20·9	
Möja	B	716: 35	777: 80	8·6	15·9
Blidö	B	659: 90	765: 27	16·0	
Möklinta	A	675: 20	776: 40	15·0	18·0
Björnlunda	A	642: 15	776: 35	20·9	
Sydsvenska landskommuner.					
Askum	B	614: 15	735: 95	19·8	19·8
Seglora	A	637: 40	776: 65	21·8	
Simonstorp	A	622: 85	737: 63	18·4	
Vånga	A	653: 15	776: 70	18·9	19·8
Näsum	A	596: 93	717: 55	20·2	

ifråga varit densamma som å övriga orter, tillhörande samma regionala ortstypsgrupp. Dock har någon interpolation icke företagits, om prisnotering i dylikt fall saknats för mjölk. I stället ha mjölknoteringarna kompletterats, där så kunnat ske, med prisuppgifter, som å socialstyrelsens 49 ombudsorter insamlats till levnadskostnadsindexserien för mars 1934 och 1937. I dylika fall ha de officiella prisuppgifterna använts för båda åren. Sådana orter, som sakna mjölkprisnotering det ena året eller båda åren och för vilka komplettering ej kunnat ske, ha — såsom i allmänhet skett med orter, för vilka prisnoteringar å medräknat varuslag ej förelegat för något av de båda åren — uteslutits från denna sammanställning. I några fall ha orter medtagits, som helt saknat prisnotering å ett enstaka, ej alltför viktigt varuslag; i dessa fall har anteckning härom gjorts i tabellen.

Motsvarande kostnadssummor 1934 och 1937 enligt den mindre budgeten jämte eventuell stegring i kostnaderna för vederbörande ort samt i medeltal för orter i samma ortsgrupp angivas i tabell 9, sid. 75—76.

Såsom nyss framhållits, angiva de båda tabellerna även den procentuella stegringen i medeltal för orter tillhörande samma ortsgrupp inom de regionala ortstypsgrupperna. Härigenom erhålles ett uttryck för tendensen i livsmedelskostnadsutvecklingen inom de regionala ortstypsgrupperna. Man kan, särskilt på tabellen för den större budgeten (tab. 8), iakttaga en tydlig tendens ifråga om procenttalen: ju högre ortsgrupp orten tillhör, desto lägre är procenttalet för stegringen. För de orter inom ortstypsgrupperna, som vid 1935 års dyrortsgruppering hänförts till låg ortsgrupp och alltså hade relativt låga *totala* levnadskostnader, visar detta material sålunda hän emot att *livs-*

medelskostnaderna i allmänhet stigit mera än för dyrare orter inom vederbörande ortstypsgrupp.

Om man bortser från den regionala ortstypsindelningen och beräknar den procentuella stegringen i genomsnitt för alla orter tillhörande samma ortsgrupp, visar sig en markerad tendens till ökad stegring, ju längre ned på dyrortsskalan man kommer. Detta framgår av nedanstående siffror, vilka avse stegringen från 1934 till 1937 för samtliga medräknade orter, alltså med livsmedelskostnaderna beräknade både enligt den större och enligt den mindre budgeten:

Ortsgrupp	Procentuell stegring 1934—1937 i medeltal	Antal orter
»I»	(11·1)	(1)
»H»	10·5	4
G	12·7	4
F	14·9	15
E	16·3	10
D	17·4	14
C	18·2	16
B	16·9	14
A	20·7	10

Endast medeltalet för B-orterna bryter en från »H»- till A-orter stigande serie av medeltal.

Det kan måhända synas egendomligt, att ett bestämt samband skulle föreligga mellan de totala levnadskostnaderna och stegringen av livsmedelskostnaderna. Snarare vore att förvänta ett bestämt förhållande mellan livsmedelskostnadernas höjd och stegringens storlek. Ett dylikt förhållande föreligger också, som nedan visas, och det ovan konstaterade sambandet kan bero på, att livsmedelskostnadernas storlek å de här medräknade orterna i allmänhet varierat med de totala levnadskostnaderna. Grupperas orterna sålunda efter livsmedelskostnadernas storlek år 1934 enligt de här använda budgeterna — med bortseende från de orter, för vilka enstaka varuslag saknats — erhållas följande serier:

	Livsmedelskostnaderna år 1934 uppgående till kronor	Procentuell stegring 1934—1937 i medeltal	Antal orter
Den större budgeten	—850	18·9	7
	851—875	18·0	4
	876—900	15·8	5
	901—925	14·8	7
	926—950	13·7	8
	951—	11·1	5
Den mindre budgeten	—625	23·1	9
	626—650	20·3	7
	651—675	17·3	9
	676—700	18·6	5
	701—725	13·8	4
	726—	13·3	5

Serierna antyda, att stegringen av livsmedelskostnaderna i genomsnitt varit större å orter med lägre livsmedelskostnader och mindre för orter med högre livsmedelskostnader. Innebörden härav är med andra ord, att en viss sammanpressning av livsmedelskostnaderna faktiskt ägt rum. Ett begrepp om storleken därav kan erhållas av uppgiften, att enligt den större budgeten medeltalet för orter med livsmedelskostnader år 1934 understigande 850 kronor stigit från 829·46 kronor år 1934 till 985·41 kronor år 1937, medan medeltalet för orter med livsmedelskostnader, som år 1934 överstego 951 kronor, höjts från 998·44 kronor till 1 108·73 kronor. Den procentuella skillnaden mellan medeltalen för dessa båda grupper av orter var år 1934 20·4 men år 1937 12·5 procent. Mätt i kronor var skillnaden det förra året 168·98 och det senare 123·32 kronor. Jämför man spännvidden och krontalsskillnaden mellan dyraste och billigaste ort år 1934 (Kiruna och Lessebo) samt mellan dyraste och billigaste ort år 1937 (Kiruna och Motala), erhållas för det förra året siffrorna 31·8 procent och 253·28 kronor samt för det senare året 22·0 procent och 208·22 kronor.

Enligt dessa mått synes sammanpressningen sålunda icke vara obetydlig. Någon fullständig utjämning kan det dock icke vara tal om. Livsmedelskostnaderna enligt dyrortsgrupperingsbudgeten kunna dessutom antagas ha blivit något mindre sammanpressade, *dels* enär priserna på de här ej medräknade varorna — främst färsk fisk, grönsaker och kaffe — ej torde ha varit föremål för en så stor, om ens någon, sammanpressning och *dels* emedan, såsom förut framhållits, det kooperativa prismaterialet överhuvudtaget kan antagas giva mindre differenser än ett dyrortsgrupperingsmaterial skulle göra.

Även de prisskillnader, som det kooperativa prismaterialet utvisar, äro av sådan storlek, att de synas motivera omdömet, att det icke vore ur rättvisesynpunkt berättigat eller rimligt, att vid dyrortsgraderingen av lönerna bortse från dessa skillnader.

Verkningarna av en gruppering enbart efter hyror och skatter. Ehuru, såsom av det föregående framgår, kommittén icke kan dela uppfattningen om att andra budgetposter än bostad och skatter tillsammantagna äro i stort sett så överensstämmande för hela landet, att hänsyn till desamma vid lönegraderingen ej behöver tagas, har kommittén dock i samband med prövningen av de yrkanden om en förenkling av dyrortsgrupperingen, som grundats på nämnda uppfattning, sökt bilda sig en mening om hur en dyrortsgruppering, baserad endast på olikheter beträffande nämnda båda poster, skulle verka i jämförelse med nuvarande dyrortsgrupperingssystem. Kommittén har därvid utgått från att de i löneplanen ingående ortstilläggen skulle få karaktären av bostads- och skattetillägg, avvägda i förhållande till de belopp, med vilka bostad- och skattekostnadernas sammanlagda krontal överstege en viss normal minimisumma, efter vilken lönen i billigaste ortsgrupp avpassats. Man kunde exempelvis tänka sig, att ortstilläggen (= bostads- och skattetilläggen) för den löneklass, som närmast svarar mot normalhushållets inkomstläge, skulle utgå med 100 kronor för varje fullt hundratal kronor, var-

med bostads- och skattekostnaderna överskjuta en för nämnda löneklass bestämd minimisumma.

För undersökning rörande verkningarna av en sådan anordning hava uttagits inemot 250 olika orter, valda till ungefär lika antal inom olika län och på sådant sätt, att de olika ortsgrupperna såvitt möjligt blivit representerade för varje län. Undersökningen har skett med utnyttjande av 1935 års dyrortsgrupperingsmaterial, ur vilket sålunda erhållits summan av bostads- och skatteposterna för de olika orterna. Såsom den minimisumma av bostads- och skattekostnad, som anses täckt av lönebeloppet i lägsta ortsgrupp, har valts summan av bostads- och skatteposterna för en ort, som vid 1935 års gruppering hade dyrortsindextalet 900 (d. v. s. en halv gruppintervall under A-gruppens övre gräns) och för vilken bostadsposten belöpte sig till det för jordbrukskommuner vanliga beloppet, 250 kronor, samt relationerna mellan övriga poster voro desamma som å riksmedeldyr ort. För denna ort utgjorde bostads- och skatteposternas summa 526 kronor. Bostads- och skattetilläggen skulle med dessa utgångspunkter, för att taga några exempel, för Stockholm (»I»), där bostads- och skatteposterna uppgingo till 1 353 kronor eller 827 kronor mer än minimisumman, bli 800 kronor, för Sundsvall (»H»), där bostads- och skatteposterna uppgingo till 1 019 kronor, 400 kronor och för Norrköping (F), där bostads- och skattepostsumman utgjorde 910 kronor, 300 kronor, medan i Åre (D) med bostads- och skattepostsumman 609 kronor och i Ljungby (B) med en motsvarande summa å 604 kronor intet bostads- och skattetillägg skulle utgå. Vid denna anordning skulle bostads- och skattetilläggen för orterna i allmänhet uppgå till icke oväsentligt lägre belopp än de nuvarande ortstilläggen, vilka ju i den budgeten närmast motsvarande 10:e löneklassen utgöra 120 kronor å ortsgrupp B och ökas med ytterligare 120 kronor för varje högre ortsgrupp för att sålunda i ortsgrupp »I» nå sitt högsta belopp, 960 kronor. Skillnaden mellan de nuvarande ortstilläggen samt de nya bostads- och skattetilläggen skulle emellertid variera mycket, och fyra orter, som äro placerade i ortsgrupp A och sålunda för närvarande ej komma i åtnjutande av ortstillägg, skulle till och med erhålla bostads- och skattetillägg.

Då tanken på bostads- och skattetilläggssystemet motiverats bland annat med uppfattningen att löneskillnaden mellan högsta och lägsta ortsgrupp enligt nuvarande system vore för stor, har emellertid en jämförelse mellan systemens verkningar gjorts även på annat sätt, nämligen mellan det nyss skisserade bostads- och skattetilläggssystemet och nuvarande system med den modifikationen däri, att ortstilläggen sammanpressats till $^5/_6$ av nuvarande belopp. Ortstilläggen för 10:e löneklassen skulle efter en sådan sammanpressning liksom bostads- och skattetilläggen uppgå till jämna 100-tal kronor och ligga på en med sistnämnda tillägg mera överensstämmande nivå. Om enligt vartdera systemet orterna grupperas så, att orter med 100 kronors tillägg hänföras till ortsgrupp B, orter med 200 kronors tillägg till ortsgrupp C etc., visar det sig, att ortsgruppsplaceringen skulle bliva densamma enligt båda systemen för 95 orter, medan den enligt det nya systemet skulle bliva

lägre för 137 och högre för 4 orter. Av större intresse än dessa tal, som ju skulle undergå en förskjutning vid eventuell ytterligare sammanpressning av ortstilläggen, är emellertid att iakttaga, för vilka orter skiljaktigheterna skulle uppträda och hur stora de skulle bliva. Tendenserna kunna utläsas av nedan meddelade tabellariska översikt:

Tabell 10.

Antal medräknade orter inom olika ortsgrupper enligt nuvarande system	Antal orter, som enligt systemet med bostads- och skattetillägg skulle placeras i					
	närmast högre ortsgrupp	samma ortsgrupp	närmast lägre ortsgrupp	2 ortsgrupper lägre	3 ortsgrupper lägre	4 ortsgrupper lägre
1 »I»-ort	—	1	—	—	—	—
7 »H»-orter	—	—	3	1	2	1
4 G-orter	—	—	1	3	—	—
15 F-orter	—	—	7	7	—	1
16 E-orter	—	—	13	2	1	—
33 D-orter	—	2	19	9	3	—
43 C-orter	—	9	27	7	—	—
53 B-orter	—	23	30	—	—	—
64 A-orter	4	60	—	—	—	—
Summa	4	95	100	29	6	2

Av tabellen framgår, att dyrare orter vanligen skulle sänkas någon ortsgrupp vid övergång till det nya systemet. Stockholm utgör undantag och skulle behålla sin ställning i ortsgrupp »I». De billigare orterna, såsom B-orter och A-orter i södra och mellersta Sverige, skulle i flertalet fall behålla samma placering. A-orterna kunna ju enligt förutsättningarna för jämförelsen ej komma i lägre ortsgrupp; i 18 fall skulle en sänkning enligt beräkningsgrunderna ha varit påkallad. Av samtliga B-orter skulle drygt halva antalet sänkas en ortsgrupp. De största förskjutningarna skulle inträffa för Norrlandsorterna. Av de medtagna 40 orterna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län skulle endast två ha behållit samma ortsgruppsplacering, medan övriga orter skulle ha sjunkit en eller flera ortsgrupper. Av de i hela landet medräknade orterna skulle 37 stycken ha sjunkit två ortsgrupper eller mera. Av dessa 37 orter tillhörde icke mindre än 24 de tre nordligaste länen, däribland bägge de orter, som skulle kommit fyra ortsgrupper lägre, och fyra av de sex orter, som skulle sänkts tre ortsgrupper.

Såsom sammanfattning av undersökningens resultat kan sägas, att Stockholm enligt båda systemen skulle vara den dyraste orten och att den mest framträdande skillnaden mellan systemen skulle bestå i ett missgynnande av Norrlandsorterna enligt systemet med bostads- och skattetillägg. Detta senare förhållande beror givetvis främst på att man enligt det nya systemet skulle bortse från trycket av de höga livsmedelskostnaderna i denna landsdel. Det må påpekas, att resultatet av undersökningen i detta avseende san-

nolikt skulle ha blivit detsamma, om undersökningen, såsom önskvärt hade varit, kunnat grundas på bostads- och skatteposter beräknade enligt av kommittén i detta betänkande föreslagna grunder. I andra avseenden torde en beräkning enligt nämnda grunder ha kunnat påverka resultatet. Sannolikt skulle även en något minskad spridning av orterna ha förelegat enligt nuvarande system, om grupperingen hänfört sig till år 1937, detta på grund av den tidigare berörda minskning i spridningen av livsmedelskostnaderna, som inträtt under de senaste åren, varigenom skiljaktigheterna mellan de jämförda systemen möjligen kunde blivit mindre.

Den genom ifrågavarande undersökning lämnade belysningen av verkningarna av ett system för ortsgruppering enbart med hänsyn till skillnader i bostads- och skattekostnader har — sedd mot bakgrunden av de syften, som man med yrkandena på en omläggning i sådan riktning velat tillgodose — icke varit ägnad att häva utan fastmer att öka de betänkligheter, som på grund av föreliggande olikheter i levnadskostnaderna i allmänhet måste uppresa sig mot tanken att övergiva den hittillsvarande huvudprincipen för dyrortsgrupperingen, nämligen att levnadskostnadsjämförelsen grundas på en interlokal mätning av de totala levnadskostnaderna.

c. Budgetens avkortning. Frågan om avkortningen i den officiella dyrortsgrupperingsbudgeten har, som tidigare nämnts, under den senaste tiden utgjort en central punkt i diskussionen om dyrortsgrupperingen.

Att den avkortade andelen av budgeten växlar betydligt mellan dyrorterna framgår av nedanstående sammanställning av de i budgeten utelämnade posterna, beklädnad och övriga utgifter, angivna i kronbelopp och procenttal i genomsnitt för olika ortsgrupper, för familjer av två olika välståndsgrupper. Dessa kronbelopp och procenttal äro beräknade såsom medeltalen för de vid 1933/34 års hushållskostnadsundersökningar medtagna hushållen av välståndsgrupperna 3 och 4 eller med andra ord de hushåll, i vilka årsinkomsten per konsumtionsenhet svarar mot 950—1 200 kronor, respektive 1 200—1 450 kronor å medeldyr ort. Till belysning av familjernas inkomstlägen må nämnas, att å D-ort de totala utgifterna för familjerna i välståndsgrupp 3 uppgingo till i medeltal 2 860 kronor, medan motsvarande siffra för familjerna i välståndsgrupp 4 var 3 579 kronor. Sammanställningen utvisar även, att den avkortade andelen av budgeten genomgående är större i den senare välståndsgruppen.

Kostnad för beklädnad och »övriga utgifter» för familjer i olika välståndsgrupper.

		Ortsgrupp							
		A	B	C	D	E	F	G	Sthlm
Familj i välståndsgrupp 3	Kostnad i kr.:	924	958	1 003	1 089	1 004	1 110	1 137	1 186
	D:o i % av totala utg.: ..	39·0	38·7	38·6	38·1	37·3	36·1	34·7	34·0
Familj i välståndsgrupp 4	Kostnad i kr.:	1 186	1 332	1 373	1 454	1 476	1 535	1 595	1 564
	D:o i % av totala utg.: ..	42·9	41·6	40·8	40·6	39·6	38·4	37·9	36·2

De icke medräknade posterna växa sålunda uppefter dyrortsskalan, men icke i samma proportion som de medräknade posterna. Endast om de förstnämnda posterna vuxit i samma proportion som de medräknade, d. v. s. om procenttalen varit desamma — vilket socialstyrelsen, såsom nämnts i kap. 1, ansett sig böra utgå ifrån vid det nuvarande dyrortsgrupperingsarbetet — skulle de officiella levnadskostnadstalen ej ha varit missvisande på grund av budgetavkortningen. Sanningen om budgetavkortningens betydelse ligger med andra ord i genomsnitt någonstans emellan detta antagande om direkt proportionalitet och det av åtskilliga tjänstemannaorganisationer i anslutning till adjunkten Malmgårds föredrag hävdade påståendet, att de uteslutna posterna närmast skulle utgöra en konstant i de olika dyrortsgrupperna. Det nuvarande beräkningssättet överdriver i och med budgetens avkortning levnadskostnadsskillnaderna för flertalet orter, medan en metod, grundad på det senare antagandet, i flertalet fall skulle framställa skillnaderna för små.

De i detta kapitel tidigare omnämnda och i kap. 2 utförligt refererade stickprovsundersökningarna av huru levnadskostnadsjämförelser mellan Stockholm och Västervik skulle utfalla, om till grund för dem lades dels fullständig, dels avkortad budget för familjer i olika socialklasser och av olika hushållstyper, belysa bland annat den grad av missvisning i indextalen, som budgetavkortningen kan medföra. Enligt de fyra valda exemplen blevo skillnaderna i levnadskostnadstal mellan Stockholm och Västervik genomgående mindre vid fullständig än vid avkortad budget. Den avkortade budgeten utvisade i de olika fallen levnadskostnadsskillnader, vilka överstego de skillnader, som framträdde vid fullständig budget, med enligt A-budgeten 13, enligt B-budgeten 17, enligt C-budgeten 29 och enligt D-budgeten 30 enheter. Betydelsen av budgetens avkortning var dock ringa i jämförelse med inverkan av en annan faktor, nämligen valet av inkomstläge för budgeten, vilket, som ovan nämnts, torde ha berott på Västerviks speciellt höga skatter. Avkortningen betydde till och med så litet, att fullständig D-budget gav något större utslag än avkortad A-budget och fullständig C-budget något större utslag än avkortad B-budget, ehuru skillnaden i inkomst mellan A och D, liksom mellan B och C, var relativt liten.

En avkortad och en fullständig budget skulle enligt dessa beräkningar giva samma placering i ortsgrupp utom vid C-budgeten, vars fullständigande skulle komma ortsindex att sjunka 8 enheter under »H»:s lägre gräns och alltså medföra inplacering i G i stället för »H». (Jämför den i kap. 2 å sid. 32 meddelade sammanställningen över Stockholms indextal enligt nämnda olika budgeter och de emot dessa indextal svarande ortsgrupperna, om Västerviks ortsindex sättes lika med 1 088.)

För att närmare belysa avkortningens inverkan och representativiteten av ovannämnda levnadskostnadsrelationer mellan Stockholm och Västervik har kommittén, såsom redan förut omnämnts, låtit verkställa en beräkning av levnadskostnaderna enligt avkortad och fullständig budget vid inkomstlägena

3 000 och 9 000 kronor för 15 städer, för vilka prisuppgifter, insamlade till levnadskostnadsindexserien, föreligga beträffande ett flertal av de budgetposter, som saknas i den officiella avkortade budgeten. Beräkningarna ha utförts av t. f. förste aktuarien i socialstyrelsen C. Öberg. Nedan gives en kort redogörelse för undersökningen och dess resultat.

Den anmärkningen må emellertid förutskickas, att undersökningen — vilken beträffande flertalet i den officiella budgeten medräknade huvudposter endast innefattar en transponering av posterna enligt approximativa, generella antaganden till i nämnda inkomstlägen riktiga kostnadsrelationer — ej kan ge några resultat, som äro fria från det officiella dyrortsgrupperingsmaterialets brister. Transponeringen har skett med utgångspunkt från att konsumtionen under olika budgetposter endast haft en annan kvantitet än i den officiella budgeten. Blott beträffande bostadsposten har hänsyn kunnat tagas till de kvalitativa avvikelserna av konsumtionen i 9 000-kronorsläget. Utfyllandet av de avkortade budgeterna till fullständiga, vilket skett med tillhjälp framför allt av prismaterial, insamlat till socialstyrelsens fortlöpande levnadskostnadsstatistik, har även varit en vansklig uppgift på grund av det statistiska underlagets för här ifrågavarande ändamål ofullständiga och icke fullt tillfredsställande beskaffenhet. I viss grad har man fått använda sig av allmänna uppskattningar i fråga om variationen. De erhållna levnadskostnadsrelationerna kunna sålunda ej tillerkännas värdet av några primärt riktiga mått på levnadskostnadsolikheterna i de valda inkomstlägena men torde i stort sett kunna sägas vara rimliga exemplifikationer av vad utfyllnaden av budgeten kan betyda i nämnda inkomstlägen. Skäligheten av de i varje fall uppförda beloppen undandrager sig ett exakt bedömande av kommittén, som ej haft primärmaterialet tillgängligt.

Budgeterna ha uppgjorts på grundval av 1933 års hushållskostnadsundersökningar för stadssamhällena. Vid inkomstläget 3 000 kronor ha använts de genomsnittliga budgettalen för en grupp lägre tjänstemannahushåll, till antalet 77, med en genomsnittlig inkomst av i medeltal 2 919 kronor och en medelutgiftssumma av 2 947 kronor. En viss jämkning i budgetens struktur har dock gjorts med hänsyn speciellt till budgetstrukturen i större städer, av vilka ett flertal ingår bland de 15 undersökta orterna. 9 000-kronorsbudgeten har beräknats som ett genomsnitt för de högre välståndsgrupperna bland medelklasshushållen vid hushållskostnadsundersökningen. Årsinkomsten uppgick i medeltal för de medräknade 130 hushållen av detta slag till 8 991 kronor. Utgifterna i de konstruerade budgeterna fördelade sig på sätt framgår av tabell 11, sid. 84.

Mellan olika orter har var och en av de fyra första huvudposterna — livsmedel, bränsle, lyse och »övriga utgifter» — antagits variera på samma sätt som vid den officiella grupperingen, medan däremot den absoluta storleken av dessa liksom av övriga poster bestämts i anslutning till de uppgjorda normalbudgeterna på så sätt, att å för vederbörande poster medeldyr ort kostnaderna satts lika med normalbudgetens krontal. Skatteposten har omräknats för de angivna inkomsterna efter samma metod, som använts vid

Tabell 11.

Utgiftsposter	Inkomst 3 000 kr.		Inkomst 9 000 kr.	
	Kr.	%	Kr.	%
Livsmedel [1]	1 035	34·5	1 575	17·5
Bränsle [2]	84	2·8	54	0·6
Lyse	36	1·2	80	0·9
»Övriga utgifter» (såpa o. skolagning)	54	1·8	100	1·1
Bostad [2]	486	16·2	1 450	16·1
Skatter	175	5·8	936	10·4
Tillhopa	1 870	62·3	4 195	46·6
Kläder	366	12·2	960	10·7
Inventarier	84	2·8	445	4·9
Försäkrings- och föreningsavgifter	207	6·9	700	7·8
Därav: liv- och sjukförsäkring	107	3·6	395	4·4
brandförsäkring	4	0·1	22	0·2
pensions- och föreningsavgifter	96	3·2	283	3·2
Barnens undervisning, tidningar, böcker och telefon	87	2·9	375	4·2
Kroppsvård	25	0·8	110	1·2
Sjukvård	62	2·1	160	1·8
Arbetshjälp i hemmet	6	0·2	245	2·7
Tvätt och strykning utom hemmet			35	0·4
Nöjen	40	1·3	155	1·7
Därav: variabla (inträdesbiljetter)	26	0·9	95	1·0
ej variabla (leksaker m. m.)	14	0·4	60	0·7
Rusdrycker, tobak och tillfällig förtäring utom hemmet	92	3·1	360	4·0
Resor och utgifter för egna fordon	87	2·9	480	5·3
Räntor	8	0·3	55	0·6
Gåvor och övriga utgifter	66	2·2	350	3·9
Besparingar	—	—	375	4·2
Tillhopa	1 130	37·7	4 805	53·4
Summa	3 000	100·0	9 000	100·0

[1] Avser matvaror, maltdrycker och regelbunden förtäring utom hemmet.

[2] Bostaden beräknas ifråga om den lägre budgeten till 27 procent och beträffande den högre budgeten helt vara försedd med centralvärme.

den officiella grupperingen. Summan av ovannämnda poster och bostadskostnaden svara mot den officiella avkortade budgeten. I medeltal uppgår denna summa å de 15 orterna till 63·7 procent av fullständig budget vid 3 000-kronorsläget och till 48·1 procent vid 9 000-kronorsläget. Dessa procenttal överensstämma rätt väl med motsvarande siffror i de konstruerade normalbudgeterna, nämligen 62·3 och 46·6 procent. Beträffande de särskilda posterna må följande antecknas:

För posten *livsmedel* har vid 3 000-kronorsbudgeten använts den officiella budgetens kronbelopp å livsmedel. Detta motiveras därmed, att i sistnämnda budget ingår 97 à 98[1] procent av den egentliga livsmedelsposten och att en sänkning på 2 à 3 procent kan anses svara mot den lägre konsumtionen vid 3 000 kronors inkomst.[2] Vid 9 000-kronorsbudgeten ha de officiella livsmedelstalen höjts med 45 procent med hänsyn till att enligt hushållskostnadsundersökningen livsmedelsposten vid detta inkomstläge ligger c:a 40 procent högre än vid 3 400 kronor och att, såsom nyss nämnts, den officiella livsmedelsposten dessutom icke är alldeles fullständig.

Bränsleposten har i 3 000-kronorsläget upptagits till 90 procent av den officiella posten med tanke på det lägre bränslebehovet i den mindre bostaden. För 9 000-kronorsbudgeten upptages endast kokbränslekostnad, medan uppvärmningskostnaden ingår i hyresposten.

Lyseposten har vid 3 000-kronorsläget upptagits till samma belopp som i den officiella budgeten och vid 9 000-kronorsläget till 140 procent högre belopp.

»*Övriga utgifter*» (såpa och skolagning) ha upptagits till samma, respektive 75 procent högre belopp än i den officiella budgeten.

Bostadsposten har i 3 000-kronorsbudgeten upptagits till $^3/_4$ av den officiella budgetens bostadskostnad, vilken som bekant avser medelhyran för 3 eldstäder, beräknad under förutsättning att centralvärmelägenheterna utgjort 27 procent av lägenhetsbeståndet å alla orter. Denna sänkning med 25 procent har vidtagits, enär hushållskostnadsundersökningarna utvisa bostadsutgifter på ungefär 16 procent av inkomsten i en tämligen storstads- ehuru ej stockholmsbetonad budget. Sänkningen är ungefär den dubbla mot den, som svarar mot inkomstens nedgång från 3 400 till 3 000 kronor och avser sålunda delvis att nedväga en såsom sannolik ansedd överdimensionering av den officiella bostadsposten. För 9 000-kronorsbudgeten har bostadskostnaden beräknats på ett fristående sätt. Där har uppförts hyreskostnaden för en lägenhet på 3 $^1/_2$ rum och kök med centralvärme, beräknad såsom medeltalet mellan de vid hyresräkningen 1933 konstaterade medelhyrorna (inklusive värmekostnad) för lägenheter å 3 rum och kök samt å 4 rum och kök. Med hänsyn till den sannolikt lägre bostadsstandarden å de minsta orterna har det så beräknade hyresbeloppet ökats med omkring 50 kronor i Tidaholm och Värnamo.

De vid dyrortsgrupperingen ej medräknade posterna äro uppdelade i två grupper, nämligen sådana poster, som *variera* interlokalt, och sådana, som kunna antagas vara *konstanta*. Variationen av posterna *kläder, inventarier, kroppsvård, arbetshjälp i hemmet* och en del av *nöjesposten* (inträdesbiljetter) eller sammanlagt 16·9 och 20·9 procent av 3 000-, respektive 9 000-kronorsbudgeten har bestämts på grundval av det för levnadskostnadsindexserien insamlade prismaterialet, medan mer eller mindre grundade uppskattningar gjorts beträffande övriga varierande poster, nämligen *liv- och sjukförsäkring, brandförsäkring, resor, gåvor och övriga utgifter* samt *besparingar,* utgörande tillhopa 8·8 och 18·0 procent av vederbörande budgeter. De konstanta posterna, som uppgå till 9·1 och 14·5 procent, utgöras av *pensions- och föreningsavgifter, barnens undervisning m. m., sjukvård, leksaker m. m., rusdrycker, tobak och tillfällig förtäring utom hemmet* samt *räntor.*

[1] Då det vanligen uppges, att 90 procent av livsmedelsposten ingår i den officiella budgeten, inräknas bland livsmedlen även rusdrycker, tobak och tillfällig förtäring utom hemmet, uppgående till 8 à 9 procent av de egentliga livsmedlen, varför den officiella livsmedelspostens krontal motsvarar 97 à 98 procent av den egentliga livsmedelskostnaden. Nyssnämnda kostnadsgrupp upptages här som särskild kompletteringspost.

[2] Möjligen är livsmedelspostens vikt dock räknad något i överkant i detta inkomstläge. Räknade man den 5 procent lägre, vilket ur vissa synpunkter kunde vara befogat, skulle jämförelsetalen (Stockholm = 1 000) sjunka med 2 à 3 enheter i genomsnitt vid avkortad och 1 à 2 enheter vid fullständig budget.

Beträffande beräkningssättet för de i dyrortsgrupperingen ej medräknade posterna må anmärkas följande:

Endast för posten *kläder* ha årskostnader framräknats med hjälp av kvantitetsuppgifterna för levnadskostnadsindexbudgeten. För övriga poster, vilka variera på grundval av inhämtat prismaterial, saknas egentliga kvantitetsuppgifter. De ha i stället beräknats så, att prisuppgifterna å särskilda i vederbörande post ingående varuslag uttryckts i relativa tal (Stockholmspriset för varje varuslag = 100), varefter för varje ort ett vanligt medeltal beräknats av sådana till posten hörande relativa tal. Det beräknade medeltalet å medeldyr ort har därefter satts lika med normalbudgetens kostnadsbelopp, och med utgångspunkt härifrån ha sedan kostnadsbeloppen å andra orter beräknats med ledning av medeltalen.[1]

Liv- och sjukförsäkringsavgifter ha antagits variera med ungefär 1/4 av levnadskostnadernas variation vid grupperingen. *Brandförsäkringspremierna,* som i allmänhet äro högst å de billigaste orterna på grund av den större eldfaran och det sämre brandskyddet, ha varierats i enlighet med från försäkringskunnigt håll erhållna upplysningar. Ifråga om *resor* ha de 4 nordligaste länen erhållit ett graderat tillägg med tanke på de dyrare resorna till landets centralare delar och de större orterna ett efter folkmängden varierande tillägg för arbets- och torgresor. Posterna *gåvor* etc. och *besparingar* (vilka senare endast förekomma i 9 000-kronorsbudgeten) ha givits en mot budgetens totalsumma proportionell storlek och påverka sålunda icke relationstalen orterna emellan.

Resultaten av utredningen redovisas siffermässigt i detalj i de härvid såsom *Bilaga 4* och *5* fogade tabellerna VI och VII.

De vid utredningen erhållna levnadskostnadstalen, uttryckta i promille av levnadskostnaderna i Stockholm, enligt de avkortade och fullständiga 3 000- och 9 000-kronorsbudgeterna sammanställas i tabell 12 å sid. 87. Till jämförelse angivas i de tre första kolumnerna indextalen enligt den officiella budgeten, motsvarande kostnadsrelationer i promille av Stockholms levnadskostnader samt vederbörande ortsgrupper enligt den officiella grupperingen.

Vid båda inkomstlägena visade sig ett fullständigande av budgeten merendels medföra en sammanpressning av levnadskostnadsolikheterna. Denna sammanpressning var till sin storlek beroende av den ej medräknade budgetandelens relativa betydelse i budgeten samt av avvikelserna mellan denna andel och de medräknade posternas interlokala variation.

Den ej medtagna budgetandelens storlek växlade icke obetydligt i förhållande till den fullständiga budgeten. Den utgjorde vid 3 000-kronorsläget i genomsnitt något över 1/3 eller 36·3 procent av den fullständiga budgeten och rörde sig inom gränserna lägst 34·1 procent (Östersund) och högst 39·8 pro-

[1] I brist på kvantitetsuppgifter har socialstyrelsen hittills nödgats använda denna metod även beträffande motsvarande poster vid levnadskostnadsindexserien. Som i kap. 2 påpekats, måste det emellertid anses principiellt otillfredsställande att räkna med medeltal av relationstal vid levnadskostnadsjämförelserna. Att man på denna väg kan komma till absurda resultat även med de verkliga prisuppgifter, som ligga till grund för huvudposternas beräkning, kan lätt påvisas. För att komma till rätta med problemet måste man ha kvantitativa konsumtionsuppgifter beträffande dessa poster. Några sådana har kommittén icke, lika litet som socialstyrelsen, haft, varför kommittén för sin del endast återgivit de erhållna siffrorna med reservation för deras sannolika oriktighet på grund av beräkningsmetoden utan att ha kunnat kontrollera eller begränsa felens storlek. Efter allt att döma äro de dock icke av den storleksordning, att de nämnvärt rubba undersökningens huvudresultat.

Tabell 12.

Ort	Officiella dyrorts-grupperingen år 1935			Särskild beräkning (Sthlm = 1 000)			
				Inkomst 3 000 kr.		Inkomst 9 000 kr.	
				Budgeten		Budgeten	
	Dyrorts-indextal	Orts-grupp	Sthlm = 1 000	avkortad	fullst.	avkortad	fullst.
Stockholm	1 426	»I»	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000
Östersund	1 332	»H»	934	951	941	946	933
Sundsvall	1 295	»H»	908	931	922	939	923
Kiruna	1 285	(»H»)	901	941	938	901	916
Göteborg	1 284	G	900	913	924	913	931
Umeå	1 245	G	873	891	900	860	883
Örebro	1 199	F	841	854	869	879	885
Malmö	1 171	F	821	837	865	825	873
Norrköping ...	1 171	F	821	843	867	826	864
Karlskrona....	1 150	E	806	829	850	844	865
Ludvika	1 129	E	792	815	840	822	851
Västervik	1 088	D	763	790	819	840	854
Halmstad.....	1 055	D	740	767	817	788	844
Tidaholm	971	B	681	713	763	774	808
Värnamo	942	B	661	691	748	695	765

cent (Värnamo). Vid 9 000-kronorsläget uppgick den utelämnade budgetandelens storlek i genomsnitt till ungefär hälften av den fullständiga budgeten eller 51·9 procent och växlade mellan lägst 49·9 procent (Östersund) och högst 55·2 procent (Värnamo).

Den icke medtagna budgetandelen låg för olika orter i regel på ett mindre avstånd från Stockholms nivå än de medräknade posterna. Ett markant undantag bildade de särskilt dyra orter, vilkas indextal vid dyrortsgrupperingen överstego 1 290 och vilka sålunda tillhöra ortsgrupp »H».[1] Å dessa »H»-orter varierade den ej medräknade budgetandelen mera i förhållande till Stockholm än de medräknade posterna.

Om de ej medräknade utgifternas summa betecknas med 1 000 i Stockholm, där den var högst, belöpte samma summa sig lägst till 856 enheter vid 3 000-kronorsbudgeten och till 833 enheter vid 9 000-kronorsbudgeten. Dessa minimisiffror förelågo båda för Värnamo, samtidigt med att ifrågavarande ej medräknade utgifter, som nämnts, å denna ort utgjorde en större andel av den fullständiga budgeten än annorstädes. Medan sålunda de ej medräknade utgifterna lågo lägst 14·4 respektive 16·7 procent under Stock-

[1] Kiruna intog en förmedlande ställning: i 3 000-kronorsläget låg för denna ort den utelämnade budgetandelen något lägre än de medräknade posterna, medan förhållandet var det omvända vid 9 000-kronorsläget.

holms nivå, lågo de medräknade utgifterna ända till 30·9 procent under stockholmssiffran vid 3 000-kronorsbudgeten och 30·5 procent vid 9 000-kronorsbudgeten (båda minimisiffrorna ävenledes för Värnamo). Icke blott mellan den dyraste och den billigaste orten varierade de i avkortad budget medräknade utgifterna mera än de icke medräknade, utan detta förhållande var regel: mediantalet var exempelvis, om Stockholm betecknas med 1 000, vid 3 000-kronorsbudgeten för de medräknade utgifterna 843 men för de icke medräknade utgifterna 910 och vid 9 000-kronorsbudgeten 844, respektive 901.

Budgetens fullständigande medförde sålunda, om levnadskostnaderna angivas i promille av stockholmssiffrorna, i regel en höjning av de levnadskostnadstal, som erhöllos enligt den avkortade budgeten, eller mera generellt uttryckt en sammanpressning av levnadskostnadsskillnaderna. Höjningens storlek, beroende på skillnaden i nivå mellan talen för de medräknade och de icke medräknade posterna samt dessa posters inbördes vikter, var mest betydande för de billigaste orterna.

En föreställning om tendensen i verkan av budgetens fullständigande för undersökta orter erhålles av nedanstående tabell över skillnaden mellan levnadskostnadstalen enligt fullständig och enligt avkortad budget i medeltal för orterna i olika vid undersökningen representerade ortsgrupper. Då medeltalen avse endast 2 à 3 orter, bör för stort avseende ej fästas vid deras siffermässiga utslag. Rent tillfälliga förhållanden kunna ha bestämt dessa.

Tabell 13.

Ortsgrupp	Antal orter	Skillnad mellan fullständig och avkortad budget	
		3 000 kr.	9 000 kr.
»H»	3	— 7	— 5
G	2	+ 10	+ 21
F	3	+ 22	+ 31
E	2	+ 23	+ 25
D	2	+ 40	+ 35
B	2	+ 54	+ 52

Man observerar de negativa skillnadstalen för »H»-orterna och talen för F-orterna, vilka icke fullt passa in i den fallande serien av skillnadstal. För orterna med dyrortsindex över 1 290 lågo, som ovan nämnts, de icke medräknade posterna lägre än de medräknade, varför kompletteringen vid båda inkomstlägena medförde en sänkning av levnadskostnadstalen. Att den avkortade budgetandelen i Östersund och Sundsvall skilde sig mera från Stockholm än de medräknade utgifterna, torde närmast vara uttryck för det förhållandet att posterna kläder, resor och nöjen samt, beträffande 9 000-kronorsbudgeten, arbetshjälp i hemmet voro så relativt låga i dessa städer, att

de drogo ned den avkortade budgetens främst genom skatte- och livsmedelsposternas nivå höga levnadskostnadstal. Skillnadstalens oregelmässighet för F-orterna torde markera, att i storstäderna Malmö och Norrköping några i den officiella budgeten ej medräknade poster ligga jämförelsevis högt i förhållande till de medräknade.

Redan av detta föga omfattande material synes man vara berättigad att draga den slutsatsen, att budgetens fullständigande skulle utöva ett icke ringa inflytande på olika orters levnadskostnadstal. En utfyllnad av budgeten skulle uppenbarligen leda till större utjämning och rättvisa. En sådan utfyllnad måste därför anses önskvärd både i syfte att erhålla riktigare utslag av grupperingen och för att giva tilltron till levnadskostnadstalen en fastare grund. Icke minst synes detta påkallat med hänsyn till dyrortsgrupperingens betydelse vid uppgörande av kollektivavtal och andra löneöverenskommelser på den enskilda arbetsmarknaden. Inom den statliga lönepolitiken har, såsom förut framhållits, dyrortsgrupperingen icke vid lönesättningen tillämpats på sådant sätt, att löneskillnaderna avvägts i direkt förhållande till skillnaderna mellan levnadskostnadstalen, utan en avsevärt mindre spännvidd föreligger inom löneskalan än inom indexskalan (jämför under kap. 2 och kap. 5). För den privata marknadens lönebestämning torde, såsom jämväl tidigare påpekats, dyrortsindextalen i åtskilliga fall ha tillerkänts större betydelse såsom direkt ledtråd för avvägning av lönespännvidden. Med hänsyn härtill och då dyrortsgrupperingen efter hand torde komma att erhålla allt vidsträcktare användning vid lönegradering olika orter emellan, synes det kommittén angeläget, att levnadskostnadstalen göras mera rättvisande.

Mot en komplettering av dyrortsgrupperingsbudgeten har invänts bland annat, att en dylik komplettering, som skulle komplicera grupperingsarbetet och däri införa åtskilliga nya prisbedömningsfaktorer, härigenom skulle bidraga att öka anledningarna till klagomål och tvister rörande grupperingsresultaten. Denna invändning må vara berättigad till en viss grad, men den synes dock mindre vägande än den principiella anmärkningen, att budgetens avkortning gör levnadskostnadstalen såsom sådana i avsevärd mån missvisande. Budgetens avkortning har under diskussionen i dyrortsgrupperingsfrågan utgjort en av de viktigaste anmärkningsanledningarna, och de erinringar, som härutinnan framställts, måste anses principiellt befogade. Ett undanröjande av den brist hos grupperingen, som avkortningen innebär, synes därför vara ägnad att skänka ökad tilltro till dyrortsgrupperingens vederhäftighet och rättvisa utslag i allmänhet. De klagomål, som efter en utfyllnad av budgeten kunna komma att i förevarande avseenden riktas mot dyrortsgrupperingen, torde väsentligen komma att hänföra sig till skiftande uppfattningar i detaljfrågor, och de lära icke kunna rubba omdömet om dyrortsgrupperingens större riktighet i stort sett.

Genomförandet av en komplettering av budgeten måste emellertid givetvis medföra åtskilliga praktiska svårigheter. Endast i begränsad omfattning kan

man beträffande de nu utelämnade utgiftsposterna tänka sig en generell prisinsamling från de olika vid dyrortsgrupperingen undersökta orterna. I övrigt torde man beträffande utgifter, som erfarenhetsmässigt äro underkastade lokala variationer, få inskränka sig i fråga om en del poster till en representativ prisinsamling, som lägges till grund för beräkning av medelkostnader för olika ortstyper och landsdelar, och i fråga om vissa andra poster till procentuella kompletteringstal. Beträffande några poster slutligen torde för olika orter lika kompletteringstal få tillgripas. Det är klart, att härvid efter fri prövning vissa avgöranden måste träffas i frågor, vilka kunna vara föremål för mer eller mindre växlande omdömen, liksom också att en del generaliseringar måste göras. Det vill dock synas, som om de svårigheter, som bliva förknippade härmed, icke äro större än att de kunna övervinnas.

Ett närmare utformande av det förfaringssätt, som bör tillämpas vid budgetens komplettering, innefattar en rad praktiskt administrativa spörsmål, till vilka lönekommittén ansett sig icke hava anledning eller möjlighet att taga bestämd ståndpunkt. Kommittén framlägger därför intet eget preciserat förslag härutinnan. På kommitténs uppdrag har emellertid t. f. förste aktuarien Öberg utarbetat en vid betänkandet såsom *Bilaga 6* fogad promemoria, innefattande en skiss till ett tänkbart förfarande. Denna skiss lärer kunna tagas till utgångspunkt för en prövning i detalj av metodfrågorna, en prövning som närmast bör ankomma på socialstyrelsen, vilken har att utföra dyrortsgrupperingsarbetet och besitter den praktiska erfarenheten på området.

I anledning av den i promemorian framförda tanken att i samband med en komplettering av budgeten upptaga till övervägande en minskning av antalet ortsgrupper vill kommittén hänvisa till den närmare diskussion av denna fråga, som återfinnes i kap. 4 i det följande.

Endast beträffande en av de utgiftsposter, vilka möta vid ett ståndpunktstagande till frågan om budgetens utfyllnad, vill kommittén här framhålla vissa synpunkter. Denna post avser *kostnader för barns skolundervisning.* Ifrågavarande post har i Öbergs promemoria utan närmare diskussion upptagits bland de såsom konstanta antagna utgiftsposterna. Merkostnaderna för de tjänstemän, vilka, placerade å landsbygdsorter utan andra skolor än folkskola, ge sina barn någon undervisning utöver den av skolplikten omfattade, förutsättas alltså böra vid dyrortsgrupperingen lämnas åsido. Detta förfaringssätt överensstämmer med vad den förut omnämnda tjänstemannakommittén föreslagit; dock har tjänstemannakommittén samtidigt påyrkat, att frågan om en utjämning av kostnaderna för barnens skolgång skulle för statstjänstemännens vidkommande lösas genom särskilda åtgärder fristående från dyrortsgrupperingen, närmast genom ökad användning av inackorderingsbidrag och bidrag till skolresor.

Även lönekommittén är av den meningen, att frågan om en utjämning av den olikhet i levnadskostnaderna, som för familjer med barn kan föreligga mellan orter med anstalter för undervisning utöver bottenskolestadiet och orter utan dylika anstalter, icke lämpligen kan lösas inom dyrortsgruppe-

ringens ram. Avgörande för denna ståndpunkt är i främsta rummet, att det, såvitt kommittén kan bedöma, icke synes görligt att på ett statistiskt tillfredsställande sätt infoga en efter individuella förhållanden så varierande utgiftspost som den ifrågavarande i levnadskostnadsundersökningarna. Och även om det skulle låta sig göra att åstadkomma vissa grova uppskattningar för posten i fråga — man finge därvid utgå från generella antaganden om den för vissa schablonmässigt fastställda skolregioner genomsnittliga kostnaden för år, beräknad med fördelning på en befattningshavares hela tjänstetid och i förhållande till det relativa antalet familjer i budgetens inkomstläge, som bereda sina barn en sådan utbildning — kan det sättas i fråga, om det vore sakligt befogat att söka införa dessa individuellt i hög grad skiftande kostnader i en på normalhushållets genomsnittsförhållanden baserad kostnadsjämförelse, som är avsedd att reglera en dyrortsgradering för löntagare i allmänhet. För de befattningshavare, som hålla barn i skola utom hemorten, skulle den hjälp under barnens skolår, som kunde erhållas genom förbättrad ortsgruppsplacering, på grund av nyssnämnda fördelning på en längre följd av år ekonomiskt bliva av relativt ringa betydelse; likväl skulle samma ekonomiska förbättring tillkomma alla ogifta och barnlösa befattningshavare liksom ock de tjänstemän, vilka icke bereda barnen någon utbildning utöver bottenskolan.

Om kommittén sålunda anser sig böra avstyrka ett försök att inom den statistiska levnadskostnadsjämförelsens ram lösa frågan om en utjämning i förevarande hänseende, vill kommittén därmed ingalunda hava uttalat, att icke vid den statliga lönesättningen ett allmänt hänsynstagande bör ske till den mindre gynnade ställning, som beträffande kostnader för barnens skolgång intages av tjänstemän å landsbygdsorter, vilka ej ligga i närheten av samhällen med anstalter för utbildning utöver bottenskolestadiet. Ett dylikt hänsynstagande i allmänna drag ligger redan nu i den sammanpressning av löneskalan i förhållande till levnadskostnadsskalan, som sker med hänsyn till statistiskt icke mätbara levnadskostnadsskillnader, och enligt kommitténs mening bör — såsom framgår redan av vad i kap. 2 anförts — även för framtiden de här berörda olikheterna beaktas vid löneavvägningen, även om ett sådant beaktande uppenbarligen icke utan särskilda åtgärder, fristående från en allmän löneplan, kan ske i den omfattning eller med sådan differentiering, att det skänker full inbördes likställighet åt de olika individuella orterna. Huruvida en dylik bristande likställighet mellan vissa familjeförsörjare å mindre landsbygdsorter å ena sidan samt vissa familjeförsörjare i städer och en del större landsbygdsorter å andra sidan lämpligen bör i större eller mindre utsträckning hävas genom särskilda statliga åtgärder till förbättrande av möjligheterna för tjänstemän å dylika mindre gynnade landsbygdsorter att hålla barnen i skola å annan ort, eller om olikställigheten bör angripas såsom en del av problemet att för befolkningen i allmänhet å landsbygden skapa större jämställdhet med städerna, är en fråga, på vilken kommittén här anser sig icke böra ingå.

d. Bostadsposten. Med hänsyn till de statistiska svårigheterna att ifråga om bostadsposten träffa sådana anordningar att jämförelsen kommer att avse bostäder av samma standard har man, såsom nämnts i kap. 1, vid dyrortsgrupperingarna i stort sett frångått det för levnadskostnadsjämförelser grundläggande kravet på att det är konsumtion av samma eller likvärdig standard, som skall jämföras, och i stället låtit jämförelsen i princip gälla *efter varje orts förhållanden medelgoda* lägenheter (1933 års betänkande sid. 17). Ifråga om de hyresräknade orterna har denna jämförelse genomförts i den formen, att bostadskostnaden beräknats i förhållande till den genomsnittliga hyresnivån för smålägenheter på nämnda orter. Medelhyran per eldstad har sålunda beräknats för det faktiska beståndet av i fria marknaden uthyrda lägenheter om högst 3 rum och kök; för att åt bostadsposten giva rätt vikt i förhållande till övriga i budgeten ingående utgiftsposter har man sedan multiplicerat denna medelhyra med 3 (tidigare ha eldstadshyrorna i övre Nordsverige och södra Götaland multiplicerats med andra tal, jämför nedan). Vissa åtgärder i riktning mot en utjämning av lägenhetsbeståndets kvalitativa olikheter å olika orter ha dock vidtagits, vilka dock uppenbarligen varit otillräckliga för att realisera den för dyrortsgrupperingen grundläggande principen om likvärdig standard som jämförelsegrund. Avskiljandet av utdömda lägenheter och av kommunernas egna till privatpersoner uthyrda lägenheter har för nämnda utjämningssträvan spelat en mindre roll; viktigare har varit det vägningsförfarande, varigenom eldstadshyrorna för centralvärmelägenheter och andra lägenheter sammanräknats i syfte att låta de slutligt fastställda hyrestalen representera ett i detta avseende lika sammansatt bostadsbestånd på de olika orterna.[1] Därjämte har Kungl. Maj:t för enstaka orter modifierat verkningarna av att beräkningarna grundats på ett särskilt föråldrat eller bristfälligt bostadsbestånd genom att placera sådana orter i högre ortsgrupp än som skulle följt av deras dyrortsindextal. En viss kvalitativ utjämning kan även den vid tidigare dyrortsgrupperingar tillämpade, numera övergivna metoden att multiplicera medelhyran per eldstad med 3·5 i södra Götaland, med 2·5 i övre Nordsverige och med 3 i landets övriga delar sägas ha åsyftat: den har nämligen avsett att kompensera det förhållandet, att boningsrummen i de sydligare landsdelarna i allmänhet äro något mindre och i de nordligaste delarna något större än i rikets övriga delar.

Mot det tillämpade förfaringssättet ha riktats åtskilliga anmärkningar (jämför redogörelsen i kap. 1). Det har ofta erinrats, att den av socialstyrelsen beräknade medelhyran per eldstad vore för låg, enär på orten förefunnes ett relativt stort antal visserligen icke utdömbara men i kvalitativt hänseende undermåliga lägenheter, vilka verkat sänkande på medelhyran.

[1] Det må anmärkas, att där centralvärmelägenheter förefunnits i mycket obetydligt antal, man icke gjort vägningen på grundval av de erhållna hyresuppgifterna utan för eldstadshyran å centralvärmelägenheter använt en beräknad siffra, vilken fastställts med ledning av relationen mellan medelhyran per eldstad för lägenheter med, respektive utan centralvärme på orter med mera utvecklad hyresmarknad.

Å andra sidan har (från arbetsgivarhåll) framställts den anmärkningen, att man genom att bland centralvärmelägenheterna inräkna en grupp nybyggda lägenheter med särskilt hög standard erhållit en medelhyra per eldstad, som vore för hög i förhållande till arbetar- och tjänstemannahushållens bostadsnivå. Andra anmärkningar ha gått ut på att vägningsförfarandet som sådant icke vore lämpligt. Dylika anmärkningar härstamma helt naturligt från orter, där andelen av centralvärmelägenheter varit större än det till grund för beräkningarna lagda genomsnittet (27 procent). Kritik har vidare riktats mot att bostadskostnaden beräknats med utgångspunkt endast från hyreslägenheter, och slutligen har man anmärkt mot metoden att fastställa generella hyrestal för landsbygdsorterna i allmänhet.

Vissa av dessa anmärkningar synas icke kunna frånkännas berättigande.

Nuvarande metod för beräkning av *bostadsposten för orter med utbildad hyresmarknad* är enligt lönekommitténs mening ej oantastlig. Den innebär ett avsteg från den grundläggande principen om en för alla orter såvitt möjligt lika standard, vilket med hänsyn till bostadspostens stora betydelse i många fall måste medföra alltför orättvisa resultat. Kravet på lika standard har också från tjänstemannahåll allmänt framförts såsom ett betydelsefullt önskemål. Den enda invändning, som ur tjänstemannasynpunkt kunde resas mot verkningarna av en sådan princip, skulle gå ut på att befattningshavare å vissa orter genom de lokala förhållandena skulle vara påtvungna en viss standard. Från storstäderna har exempelvis anförts, att tjänstemän där stundom skulle vara tvungna att välja moderna lägenheter och att bostadsposten i dessa fall borde beräknas efter den »påtvungna» högre standarden. Denna ståndpunkt är dock icke hållbar. En avsevärd valfrihet föreligger praktiskt taget alltid, åtminstone i den meningen, att tjänstemannen efter någon tids förlopp kan förskaffa sig en bostad på en standard, som någorlunda överensstämmer med hans ekonomiska villkor. Framförallt är detta fallet i storstäderna, där en högre standard knappast kan vara påtvungen annat än av konventionella hänsyn. Såväl för städernas vidkommande som särskilt ifråga om mindre samhällen får ej heller förbises den valmöjlighet, som ligger i byggandet av en egen bostad. De fall, i vilka man verkligen skulle kunna tala om en påtvungen standard — högre eller lägre än normalstandarden — torde vara så enstaka, att de icke böra föranleda ett frångående av principen, att hyrestalen böra fastställas på basis av en enhetlig bostadsstandard.

En nära till hands liggande metod att å hyresmarknadsorter åstadkomma jämförelse mellan bostäder av samma standard vore att å alla orter räkna med *en och samma konkreta lägenhetstyp*. Denna lägenhetstyp borde å ena sidan vara så allmänt företrädd på hyresräkningsorterna, att ur statistisk synpunkt godtagbara, av tillfälliga omständigheter icke alltför beroende hyresmedeltal kunde beräknas för de enskilda orterna. Å andra sidan borde den ungefärligen motsvara en bostadsstandard, som kan anses normal för det inkomstläge, som levnadskostnadsjämförelsen närmast avser. Sistnämnda krav uppställes icke därför, att man i detta sammanhang skulle behöva

taga ställning till frågan, hur en tjänstemannabostad normalt bör vara beskaffad — en missuppfattning av problemet, som icke sällan kommit till uttryck — utan endast av den anledningen att de prisrelationer, som erhållas vid en jämförelse mellan olika orter, måste kunna antagas så väl som möjligt återspegla bostadskostnadernas variation för de inkomsttagare, vilka levnadskostnadsjämförelsen avser. Varierade hyrorna å olika orter på samma sätt för alla typer av lägenheter, skulle jämförelsen kunna inskränkas till vilken som helst av dessa. Man behövde sedan endast se till, att bostadsposten finge sin rätta vikt i budgeten.

Metoden att utgå från en konkret lägenhetstyp har inom lönekommittén omfattats med intresse men befunnits vara i praktiken ogenomförbar på grund av omöjligheten att finna en lägenhetstyp, som samtidigt uppfyller de båda ovannämnda kraven. Ett preciserande av lägenhetstypen med avseende på storlek, kvalitet och utrustning medför, att denna typ icke kan på alla orter förväntas vara företrädd i sådan omfattning, att den kan läggas till grund för jämförelsen. Den enda lägenhetstyp, som möjligen härvidlag skulle kunna komma ifråga, vore typen ett rum och kök utan centralvärme. De av levnadskostnadsjämförelsen närmast berörda inkomsttagarna bebo emellertid sannolikt icke i övervägande omfattning dylika lägenheter. Då man icke kan utgå från att medelhyrorna för dessa lägenheter å olika orter återspegla kostnadsvariationerna för en bland ifrågavarande inkomsttagare mera normal bostadsstandard, vore det icke lämpligt att vid fastställandet av hyrestalen utgå från nämnda typ. Liknande svårigheter skulle möta vid ett försök att göra jämförelsen för två jämbördiga konkreta lägenhetstyper, en modern mindre och en omodern större, en jämförelse som eljest i och för sig vore naturlig. Det synes därför vara nödvändigt att, såsom för närvarande, bygga jämförelsetalen på ett lägenhetsbestånd, som omfattar samtliga lägenhetstyper, lämpligen upp till 3 rum och kök. Men samtidigt gäller det då att ej eftergiva kravet på likvärdig standard i så hög grad som hittills skett.

Den metod, som kommittén efter avvisande av ovan berörda alternativ ansett sig böra förorda, tager liksom den hittills tillämpade metoden till utgångspunkt *medelhyrestalen per eldstad* men åsyftar att i väsentligt ökad utsträckning tillgodose kravet på likvärdig standard. Den större kvalitativa enhetligheten å olika orter hos den bostad, vars pris upptages som jämförelsetal, bör enligt kommitténs mening uppnås *dels* genom en ökad utsöndring av vissa hygieniskt och eljest bristfälliga lägenheter (genom bortskärandet av lägenheter, som ej uppfylla vissa väsentliga krav), *dels ock* genom uppdelning av de medräknade lägenheterna i vissa kvalitetsklasser, varefter jämförelsetalen beräknas under antagande att lägenheter i dessa klasser å alla orter förekomma i samma proportioner.

De omständigheter, som läggas till grund för utsöndring och kvalitativ klassificering av lägenheterna, få givetvis ej vara av svårbedömbar karaktär eller förutsätta en mera noggrann uppskattning. Man kan ej kräva, att vid hyresräkningarna, som omfatta flertalet orter med större hyresmarknad, bo-

stadsbeståndet skulle underkastas en alltför ingående granskning. Då subjektiva värderingar alltid måste göra sig gällande vid dylika granskningar, skulle för en någorlunda enhetlig bedömning erfordras, att de utfördes av samma personer å alla orter, vilket av tids- och kostnadsskäl vore omöjligt att genomföra. Man tvingas sålunda att i huvudsak lita till lätt och objektivt konstaterbara omständigheter, om vilkas faktiska förekomst eller frånvaro ej kunna råda delade meningar mellan hyresvärd och hyresgäst.

Ifråga om utsöndring av sämre lägenheter bör en viss försiktighet iakttagas vid uppställandet av minimifordringarna. Dessa antyda givetvis ej några normalkrav på en tjänstemannabostad. Även om fordringarna ställdes tämligen lågt (till exempel om man fordrade, att medtagna lägenheter skulle ha vatten och avlopp), kunde det befaras, att å många orter med relativt omfattande hyresmarknad skulle återstå ett ganska ringa antal lägenheter, på vilket beräkningen av medelhyror kunde grundas. Man synes sålunda få nöja sig med att frånskilja lägenheter, vilka brista beträffande minst *två* av vissa kvalitets- och utrustningskrav, som kunna betraktas såsom väsentliga. Ett definitivt fastställande av dessa krav torde böra äga rum först sedan hyresräkningsmaterialet insamlats. Såsom utgångspunkt för övervägandena vid hyresräkningsformulärets uppgörande vill kommittén emellertid ifrågasätta ett utsöndrande av lägenheter, vilka brista ifråga om minst två av följande fordringar:

a) golvet minst 30 cm över markens nivå;
b) ventilerad stenfot under golvet (för lägenheter i bottenvåningen);
c) takhöjd i varje rum ej lägre än 2·10 m;
d) alla boningsrum möjliga att uppvärma;
e) vatten- och avloppsledning inom lägenheten (frånvaron härav betraktas dock som brist endast där allmänt avlopps- och vattenledningsnät förekommer å orten eller inom vederbörande ortsdel);
f) ventilerbart skafferi eller matskåp; samt
g) garderob eller annat avskilt, lämpligt utrymme för förvaring av kläder.

Även med så måttliga krav kommer sannolikt ett icke obetydligt antal lägenheter att frånskiljas vid beräkningarna.

Det kunde ifrågasättas att utsöndra även en grupp av de bäst utrustade lägenheterna. Härvid skulle man dock nödgas taga hänsyn till vissa ur bostadshygienisk synpunkt mindre väsentliga men hyreshöjande inredningsdetaljer, såsom förekomsten av värmeskåp, öppen spis, inbyggt badkar och dylikt, om vilka statistiska uppgifter av kostnadsskäl knappast synas böra inhämtas. Bortsett från de praktiska svårigheterna att realisera utsöndringen tala även andra skäl mot en sådan utsöndring. Beståndet av moderna lägenheter kan förväntas å många orter bli ganska obetydligt även utan denna utsöndring. Betydelsen av att de högmoderna lyxlägenheterna medräknas minskas väsentligt genom en klassificering av lägenheterna samt en standardräkning av hyrestalen för de olika klasserna och skulle sannolikt ytterligare reduceras, om man överginge att beräkna hyrestalen såsom mediantal i stället för medeltal, en anordning som i och för sig kan ifråga-

sättas men vars lämplighet får bedömas efter resultatet av nästa hyresräkning.

Vid den klassificering och vägning, som nyss antytts, synes man först böra indela bostadsbeståndet (sedan utsöndring av ovannämnda sämre lägenheter ägt rum) i följande fyra grupper:

1) sådana lägenheter, som uppvisa *en* brist enligt ovanstående förteckning;

2) övriga lägenheter utan centralvärme och utan bad- eller duschrum;

3) lägenheter med antingen centralvärme eller också bad- eller duschrum; samt

4) lägenheter med både centralvärme och bad- eller duschrum.

För var och en av dessa grupper uträknas för varje ort ett hyresmedeltal (eventuellt mediantal). Dessa fyra tal sammanvägas sedan med utgångspunkt från medelfrekvensen av respektive typer inom alla orter tillsammantagna. Vid den praktiska tillämpningen komma antagligen vissa svårigheter att möta, beroende på att å vissa orter någon av lägenhetsgrupperna kan vara otillräckligt representerad. I dylika fall blir det nödvändigt att införa ett beräknat tal för den lägenhetstyp, som är otillräckligt företrädd. Man får härvid utgå från sådana relationstal mellan medelhyrorna för respektive lägenhetstyper, vilka erhållits på orter med mera fullständig hyresmarknad. Det är emellertid av vikt, att dessa relationstal utarbetas efter en väl genomtänkt metod.[1]

Principiellt skulle det icke möta något hinder att utveckla den nyss omförmälda standardräkningsmetoden vidare, så att man i stället för att utgå från en fyrdelning indelade lägenheterna i ännu flera kvalitetsgrupper. Varje sådan utökning av grupperna medför emellertid en ökad komplikation av beräkningarna. För ett allt större antal orter skulle vidare bostadsbeståndet härigenom sprängas sönder i så små grupper, att vederhäftiga medeltal icke kunde beräknas. Längre än till en fördelning på fyra grupper kan man efter kommitténs förmenande icke lämpligen sträcka sig.

Genom den klassificering och vägning, som här föreslagits, skulle man även i skälig mån tillgodose det krav på tillbörligt hänsynstagande till det moderna bostadsbeståndet, som legat till grund för yrkandena om att bostadskostnaderna i bostadsföreningshus skulle medtagas vid beräkningen av bostadsposten. Att för dylika lägenheter konstruera någon adekvat motsvarighet till årlig hyra för hyreslägenheter erbjuder så stora vanskligheter, att man enligt kommitténs mening icke utan tvingande skäl bör medtaga dessa lägenheter vid bostadspostens beräkning.

Ifråga om beräkningen av hyresmedeltalen inom var och en av de förut nämnda grupperna uppkommer spörsmålet, om man skall bibehålla den av socialstyrelsen använda metoden att inom kvalitetsgruppen (nu: central-

[1] Därest bostadsbeståndet på någon hyresräkningsort skulle visa sig otillräckligt för fastställandet av ett statistiskt godtagbart hyrestal, kan det ifrågasättas, om ej en dylik ort borde behandlas på samma sätt som i det följande föreslås beträffande landsbygden, d. v. s. att hyrestalet fastställes med hänsyn till byggnadskostnaderna.

värmelägenheter, respektive andra lägenheter) först beräkna ett enkelt medeltal av eldstadshyran för var och en av de olika storleksgrupperna av lägenheter och sedan väga samman dessa medeltal i samma proportioner för alla orter, så att icke den växlande förekomsten av olika lägenhetsstorlekar får influera på medeltalet. Tillsammans med den ovan föreslagna standardräkningsmetoden skulle denna vägning medföra en avsevärd komplicering av beräkningarna. Det vore onekligen av förenklingsskäl önskvärt att slopa denna vägning, så att man endast hade att för var och en av de fyra kvalitetsklasserna dividera hela hyressumman med antalet till denna grupp hörande eldstäder (rum eller kök). Avgörandet av denna fråga torde dock lämpligen böra bero på, huruvida spridningen av medeltalen (eventuellt mediantalen) per eldstad för olika lägenhetstyper inom kvalitetsklasserna blir väsentligt mindre än den är inom de två nuvarande kvalitetsgrupperna.

Det synes lämpligt att liksom hittills vid beräkningarna medtaga lägenheter om minst tre rum och kök. Därest nyssnämnda vägningsförfarande slopas, böra även dubletter, vilka i södra Sverige utgöra en icke ovanlig lägenhetstyp, medräknas. Eljest skulle medtagandet av denna lägenhetstyp vålla alltför mycket besvär. Däremot torde man under alla förhållanden lämpligen böra utsöndra delkökslägenheter. Den numera rätt vanliga typen av kokvrå i kombination med en icke alltför obetydlig matvrå torde böra räknas som hel eldstad. Kommittén lämnar den frågan öppen, huruvida behandlingen av lägenheter med något rum av mindre än 9 kvadratmeters golvyta eller med kök (kokvrå) understigande 6 kvadratmeter bör ånyo omprövas. Vid senaste dyrortsgruppering blevo dylika lägenheter uteslutna från beräkningarna utom lägenhetskategorien 1 rum med kokvrå. För denna kategori medräknades sådan kokvrå såsom halv eldstad, medan samtliga andra medtagna rum och kök (kokvrå) räknades såsom hela eldstäder. Flera alternativ i avseende å behandlingen av smårum äro tänkbara; de böra emellertid bedömas i sammanhang med frågan om den avräkning för olika rumsstorlek i skilda landsdelar, som i det följande beröres.

Vid den senaste dyrortsgrupperingen slopades på socialstyrelsens förslag det förfaringssätt att vid beräkningen av hyrestalen multiplicera eldstadshyran på respektive orter med olika tal för olika delar av landet, som tidigare tillämpats i syfte att utjämna förefintliga olikheter ifråga om boningsrummens storlek. Ändringen motiverades dels med att avgränsningen mellan de tre landsdelar, inom vilka respektive bostadstyper äro förhärskande, alltid måste bli godtycklig, dels med att likartade bostadstyper börjat mer och mer tränga igenom över hela landet. Tjänstemannakommittén, som ansett sannolikheten tala för en så gott som fullständig utjämning inom en snar framtid, har funnit denna ändring riktig och motsatt sig ett inom kommittén framfört yrkande på att eldstadshyran för framtiden ånyo skulle multipliceras med 2·5 i övre Nordsverige och 3·5 i södra Götaland. Ett bifall till detta yrkande skulle enligt tjänstemannakommittén innebära en tillbakagång i utvecklingen.

Sedan 1935 års dyrortsgruppering utfördes, har av bostadssociala utredningen verkställts en intensivundersökning av ett representativt urval småhus-lägenheter i 14 städer, vilken undersökning ger en viss belysning åt rumsstorlekens variationer i olika landsdelar. Enligt denna undersökning, som av en ledamot i tjänstemannakommittén reservationsvis åberopats, är golvytan per boningsrum och kök i genomsnitt större ju längre norrut man kommer. Då norrlandsstäderna äro ofullständigt representerade i undersökningen, kan frågan visserligen ej sägas vara tillräckligt belyst härigenom. Men med hänsyn till denna undersökning — vars resultat bostadssociala utredningen sammanfattar i omdömet, att den genomsnittliga rumsstorleken torde vara *väsentligt* mindre i södra än i norra Sverige, även om en viss utjämning måhända håller på att inträda — samt med hänsyn till det förhållandet, att skillnaden icke är blott och bart en skillnad i rums- eller lägenhetsyta utan även en därav betingad skillnad i bostadsplan, synas enligt lönekommitténs mening vissa beaktansvärda skäl tala för att, om man vill i möjligaste mån tillgodose kravet på likvärdig standard, en viss avräkning göres för den olika rumsstorleken.

En principiellt tillfredsställande metod att taga hänsyn till skiftande rumsstorlek vore att grunda jämförelsetalen på hyrespriserna per kvadratmeter golvyta. Dessa priser ha en avgjort mindre spridning än hyrorna per eldstad. Metoden måste emellertid avvisas såsom praktiskt orealiserbar på grund av de krav, den skulle ställa på bostadsstatistiken. Man kan icke rimligen ifrågasätta, att vid de allmänna hyresräkningarna skulle insamlas uppgifter beträffande lägenheternas storlek å samtliga hyresräknade orter på sätt som vid bostadssociala utredningens intensivundersökning skett för 14 utvalda städer. Om måttuppgifterna åter skulle inhämtas för ett representativt urval av orter, finge man grunda beräkningarna på ett mer eller mindre löst antagande om motsvarande lägenhetsytor på närliggande orter. Då antalet utvalda orter av kostnadsskäl ej kunde göras alltför stort, skulle man med denna metod uppnå ungefär samma resultat som genom att i anslutning till det tidigare förfaringssättet komplettera beräkningen av medeleldstadshyran med en grövre avräkning för den gängse rumsstorleken i olika landsändar.

Med hänsyn till vad här anförts vill lönekommittén uttala sig för att frågan om en återgång till det förutvarande förfaringssättet med en dylik grov avräkning för skiljaktigheter i rumsstorlek inom olika landsändar upptages till förnyad prövning. Då emellertid ett bestämt ståndpunktstagande i denna fråga förutsätter ytterligare kunskap om föreliggande skillnader i rumsstorleken å hyresräknade orter inom olika landsdelar — i främsta rummet Norrlandsstäder — torde frågans avgörande böra bliva beroende av resultaten av nästkommande hyresräkning. Därest omständigheterna prövas böra föranleda en återgång till det förutvarande förfaringssättet med en differentiering, torde härvid även få prövas, huruvida förutvarande regionuppdelning samt faktorerna 2·5, 3 och 3·5 äro de lämpligaste.

Beräkningen av bostadsposten för landsbygden måste betecknas såsom otillfredsställande. Den generella uppskattningen av bostadskostnadsnivån till i allmänhet 250 eller 300 kronor med differentiering endast å rena jordbrukskommuner, blandade kommuner och industrikommuner har närmast karaktären av en medelhyresberäkning för landsbygden i dess helhet, baserad på de kommunala myndigheternas uppskattningar, vilka kanske grundats på vetskap om hyran för ett ringa fåtal lägenheter, jämte uppgifter om tjänstemannahyror å vissa orter. Detta underlag är i och för sig föga ägnat att garantera ett verklighetstroget resultat. Beräkningssättet torde för landsbygden som helhet betraktad ha medfört en undervärdering av bostadskostnaderna i jämförelse med de hyresräknade orternas bostadskostnader, främst på grund av den genomsnittligt lägre bostadsnivån men ytterligare markerad därigenom, att hyreslägenheter å landsbygden i allmänhet nyttjas endast av de fattigare, medan i städer och stadsliknande samhällen även högre inkomstskikt bebo hyreslägenheter.

Vid jämförelsen olika landsbygdsorter emellan torde de för riket generella hyrestalen därjämte för många orter ha medfört vissa orättvisor såtillvida som de inneburit ett förbiseende av de regionala bostadskostnadsolikheter, vilka utan tvivel förekomma i vårt land. Det kan i detta sammanhang anmärkas, att de av kommunalmyndigheterna gjorda uppskattningarna av bostadskostnadernas årliga värde vid sista grupperingen varierade betydligt. För jordbrukskommunerna voro exempelvis, enligt uppgift som inhämtats från socialstyrelsen, de uppskattade hyrorna för lägenheter om ett rum och kök följande:

Södra Götaland	140	kronor
Norra »	151	»
Svealand	160	»
Nedre Nordsverige	174	»
Övre » »	226	»

Dessa siffror och förhållandena mellan dem äro dock sannolikt i betydande grad påverkade av olikheter i grunderna för bedömningen. En spridningsfaktor utgör givetvis även den mellan norra och södra Sverige olika rumsstorleken. — De uppskattningar av kostnaderna för byggande av egna hem i olika län, som för några år sedan gjordes av statens egnahemsstyrelse,[1] visa även mycket starka variationer mellan olika landsdelar. Till stor del torde dock dessa kunna förklaras genom olikheter i byggnadstyp, formen för byggnadens uppförande o. s. v.

En väsentlig förbättring av bostadspostens beräkning å landsbygden måste enligt lönekommitténs mening anses vara önskvärd. Att, såsom tjänstemannakommittén föreslår, åstadkomma detta medelst en utvidgning av antalet hyresräknade orter genom tillskapande av särorter och medelst en samtidig begränsning av de medräknade lägenheterna genom uppställande av minimifordringar, som i viss mån giva uttryck åt kraven på en anständig

[1] Statens offentl. utredn. 1934: 6, sid. 42.

tjänstemannabostad, synes dock vara statistiskt omöjligt med hänsyn till hyresmarknadens ringa omfattning på landsbygden. En rimlig utväg skulle däremot enligt lönekommitténs förmenande erbjuda sig i en metod, som ansluter sig till landsbygdstjänstemännens bostadskostnadsproblem. Denna metod skulle bestå i att man utginge från den beräknade kostnaden för byggande av en egnahemsbostad av bestämd typ. Givetvis kan en sådan beräkning icke verkställas för varje landskommun. Detta är ej heller erforderligt med hänsyn till de relativt små variationer, som föreligga inom större enhetliga regioner, utan det torde vara tillfyllest att inhämta uppgifter om genomsnittliga byggnadskostnader för sådana större regioner. Vilka dessa regioner böra vara, torde få avgöras först i och med att resultaten av här ifrågasatta undersökningar föreligga färdiga. I huvudsak torde regionindelningen kunna överensstämma med de för olika ändamål använda indelningar, vilka omnämnas i not 3 å sid. 61—62. Härvid förutsättes dock, att inom regionerna fortfarande göres en viss uppdelning på olika kommunslag och att, där speciella förhållanden sådant påkalla, avskiljande av särorter på grund av högre bostadskostnader än den omgivande bygdens skall kunna ske (alltså även om hyresmarknaden kan vara så ringa, att särorterna ej bliva medtagna vid hyresräkningen). Kostnadsberäkningarna finge göras för en normal mindre typ av egnahem med noggrant bestämd standard. Man finge räkna med en för kommuntypen inom regionen normal tomtkostnad och med ensartade betingelser för uppförandet av bostaden. Ett flertal av de nödvändiga primäruppgifterna borde kunna erhållas centralt genom försorg av sådana myndigheter, organisationer och företag, vilka handhava kreditgivning och materialleveranser för dylika bostäder.

Med den skisserade metoden åsyftas icke att som tal för bostadskostnaden i icke hyresräknade landskommuner fastställa de belopp, vilka i konkreta fall skulle gälla såsom årlig kostnad för förräntning, amortering, underhåll o. s. v. av en dylik standardbostad. Ett sådant förfarande skulle innebära, att man som grund för jämförelsen beträffande bostadsposten för de icke hyresräknade orternas del utginge endast från nybyggda bostäder och alltså från en *högre* standard än den, med vilken man räknar å de hyresräknade orterna. Syftet med det här föreslagna beräkningssättet är endast att erhålla *relationstal,* som angiva förhållandena mellan bostadskostnaderna för en viss, garanterat likvärdig standard. För fastställandet av de absoluta talen för bostadskostnaden på icke hyresräknade orter kräves därefter en samordning av beräkningarna för de hyresräknade, respektive de icke hyresräknade orterna; de för olika landsbygdsregioner på ovan antydda sätt kalkylerade byggnadskostnadssiffrorna måste anknytas till de hyrestal, som för städer och stadsliknande samhällen erhållits vid hyresräkningarna. Relationstal för samordning av båda serierna inom vederbörande region synas kunna erhållas genom att på ett antal mindre men hyresräknade orter, där blandad bebyggelse av hyresbostäder och enfamiljshus av mera lantlig typ förekommer, byggnadskostnaderna beräknas på samma sätt som i de icke hyresräknade landskommunerna, varefter talen för det årliga bostadsvärdet

i dessa senare kommuner bestämmas i förhållande till hyrestalen på de mindre men hyresräknade orterna i ungefär samma relationer som de, vilka gälla beträffande byggnadskostnaderna.[1]

Det kan möjligen invändas, att ett beräkningssätt sådant som det här ifrågasatta bygger på en *konstruerad* grund. Härtill må anmärkas, att varje grund för en jämförelse, som jämlikt dyrortsgrupperingens fundamentala princip skall avse likvärdig standard, *måste* vara i viss mån »konstruerad», eftersom i verkligheten boendesättet icke är ensartat för alla tjänstemän. Hyrestalen å hyresräknade orter äro också »konstruerade»: ingen tjänsteman bor veterligen i tre »eldstäder» med 27 procents värmeledning, såsom för bostadspostens beräkning på hyresräknade orter förutsatts vid senaste dyrortsgruppering. Det här föreslagna beräkningssättet synes kommittén tvärtom i så måtto vara det naturligaste, som det anknyter till de faktiska olikheterna i fråga om det vanligaste boendesättet inom olika ortstyper. Jämförelsen mellan landsbygd utan hyresmarknad och smärre hyresräknade orter göres på basis av en bostadsform (egen bostadsbyggnad), som är dominerande på landsbygden och vanlig på småorter; mellan större orter och småorterna göres jämförelsen på basis av en bostadsform (hyresbostad), som dominerar på de förra och är vanlig på de senare. I båda fallen göres jämförelsen så långt möjligt med en likvärdig (med nödvändighet »konstruerad») standard som grund, och samordningen över hela linjen åstadkommes genom en nivåanpassning på de orter, där *båda* beräkningssätten tillämpas.

Den skisserade metoden för beräkning av bostadsposten å landsbygden kan även stödja sig på det i och för sig rimliga antagandet, att priserna för icke alltför gamla och därmed mindervärdiga bostäder i regel tendera mot de aktuella bostadsproduktionskostnaderna. Det är visserligen klart, att variationer av icke obetydlig omfattning både uppåt och nedåt förekomma. Å somliga orter kunde man kanske ernå lägre bostadskostnad genom att inköpa ett äldre hus i stället för att bygga ett nytt. Även för sådana fall är det emellertid principiellt riktigare att utgå från den normala nyanskaffningskostnaden på en bestämd bostadstyp och sålunda i möjligaste mån säkerställa, att jämförelsen de icke hyresräknade orterna emellan gäller likvärdig standard. Även om nämnda variationer skulle medföra ett mindre missgynnande eller gynnande av vederbörande orter, torde metoden likväl medföra

[1] Ett fingerat exempel må förtydliga tankegången. Antag att man konstaterar, att inom en region anskaffningskostnaden (inklusive tomt o. s. v.) för den valda typbostaden genomsnittligt för ett antal mindre, hyresräknade orter utgör 10 000 kronor och att anskaffningskostnaden för samma bostad inom ett antal icke hyresräknade landskommuner är genomsnittligt 8 000 kronor. Under i övrigt lika förutsättningar (beträffande finansieringsmöjligheter o. s. v.) betyder detta, att tjänstemän på de senare orterna kunna hålla en bostad av viss standard till en årlig kostnad, som är 80 % av den kostnad, vilken tjänstemän på de förra orterna ha att bära för en likadan bostad. Enligt här ovan föreslagna metod skulle ett dylikt relationstal användas att fastställa *förhållandet* mellan bostadskostnaderna på de hyresräknade, respektive icke hyresräknade orterna på följande sätt: om t. ex. för de utvalda mindre, hyresräknade orterna inom regionen hyrestalet genomsnittligt uppgår till 400 kronor, skulle talet för den årliga bostadskostnaden på de icke hyresräknade orterna fastställas till 320 kronor.

större interlokal rättvisa både mellan landsbygdsorterna inbördes och — framför allt — mellan landsbygden och de hyresräknade orterna inom regionen än det nuvarande schablonmässiga uppskattandet av hyrestal för hela rikets landsbygd medför. Ett allvarligt försök synes i varje fall böra göras att på denna väg ernå en av behovet påkallad förbättring.

För att pröva genomförbarheten av det här rekommenderade beräkningssättet har kommittén föranstaltat om en stickprovsundersökning. Genom benägen medverkan av A.-B. Svenska Trähus har kommittén satts i tillfälle att införskaffa kalkyler över byggnadskostnaderna för ett visst enfamiljshus av en över hela landet användbar standardtyp (innehållande en väl utrustad lägenhet om tre rum och kök, tillsammans upptagande c:a 55 kvm) å tio orter, varav fem mindre, hyresräknade samhällen, och fem i närheten av dessa belägna rena landskommuner. Orterna utvaldes från respektive Malmöhus län, Jönköpings län, Stockholms län, södra Norrland samt norra Norrland. Några svårigheter att få jämförbara uppskattningar från olika håll hava därvid icke visat sig föreligga, vilket är naturligt med hänsyn till den allmänna standardisering av byggnads- och bostadstyper samt byggnadsskick, som varit ett utmärkande drag i det senaste årtiondets utveckling av byggnadsväsendet på landsbygden.

Resultaten av dessa provkalkyler utvisa en relativt stor enhetlighet i byggnadskostnaderna. För de mindre, hyresräknade orterna varierade dessa från c:a 9 300 kronor till c:a 10 150 kronor; för de rena landskommunerna voro motsvarande tal 8 700 kronor respektive 9 650 kronor, det senare innebärande en skillnad av omkring 11 procent. Olikheterna i kostnaderna för själva uppförandet av byggnaderna synas icke heller vara särskilt stora mellan de hyresräknade orterna och de rena landsbygdskommunerna. Till dessa olikheter måste dock givetvis läggas skiljaktigheterna i tomtkostnader, vilka torde utgöra den viktigaste grunden för skillnaderna i årliga bostadskostnader mellan mindre stadsliknande samhällen och landsbygd, förutsatt nämligen att man — såsom i här ifrågavarande beräkningar skett — utgår från en och samma standard.

De här tidigare anförda uppskattningarna av hyresbeloppen i olika landsdelar vid senaste gruppering jämte egnahemsstyrelsens uppskattningar av byggnadskostnaderna för egnahem visa stora regionala olikheter. Dessa torde ha sin förklaring — utom i olikartade beräkningsgrunder — i lokala olikheter i bostadstyper, byggnadssätt, tillgång till material och arbetskraft o. s. v., vilka olikheter otvivelaktigt äro på väg att utjämnas. Även om för vissa befolkningsgrupper ännu dylika olikheter i kostnaderna för anskaffande av bostad kunna bestå i betydlig grad (t. ex. på grund av möjlighet att utföra byggnadsarbetet med hjälp av egen eller anhörigas arbetskraft, god tillgång till material o. s. v.), torde dock för en sådan befolkningsgrupp som tjänstemännen på landsbygden nutilldags betingelserna för bostadsanskaffningen vara i dylika hänseenden tämligen ensartade över hela landet. Det synes då vara naturligt att till grund för uppskattningen av bostadspostens värde på landsbygden lägga de faktiskt konstaterade regionala olikheterna i

byggnads- och tomtkostnader för en garanterat likvärdig och på samma sätt uppförd bostad och att fastställa relationen gentemot de hyresräknade orterna inom regionen på basis av jämförelser mellan byggnads- och tomtkostnader för denna enhetliga bostadsstandard.

Det är tänkbart, att avvägningen enligt här skisserad metod av relationerna mellan hyresräknade och icke hyresräknade kommuners bostadskostnader inom varje särskild region för sig skulle lämna resultat, som icke vore tillfredsställande med avseende å avvägningen mellan landskommunerna inbördes i hela riket. Man torde dock kunna möta en dylik eventualitet dels genom att utföra beräkningarna för ett icke alltför litet antal orter (representerande olika typer av mindre, hyresräknade orter, respektive rena landskommuner), dels genom att företaga jämkningar för att i största möjliga grad foga ihop *båda* de nämnda avvägningskraven. Det senare är väl berättigat med hänsyn därtill, att även med här föreslagna metod endast avses en skäligen summarisk uppskattning av bostadsposten på landsbygden i dess ungefärligen riktiga relation till bostadsposten på hyresräknade orter.

Det är tydligt, att sådana mera utvecklade beräkningsmetoder, som här ovan ifrågasatts beträffande bostadsposten, förutsätta inhämtande av delvis väsentligt mera ingående uppgifter om bostadskvaliteten än som hittills införskaffats av socialstyrelsen. Även för andra syften än dyrortsgrupperingarna lärer emellertid en dylik utveckling av hyresstatistiken vara behövlig. För dyrortsgrupperingen torde det vidare vara påkallat, att antalet hyresräknade orter utökas. I de fall, då klagomål angående beräkning av hyrestalen inkommit från någon av de många orter, som, ehuru de hava en ganska omfattande hyresmarknad, icke medtagits vid hyresräkningarna, har hittills möjlighet saknats att säkert bedöma, i vad mån dessa klagomål varit berättigade. Det synes önskvärt, att hyresräkningarna omfatta alla orter, där någon mera utvecklad hyresmarknad kan antagas förefinnas och där hyreslägenheterna tillika utgöra en avsevärd andel av samtliga bostadslägenheter.

Ifråga om Stockholm förutsättes, att sådant samarbete kan etableras med Stockholms stads statistiska kontor, att de nya speciella uppgifter beträffande bostäderna, som ovan angivits, kunna erhållas även för huvudstaden. I annat fall finge genom socialstyrelsens försorg för Stockholms vidkommande företagas representativa hyresräkningar, vilket borde vara onödigt.

e. Skatteposten. Skatteposten beräknas för närvarande, såsom nämnts i kap. 1, med utgångspunkt från *ett och samma inkomstbelopp* i alla kommuner, nämligen 3 400 kronor. I konsekvens därmed ha de personliga avdragen och avdragen för erlagda kommunalutskylder gjorts med lika stora belopp för alla kommuner, varvid de förra äro räknade för en inkomsttagare i skatteortsgrupp III med hustru och två minderåriga barn. Att skatteposten icke beräknats med en efter ortsdyrheten graderad inkomstskala såsom grund och med iakttagande av varierande avdrag, vilket vore den principi-

ellt riktiga lösningen, motiverar socialstyrelsen med hänvisning till omöjligheten att erhålla ett invändningsfritt uttryck för inkomstnivån i respektive kommuner. Det har synts styrelsen »bättre att räkna visserligen summariskt, men dock med ett approximativt riktigt resultat än att verkställa mera ingående kalkyler på osäker grund, om vilkas verklighetstrohet tvivelsmål alltid måste komma att uppstå» (1933 års betänkande sid. 38).

Det nuvarande beräkningssättet är, såsom särskilt tjänstemannakommittén men även socialstyrelsen i 1933 års betänkande framhållit, rättvisande endast för medeldyra orter, medan orter med högre allmänna levnadskostnader missgynnas och orter med lägre allmänna levnadskostnader gynnas. För de dyrare orterna borde räknats med inkomstbelopp, som överstiga 3 400 kronor mer än vad de i ortsgrupp IV och V gällande personliga avdragen överstiga det tillämpade, för ortsgrupp III gällande avdraget, och den för kommunala ändamål beskattningsbara inkomsten, respektive det i statsskattehänseende beskattningsbara beloppet borde alltså ha varit större å dyrare orter än det medräknade beloppet är. Å billigare orter förhåller det sig på motsatt sätt. Ju högre skattesatserna äro, desto starkare blir både gynnandet och missgynnandet. Tjänstemannakommittén har verkställt vissa beräkningar över storleken av de missvisningar, som framkomma genom nuvarande beräkningssätt i jämförelse med en beräkning av skatteposten med utgångspunkt från en likt löneskalan (i 10:e löneklassen) graderad inkomstskala med differentiering jämväl av de personliga avdragen och skatteavdragen. Efter att ha vägt de därvid konstaterade, stundom icke obetydliga förskjutningarna i dyrortsindextalen mot de ökade administrativa besvären och kvarblivande principiella ofullkomligheter vid en dylik inkomstdifferentierad skatteberäkning har tjänstemannakommittén stannat för att förorda en övergång till sistnämnda metod.

Lönekommittén, som genomgående hävdat betydelsen av att levnadskostnadstalen göras så rättvisande som möjligt, är benägen att även på denna punkt uttala sig för ett riktigare beräkningssätt, i den mån detta kan genomföras utan att alltför mycket komplicera grupperingsarbetet. Kommittén ifrågasätter alltså införande av en inkomstgraderad skatteberäkning. En gradering av inkomstbeloppen efter respektive kommuners indextal är dock givetvis av praktiska skäl utesluten. Man måste inskränka sig att differentiera endast efter varje ortsgrupp, antingen så att inkomstbeloppen varieras på samma sätt som lönerna eller så att variationen anpassas efter medelindextalen i ortsgrupperna. Den förstnämnda metoden synes vara att föredraga. Att basera beräkningarna på den nu gällande indexskalan skulle, såsom framgår av tidigare resonemang i detta betänkande, innebära, att inkomstskillnaderna avsevärt överdreves, varför denna grund icke för närvarande synes kunna ifrågakomma. Om löneskalan å andra sidan skulle ge något mindre inkomstskillnader än som kan förmodas svara mot de verkliga levnadskostnadsolikheterna, skulle dess användning dock medföra en säker förbättring i jämförelse med nuvarande metod. Helst borde givetvis den löne- och avdragsskala användas, som bleve resultatet av den dyrorts-

gruppering, för vilken skatteposten beräknas. Då detta är ogörligt, kan man icke komma längre än att tillämpa den vid beräkningarna gällande löne- och skattegrupperingen, trots att beloppen för de orter, vilka vid den nya grupperingen komma att överflyttas till andra ortsgrupper, därigenom bli något oriktiga. Avdragen för kommunalutskylder, vilka helst böra variera efter skattetryckets höjd i de olika kommunerna, borde egentligen beräknas enligt tidigare års skattesatser. Detta skulle dock bliva för komplicerat. En rimlig förenkling torde vara att som avdrag uppföra de vid beräkningarna för året erhållna kommunalskattebeloppen.

Onekligen skulle en efter inkomstbeloppens dyrortsvariation differentierad beräkning av skatteposten medföra ett visst merarbete i jämförelse med det administrativt enkla beräkningssätt, som nu tillämpas. Med de modifikationer, som ovan ifrågasatts, torde dock metoden knappast bliva mera komplicerad än att den väl låter sig genomföra, och merarbetet torde uppvägas av fördelarna ur rättvisesynpunkt. Därest det skulle anses önskvärt att ytterligare förenkla metoden, torde det utan större felverkningar låta sig göra att för samtliga kommuner räkna med ett och samma avdragsbelopp för erlagd kommunalskatt.

En precisering i skattepostens beräkning på sätt här ovan ifrågasatts kan måhända te sig mindre betydelsefull mot bakgrunden av de mer eller mindre tillfälliga förhållanden, som inverka på skattepostens storleksordning. De kommunala skattesatserna förete ju ofta kraftiga växlingar år från år. Höjningarna och sänkningarna för denna utgiftspost torde vara betydligt större och mera tillfälliga än för andra budgetposter. Ur denna synpunkt kan det synas mindre tillfredsställande att grunda en dyrortsgruppering, som skall gälla över en hel löneregleringsperiod, på de skattesatser, som gällt det speciella dyrortsgrupperingsåret. Det vore i princip riktigt att söka komma ifrån de tillfälligheter, som kunna ligga i ett enda års skattesatser. Enda möjligheten därtill torde vara att utsträcka den tid, för vilken skattesatsen iakttages, att jämte grupperingsåret omfatta något eller några år dessförinnan. Angående de praktiska verkningarna av en sådan omläggning har kommittén emellertid icke varit i tillfälle att verkställa någon utredning. Kommittén vill därför här allenast uttala, att kommittén intet har att erinra mot den av socialstyrelsen i 1933 års betänkande icke utan sympati diskuterade tanken att beräkna skatteposten efter medeltalet av flera års skattesatser, därest en undersökning skulle visa, att man därigenom kunde på ett någorlunda tillfredsställande sätt utjämna tillfälligheterna i fråga om de kommunala skattesatsernas höjd.

KAPITEL 4.

Fastställandet av ortsgrupper på grundval av levnadskostnadstalen. Vissa frågor rörande dyrortsgrupperingsarbetets organisation.

Sedan levnadskostnaderna för de olika i undersökningen ingående orterna uträknats i krontal, återstår fördelningen av orterna på ortsgrupper. Avgörande för denna procedur äro frågorna om antalet ortsgrupper, om gruppgränserna samt huruvida för inplaceringen skola användas krontal eller indextal och i senare fallet metoderna för dessas beräkning.

a. Antalet ortsgrupper. Såsom förut erinrats, upptager löneplanen sju ortsgrupper, A—G. Detta antal har fastställts i enlighet med förslag av kommunikationsverkens lönekommitté. Kommittén anförde icke någon särskild motivering för sin avvägning av gruppantalet men omnämnde, att den vid frågans bedömande utgått från en av socialstyrelsen verkställd levnadskostnadsundersökning för år 1917, som upptagit orterna fördelade på sju grupper, en fördelning som kommittén vid granskning av föreliggande material funnit åtminstone för det dåvarande väl ägnad att läggas till grund för dyrortstilläggens reglerande.

En minskning av antalet ortsgrupper från sju till fem har vid vissa tillfällen varit diskuterad. 1928 års lönekommitté — som från socialstyrelsens expert sekreteraren Heyman fick mottaga ett förslag beträffande dyrortsgraderingens anordnande, vilket bland annat innefattade en sådan minskning — uttalade sig obetingat för densamma. Kommittén anförde (sid. 54), att även en icke-statistiker måste inse det vara omöjligt att med ledning av i hög grad approximativa sifferuppgifter göra en alltför ingående klassificering av samtliga stationeringsorter med avseende å deras relativa dyrhet. De på medeltalsberäkningar och antaganden byggda siffror, som framkomme såsom resultat av hittillsvarande undersökningsmetoder, borde enligt kommittén användas med synnerlig försiktighet och urskillning. Ju större antalet ortsgrupper vore, desto större bleve felprocenten. Redan fem ortsgrupper vore ur denna synpunkt ett högt antal.

I samband med diskussionen om antalet grupper framhöll 1928 års lönekommitté såsom en olägenhet, att enligt hittills tillämpade grunder även orter, vilka med hänsyn till dyrheten låge betydligt under riksmedeltalet, upp-

delades i skilda dyrortsgrupper. En dylik klyvning av landsbygden betecknades av kommittén såsom »åtskilligt godtycklig» i betraktande av värdet av det statistiska primärmaterialet. Kommittén var dock icke beredd att föreslå en fullt så vittomfattande omläggning i detta avseende som den, vilken förordats av sekreteraren Heyman, nämligen att gränsen mellan lägsta och näst lägsta ortsgrupp skulle förläggas vid riksmedeltalet. Kommittén stannade för sin del vid att — med utgångspunkt från då rådande levnadskostnadsspridning — föreslå övre gränsen av lägsta ortsgruppen till indextalet 970 (riksmedeldyrheten = 1 000).

Tre ordinarie ledamöter samt åtskilliga tillfälliga ledamöter av 1928 års lönekommitté gjorde i reservationer särskilda uttalanden beträffande antalet ortsgrupper.

Ordinarie ledamoten herr Carlström utvecklade utöver kommitténs motivering vissa särskilda skäl för gruppantalets begränsning. Dels funnes, framhöll han, alltid en del omätbara faktorer, som spelade in i befattningshavarnas ekonomi och livsföring, dels vore levnadskostnadssiffrorna för de lägre dyrorterna avsevärt obestämda. Ortsgrupperingens gränser bleve alltså mer eller mindre teoretiska, och ju flera dessa gränser vore, ju mera problematiska bleve de. Det syntes därför angeläget att i någon mån förenkla systemet.

Däremot reserverade sig de ordinarie ledamöterna herrar Reinwall och Ernst Eriksson mot förslaget om minskat gruppantal. Båda påyrkade en utökning av gruppantalet till åtta samtidigt med en något större löneskillnad mellan lägsta och högsta ortsgrupp och motiverade detta förslag med den alltjämt ökade skillnaden i levnadskostnader å dyraste och å billigaste ort. Enligt herr Erikssons förslag skulle riksmedeltalet, liksom vid ortsgrupperingen år 1920, bilda gräns mellan ortsgrupperna B och C. Under riksmedeltalet skulle sålunda ligga två ortsgrupper samt över riksmedeltalet sex ortsgrupper. Gränserna borde dragas med jämna mellanrum av 60 enheter.

I kravet på ökat antal ortsgrupper jämte något ökad spännvidd mellan lönerna å lägsta och högsta ortsgrupp instämde fem tillfälliga ledamöter, vilka påyrkade åtta eller nio grupper.

Flertalet tillfälliga ledamöter, däribland sekreteraren Heyman, uttalade sig i princip för en begränsning av antalet ortsgrupper till fem men hävdade å andra sidan, att lönebeloppen med den utformning av löneplanen, som kommittén förordat, i lägsta ortsgruppen bleve för låga i jämförelse med utgående löner.

Även i 1933 års betänkande om dyrortsgrupperingen diskuterades frågan om antalet ortsgrupper. Socialstyrelsen uttalade därvid vissa sympatier för en minskning av gruppantalet. Utginge man från ortsindextalen, borde det visserligen ur teknisk synpunkt vara likgiltigt, i huru många grupper indelningen skedde, och då indextalen gjorde intryck av exaktitet, borde en indelning i många grupper även giva intryck av att närmare motsvara de faktiska förhållandena. Emellertid vore ortsindextalens exaktitet på grund av prismaterialets beskaffenhet mera skenbar än verklig, och indexskalan

tilläte på grund härav sakligt sett icke någon finfördelning av orterna. En minskning av antalet grupper vore därför icke oriktig.

Även socialstyrelsen ansåg en olägenhet ligga i hittillsvarande uppdelning av orter med indextal under riksmedeldyrheten. Prismaterialet, som vore sämst för de rena landsbygdsorterna, syntes icke giva tillräcklig ledning för en dylik uppdelning. Gränsen för A-gruppen borde ur denna synpunkt höjas till närheten av riksmedeltalet. Vid en uppdelning på fem grupper beräknades dessa i grova drag komma att omfatta följande områden:

grupp 1: så gott som hela jordbruksbygden;

grupp 2: landsbygdsorter med mera tättboende befolkning samt mindre städer och samhällen;

grupp 3: flertalet medelstora städer och ett betydande antal förorter;

grupp 4: flertalet av de större städerna ävensom en betydande del av Norrlands städer och större samhällen; samt

grupp 5: ett fåtal av de mest kvalificerade dyrorterna.

Ehuru socialstyrelsen i betänkandets sammanfattning uttalade sig för en minskning av gruppantalet, framförallt om det skulle bliva möjligt att åstadkomma en sammanslagning av grupperingarna för skatte- och löneändamål, vägde styrelsen i sin motivering synpunkter både för och emot en minskning. Utom de nyss anförda skälen, huvudsakligen till förmån för ett färre antal grupper, framhöll styrelsen psykologiska skäl i båda riktningarna. Å ena sidan påpekades, att överflyttningar från en ortsgrupp till en annan vid oförändrad lönespännvidd bleve relativt mindre kännbara vid ett större antal grupper; om talrika överflyttningar icke kunde undvikas, vore det givetvis fördelaktigt med relativt små skiljaktigheter. Å andra sidan utgjorde just överflyttningarna irritationsmomenten vid grupperingarna, och dessa överflyttningar bleve färre ju färre gränserna vore.

Även i ett annat avseende skulle enligt styrelsen irritationerna minskas genom en sänkning av gruppantalet. Vid själva ingrupperingen vore det nödvändigt att tillämpa ett på sakkunnig skälighetsprövning grundat förfaringssätt för att om möjligt undvika sådana olika grupperingsresultat för närliggande orter, som icke kunde anses tillräckligt motiverade av siffermaterialet. Ju flera gruppgränser som inlades, desto nödvändigare vore det att göra denna skälighetsprövning ingående. Det vore önskvärt, att dylika ingripanden bleve så sällsynta och så litet betydande som möjligt.

Av de sakkunniga, vilka samrådde med socialstyrelsen vid utarbetande av förslaget, motsatte sig några en minskning av gruppantalet, eftersom statistiken visade ökad lokal prisspridning.

I ungefär halva antalet av de remissyttranden, som avgåvos över styrelsens förslag, avstyrktes bestämt en reducering av gruppantalet, och flertalet av de återstående yttrandena förutsatte, att reducering icke skulle få ske annat än i samband med en verklig löneregelering. I några yttranden yrkades på en ökning av gruppantalet, varvid ifrågasattes ända upp till tio grupper.

Bland dem, som ställde sig kritiska mot en minskning av antalet ortsgrupper, var även kommunikationsverkens lönenämnd. Nämnden befarade, att

vid minskat gruppantal det samlade missnöjet från deras sida, som bleve föremål för nedflyttning i dyrortsgrupp, skulle bli större än under hittillsvarande förhållanden, då omflyttningarna kanske bleve flera men förändringarna av lönebeloppen mindre märkbara. — Från en personalsammanslutning hävdades, att antalet ortsgrupper ej borde i förväg fastställas utan göras beroende av indexskalans spännvidd. Om man förutsatte, att löneskalans och ortsindexskalans spännvidd ej borde stå i en alltför orimlig proportion till varandra, måste härav också följa, att lönereglering kunde bli erforderlig vid varje ny ortsgruppering, en anordning som livligt förordades.

Utvecklingen under åren efter avgivandet av nyssnämnda båda betänkanden har i avseende på ortsgruppernas antal gått i motsatt riktning mot den, som i dessa betänkanden ansågs riktig. År 1931 föreslogs och beviljades sålunda ett provisoriskt dyrortstillägg för de dyraste orterna. I propositionen (125/1931) motiverades detta tillägg med en inträdd »betydande ökning i avståndet mellan levnadskostnaderna å billigaste och dyraste orter». Bostadshyrornas kraftiga stegring hade främst »bidragit till att pressa upp levnadskostnaderna i Stockholm». Denna motivering stöddes på jämförelser mellan indextalen vid de olika grupperingarna. Vid 1934 års levnadskostnadsundersökning konstaterades ännu högre ortsindextal för de dyraste orterna. Med anledning härav föreslogs i propositionen 236/1935 en ytterligare förhöjning av det provisoriska dyrortstillägget. Förslaget motiverades väsentligen med »systemtvång» och baserades sålunda icke enbart på jämförelser med ortsindextalen vid föregående grupperingar. Tvärtom påpekade departementschefen bland annat, att den ökade dyrortskompensationen icke motiverades av någon levnadskostnadsökning för de dyraste orterna utan endast därav, att sänkningen av dessa orters levnadskostnader varit mindre än sänkningen å rikets orter i allmänhet.

Genom 1931 och 1935 års provisoriska dyrortstillägg kan antalet ortsgrupper sägas ha ökats med två — »H» och »I» — låt vara att ortstillägget för »I»-gruppen icke konstruerats efter samma regler som ortstilläggen enligt löneplanen. Man har sålunda för närvarande att räkna med nio ortsgrupper.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen, hava i diskussionen om antalet ortsgrupper förekommit uttalanden, som baserats på önskvärdheten av annan interlokal spännvidd å löneplanen. Frågan om lönespännvidden är emellertid en sak för sig, som icke behöver eller bör sammankopplas med spörsmålet om det antal grupper, på vilket en viss lönespännvidd bör fördelas. Från nämnda fråga bortses alltså här, och resonemangen för och emot en minskning av antalet ortsgrupper föras sålunda utifrån förutsättningen av en bestämd spännvidd mellan lönerna i högsta och lägsta ortsgrupp.

De skäl, som i den ovan refererade diskussionen anförts till förmån för en minskning av gruppantalet, hava huvudsakligen tagit sikte på att en sådan minskning skulle innebära en förenkling av dyrortsgrupperingssystemet,

att dyrortsgrupperingens prismaterial icke skulle tillåta en så stor finfördelning, som det nuvarande gruppantalet föranleder, samt att det med hänsyn till prismaterialets beskaffenhet särskilt skulle vara obefogat att verkställa en uppdelning av den egentliga landsbygden på flera ortsgrupper.

Vad det förstnämnda skälet beträffar, är det uppenbart och jämväl av socialstyrelsen vitsordat, att ur teknisk synpunkt större svårigheter ej föreligga att på grundval av det insamlade och bearbetade prismaterialet fördela orterna på många grupper än på få. För att en minskning av gruppantalet skulle kunna leda till teknisk förenkling och arbetsbesparing måste förutsättas, att den kunde möjliggöra ett mera summariskt förfarande vid insamling, kontroll eller bearbetning av prismaterialet. I första hand finge man då inrikta sig på ett summariskt förfaringssätt beträffande de många rena landsbygdsorterna, kanske rentav så att man från prisinsamlingen uteslöte den stora grupp av kommuner, ifråga om vilka några särskilda »fördyrande omständigheter» kunde antagas icke föreligga, och utan vidare hänförde dessa orter till den lägsta ortsgruppen. Urvalet av nämnda orter finge väl ske efter någon allmän schablon, t. ex. grundad på statistikens uppgifter rörande förhållandet mellan taxeringsvärdena för jordbruksfastigheter och andra fastigheter inom kommunerna. Helt säkert vore det förenat med svårigheter att på invändningsfritt sätt göra ett dylikt urval. Och även om detta kunde ske, vore det likväl icke tillfredsställande att utan vidare hänföra alla dessa orter till samma ortsgrupp, detta med hänsyn till de icke obetydliga regionala prisskillnader, som — på sätt i föregående kapitel påvisats — föreligga även mellan rena jordbrukskommuner. Kunde emellertid en minskning av gruppantalet ej medföra reduktion av antalet kommuner, för vilka priser insamlas och bearbetas, skulle en dylik minskning ej medföra någon nämnvärd arbetsbesparing, eftersom under alla förhållanden, vare sig grupperna äro många eller få, varje undersökt ort måste infogas i en grupp. Den förenkling av systemet, som skulle bestå i att man i löneplanen hade några ortsgrupper färre än för närvarande och alltså något färre lönebelopp att röra sig med vid löneutbetalningar, saknar betydelse ur administrativ synpunkt.

Det andra skälet för en minskning av antalet ortsgrupper stöder sig på det ofta framförda argumentet, att den sållning av orterna, som den på indextalen grundade, tämligen automatiska fördelningen på ortsgrupper innebär, i många fall framstår såsom en väl hård »pressning» av det statistiska underlaget. Gränsdragningen efter formellt exakta men reellt osäkra indextal har — trots den skälighetsprövning, som i viss utsträckning modifierat den automatiska inplaceringen — åstadkommit skillnader mellan orter, som sakligt sett ej borde skiljas åt. En minskning av antalet gränslinjer på dyrortsskalan har därför tett sig som en eftersträvansvärd lättnad för den verkställande myndighetens statistiska samvete. Emellertid synes en minskning av gruppantalet härutinnan ingalunda kunna medföra någon verklig bot. Även med färre grupper måste nämligen gränser dragas, och samma risk föreligger då fortfarande för sakligt omotiverade skillnader.

Risken skulle visserligen begränsas till ett mindre antal fall, men å andra sidan skulle en feldragning av gränsen medföra större verkningar i de särskilda fallen. Risken i förevarande hänseende bör även ses mot bakgrunden av löneskalans diskontinuitet, som medför att, ju färre ortsgrupperna äro, desto större bli de »fel», som ligga i diskontinuiteten, ur synpunkten av systemets syfte av löneskalans anpassning till ortsindexskalan (jämför även resonemanget i kap. 2).

Vad som anförts om olägenheten av att landsbygden, med dess särskilt svaga prismaterial, uppdelas på flera ortsgrupper framstår måhända vid första påseende såsom mera beaktansvärt. Vid en närmare granskning synes dock även detta skäl för en minskning av gruppantalet vara mindre bärkraftigt. Syftet med en minskning av antalet skulle ur denna synpunkt vara att möjliggöra, att alla orter med indextal under riksmedeltalet hänfördes till den lägsta ortsgruppen. Med hittills föreliggande prisskillnader skulle detta otvivelaktigt vara att alltför mycket förbise olikheterna i kostnader mellan olika landsbygdsorter. Låt vara att kostnaderna på landsbygden äro svåra att bestämma, måste det dock på grundval av de undersökningar rörande livsmedelsprisernas spridning, som refererats i föregående kapitel, betraktas såsom ovedersägligt, att kostnadsspridningen för landsbygdens del icke minst på grund av regionala skiljaktigheter är så stor, att landsbygdskommunernas sammanförande i en och samma ortsgrupp skulle framstå såsom obefogat, i varje fall om man för städer och stadsliknande samhällen hade fyra eller flera grupper.

Det är icke osannolikt, att en förbättring av metoderna för uppskattning av bostadsposten på landsbygden skulle ytterligare framhäva de regionala prisskillnadernas betydelse och därmed det oberättigade i landsbygdens hänförande till en och samma ortsgrupp. Samtidigt torde en säkrare uppskattning av bostadskostnaderna medföra en avsevärd allmän förbättring av levnadskostnadstalens värde för landsbygdens vidkommande och alltså vara ägnad att minska betänkligheterna mot prismaterialets »pressning» för en fördelning på flera grupper.

De skäl, som i den tidigare diskussionen anförts till förmån för ett mindre antal ortsgrupper, synas alltså icke vara tillräckligt bärande för att i och för sig kunna föranleda en mera snäv begränsning av gruppantalet. Ej heller synas andra skäl av teknisk eller praktisk art i högre grad tala för ett litet än för ett större antal grupper — förutsatt givetvis att gruppantalet ej sättes så högt, att det gör avlöningsreglementets uppställning otymplig eller förorsakar svårigheter vid löneutbetalningarna.

Frågan om gruppantalet synes vid sådant förhållande böra bedömas i första hand med hänsyn till vad som kan vara principiellt rimligt i betraktande av vad man vill vinna med ortsgraderingen av lönerna och med beaktande jämväl av de praktiska och psykologiska verkningarna av en lösning i den ena eller andra riktningen.

Uppställer man såsom mål för lönernas dyrortsgradering åstadkommandet av lika reallöner i samma löneställning å olika orter eller åtminstone

en utjämning i viss mån av reallönerna mellan orter med skilda levnadskostnader, ligger det närmast till hands att söka utforma löneplanen så, att löneskalan på ett rimligt sätt anpassas efter levnadskostnadsskalan. Då denna är kontinuerlig, vore det givetvis principiellt mest tillfredsställande att jämväl konstruera en kontinuerlig löneskala med täta, små löneskillnader för korta intervaller av levnadskostnadstal. Något sådant kan dock uppenbarligen icke ifrågakomma. Av praktiska skäl får man icke sträcka sig för långt i strävan efter anpassning av löneskalan till levnadskostnadstalens serie, utan man måste nöja sig med en mera grov anpassning. Det synes dock klart, att det ur principiell synpunkt är mindre tillfredsställande, om anpassningen göres så grov, att löneskalan kommer att förete mycket betydande diskontinuiteter (jämför även kap. 2). Löneskillnaderna mellan de olika ortsgrupperna böra med andra ord icke göras alltför stora.

Jämsides med här anförda synpunkter komma även i betraktande de psykologiska skäl, som i den tidigare diskussionen anförts mot en begränsning av antalet ortsgrupper till fem. Är löneskillnaden mellan två ortsgrupper ringa, minskas anledningarna för tjänstemän å en ort, vars levnadskostnadstal ligger obetydligt under en gruppgräns, att känna sig missnöjda vid jämförelse med löneställningen för tjänstemän å en något dyrare ort, som kommit över gruppgränsen. Är löneskillnaden stor, bli missnöjesanledningarna ökade och kraven på riktig gränsdragning skärpta. Ju större språng mellan lönebeloppen, som förekomma från en ortsgrupp till en annan, desto ömtåligare måste situationen bliva beträffande inplaceringen av orter, vilkas levnadskostnadstal befinnas ligga tätt under eller obetydligt över en gruppgräns.

Vad här sagts har avseende på frågan om det i och för sig lämpliga gruppantal, som bör fastställas i samband med en omprövning av löneplanens dyrortsgradering, vilken verkställes med ledning av en aktuell levnadskostnadsmätning, d. v. s. i samband med en löneregleringen som kan utnyttja resultaten av en kort förut företagen dyrortsgruppering. Skulle under löpande löneregleringsperiod förekomma en allmän omgruppering, vid vilken det alltså gäller att efter förändrad relativ dyrhet omplacera orterna — eventuellt med tillämpning av vissa spärregler — inom en på förhand fixerad löneplan, torde de psykologiska skälen mot ett litet gruppantal och stora löneskillnader få än större betydelse. Såsom kommunikationsverkens lönenämnd i sitt ovanberörda yttrande antydde, skulle visserligen vid minskat gruppantal omflyttningar mellan grupperna bli mindre talrika och *antalet* irritationsmoment därför minskas. Men helt visst skulle de kraftigare ekonomiska verkningarna av en omflyttning skärpa missnöjet med de omflyttningar, som likväl komme att äga rum.

För närvarande utgör — såsom framgår av de översikter, vilka meddelas i kap. 5 — löneskillnaden mellan två ortsgrupper i B-skalans lägsta löneklass 66 kronor och i dess högsta löneklass 240 kronor, motsvarande respektive 4·4 och 2·3 procent av A-ortslönen i nämnda löneklasser. Enligt 1928 års lönekommittés löneplan med fem ortsgrupper skulle skillnaden utgöra

i 1:a löneklassen 132 kronor och i 33:e löneklassen 624 kronor, motsvarande respektive 7·3 och 5·1 procent av lönen i lägsta ortsgrupp. Det vill förefalla, som om den av 1928 års lönekommitté föreslagna löneskillnaden är så stor, att den måste förorsaka åtskilliga svårigheter och irritationsmoment vid inplacering av orter med levnadskostnadstal nära gruppgränserna, detta vare sig det gäller en gruppering i anslutning till lönereglering eller en omgruppering inom ramen av fast löneplan.

Huruvida och i vad mån jämväl statsfinansiella skäl tala för att under förutsättning av en någorlunda kraftig spridning av levnadskostnaderna vid en och samma spännvidd mellan lönerna å dyraste och billigaste ort göra antalet ortsgrupper tämligen stort, kan ej tillförlitligen bedömas utan särskild undersökning, varvid det avgörande för resultatet blir de viktigaste stationeringsorternas läge mellan gruppgränserna å indexskalan. Det är emellertid sannolikt, att en alltför snäv begränsning av gruppantalet skulle medföra stegring i lönekostnaderna. En dylik begränsning skulle nämligen under angiven förutsättning medföra större gruppintervaller, och de löner, vilka vore skäliga å orter som ligga nära den övre gruppgränsen, bleve onödigt höga för orter med placering obetydligt över den nedre gruppgränsen.

Med de i det föregående angivna utgångspunkterna blir det lämpliga antalet ortsgrupper i viss mån beroende av levnadskostnadssplittringens storlek. Är skillnaden i levnadskostnader mellan dyraste och billigaste orter stor, kräves för att undvika alltför kraftiga språng i lönebeloppen ett tämligen stort antal grupper; är kostnadsspridningen obetydlig, kan gruppantalet sättas jämförelsevis lågt.

I tjänstemannakommitténs betänkande har uttalats ett förord för en begränsning av gruppantalet till fem. Detta har dock skett i tveksamma ordalag och under framhållande, att man vid ett större antal ortsgrupper hade anledning förvänta en mera rättvis löneavvägning, »därest de skilda orternas indextal vila på riktigt utförda beräkningar». Huvudmotivet för det vaga tillstyrkandet av gruppantalets minskning har angivits vara, att den nuvarande uppdelningen på flera grupper nödvändiggjort en starkare »pressning» av siffrorna än som med materialets bräcklighet kunde anses ur statistisk synpunkt försvarbart. Såsom framgår av vad tidigare anförts, finner dock lönekommittén detta skäl icke vara hållbart. — Därest gruppantalets bestämmande till fem icke skulle anses böra ifrågakomma, har tjänstemannakommittén uttalat det önskemålet, att gruppantalet måtte bestämmas till en multipel av antalet skattegrupper. Detta torde få tolkas såsom ett alternativt förord för tio ortsgrupper. En sådan anknytning mellan löne- och skattegrupperingarna synes emellertid icke vara av den betydelse, att den bör eftersträvas på bekostnad av en med hänsyn till levnadskostnadssplittringen rimlig bestämning av gruppantalet ur löneavvägningssynpunkt.

Såsom nyss framhållits, har det här anförda närmast avseende på frågan om ortsgruppernas antal vid en sådan fixering av löneplanen, som kan stödja sig på resultaten av en ny levnadskostnadsundersökning i enlighet med

de riktlinjer, vilka i detta betänkande förordats. Då verkställandet av en dyrortsgruppering är en mycket tidsödande procedur, kan givetvis det förslag till lönereglering, som lönekommittén har att skyndsamt avgiva, icke i avseende å löneplanens dyrortsgradering grundas på resultaten av någon aktuell dyrortsgruppering. På frågan, hur man vid en lönereglering utan avvaktan på ny gruppering bör förfara i fråga om antalet ortsgrupper, ingår kommittén icke i detta sammanhang.

b. Riksmedeldyrheten, indextalen och gruppgränserna. Såsom framgår av den i kap. 1 lämnade redogörelsen, användas för närvarande vid bestämmandet av en orts placering i en viss ortsgrupp, liksom vid fastställandet av gruppgränserna, icke de på grundval av prisuppgifter och prisberäkningar erhållna absoluta krontalen för levnadskostnaderna utan *indextal,* d. v. s. tal, som äro direkt proportionella mot krontalen. Indextalen uträknas med utgångspunkt från att ett visst krontal, *riksmedeldyrheten* (exempelvis 1935 1 881 kronor), sättes lika med 1 000 indexenheter. Enligt tillämpad metod är riksmedeldyrheten det krontal, som angiver de för samtliga orter konstaterade medellevnadskostnaderna, *vägda* med hänsyn till folkmängdssiffrorna.

Vägningsförfarandet har, såsom den inledande redogörelsen utvisar, icke kommit till användning redan vid uträkning av gruppmedeltalen inom olika län för de fyra grupper, i vilka kommuner och särorter uppdelas, utan först vid uträkning av länsmedeltalen, på vilka var och en av de fyra grupperna fått inverka i förhållande till den totala folkmängden inom de till gruppen hörande orterna. Vid uträknandet av riksmedeltalet hava vidare länsmedeltalen vägts med hänsyn till länens folkmängd.

I 1933 års betänkande framhöll socialstyrelsen, att några större anmärkningar icke torde kunna riktas mot förfaringssättet vid beräkning av riksmedeldyrheten. Att vägning ej företoges vid uträknande av gruppmedeltalen funne styrelsen icke kunna medföra någon nämnvärd missvisning, emedan variationerna mellan orterna inom varje grupp vore relativt obetydliga, då varje län toges för sig. Vägningsförfarandet vid uträkning av läns- och riksmedeltal syntes däremot nödvändigt för att icke det ojämförligt större antalet små billiga orter skulle alldeles tynga ned de relativt fåtaliga men folkrika dyrorterna. En medeltalsberäkning utan hänsynstagande till folkmängdsförhållandena skulle medföra, att *antalet* orter, som medtoges i en gruppering, i hög grad skulle bestämma riksmedeldyrhetens höjd. Exempelvis skulle den strykning av c:a 2 000 billiga särorter, som företagits vid 1931 års gruppering, ha medfört en betydlig höjning av riksmedeltalet. Med nuvarande beräkningssätt hade strykningen saknat varje betydelse i detta avseende.

Socialstyrelsen uppehöll sig vidare vid frågan om möjligheten och lämpligheten av att medelst riksmedeldyrheten åstadkomma en anknytning mellan olika dyrortsgrupperingar. Det vid en viss ortsgruppering funna riksmedeltalet skulle i så fall kvarstå oförändrat såsom utgångspunkt för beräkning av indextalen även vid följande grupperingar. Diskussionen härom, som ut-

mynnade i avstyrkande av försök till dylik anknytning, kan i detta sammanhang förbigås.

Socialstyrelsen framhöll emellertid i betänkandet även, att dyrortsgrupperingssystemet strängt taget icke hade behov av att utgå från någon riksmedeldyrhetssiffra. Man kunde med samma resultat nöja sig med de vid ett visst grupperingstillfälle uträknade kostnadssummorna och endast fastställa, vilka av dessa tal som skulle tjäna såsom gränstal vid orternas inplacering i ortsgrupper. Mot indextalens ersättande med krontal såsom grupperingsgrundval framhölls emellertid, att kronsummorna, vilka endast omfattade ett normalhushålls viktigaste utgifter och närmast avsåge att tjäna som beräkningsgrund för ortens relativa dyrhet, av allmänheten ofta missförstodes och tillades betydelse som mätare av den absoluta och fullständiga kostnadssumman. För att undgå dylika missförstånd och därav föranledda klagomål ansåg styrelsen lämpligast, att de absoluta krontalen icke publicerades.

Gruppintervaller och gruppgränser ha ej varit desamma vid alla de fyra lönegrupperingar, som hittills ägt rum. Intervallernas bestämmande och gränstalen framgå av en vid betänkandet fogad översikt över »Indextalens spännvidd och gruppgränserna vid lönegrupperingarna 1920, 1925, 1931 och 1935» *(Bilaga 7),* vari angivits vid dessa grupperingar förekommande lägsta och högsta indextal samt fastställda gränssiffror.

År 1920 bestämdes intervallerna till 50 enheter med indextalet 950 som övre gräns för A-gruppen. På grund av den vid 1925 års gruppering framträdda större skillnaden mellan dyraste och billigaste ort (indextalens »spännvidd») ökades intervallerna vid denna gruppering till 60 enheter, varvid A-gruppens övre gräns fixerades till 930. Den enligt indextalen ökade levnadskostnadssplittringen blev härigenom fördelad även på mellangrupperna. Vid oförändrade gruppgränser skulle endast indextalsskillnaderna mellan dyraste och billigaste A-ort samt mellan dyraste och billigaste G-ort ha ökats. Ändringen medförde för ortsgrupp A till och med en minskning av intervallen från gränssiffrorna 774—950 till gränssiffrorna 771—930. Sänkningen av gränssiffran mellan A och B innebar, att befattningshavare å orter med indextal mellan 930 och 950 genom flyttning från A till B erhöllo högre lön än vid oförändrade gruppgränser. För ortsgrupp G medförde ändringen däremot en ökning av intervallen från 111 till 132, trots att gränsen mellan F och G flyttades upp från 1 200 till 1 230, vilket å andra sidan betydde, att befattningshavare å orter med indextal mellan 1 200 och 1 230 genom flyttning från G till F erhöllo lägre lön än de skulle fått vid oförändrade gruppgränser.

Vid 1931 och 1935 års lönegrupperingar ha 60-talsintervallerna bibehållits, trots att indextalens spännvidd alltjämt ökats. Med förut tillämpad metod borde denna ökning ha föranlett en ytterligare förskjutning av gruppgränserna i syfte att fördela levnadskostnadssplittringen. I stället konstruerades emellertid, på sätt i det föregående omförmälts, år 1931 en ny ortsgrupp »H» för orter med indextal över 1 290 och år 1935 en ortsgrupp »I» för vissa

orter, vilkas indextal, bortsett från några småorter i Stockholms närhet, överstego 1 350.

Den ändrade placeringen år 1925 av orter med indextalen 1 200—1 230 liksom de samtidiga flyttningarna från F- till E-gruppen av orter med indextalen 1 150—1 170 och från E- till D-gruppen av orter med indextalen 1 100—1 110 föranledde kritik från tjänstemannahåll, där dessa ändringar uppfattades som en orättvis och på administrativt godtycke vilande försämring. Huruvida den lönesänkning, som föranleddes av omflyttning av orter med indextal inom de här angivna gränserna, verkligen innebar en reell försämring i jämförelse med lönebeloppen vid den ursprungliga inplaceringen år 1920, är en fråga som ej kan avgöras med ledning av indextalen och som här förbigås.[1] I jämförelse med sådana orter inom andra delar av indexskalan, vilka vid oförändrat indextal fingo kvarbliva i sina föregående ortsgrupper, inneburo ändringarna givetvis en försämring. Denna framstår emellertid som en nödvändig konsekvens av systemet med automatisk omgruppering utan ändring av gruppantalet, för så vitt man icke vill låta den ändrade levnadskostnadssplittringen enbart påverka yttergrupperna.

Ifråga om *ordningen för fastställandet av gruppgränserna* gäller för närvarande, att avgörandet härutinnan vid varje omgruppering tillkommer Kungl. Maj:t. I detta hänseende framhöll socialstyrelsen i 1933 års betänkande (sid. 61) det önskvärda i att vid en ny löneregleringintervallerna för ifrågakommande dyrortsgrupper fastställdes genom beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen. Styrelsen motiverade denna ståndpunkt bland annat med hänsyn till nyssnämnda å tjänstemannahåll efter 1925 års gruppering framkomna farhågor för administrativt godtycke, bestående i att Kungl. Maj:t genom ändring av gruppintervallerna kunde utan riksdagens hörande »faktiskt verkställa ändringar i gällande löneregleringen». Därjämte framhölls, att med den av styrelsen ifrågasatta ordningen för gruppgränsernas fastställande mera genomgripande förändringar i den inbördes ortsdyrheten icke skulle kunna undanskymmas av det palliativ, som förändringar av gruppintervallerna innebure, utan i stället skulle göra behovet av en revision av löneregleringen starkare gällande. Med utgångspunkt från den tankegång, med vilken hela dyrortsgraderingssystemet motiverats, vore nämligen enligt styrelsen det enda följdriktiga att, därest dyrhetsskillnaden mellan orterna ökades, jämväl den totala löneskillnaden mellan dyraste och billigaste ortsgrupp ökades (detta har ju faktiskt skett vid 1931 och 1935 års grupperingar genom de beviljade extra dyrortstilläggen).

Krav på gruppgränsernas fastställande i avlöningsreglementet blevo även från tjänstemannahåll framförda till 1928 års lönekommitté. Kommittén bemötte detta krav — under samtidigt framhållande av det olämpliga i allmänna omgrupperingar mellan löneregleringarna — med att riksmedeltalet icke vore någon fix punkt, kring vilken orterna efter på förhand givna regler kunde grupperas. För att inom ramen av en löneplan med fixa orts-

[1] Jämför emellertid not 2 å sid. 134.

tillägg åstadkomma största möjliga *relativa* rättvisa olika orter emellan och dessutom undvika alldeles opåkallade omflyttningar av orter, där levnadskostnaderna företedde inga eller endast obetydliga förändringar, ehuru ortens relation till riksmedeltalet blivit en annan, måste orternas fördelning på olika ortsgrupper fortfarande liksom hittills ankomma på Kungl. Maj:t att efter lämplighetsprövning verkställa.

Kommittén, som i sitt förslag förutsatte avskaffande av dyrtidstillägg och periodiska omgrupperingar, angav icke närmare grunderna för denna lämplighetsprövning utan framhöll helt allmänt, att ortsgruppernas gränser huvudsakligen borde avvägas i förhållande till den procentiska skillnaden i levnadskostnader mellan å ena sidan stationeringsorter, som skulle komma att hänföras till lägsta ortsgruppen, och å andra sidan dyraste stationeringsorter. Med hänsyn till då rådande förhållanden, sådana dessa framträtt i en av socialstyrelsen nyligen avslutad utredning (den sedermera år 1931 fastställda grupperingen), ansåg kommittén lämpligt att vid tillämpning av en på fem ortsgrupper fördelad löneplan såsom gruppgränser välja indextalen 970, 1 070, 1 170 och 1 270.

Beträffande *metoderna för bestämmandet av gruppintervallerna* hava olika utvägar vid skilda tillfällen diskuterats.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 7 maj 1920 framlade socialstyrelsen i och för slutförandet av 1920 års gruppering ett förslag till gruppgränser, som innebar 50-talsintervaller för de fem mellangrupperna, med övre gränsen för ortsgruppen A fixerad till indextalet 950. Detta förslag fastställdes av Kungl. Maj:t. Styrelsen ställde i sin skrivelse emot varandra såsom principiellt olika tvenne förfaringssätt för gruppgränsernas fastställande: »*Antingen* utgår man från den dyraste och den billigaste ortens indextal och indelar avståndet mellan dem i så många lika delar, som för ändamålet är erforderligt, *eller ock* tager man till utgångspunkt medeltalssiffran och avgränsar åt bägge hållen genom likformiga intervaller åtskilda ortsgrupper, tills slutligen de allra dyraste och allra billigaste orterna hänföras till högsta, respektive lägsta grupp.»

Socialstyrelsen avvisade den förstnämnda, matematiskt mera korrekta uppdelningen av indextalen. Skälen härtill voro *dels* att denna metod skulle göra fördelningen av orterna mycket olikformig — icke någon av kommunikationsverkens stationeringsorter skulle falla i lägsta gruppen — *dels* att prismaterialet för enstaka orter, och särskilt för de billigaste, vore en alltför bräcklig grund att bygga hela grupperingen på, *dels ock* att endast orter med alldeles extrema kostnadsförhållanden komme i yttergrupperna och att intet beaktande gåves åt kommunikationsverkens lönekommittés uttalande om att endast de orter, där inga särskilda fördyrande omständigheter kunde påvisas (»rena landsbygden») borde hänföras till den billigaste ortsgruppen.

Kommunikationsverkens lönenämnd uttalade sig efter remiss i princip till förmån för en mera likformig uppdelning av indexskalan enligt den av social-

styrelsen avvisade metoden. En sådan uppdelning skulle enligt nämnden icke hindra, att man från denna skala först uteslöte ytterlighetssiffror, som icke borde få öva inverkan på indelningen i sin helhet. Då avlöningsreglementet gåve gottgörelse för levnadskostnadsolikheterna medelst från en ortsgrupp till annan likformigt stegrade dyrortstillägg, vore den likformiga uppdelningen den principiellt riktiga.

Det förfaringssätt, som socialstyrelsen ställde häremot och förmenade vara det lämpligare, angav styrelsen på följande sätt. Man skulle utgå från det beräknade riksmedeltalet och till gemensamma grupper sammanföra orter med indextal på visst avstånd från medeltalet. Sedan på detta sätt de fem mellersta grupperna avskilts, skulle de återstående dyraste och billigaste orterna hänföras till respektive högsta och lägsta grupp. Det gällde härvid att bestämma, huru många enheter av indextalen, som skulle räknas till var och en av de fem mellersta grupperna. Detta antal borde fixeras så, att med bortseende från ytterlighetsfallen å bägge sidor samtliga sju grupper bleve något så när likformiga eller med andra ord att, sedan till vardera av de bägge yttersta grupperna räknats lika många enheter av indexskalan som till var och en av de fem mellersta, de i indexskalans ändpunkter återstående orterna verkligen komme att beteckna extrema undantagsfall.

Den av socialstyrelsen beskrivna metoden — att med utgångspunkt från riksmedeltalet avsätta fem lika stora indexgrupper åt båda hållen (grunden till att av dessa grupper en förlagts nedanför och fyra ovanför riksmedeldyrheten har icke diskuterats) och att därvid avväga intervallernas storlek så, att endast de extrema undantagsfallen ligga utanför de sju grupperna — kunde med lika fog angivas bestå i att man avgränsar de extrema undantagsfallen och sedan delar avståndet å indexskalan i sju lika delar, varefter endast göres en sådan jämkning i uppfattningen av extremfallen, att talet 1 000 faller i gränsen mellan två ortsgrupper. I princip blir detta samma metod, som kommunikationsverkens lönenämnd ansåg vara den riktiga. Såsom den nu använda redovisar också socialstyrelsen i 1933 års betänkande (sid. 61) sin metod så, »att ortsskalan beskäres med avseende på sådana orter av mindre betydelse, som fått de mest extrema placeringarna, och att den därefter kvarstående indexskalan uppdelas på sätt som förutsatts under föregående alternativ» (d. v. s. i så många lika delar som antalet grupper).

I 1933 års betänkande (sid. 62) skisserade socialstyrelsen — dock utan tillstyrkan — ytterligare en metod för bestämmandet av gruppgränserna, vilken i princip skulle gå ut på följande. På förhand skulle fixeras de gruppintervaller, som skulle anses motsvara de enligt löneregelementet bestämda lönemarginalerna mellan olika ortsgrupper. Sedan så skett, skulle anknytning mellan index- och löneskalorna ske genom fastställande av lönebeloppet för den ortsgrupp, vars undre gräns sammanfölle med riksmedeldyrheten. *Antalet* ortsgrupper skulle därefter vid varje gruppering bliva det med hänsyn till orternas faktiska spridning erforderliga. Därigenom erhölles en ökad elasticitet samtidigt som farhågan för administrativt godtycke bortfölle.

Enligt lönekommitténs mening bör den omräkning av levnadskostnadstalen till indextal, som hittills skett vid dyrortsgrupperingarna — om den skall bibehållas — lämpligen även i fortsättningen ske utifrån en punkt, som inom massan av de mellan olika grupperingar skiftande levnadskostnadstalen är någorlunda likabelägen eller stabil, låt vara att stabiliteten blir av mindre vikt, därest man, såsom lönekommittén förordat, avböjer generella omgrupperingar mellan löneregleringarna. Den hittills valda utgångspunkten — riksmedeldyrheten eller det krontal, av vilket indextalen utgöra promilletal — har jämväl tänkts fungera såsom ett mått på medellevnadskostnaderna i riket. En fördel med riksmedeldyrheten såsom utgångspunkt för indextalens konstruerande är att densamma, sådan den för närvarande beräknas medelst ett vägningsförfarande, icke nämnvärt förskjutes genom medtagande av ett varierande antal orter. Antalet orter, som vid de olika grupperingarna böra medtagas, kan nämligen icke en gång för alla fixeras, och det torde ofta vara en ren omdömesfråga, om ur en kommun bör avsöndras en särort eller om kommunen bör behandlas såsom en odelad enhet.

Emot vägningsförfarandet kunna emellertid riktas vissa anmärkningar. Sålunda måste orternas befolkningstal anses såsom en faktor, som är ovidkommande för den interlokala levnadskostnadsjämförelsen, och det kan därför synas något oegentligt att låta dessa tal influera på indexskalan, i all synnerhet om man, som från år 1925 skett, fasthåller vid gruppgränserna från den ena grupperingen till den andra. Vägningsförfarandet medför vidare den irrationella konsekvensen, att en omflyttning av folkmängden t. ex. från billigare till dyrare orter — vilken ju också är irrelevant ur levnadskostnadsjämförelsens synpunkt — påverkar det tal, av vilket dyrortsindex äro promilletal, och därmed kan tänkas inverka på en orts placering i dyrortsgrupp, även om ortens levnadskostnader sedan föregående gruppering icke förändrats i förhållande till andra orter. Sistberörda omständighet torde emellertid sakna större praktisk betydelse på grund av de relativt korta tidsperioder, som förflyta mellan två dyrortsgrupperingar, vare sig dessa ske i form av periodiska omgrupperingar eller icke. Överhuvud synes vad som här anmärkts icke vara av den vikt, att det med hänsyn till de skäl, som tala för ett vägningsförfarande, utan vidare bör föranleda, att man frångår denna metod att beräkna riksmedeldyrheten, förutsatt att någon medeldyrhetssiffra fortfarande skall användas vid dyrortsgrupperingen.

Emellertid kan, såsom socialstyrelsen själv antytt, sättas i fråga, huruvida det är nödvändigt eller lämpligt att i fortsättningen alls beräkna någon riksmedeldyrhetssiffra och att överhuvud vid grupperingen använda sig av indextal.

Riksmedeldyrhetssiffran är, såsom socialstyrelsen framhållit, icke behövlig för en gruppering av orterna efter deras relativa dyrhet. Om indextalen såsom obehövliga eller icke önskvärda slopas (jämför i det följande), bortfaller riksmedeldyrhetens funktion som utgångspunkt för krontalens förvandling till indextal. Såsom hjälpmedel vid gränsdragningen mellan grupperna

är riksmedeldyrheten icke erforderlig, och den fyller ej heller numera någon funktion i detta avseende.

Vad indextalens användning angår, kan en gruppering efter krontalen ge samma resultat som en gruppering med ledning av indextal, kanske till och med bättre, eftersom man då undviker de ovidkommande förskjutningar, som vägningsförfarandet vid riksmedeltalets uträknande kan föranleda vid oförändrade gruppgränser. Det kan måhända göras gällande att indextalen, sedan de väl uträknats, äro bekvämare än krontalen att handskas med såsom mått på de olika orternas inbördes dyrhet vid ett och samma grupperingstillfälle. Ur andra synpunkter torde användningen av indextal däremot icke sakna vissa vanskligheter. Ett studium av dyrortsgrupperingsfrågans behandling under tiden efter det nya lönesystemets införande ger i många avseenden belägg på, hurusom med indextalen följer en viss benägenhet att stirra sig blind på dessas utslag. Det ligger nära till hands att förbise, att indextalen icke äro jämförliga från en gruppering till en annan utan ha olika krontalsvärden. Risken för missuppfattning av grupperingens innebörd synes därför vara större vid användandet av indextal än vid en gruppering på grundval av krontalen. Det är här ej blott fråga om en missuppfattning från allmänhetens och tjänstemännens sida utan jämväl om ökade svårigheter för de beslutande statsmakterna, då det gäller att bedöma behovet av ändringar i löneplanen. De farhågor för missförstånd i fråga om krontalens betydelse, som av socialstyrelsen åberopats såsom stöd för indextalens bibehållande, torde för övrigt bliva mindre vid en av andra skäl påkallad och av kommittén förordad utbyggnad av budgeten. Tillräckliga motiv att med hänsyn till dessa farhågor hålla fast vid metoden med uträkning av indextal synas alltså ur denna synpunkt icke föreligga.

Såsom framgår av vad i annat sammanhang anföres, har riksmedeldyrhetssiffran tidigare tillerkänts viss betydelse såsom utgångspunkt för dragningen av gruppgränserna. Något behov av ett riksmedeltal för detta ändamål kan dock icke sägas föreligga. Den ovan lämnade redogörelsen för behandlingen av frågan om metoderna för gruppgränsernas fastställande utvisar också, att socialstyrelsen numera redovisar den härvid använda metoden såsom innebärande, att ortsskalan beskäres med avseende på sådana orter av mindre betydelse, som fått de mest extrema placeringarna, samt att den därefter kvarstående indexskalan uppdelas på lika många delar som antalet ortsgrupper (i detta antal torde då vid 1931 och 1935 års grupperingar även »H»-gruppen respektive »H»- och »I»-grupperna få anses medräknade[1]). Vid en dylik metod spelar uppenbarligen riksmedeldyrheten i och för sig ingen roll för dragningen av gruppgränserna, även om den möjligen kunnat begagnas såsom ett stöd vid omdömesprövningen av frågan, vilka

[1] I och med att antalet grupper genom riksdagsbesluten om de provisoriska dyrortstilläggen 1931 och 1935 gjorts rörligt efter levnadskostnadstalens spännvidd, har man i realiteten, i enlighet med tjänstemannaopinionens krav, fasthållit vid fixa indextalsgränser för grupperna. Detta innebär, att riksmedeldyrhetssiffran, som alltså fallit på samma plats vid de tre sista grupperingarna, i realiteten fått bestämma gruppgränserna.

orter, som äro att betrakta såsom extrema undantagsfall, vilka icke böra inverka på gränsdragningen.

Då vidare riksmedeltalets funktion att vara ett mått på de allmänna levnadskostnadernas förändring från den ena grupperingen till den andra är satt ur spelet genom förekommande ändringar i budgeten eller i sättet för bearbetningen av prismaterialet och därmed förutsättningar för en fast anknytning av grupperingarna till varandra icke föreligga, bortfaller även detta skäl för bibehållandet av riksmedeldyrheten.

Givetvis skulle slopandet av indextalen och än mer av riksmedeldyrheten medföra minskad omgång och en viss lättnad i detaljarbetet med dyrortsgrupperingen. Ehuru denna omständighet icke torde böra tillerkännas alltför stor betydelse, eftersom det här är fråga väsentligen om mekaniskt arbete, som ej innesluter några tekniska svårigheter, utgör den dock ett plus till de övriga skälen för indextalens avskaffande.

I fråga om metoden för fastställande av gruppgränserna torde, därest under löpande löneregleringsperiod omgruppering skulle ske med utgångspunkt från ett i avlöningsreglementet fixerat antal ortsgrupper, någon rimligare metod än den nyss omnämnda — att uppdela levnadskostnadstalens skala, efter extremtalens frånskiljande, i så många lika delar som det i löneplanen bestämda gruppantalet — knappast stå att finna, vare sig riksmedeldyrheten och de därpå grundade indextalen komma till användning eller ej. Att härvid ändring av gruppintervallerna måste verkställas vid mera avsevärda ändringar i levnadskostnadstalens spännvidd, blir en given konsekvens av omgrupperingens uppgift att, eventuellt med användning av vissa spärregler, inom löneplanens ram ånyo realisera den relativa rättvisan orterna emellan. Kommittén kan sålunda under angiven förutsättning icke biträda det i tjänstemannakommitténs betänkande framförda önskemålet om gruppintervallernas fastställande i avlöningsreglementet.

Därest åter, såsom i det föregående förordats, omgrupperingarna mellan löneregleringarna slopas och antalet ortsgrupper bestämmes med hänsyn till den vid löneregleringstillfället konstaterade spännvidden i levnadskostnader, blir spörsmålet om gruppgränsernas dragning av mindre betydelse. I och med att Kungl. Maj:t och riksdagen fixerat gruppantalet och spännvidden av lönerna med hänsyn till levnadskostnadstalens spridning, har nämligen ståndpunkt i grova drag fattats till frågan, vilka levnadskostnadstal som skola räknas till extremtalen och vid vilka man alltså ej bör fästa avseende. Gruppgränserna äro därmed också i grova drag fastställda, och det återstår endast att exakt avskilja extremorterna samt att på den återstående levnadskostnadsskalan exakt fixera gruppgränserna under tillämpning av den ovannämnda metoden.

Det har vid kommitténs överläggningar i denna fråga ifrågasatts, att man, även om gruppering skedde endast i samband med löneregler, lämpligen borde för gränsdragningen välja en utgångspunkt, som kunde bevaras från ett grupperingstillfälle till ett annat. Detta borde givetvis icke så förstås, att man skulle eftersträva något direkt samband mellan grupperingarna

utan endast att man borde begagna sig av en objektivt rimlig utgångspunkt, som kunde även under skiftande förhållanden bibehållas vid kommande grupperingar. Om riksmedeldyrheten och de med utgångspunkt från denna uträknade indextalen slopades, skulle de utvägar, man därvid hade att välja på, vara antingen att utgå från det levnadskostnadstal, som låge mitt på levnadskostnadsskalan, samt därifrån uppåt och nedåt avskilja erforderligt antal grupper efter de intervaller, som med hänsyn till kostnadsspridningen funnes lämpliga, eller också att utgå från ett topptal, med utbyggnad av gruppskalan nedåt, eller från ett bottental med skalans utbyggande uppåt. Vid detta val vore det angeläget att tillse, att sådana extremtal, som äro byggda på ett osäkert material — vilket särskilt gäller landsbygdens billigaste orter — eller som eljest äro uttryck för undantagsförhållanden — t. ex. sådana som avse förorter intill en storstad — icke tillerkändes avgörande betydelse för gränsdragningen.

Med hänsyn till svårigheten att göra en objektivt riktig avskärning av extremtalen i kostnadsskalans nedre del vore måhända ur dessa synpunkter valet av ett bottental eller av det tal, som är beläget lika långt från dyraste som från billigaste ort med någorlunda tillförlitligt prismaterial, mindre lämpligt såsom utgångspunkt för gränsdragningen. Sannolikt vore det bättre att taga till utgångspunkt den dyraste ort av verklig betydelse, från vilken ett tillförlitligt prismaterial förelåge. Sannolikt finge man i praktiken räkna med, att det vid val av denna väg komme att bli huvudstadens levnadskostnadssiffra, som bildade utgångspunkten för gruppgränsernas uppdragande. Gruppgränserna finge därefter med jämna mellanrum dragas nedåt på kostnadsskalan, varvid givetvis uppdelningen icke borde fullföljas ända ned över den punkt, där man möter de osäkraste extremtalen.

Det må anmärkas, att det sist antydda resonemanget blir av avgörande betydelse endast om man uppställer det önskemålet för dyrortsgraderingen av lönerna, att från den ena grupperingen till den andra borde bibehållas ett bestämt förhållande mellan levnadskostnadernas och lönernas procentuella stegring eller minskning, räknat utifrån den valda utgångspunkten. Till ett sådant önskemål har kommittén emellertid i det föregående icke tagit ståndpunkt.

c. Vissa frågor rörande dyrortsgrupperingsarbetets organisation. I samband med diskussionen i dyrortsgrupperingsfrågan hava vid skilda tillfällen vissa frågor rörande dyrortsgrupperingsarbetets organisation varit föremål för uppmärksamhet. Lönekommittén har ansett sig icke hava anledning att taga ståndpunkt till dessa spörsmål av övervägande administrativ natur men har funnit lämpligt att här i korthet erinra om huvudinnebörden i det förslag om inrättande av särskilda organ för granskning av dyrortsgrupperingens primärmaterial m. m., som framlades av socialstyrelsen i 1933 års betänkande.

Socialstyrelsen framhöll bland annat (betänkandet sid. 88 o. f.), att den misstro, som kommit till synes mot grupperingsarbetet, syntes göra det i hög

grad önskvärt, att granskningen av inkommande prismaterial kunde tillerkännas auktoritet, så att efterföljande ändringar i möjligaste mån undvekes. En möjlighet att åstadkomma en bättre anordning härutinnan syntes vara att inskjuta en granskning genom lokala förtroendeorgan, vilkas domslut sedermera icke finge ändras annat än genom ett centralt förtroendeorgan av samma art. Av åtskilliga orsaker syntes det önskvärt, att vid dyrortsgrupperingarna ett mera generaliserat förfarande än tillförne komme till användning beträffande landsbygden och småorterna, så att man icke uteslutande fäste sig vid primärmaterialet för varje ort utan verkställde en viss utjämning mellan orterna. Härför erfordrades en förtrogenhet med de lokala förhållandena i olika trakter, som givetvis i högre grad vore till finnandes hos en lokal myndighet inom varje trakt än hos en för hela riket gemensam myndighet i Stockholm.

De lokala förtroendeorganen — förslagsvis benämnda *länsprisnämnder* och tillsatta en för varje landstingsområde — borde väljas av landstingen och sammansättas så, att företrädare för företagar- och befattningshavarsynpunkter inginge till lika antal. I nämnden borde vidare de fyra markegångsdeputerade ingå. Länsprisnämnd skulle utses på hösten det år (vart femte år), då arbetet med ny löne- och skattegruppering skulle påbörjas. Nämnden skulle sammanträda under ordförandeskap av landshövdingen eller hans ställföreträdare. Föredragande inför nämnden skulle vara en befattningshavare hos länsstyrelsen.

Det föreslagna riksorganet för behandling av dyrortsfrågor i sista instans — *riksprisnämnden* — skulle utses av Kungl. Maj:t. Den skulle bestå av ordförande och nio ledamöter, av vilka tre skulle företräda förvaltningssynpunkter, tre företagar- och tre befattningshavarintressen. Föredragande inför nämnden skulle vara en tjänsteman i socialstyrelsen.

Länsprisnämnderna skulle enligt förslaget taga befattning såväl med ortsurval och kommuners sammanförande för generaliserande behandling som med prisnoteringar och hyresuppskattningar för dyrortsgrupperingarna. Länsprisnämnd borde äga befogenhet att icke blott bifalla eller avslå styrelsens förslag utan även verkställa ändringar i desamma, socialstyrelsen dock obetaget att hos riksprisnämnden överklaga länsprisnämnds beslut. Klagorätt borde även tillkomma enskild intressent. Alla frågor om ortsurval och områdesindelning borde för vinnande av enhetlighet underställas riksprisnämnden.

Till ledning för sitt arbete borde länsprisnämnd från socialstyrelsen erhålla uppgifter för varje ort inom nämndens verksamhetsområde angående hela det insamlade prismaterialet, angående inkomna klagomål och av styrelsen verkställda korrigeringar samt angående beräknade krontal och indextal. I de fall, då styrelsen ansåge ortsindextalen böra frångås, skulle skälen härtill angivas. Nu nämnda uppgifter skulle offentliggöras senast en månad före länsprisnämndens sammanträde, varefter en klagotid av tre veckor skulle löpa. Länsprisnämnd skulle åligga att till behandling upptaga prisuppgifter och förslag till gruppering rörande samtliga orter inom verksamhetsområdet.

Mot länsprisnämnds beslut skulle klagomål kunna anföras hos riksprisnämnden inom fyra veckor; dock skulle överklagande endast få avse vissa särskilt angivna kategorier av orter. Riksprisnämnden skulle slutgiltigt fastställa såväl skatte- som lönegruppering.

Samtidigt med framläggande av detta förslag angav socialstyrelsen två tänkbara modifikationer i förslaget, av vilka den ena gick ut på att styrelsens grupperingsresultat skulle få karaktären av beslut, över vilket endast yttrande infordrades från länsprisnämnderna, medan den andra, till sina konsekvenser mera genomgripande modifikationen avsåg, att länsprisnämndernas uppgift skulle begränsas till en granskning av det infordrade och inom socialstyrelsen bearbetade varupris- och hyresmaterialet men däremot icke av själva grupperingsresultatet; hela omprövningen av erforderliga ändringar i orternas gruppering skulle sålunda komma att åvila riksprisnämnden.

De föreslagna länsprisnämndernas arbete syntes styrelsen kunna bliva av betydelse även för andra ändamål än dyrortsgrupperingarna. Då enligt förslaget markegångsdeputerade skulle bilda kärnan i länsprisnämnderna, vore det naturligt, att nämnderna de år, då sammanträden av dem ägde rum, jämväl ombesörjde markegångssättningen. Vidare borde de uppgifter, som åvilade den i gällande rekvisitionslag för varje landstingsområde föreskrivna lokala värderingsnämnden och den för hela riket gemensamma riksvärderingsnämnden för åsättande av priser enligt upprättade taxor, förläggas till samma organ, som befunnes erforderliga för dyrortsgrupperingarna. Slutligen ifrågasattes att åt länsprisnämnderna uppdraga upprättandet av taxor för enhetliga värderingar av naturaförmåner m. m. att tjäna som grundval för taxeringsnämndernas arbete.

Det av socialstyrelsen framlagda organisationsförslaget ansågs vara av den omfattning och innebörd, att dess eventuella realiserande krävde närmare utredning. Styrelsen förordade, att frågan om en rationell och mera centraliserad anordning för inhämtande av de pris- och levnadskostnadsuppgifter, som behövdes för olika syften, med utgångspunkt från förslaget gjordes till föremål för särskild utredning. Med hänsyn till den tid, som kunde beräknas åtgå för en dylik utredning, framförde styrelsen även ett alternativt organisationsförslag av väsentligt enklare konstruktion, avsett att tillämpas vid närmast skeende gruppering.

Vissa av de sakkunniga, med vilka socialstyrelsen samrådde vid betänkandets utarbetande, berörde i särskilda yttranden spörsmålet om inrättande av prisnämnder och framförde därvid avvikande meningar i en del avseenden. Bland annat uttalades tvekan eller erinran beträffande förslaget om befogenhet för riksprisnämnden att slutgiltigt avgöra klagomål och bestämma om orters placering i dyrortshänseende.

I betänkandet redogjordes även för innehållet i yttranden, som av styrelsen inhämtats över de förslag, vilka framgått såsom resultat av utredningen. Åtskilliga myndigheter och organisationer uttalade sig för organisationsförslaget med länsprisnämnder och riksprisnämnd. Vissa yttranden gingo där-

emot i avstyrkande riktning, varvid såsom motiv anfördes huvudsakligen, att den föreslagna organisationsapparaten syntes bliva alltför invecklad och kostsamt i förhållande till den nytta, som därav stode att vinna. I några yttranden framhölls det oformliga i att länsprisnämnderna skulle kunna besluta över socialstyrelsens grupperingsresultat. Likaledes uttalades i vissa yttranden betänkligheter mot förslaget att riksprisnämnden skulle äga befogenhet att slutgiltigt avgöra klagomål.

De förslag, som i 1933 års betänkande framställdes av socialstyrelsen, blevo, i vad de avsågo modifikationer i dyrortsgrupperingsgrunderna, av Kungl. Maj:t i huvudsakliga delar godkända för tillämpning vid 1935 års lönegruppering. Styrelsens här refererade förslag beträffande dyrortsgrupperingsarbetets organisation och därmed förbundna spörsmål blev däremot icke föremål för avgörande i detta sammanhang. Ej heller senare har, lönekommittén veterligt, något beslut av Kungl. Maj:t i detta avseende meddelats. Den av socialstyrelsen ifrågasatta närmare utredningen av de organisatoriska frågorna har sålunda hittills icke igångsatts.

Såsom redan i det föregående antytts, har lönekommittén ansett sig sakna anledning att ingå på de frågor av huvudsakligen administrativ natur, som innefattas i socialstyrelsens här omförmälda organisationsförslag, detta så mycket hellre som dessa frågor icke enbart beröra dyrortsgrupperingen utan sammankopplats med uppslag om ändrade anordningar för inhämtande av pris- och levnadskostnadsuppgifter för vissa andra ändamål.

KAPITEL 5.

Lönernas avvägning i förhållande till levnadskostnadstalens spännvidd.

a. Ortstillägg och gruppintervaller. Ehuru lönekommittén icke i detta betänkande ingår på frågan om ortstilläggens antal och storlek i en blivande ny löneplan, torde det för ämnets allmänna belysning vara lämpligt att i detta sammanhang lämna en redogörelse för huru den interlokala löneavvägningen tidigare skett och för de synpunkter, som därvid varit vägledande.

I den nuvarande löneplanen variera ortstilläggens belopp avsevärt såväl vertikalt som horisontalt i förhållande till löneplanens nuvarande uppställning. Vertikalt sett stiga ortstilläggen sålunda i ortsgrupp B från 66 kronor i löneklass 1 till 240 kronor i löneklass 26 och högre löneklasser. För ortsgrupperna C—G är ortstillägget 2—6 gånger så stort som tillägget i ortsgrupp B av vederbörande löneklass. Löneskillnaden i en och samma löneklass mellan två intill varandra liggande ortsgrupper är alltså densamma vad beträffar alla ortsgrupper inom själva löneplanen. Av de provisoriskt utanför löneplanen givna ortstilläggen är — såsom i annat sammanhang omnämnts — det, som konstituerar »H»-gruppen, utformat på samma sätt som övriga ortstillägg, så att löneskillnaden i olika löneklasser mellan »H»- och G-gruppen varierar från 66 till 240 kronor, medan däremot skillnaden mellan lönerna i ortsgrupp »I» och ortsgrupp »H» för samtliga löneklasser uppgår till 120 kronor.

Ortstilläggens storlek i förhållande till grundlönen (= lönebeloppet i ortsgrupp A) varierar avsevärt mellan olika löneklasser. En översikt över ortstilläggens storlek, i kronor och i procent av grundlönen, för några utvalda löneklasser lämnas i tabell 14, sid. 127.

Denna översikt liksom den fortsatta framställningen avser, som nämnts, löneplanen och bortser sålunda från dyrtidstilläggen, vilka efter varierande procentsatser utgått å löneplanens belopp ända sedan dess ikraftträdande. Givetvis ökas skillnaden i lönebelopp mellan högre ortsgrupper och ortsgrupp A, om dyrtidstilläggen medräknas. En medräkning av nuvarande dyrtidstillägg skulle däremot ej medföra ändring av de angivna procentsatserna å ortstilläggens storlek i förhållande till grundlönen, med undantag dock för de löneklasser, som i alla eller i vissa ortsgrupper träffas av gällande

Tabell 14.

	Löne-klass	Ortsgrupp							
		B	C	D	E	F	G	»H»	»I»
a. Ortstilläggens storlek i kronor	1	66	132	198	264	330	396	462	582
	5	90	180	270	360	450	540	630	750
	10	120	240	360	480	600	720	840	960
	15	150	300	450	600	750	900	1 050	1 170
	20	198	396	594	792	990	1 188	1 386	1 506
	26	240	480	720	960	1 200	1 440	1 680	1 800
	33	240	480	720	960	1 200	1 440	1 680	1 800
b. Ortstilläggens storlek i procent av grundlönen	1	4·40	8·80	13·20	17·60	22·00	26·40	30·80	38·80
	5	4·55	9·09	13·64	18·18	22 73	27·27	31·82	37·88
	10	4·65	9·30	13·95	18·60	23·26	27·91	32·56	37·21
	15	4·35	8·70	13·04	17·39	21·74	26·09	30·43	33·91
	20	4·07	8·15	12·22	16·30	20·37	24·44	28·52	30·99
	26	3·36	6·72	10·08	13·45	16·81	20·17	23·53	25·21
	33	2·29	4·57	6·86	9·14	11·43	13·71	16·00	17·14

maximeringsregel, enligt vilken dyrtidstillägg utgår å högst 700 kronor per månad. För dessa löneklasser bli procentsatserna något lägre.

Om man jämför lönernas procentuella stegring i olika ortsgrupper utöver grundlönen med de till grund för ortsgrupperingen liggande indextalens procentuella stegring utöver indextalen för A-orterna, erhåller man en belysning av den grad, i vilken dyrortstilläggen giva kompensation för levnadskostnadsolikheterna.

En sådan belysning lämnas här nedan på två sätt, *dels* genom beräknande av graden av kompensation för levnadskostnads*ökningen* utöver levnadskostnaderna å viss A-ort, *dels* genom beräknande av reallönen i olika ortsgrupper, om reallönen å A-orten sättes lika med 100. I båda fallen göras beräkningarna under antagande, att dyrortsindextalen korrekt återgiva levnadskostnadsskillnaderna.[1]

Beräkningarnas gång framgår av tabellerna i det följande. Sedan i tabell 15 givits en översikt över ortsindextalen och deras procentuella stegring i olika ortsgrupper, beräknas i tabellerna 16 och 17 kompensationsgraden för levnadskostnadsökningen samt i tabell 18 reallönerna i de olika ortsgrupperna.

Först angivas i tabell 15 å rad 1 gruppgränserna vid 1935 års gruppering ävensom gränserna för grupperna »H» och »I», varefter indextalens ökning, utöver A-gruppens indextal, för orter mitt i vederbörande ortsgrupper (d. v. s. orter med medelindextal) beräknats med utgångspunkt från antagandet, att A-gruppens indextal i medeltal utgjort 900 enheter. Nämnda ökning an-

[1] Jämför emellertid vad i kap. 3 anföres om betydelsen av budgetens avkortning m. m.

gives i tabell 15 å rad 2 i indexenheter och å rad 3 i procent av det antagna medelindextalet för A-gruppen. Vidare angives motsvarande indextalsökning vid ortsgruppernas undre och övre gränser dels i enheter å rad 4 och dels i procent å rad 5.

Tabell 15.

	Ortsgrupp									
	A	B	C	D	E	F	G	»H»	»I»	Sthlm
1. Gruppgränser (för Stockholm: indextalet)	-930	931–990	991–1 050	1 051–1 110	1 111–1 170	1 171–1 230	1 231–1 290	1 291–(1 350)	(1 351–)	1 426
2. Medelindextalens ökning utöver medelindex i A (900), uttryckt i enheter	—	60	120	180	240	300	360	420	(480)	—
3. D:o uttryckt i procent av medelindex i A (900)	—	6·67	13·33	20·00	26·67	33·33	40·00	46·67	(53·33)	—
4. Indextalens ökning vid gruppgränserna utöver medelindex i A (900), uttryckt i enheter	-30	31–90	91–150	151–210	211–270	271–330	331–390	391–450	(451–)	526
5. D:o uttryckt i procent av medelindex i A (900)	-3·33	3·44–10·00	10·11–16·67	16·78–23·33	23·44–30·00	30·11–36·67	36·78–43·33	43·44–(50·00)	(50·11–)	58·44

Det procentuella förhållandet mellan lönernas stegring (tabell 14 avdelning b) och indextalens stegring i olika ortsgrupper (angivna för medelindextalen i tabell 15 å rad 3 samt för indextalen vid undre och övre gruppgränserna i tabell 15 å rad 5) uttrycker kompensationsgraden. För befattningshavare å en ort, vars indextal ligger mitt i vederbörande grupp, har alltså kompensationen erhållits genom att dividera de i tabell 14 avdelning b upptagna siffrorna med siffrorna i tabell 15 rad 3.

Kompensationen för levnadskostnadsökningen utöver det antagna medelindextalet för ortsgrupp A utgör i enlighet härmed för de medtagna löneklasserna de procenttal, som angivits i tabell 16 å sid. 129.

Därest levnadskostnadsökningen beräknats med utgångspunkt från — i stället för 900 — talet 870, vilket ungefärligen utgör det faktiska läget för den mittersta av orterna i ortsgrupp A, hade lönekompensationssiffrorna i tabell 16 blivit helt andra. De hade då företett en stegring från ortsgrupp B till ortsgrupp »I», beroende på att utgångspunkten tagits alltför lågt med hänsyn till mellanortsgruppernas läge och hela systemets byggnad. Motsvarande förändringar skulle givetvis under samma förutsättning hava inträffat å tabellerna 17 och 18 i det följande.

Kompensationsgraden varierar emellertid betydligt inom ortsgrupperna. De

Tabell 16.

	Löne-klass	Ortsgrupp							
		B	C	D	E	F	G	»H»	»I»
Procentuell lönekompensation i ortsgruppernas mittlägen för levnadskostnadsstegringen utöver medelindextalet i ortsgrupp A.	1	66	66	66	66	66	66	66	73
	5	68	68	68	68	68	68	68	71
	10	70	70	70	70	70	70	70	70
	15	65	65	65	65	65	65	65	64
	20	61	61	61	61	61	61	61	58
	26	50	50	50	50	50	50	50	47
	33	34	34	34	34	34	34	34	32

intervaller, inom vilka variationen rör sig, framgå av nedanstående tabell 17, vars siffror erhållits genom division av siffrorna i tabell 14 avdelning b med siffrorna i tabell 15 rad 5:

Tabell 17.

	Löne-klass	Ortsgrupp								
		B	C	D	E	F	G	»H»	»I»	Sthlm
Procentuell lönekompensation för levnadskostnadsstegringen vid undre och övre gruppgränserna.	1	128–44	87–53	79–57	75–59	73–60	72–61	71–62	77—	66
	5	132–46	90–55	81–58	78–61	75–62	74–63	73–64	76—	65
	10	135–47	92–56	83–60	79–62	77–63	76–64	75–65	74—	64
	15	126–44	86–52	78–56	74–58	72–59	71–60	70–61	68—	58
	20	118–41	81–49	73–52	70–54	68–56	66–56	66–57	62—	53
	26	98–34	66–40	60–43	57–45	56–46	55–47	54–47	50—	43
	33	67–23	45–27	41–29	39–30	38–31	37–32	37–32	34—	29

Tabell 17 tjänar att understryka det i och för sig självklara förhållandet, att kompensationsgraden blir större, ju närmare en ort ligger den undre gruppgränsen, och mindre, ju närmare den ligger övre gruppgränsen. Variationen inom gruppgränserna är en följd av löneskalans diskontinuitet. Såsom i annat sammanhang framhållits, är denna konsekvens att betrakta såsom »fel» ur synpunkten av lönernas anpassning till levnadskostnadsolikheterna. »Felens» storlek är avhängig av antalet ortsgrupper: ju flera grupperna vid en given levnadskostnadsspännvidd äro, desto mindre bli »felen».

Om kompensationsgraden för levnadskostnadsstegringen varit 100 procent, d. v. s. om lönerna i samtliga ortsgrupper stått i samma proportion till indextalen — bortsett från nyssnämnda på löneskalans diskontinuitet beroende variation inom ortsgrupperna — skulle »reallönen» för befattningshavare å olika orter hava varit densamma, dock givetvis endast under den ovan anförda förutsättningen, att indextalen korrekt och fullständigt återgåve lev-

nadskostnadsskillnaderna. Med den sammanpressning av löneskalan, som faktiskt skett, blir däremot — under samma förutsättning beträffande indextalens riktighet — reallönen lägre, ju högre dyrortsgrupp befattningshavaren tillhör. Om sålunda reallönen, varmed här avses kvoten mellan penninglön och levnadskostnadstal, för en ort i ortsgrupp A med det antagna medelindextalet 900 betecknas med 100, ställa sig reallönerna å orter i de högre ortsgrupperna med de för dessa grupper gällande medelindextalen (för Stockholm det för denna ort gällande indextalet) på sätt framgår av tabell 18 nedan. Siffrorna ha erhållits genom division av lönerna i olika ortsgrupper, uttryckta i procent av grundlönen (jämför tab. 14 avd. b), med medelindextalen i motsvarande ortsgrupper, uttryckta i procent av det antagna medelindextalet för A-gruppen (jämför tab. 15 rad 3), varefter kvoten uttryckts i procent. För att beräkna exempelvis reallönen för ortsgrupp G i löneklass 5 har man sålunda dividerat siffran för lönen, 127·27, med siffran å medelindextalet, 140·0, varefter kvoten multiplicerats med 100. Detta ger talet 91·2 eller avrundat 91. På motsvarande sätt kunde reallönerna vid övre och undre gruppgränserna beräknas. Med hänsyn till de relativt små skillnaderna mellan reallönerna i mittlägena för två ortsgrupper enligt tabell 18 har en sådan beräkning här ansetts onödig.

Tabell 18.

	Löne-klass	Ortsgrupp									
		A	B	C	D	E	F	G	»H»	»I»	Sthlm
Reallönerna i olika ortsgrupper för orter med medelindextal (reallönen å ort med ortsindex 900 satt = 100).	1	100	98	96	94	93	92	90	89	91	88
	5	100	98	96	95	93	92	91	90	90	87
	10	100	98	96	95	94	92	91	90	89	87
	15	100	98	96	94	93	91	90	89	87	85
	20	100	98	95	94	92	90	89	88	85	83
	26	100	97	94	92	90	88	86	84	82	79
	33	100	96	92	89	86	84	81	79	76	74

Dessa siffror belysa, som nämnts, löneplanen under en förutsättning, från vilken tidigare diskussioner om löneskalans spännvidd merendels utgått, nämligen att indextalen i princip giva i olika lägen »riktiga» utslag. Enligt kommitténs undersökningar brister denna förutsättning särskilt av två orsaker, nämligen dels på grund av budgetens avkortning, dels på grund av att budgetens inkomstläge ej är adekvat för de högre löneklasserna. Beträffande verkan av det senare förhållandet hänvisas till sista avsnittet av detta kapitel. Vad budgetens avkortning beträffar, äro, såsom tidigare framhållits, de på avkortad budget baserade indextalen ägnade att överdriva spännvidden i levnadskostnader mellan dyra och billiga orter, och vidare finnas alltid vissa, jämväl förut berörda moment i den egentliga »reallönen» (reallönen i vidare bemärkelse), som äro svåra eller delvis omöjliga att mäta. Huruvida de omständigheter, som bidraga att göra indextalens spännvidd för stor, äro

av den betydelse att de uppväga löneplanens formella underkompensation, kan med föreliggande material ej tillförlitligt bedömas.

b. Löneskalans sammanpressning i förhållande till indexskalan. Ovan har siffermässigt belysts den sammanpressning av löneskalan, som föreligger i förhållande till indexskalan. Frågan om anledningarna till denna sammanpressning ortsgrupperna emellan har redan tidigare delvis berörts men må här upptagas till ytterligare belysning. Några skäl för sammanpressningen ha ej anförts i förarbetena till 1919 års eller senare avlöningsreglementen. Ingen antydan finnes om att sammanpressningen skett i medvetande om brister hos indextalen såsom mått på de totala levnadskostnaderna.

Då 1914 års järnvägskommitté år 1916 uttalade sig bland annat om dyrortstillägg till befattningshavare vid statens järnvägar — vid avskaffandet av vissa naturaförmåner, såsom bostad och bränsle, bleve enligt kommittén behovet av sådana tillägg särskilt trängande — anfördes emellertid några skäl, som äro av intresse i detta sammanhang. Kommittén konstaterade[1] på grundval av en relativt summarisk statistik, avseende år 1913, att siffrorna å levnadskostnaderna oproportionerligt sprungo i höjden för den högsta dyrortsgruppen. Denna ojämnhet i stegringen mellan billigare och dyrare ortsgrupper gjorde enligt kommittén en begränsning av dyrortstilläggets belopp i förhållande till de statistiska utgångssiffrorna rent sakligt motiverad. De i de högre dyrorterna placerade tjänstemännen hade — framhöll kommittén — vissa förmåner, särskilt i huvudstaden, som i någon mån vore ägnade att motverka stegringen i levnadskostnaderna: »Särskilt gäller detta i fråga om de befattningshavare, vilka äro familjeförsörjare. Dels kunna nämligen tillfällen till arbetsförtjänst för andra familjemedlemmar än familjefadern anses betydligt gynnsammare i ett större samhälle än å landsbygden, varför exempelvis på det förra stället vuxna barn lättare än på det senare böra kunna bidraga till familjens ekonomi utan att behöva lämna föräldrahemmet, och dels uppställa sig i städerna icke några sådana svårigheter i avseende på skolundervisning åt barn i skolåldern, vilka på landsbygden ofta nödga familjeförsörjaren att bekosta barnens inackordering på annan plats.»

Ehuru 1914 års järnvägskommitté icke konstruerade det av kommittén föreslagna dyrortstillägget enligt de principer, som kommit till uttryck i det senare genomförda lönesystemet — med en gradering av lönerna efter relationerna mellan orternas allmänna dyrhet — anförde kommittén sålunda vissa skäl, som vid en dylik konstruktion kunde motivera en formell underkompensation inom ramen av ortstillägg, avvägda i syfte att realisera en interlokalt lika reallön.

Därjämte anfördes som skäl för en begränsning, att avlöningsskillnaden mellan befattningshavare å dyr och billig ort icke borde få bli så stor, att det kunde uppkomma en allmännare strävan bland tjänstemännen att bli placerade å dyrorter och motvillighet att tjänstgöra å landsbygden.

[1] Redogörelse för uttalanden och beslut av 1914 års kommitté ang. löneförhållanden vid statens järnvägar (tryckt som manuskript i 200 numrerade exemplar, Stockholm, 1916), sid. 79 ff.

Att varken kommunikationsverkens lönekommitté eller senare lönekommittéer anfört några skäl för sammanpressningen av löneskalan i förhållande till indexskalan, är onekligen ägnat att förvåna. Såsom särskilt egendomligt framstår detta förhållande, om man utgår från att avsikten med de i det nya lönesystemet infogade dyrortstilläggen klart och medvetet skulle ha varit att giva befattningshavare i samma löneklass samma reallön oavsett tjänstgöringsorten. Numera torde den uppfattningen vara allmän, att dyrortsgraderingens princip är otvetydig och just innebär, att reallönerna skola vara lika å orter med olika levnadskostnader. Den kritik, som t. ex. i 1928 års lönekommittés betänkande riktats mot löneplanens dyrortsgradering, utgår uppenbarligen från denna uppfattning.[1] Såsom tidigare i detta betänkande framhållits, har emellertid en sådan avsikt icke någonsin av statsmakterna klart formulerats. Grundprincipen vid den statliga lönesättningen torde historiskt sett snarare ha varit att befattningshavarna borde avlönas efter vad som prövades skäligt med hänsyn till göromålens art och omfattning utan nämnvärd hänsyn till lönens större eller mindre realvärde å olika orter, givetvis med beaktande av den generella utgångspunkten, att befattningshavarna skulle av tjänsten ha sin »anständiga bärgning». Då särskilda ortstillägg först började införas, torde också denna lönedifferentiering efter lokala levnadskostnader närmast ha inneburit ett av trängande behov å dyrare orter betingat undantag från lönesättningens huvudprincip. Tidigare tillägg av dyrortstilläggens karaktär torde med andra ord vara att betrakta snarare såsom efter skälighetshänsyn givna lönetillskott än såsom ofullkomligt utformade anordningar med syfte att åstadkomma en å olika orter lika reallön. Det kan ifrågasättas, om ej även vid tidpunkten för löneplanens utformning år 1919 detta betraktelsesätt i avsevärd mån varit rådande — vilket skulle förklara frånvaron av motivering till den formella underkompensationen — och om ej den nuvarande uppfattningen om dyrortsgraderingens syfte först så småningom trängt sig fram såsom en förmodad men i verkligheten aldrig klart uttalad förutsättning för dyrortsgraderingssystemet.

Med utgångspunkt från detta antagande har det sitt intresse att göra en grov beräkning över hur stora de i ortstilläggen innefattade lönetillskotten varit i jämförelse med de levnadskostnadsolikheter, som under det nuvarande lönesystemets tid konstaterats vid de olika dyrortsgrupperingarna. Ett resonemang från dylik utgångspunkt — alltså att ortstilläggen i en viss löneklass skulle på visst sätt svara mot en bestämd krontalsskillnad mellan två ortsgruppers levnadskostnader — anlade också kommunikationsverkens lönenämnd i ett till Kungl. Maj:t avgivet yttrande angående socialstyrelsens förslag till gruppgränser år 1920.

[1] Å sid. 53 i betänkandet meddelas, att sekreteraren Heyman inför kommittén konstaterat »hurusom avsikten med dyrortsgrupperingen, att göra lönens köpkraft oberoende av stationeringsortens dyrhet, blivit ganska illa genomförd beträffande tjänstemän i lägre lönegrader och endast i ringa mån genomförd för löneskalans högre grader», detta redan vid 1920 års gruppering. »Med hänsyn till den följande utvecklingen av levnadskostnaderna å orter av olika typer syntes det icke vara för mycket sagt, att löneskalan numera äger endast ringa samhörighet med de förhållanden, den på här berörda område avser att reglera.»

Vid denna grova beräkning bortses till en början — såsom egendomligt nog i allmänhet skett vid den offentliga diskussionen av dyrortsgrupperingsfrågor — från dyrtidstilläggens inverkan. Skillnaden mellan lönebeloppen i samma löneklass för två ortsgrupper har enligt löneplanen varit densamma sedan reglementets tillkomst. I 10:e löneklassen, vilken må väljas såsom ungefär motsvarande normalhushållets inkomstläge för närvarande, har den utgjort 120 kronor. Med 120 kronor skola alltså jämföras levnadskostnadsolikheterna mellan två ortsgrupper vid skilda grupperingar eller, exakt uttryckt, levnadskostnadsskillnaderna[1] mellan två orter, som i förhållande till gruppgränserna varit lika belägna i två intill varandra liggande ortsgrupper. Uttryckta i indexenheter voro skillnaderna, såsom förut angivits, år 1920 50 enheter samt åren 1925, 1931 och 1935 60 enheter. Då riksmedeldyrheten (= 1 000 enheter) vid 1920 års gruppering utgjorde 3 160 kronor, svarade alltså mot 50 enheter en levnadskostnadsskillnad på 50 × 3·16 kronor eller 158 kronor. För att få därmed jämförliga krontalssiffror för de senare grupperingarna kan man ej på samma sätt multiplicera antalet indexenheter med deras krontalsmotsvarigheter, beräknade efter riksmedeldyrheten, enär dels den budget, som legat till grund för levnadskostnadstalens beräkning, förändrats från den ena gången till den andra, dels även förändringar vidtagits i bearbetningen av materialet. Som ersättning för den faktiska riksmedeldyrheten får man då söka ett annat mått på de allmänna levnadskostnadernas förändring. Såsom ett sådant synes den på fortlöpande prisstatistik grundade levnadskostnadsindexserie, som bland annat reglerar dyrtidstilläggens storlek, till nöds kunna användas. Med ledning av detta mått kan helt approximativt beräknas, vilken riksmedeldyrheten skulle varit, om budgeten och bearbetningen varit oförändrade. Det kan visserligen invändas, att levnadskostnadsindexserien beträffande de allmänna levnadskostnadernas förändringar ej är fullt jämförlig med riksmedeldyrheten, dels på grund av budgeternas olikheter och dels enär indexserien för de allmänna levnadskostnadsförändringarna bygger på prisuppgifter från endast städer och stadsliknande samhällen och alltså ej kan förväntas röra sig på fullt samma sätt som riksmedeldyrhetssiffror, vilka beräknats på ett vid de olika grupperingarna överensstämmande sätt.[2] För denna överslagsberäkning torde man emellertid kunna bortse härifrån.

[1] Dessa skillnader angivas vid jämförelsen såsom skillnader mellan krontalssummorna enligt *avkortad* budget. För ifrågavarande uppskattning har det ansetts alltför vanskligt och ej heller behövligt att söka göra någon kalkyl över storleken av krontalsskillnaderna vid fullständig budget.

[2] En jämförelse mellan dyrortsgrupperingarnas riksmedeltal och levnadskostnadsindex för de kvartal, under vilka prisinsamlingen för dyrortsgrupperingarna skett för viss kortare tidsperiod (tredje och fjärde kvartalen 1919, fjärde kvartalet 1924 och 1929 samt andra kvartalet 1934), visar att olikheten i förändring icke är alltför stor:

	1920	1925	1931	1935
Riksmedeldyrhet i kr.	3 160	2 442	2 319	1 881
D:o i % av siffran för 1920	100	77·3	73·4	59·5
Levnadskostnadsindex	257	174	170	153
D:o i % av siffran för 1920	100	67·7	66·1	59·5

Levnadskostnadsindextalet sjönk från tidpunkterna för prisinsamlingen vid 1920 års gruppering till motsvarande tidpunkter vid 1925, 1931 och 1935 års grupperingar med respektive 32·3, 33·9 och 40·5 procent.[1] Mot det vid nämnda grupperingar fastställda indextalet 1 000 må alltså vid dessa tidpunkter antagas svara levnadskostnadstal, som äro 32·3, 33·9 och 40·5 procent mindre än riksmedeldyrheten 1920, 3 160 kronor. Värdet av en indexenhet kan då beräknas till 0·677 × 3·16 kronor år 1925, 0·661 × 3·16 kronor år 1931 och 0·595 × 3·16 kronor år 1935. De sökta levnadskostnadsskillnaderna utgöra dessa tal, multiplicerade med antalet indexenheter (60), och bliva alltså 128 kronor 1925, 125 kronor 1931 och 113 kronor 1935, medan skillnaden 1920, som nämnts, var 158 kronor.[2] Den i 10:e löneklassen häremot svarande löneskillnaden var enligt löneplanen hela tiden 120 kronor.

Om statsmakterna vid 1919 års löneregleringen, inklusive Kungl. Maj:ts beslut om intervallerna år 1920, skola anses ha menat, att i princip en levnadskostnadsskillnad mellan två ortsgrupper å 158 kronor skulle kompenseras med 120 kronor i 10:e löneklassen och att denna kompensation skulle bibehållas under hela löneregleringsperioden, måste man konstatera, att den faktiska utvecklingen under perioden givit de dyrare orterna en avsevärt bättre kompensation — om man räknar endast med ortstilläggen enligt löneplanen och alltså bortser från dyrtidstilläggen.

Då emellertid dyrtidstillägg utgå även å den del av lönen, som utgöres av

[1] Se not 2 å föregående sida.

[2] Fullföljes detta resonemang ur något annan synpunkt, fortfarande utan hänsyn till dyrtidstilläggen, kommer man bl. a. till det resultatet, att de provisoriska dyrortstilläggen av år 1931 och 1935 te sig som obefogade och den från tjänstemannahåll kritiserade ökningen av gruppintervallerna 1925 såsom fullt riktig. Tankegången kan illustreras med följande resonemang. Avståndet mellan dyraste och billigaste ort var 1920 1 311 minus 774 eller 537 indexenheter. År 1935 var avståndet 1 442 minus 751 eller 691 indexenheter. Dessa senare indexenheter reduceras dock, om de uttryckas i indexenheter av samma värde som enheterna vid 1920 års gruppering, till 411 enheter. Detta innebär, att den absoluta skillnaden i levnadskostnader mellan dyraste och billigaste ort var högre 1920 än 1935. Likväl har systemet utbyggts med två ortsgrupper — under hänvisning till den interlokala levnadskostnadsutvecklingen.

Resonemanget skulle sålunda kunna förklara även den eljest svårbegripliga sänkning av undre gränsen för ortsgrupp B från 950 till 930, som Kungl. Maj:t år 1925 vidtog. Sänkningen medförde indextalsmässigt sett en minskning av den faktiska spännvidden i ortsgrupp A, samtidigt som övriga gruppintervaller ökades. Den allmänna utökningen av gruppintervallerna betydde en fördelning på de olika ortsgrupperna av det enligt indextalen ökade avståndet mellan dyraste och billigaste ort. Mätt med 1920 års enheter var avståndet dock enligt här använda beräkningar mindre än avståndet mellan dyraste och billigaste ort 1920, nämligen 400 enheter mot 537. Fördelningen av det formellt större avståndet skedde, om den ses i denna belysning, så att varje gruppgräns 1925 reellt kom att ligga lägre i förhållande till riksmedeldyrheten än motsvarande gruppgräns 1920, med undantag av B:s undre gräns, som i det närmaste kom att sammanfalla vid båda grupperingarna. Innebörden härav är, att ortstilläggen vid 1925 års gruppering genomgående ökades i förhållande till de krontalsskillnader, som de antagits skola kompensera, även om det för den, som förbisett indextalens ojämförbarhet mellan båda grupperingarna, kunde se ut som en direkt försämring exempelvis för orter, vilkas indextal vid båda grupperingarna låg mellan 1 200 och 1 230. Dessa orter placerades vid den tidigare grupperingen i ortsgrupp G och vid den senare i F-gruppen.

ortstillägg, kommer kompensationen för de lokala levnadskostnadsskillnaderna att variera även med de allmänna levnadskostnadernas temporära förändringar. Om hänsyn till dyrtidstilläggen skall tagas vid jämförelsen, vilket statsmakterna icke någonsin gjort, har man i det valda fallet att med de konstaterade skillnaderna, respektive 158, 128, 125 och 113 kronor, jämföra ej löneskillnaden 120 kronor utan 120 kronor plus dyrtidstillägget därå. I tabell 19 här nedan göres en sådan jämförelse för några valda tidpunkter.

Det bör anmärkas, att de ifrågavarande levnadskostnadsskillnaderna konstaterats vid avkortad budget, varför krontalen för dessa levnadskostnadsskillnader ej äro utan vidare jämförliga med beloppen av löneskillnaderna. Vidare är det givet, att levnadskostnadsskillnaderna, som i tabellen upptagits med de vid de olika grupperingarna konstaterade beloppen, i verkligheten icke varit konstanta under hela giltighetstiden för envar av grupperingarna.

Tabell 19.

Konstaterad levnadskostnadsskillnad för en gruppintervall		Den verkliga löneskillnaden mellan två ortsgrupper i 10:e löneklassen		
vid dyrortsgrupperingen år	i kronor	vid tidpunkten	i kronor	i procent av konstaterad levnadskostnadsskillnad per gruppintervall
1920	158	3 kv. 1920	203	128
1920	158	2 kv. 1923	144	91
1920	158	3 kv. 1923	143	91
1925	128	3 kv. 1925	144	113
1925	128	3 kv. 1927	139	109
1925	128	3 kv. 1930	137	107
1931	125	3 kv. 1931	134	107
1931	125	3 kv. 1933	130	104
1931	125	3 kv. 1934	131	105
1935	113	3 kv. 1935	132	117
1935	113	3 kv. 1936	133	118

På grund av dyrtidstilläggens variationer har sålunda kompensationen för vid grupperingstillfällena konstaterade levnadskostnadsskillnader växlat från kvartal till kvartal och efter löneregleringens ikraftträdande avsevärt nedgått för att först efter 1935 års gruppering åter närma sig 1920 års siffra. Emellertid kan man icke antaga, att statsmakterna vid löneregleringen skulle ha menat, att ifrågavarande kompensation skulle vara fixerad till 128 procent. Om någon klar avsikt rimligen skulle tolkas in i statsmakternas beslut såsom innefattande även hänsyn till dyrtidstilläggens inverkan — vilket i och för sig är en mycket tvivelaktig intolkning — måste det ske med utgångspunkt från de vid löneregleringsbeslutet och ej de vid löneregleringens ikraft-

trädande utgående dyrtidstilläggen. Löneskillnaden skulle då vara 179 kronor i 10:e löneklassen och kompensationen 113 procent. Under långa tider och särskilt under senare skedet av 1920 års gruppering kan kompensationen då sägas ha varit lägre än den »avsedda» och först vid grupperingen 1935 ha kommit upp över denna.

Förvisso är detta resultat högst slumpartat och närmast följden av åtgärder, som icke var för sig kunnat tillgodose samma syfte och som ej heller torde ha avvägts med hänsyn till sin samlade verkan. Under senare år synes, såsom nyss antytts, uppfattningen av avsikten med dyrortsgrupperingen ha successivt ändrat nyans, och tanken på den interlokalt lika reallönen har kommit att dominera. För att belysa den skiftning i betraktelsesättet, som följt därav, må de olika tankegångarna tillspetsas mot varandra i ett kritiskt fall. Ur synpunkten att ortstilläggen åsyfta lika reallön är det i sin ordning, att de bestämmas i proportion till indextal, vilkas värden må variera, och att dyrtidstillägg utgår även å den del av lönen, som utgöres av dyrortstillägg. Antag att levnadskostnaderna å alla orter nedgå till hälften från en gruppering till en annan. Indextalen bli följaktligen desamma, och ortstilläggen liksom lönen enligt löneregelementet förbli oförändrade. En nedgång av löneinkomsterna på olika orter äger dock rum genom dyrtidstilläggets minskning kanske med 35 procent — graden av minskning är även betingad av levnadskostnadsindextalets absoluta höjd i första fallet. Detta medför en ökning av reallönen med cirka 30 procent ej blott å A-orterna utan även å dyrorterna, vilket i och för sig synes rättvist.

Den, som hävdar uppfattningen av ortstilläggen som skälighetstillskott, vilka skola kompensera en viss levnadskostnadsskillnad i kronor, fäster sig emellertid vid att levnadskostnadsskillnaden mellan dyraste och billigaste ort samtidigt med levnadskostnadernas nedgång minskats till hälften, kanske från 1 700 till 850 kronor, och frågar sig, om det kan vara rimligt, att skillnaden i lön fortfarande enligt löneplanen skall utgöras av lika många och lika stora dyrortstillägg. Dyrtidstillägget åstadkommer visserligen en minskning av löneskillnaden, men endast med 35 procent (för övrigt är det ur denna synpunkt en oegentlighet, att dyrtidstillägget skall åstadkomma en variation i lönernas lokala spridning, vilken sakligt sett ej står i relation till den *allmänna* levnadskostnadsnivåns temporära förändringar). Det vore väl rimligare att vid en dylik absolut minskning av levnadskostnadsskillnaden ej låta löneskillnaden ökas i förhållande till levnadskostnadsskillnaden, utan i stället bibehålla den relativt lika stor, nämligen genom att öka gruppintervallerna (alltså samma principlösning av frågan, som Kungl. Maj:t valde år 1925), varmed i detta fall skulle följa en minskning av gruppantalet. Att reallönen därigenom komme att ökas i högre grad å A-orterna än å andra orter må så vara. Någon bärande invändning är detta icke; vid överlag ökade reallöner äro behoven av de skälighetstillskott, som ortstilläggen utgöra, i varje fall icke större än tidigare. Att då låta dem ökas i förhållande till den levnadskostnadsskillnad, som de skola avdämpa, synes knappast befogat.

Oavsett om man, såsom kommittén för sin del gjort, i princip ansluter sig

till den uppfattningen, att ortstilläggen böra avse interlokalt lika reallöner, synes det ovan förda resonemanget vara av ett visst intresse på grund av den belysning, det kastar över dyrortsgrupperingarnas verkningar, sedda i sammanhang med varandra.

c. Ortstilläggens relativa storlek i olika löneklasser. Jämte den ovan diskuterade sammanpressningen av löneskalan ortsgrupperna emellan (den horisontella sammanpressningen) föreligger — såsom av tabellerna framgår — i löneplanen även en sammanpressning av ortstilläggen löneklasserna emellan (vertikal sammanpressning), nämligen i den meningen att ortstilläggen från och med 10:e löneklassen minskas i förhållande till grundlönen. Mätta i procent av A-ortslönen stiga ortstilläggen i den näst billigaste ortsgruppen, B, från 4·4 procent i löneklass 1 till 4·65 procent i löneklass 10 för att sedan sjunka för varje löneklass till 2·29 procent i löneklass 33. I löneklass 26, där ortstilläggets absoluta maximum, i denna ortsgrupp 240 kronor, uppnås, utgör det 3·36 procent av lönen å billigaste ort. Motsvarande procentsatser äro, som framgår av tabell 14 i detta kapitels början, i ortsgrupp C dubbelt, i ortsgrupp D tre gånger etc. och i ortsgrupp »H» sju gånger så stora som i ortsgrupp B. I ortsgrupp »I» utgör ortstillägget ej någon jämn multipel av dessa procentsatser — 120 kronor motsvarar ju närmare två ordinära B-ortstillägg i löneklass 1 och ett halvt i löneklass 26 — utan utgör i löneklass 1 38·8 procent av A-ortslönen, i löneklass 10 37·21 procent och i löneklass 26 utgör det 25·21 men i löneklass 33 endast 17·14 procent.

Skälen till ortstilläggens växlande relativa storlek torde vara av skilda slag. De lägre procenttalen i löneklasserna under den 10:e bero förmodligen främst på avrundningssynpunkter. Man eftersträvade enligt kommunikationsverkens lönekommitté (betänkandet sid. 54), att ortstilläggen för månad räknat liksom totallönen skulle utgöra mera lätthanterliga tal och helst sluta med hel krona eller 50 öre; det är tydligen på grund härav, som skillnaden mellan de lägre löneklassernas ortstillägg i ortsgrupp B genomgående blivit 6 kronor. Å andra sidan sökte man enligt kommittén, med aktgivande på de totalbelopp, till vilka avlöningarna ansetts böra stiga, i största möjliga utsträckning undvika ojämnheter i avlöningsskalorna. Enär de så bestämda grundlönebeloppen från 1:a till 10:e löneklassen ha en långsammare stegring än ortstilläggens 6-kronorsstegring i ortsgrupp B, har ortstilläggsprocenten kommit att förete en sänkning från 10:e till 1:a löneklassen. Detta synes ej vara uttryck för någon speciell avsikt, i varje fall ej någon uttalad sådan. Då löneplanen fick sin nuvarande utformning år 1925 i samband med inarbetande i löneplanen av lönerna för kvinnliga befattningshavare, angavs sålunda i propositionen, att den manliga löneplanen även i avseende på dyrortstilläggen fått en systematisk utbyggnad nedåt (statsverkspropositionen 1925, f. fl. huvudtitlar gemens. frågor sid. 139). Det må emellertid anmärkas, att denna av formalmatematiska hänsyn gjorda begränsning av ortstilläggen stod väl samman med de förutvarande orts-

tilläggens storlek för kvinnliga tjänstemän. Dessa ortstillägg voro genomgående bestämda till lägre procentsatser än männens.[1]

Ortstilläggens relativa minskning från och med 11:e löneklassen hade mera reella grunder. Kommunikationsverkens lönekommitté motiverade denna minskning — i ordalag, som påminde om 1914 års järnvägskommittés uttalande i frågan — med att man ville förekomma en alltför stor stegring av dyrortstilläggen för befattningshavare, vilkas större avlöningar medgåve viss motståndskraft mot dyrortsförhållandena. Grunden till denna tankegång att högre löner ej krävde samma kompensation för levnadskostnadsolikheter som lägre — en tankegång, som även hävdats beträffande dyrtidstilläggen — torde sannolikt vara den i det föregående antydda, tidigare hävdvunna uppfattningen av såväl dyrorts- som dyrtidstilläggen såsom efter behovshänsyn givna lönetillskott för att hjälpa befattningshavarna vid svåra lokala eller temporära levnadskostnadsförhållanden.

En relativ minskning av dyrortstilläggen i högre lönegrader synes emellertid även ur reallönesynpunkt principiellt befogad, nämligen om man åsyftar, att graden av kompensation för levnadskostnadsolikheterna för olika ortsgrupper inom en och samma löneklass eller med andra ord reallöneavdämpningen skall vara densamma för lägre och högre befattningshavare. De för hela löneskalan använda levnadskostnadstalen äro, som framhållits i kap. 3, ej adekvata för levnadskostnadsolikheterna i högre inkomstlägen. Utöver den sammanpressning av löneskalan i förhållande till indextalen, som i alla lönelägen är motiverad av budgetens hittillsvarande avkortning och av hänsyn till statistiskt icke mätbara reallönemoment, böra sålunda ortstilläggens storlek i förhållande till grundlönen i högre löneklasser än den 10:e minskas av den anledningen, att den i ungefär sistnämnda inkomstläge valda »normalbudgeten» som mått på levnadskostnadsolikheterna i alla inkomstlägen överdriver dessa olikheter för befattningshavare med högre inkomster. För sistnämnda sammanpressning av ortstilläggen, vilken tidigare gjorts på känn och utan klart angivna motiv, har kommittén, som av kap. 3 framgår, ansett önskvärt, att fastare utgångspunkter skapades. Detta skulle enligt kommitténs förslag ske genom en provundersökning av levnadskostnadsskillnaderna i ett eller flera inkomstlägen, som ligga högre än normalhushållets.

[1] Något skäl för denna begränsning angav kommunikationsverkens lönekommitté icke, men man torde med visshet kunna antaga, att begränsningen berodde på hänsyn till behovsprincipen såsom lönesättningsnorm. 1914 års järnvägskommitté, som framlagt ett förslag med lägre dyrortstillägg för kvinnliga befattningshavare, hade motiverat detta med att de kvinnliga tjänstemännen i allmänhet voro befriade från mera omfattande försörjningsplikt (se förenämnda redogörelse för uttalanden och beslut av 1914 års kommitté ang. löneförhållanden vid statens järnvägar, sid. 81).

KAPITEL 6.

Sammanfattning.

De ståndpunkter, lönekommittén intagit i de viktigare frågor, som sammanhänga med lönernas dyrortsgradering och metoderna härför, kunna i korthet sammanfattas på följande sätt:

1. Om än praktiska skäl i och för sig kunde tala för en mera summarisk gradering av lönerna efter dyrhetsförhållanden än den för närvarande i Sverige tillämpade, har kommittén ur rättvisesynpunkt och av psykologiska skäl ansett sig icke böra ifrågasätta ett övergivande av huvudgrunderna i nuvarande system, enligt vilket lönegraderingen i princip sker efter olikheter i de totala levnadskostnaderna. I stället anser kommittén en utbyggnad av systemet i en del hänseenden vara påkallad för att bättre förverkliga nämnda huvudprincip för dyrortsgraderingen.

Kommittén är emellertid angelägen att betona, att levnadskostnadsolikheter förekomma, som ej äro statistiskt mätbara men till vilka hänsyn vid löneavvägningen bör tagas, om man vill realisera en mera fullständig reallöneutjämning olika orter emellan.

2. Lönekommittén har sökt klarlägga, hurusom enligt sakens natur varje metod för interlokala levnadskostnadsjämförelser måste vidlådas av en obestämdhet inom vissa gränser, vilken i olika hänseenden bör beaktas vid lönernas dyrortsgradering. Olika konsumtionssammansättningar giva olika utslag ifråga om levnadskostnadsskillnaderna, och om man till grund för jämförelsen lägger en konsumtionsbudget, konventionellt vald bland flera möjliga, blir jämförelsen med nödvändighet mer eller mindre inadekvat för de hushållsgrupper, vilkas konsumtion ej sammanfaller med den till grund för jämförelsen lagda budgeten. Användandet av relationstal, som hänföra sig till konsumtionen endast i *ett* inkomstläge, synes dock vara en praktisk nödvändighet. Det kan enligt kommitténs mening icke ifrågakomma, att man för att ernå en bättre anpassning till olika konsumtionsstrukturer skulle räkna med ett flertal serier av relationstal och alltså göra ett flertal dyrortsgrupperingar, gällande för olika inkomstlägen och hushållstyper. Tanken på en grov differentiering i form av en dyrortsgruppering för ett lägre och en annan gruppering för ett högre inkomstläge har övervägts men har av olika skäl funnits böra avvisas. Kommittén förordar sålunda, att dyrortsgrupperingen fortfarande för alla lönelägen göres enhetlig och grundas på en enda, närmast för det stora flertalet löntagares konsumtionsförhål-

landen adekvat budget. Till ledning för en omprövning av löneplanens dyrortsgradering i de lönelägen, som ligga avsevärt över budgetens inkomstnivå, bör dock verkställas en särskild undersökning för att belysa levnadskostnadstalens avvikande spridning för dessa lönelägen.

3. Ifråga om den familjetyp, vars konsumtion bör läggas till grund för dyrortsgrupperingen, har kommittén utgått från att budgeten såsom hittills bör avpassas efter förbrukningen för en »normalfamilj» av 3·3 konsumtionsenheter. Med avseende å »normalbudgetens» inkomststandard har kommittén, såsom redan antytts, ansett självfallet, att anpassning måste ske efter det löneläge, kring vilket det stora flertalet nyreglerade tjänster hopas. Ur denna synpunkt kan, även om en viss löneökning genom löneregleringen skulle komma till stånd, någon mera avsevärd höjning av nuvarande inkomstläge — vilket närmast motsvarar 10:e löneklassen å medeldyr ort — knappast ifrågakomma.

4. Ehuru generella omgrupperingar under löpande löneregleringsperiod väl kunna anses i princip förenliga med de motiv, som ligga till grund för systemet för lönernas anpassning efter de interlokala levnadskostnadsolikheterna, har lönekommittén dock funnit de försök att efter mekaniska regler återställa reallönelikheten olika orter emellan, som de periodiska omgrupperingarna innebära, i många avseenden medföra så otillfredsställande verkningar, att kommittén vill avstyrka generell omgruppering mellan löneregleringstillfällena. En förutsättning härför är dock, att löneregleringsperioderna icke göras för långa. Kommitténs ståndpunkt i detta hänseende innebär i stort sett, att frågan om jämkning i lönebestämningen för olika orter bör med lämpliga tidsmellanrum upptagas till bedömande i samband med en av statsmakterna verkställd omprövning av löneplanens utformning överhuvud, vid vilken prövning hänsyn kan tagas jämväl till andra förhållanden än statistiskt mätbara förskjutningar av levnadskostnadsrelationerna olika orter emellan. Mellan dessa prövningstillfällen bör det en gång fastställda löneläget för en viss ort ifråga om den fasta lönen vidhållas orubbat med bortseende från de relativa orättvisor, som kunna föranledas av levnadskostnadsförskjutningarna men vilka under en någorlunda kort löneregleringsperiod icke kunna bliva av större omfattning eller betydelse. Därest vid något tillfälle en omgruppering av orterna finnes böra ske, oaktat löneplanen anses böra lämnas orubbad, bör i varje fall icke en fullständig och automatisk omplacering ifrågakomma, utan genom lämpliga spärregler bör man förebygga löneförändringar vid smärre levnadskostnadsförskjutningar.

Utan hinder av vad här sagts bör dock beträffande enstaka orter överflyttning till annan ortsgrupp kunna ske, där sådant föranledes av alldeles exceptionell prisutveckling.

5. På frågan om lönens rörlighet efter levnadskostnadsförändringar i tiden har lönekommittén i detta sammanhang icke ingått i vidare mån än som påkallats för en prövning av den tanke på ortsdifferentierade rörliga lönetillägg, vilken i kommitténs direktiv framförts såsom alternativ till systemet med generella omgrupperingar under löneregleringsperioderna. Det

har vid denna prövning synts kommittén tveksamt, om de förskjutningar i levnadskostnadsspridningen, som normalt uppkomma under en icke alltför lång löneregleringsperiod, äro av den storleksordning, att de tillräckligt motivera införandet av ett så komplicerat avvägningsinstrument, som ortsdifferentierade levnadskostnadsindex måste innebära. Ett praktiskt genomförande av tanken skulle stöta på betydande svårigheter och förutsätta en administrativ apparat av betänkliga proportioner. Likväl skulle den tänkta anordningen icke kunna förväntas fungera mera friktionsfritt i förhållande till befattningshavarna utan tvärtom vara ägnad att — åtminstone om den kombineras med en i kommitténs direktiv förordad trögrörlighet hos lönerna — medföra praktiskt-psykologiska komplikationer och irritationsmoment. På grund härav har kommittén ansett sig böra avstyrka den ifrågasatta anordningen.

6. Lönekommittén har prövat frågan, huruvida icke en förenkling och schematisering av dyrortsgrupperingsarbetet skulle kunna äga rum genom nedskärning av antalet i budgeten medtagna hushållsposter och varuslag. För detta ändamål har kommittén låtit verkställa *dels* en särskild undersökning rörande den lokala spridningen vid senaste dyrortsgruppering av såväl levnadskostnadstalen som talen för olika hushållsposter och varuslag, *dels och* en kompletterande undersökning beträffande spridningen av vissa livsmedelspriser år 1937 i jämförelse med år 1934. Med hänsyn till de betydande lokala prisvariationer och de avsevärda regionala kostnadsolikheter, som dessa utredningar visat, har kommittén emellertid ansett sig böra avvisa tanken på en dylik nedskärning. Utredningsresultatet på denna punkt har synts kommittén i stället tala för önskvärdheten av att budgeten göres så fullständig som möjligt.

7. Jämväl de undersökningar, som lönekommittén låtit verkställa rörande verkningarna för två olika inkomstlägen av den hittills tillämpade men från tjänstemannahåll starkt kritiserade avkortning i budgeten, som ligger i att utgifter för beklädnad och flertalet till »övriga utgifter» hänförliga kostnader uteslutits från kostnadsjämförelserna, tala enligt kommitténs mening med styrka för att man söker i görligaste mån fullständiga budgeten. Det nuvarande förfaringssättet, vilket bygger på antagandet att de utelämnade utgiftsposterna kunna betraktas som varierande i samma utsträckning som de medtagna posterna, har visat sig överdriva levnadskostnadsolikheterna, och med hänsyn till den utelämnade budgetandelens relativa storlek kan en utbyggnad av budgeten väntas utöva ett avsevärt inflytande på levnadskostnadstalen. Kommittén förordar därför en sådan utbyggnad, vilken synes påkallad icke minst i betraktande av dyrortsgrupperingarnas alltmer ökade betydelse bland annat såsom ledning vid lönesättningen på den enskilda arbetsmarknaden. Ett utkast beträffande tänkbart förfaringssätt för åvägabringande av denna utbyggnad har på kommitténs föranstaltande uppgjorts. Detta utkast är emellertid att betrakta såsom en preliminär skiss, som bör underkastas närmare utredning och prövning.

8. I fråga om bostadspostens beräkning föreslår lönekommittén vissa

icke oväsentliga omläggningar i nuvarande förfaringssätt, vilket måste anses behäftat med betydande brister samt från tjänstemannahåll underkastats mycken och, såvitt kommittén kan bedöma, delvis befogad kritik. Bristerna hänföra sig i främsta rummet dels till den alltför schablonmässiga uppskattningen av bostadsvärdena å orter med obetydlig eller ingen hyresmarknad och dels till det förhållandet att man i fråga om orter med mera utpräglad hyresmarknad ansett sig med hänsyn till svårigheterna att beakta föreliggande kvalitetsolikheter i bostadsbeståndet nödsakad att väsentligen uppgiva kravet på en jämförelse mellan likvärdig bostadsstandard å olika orter och i stället i stort sett nöjt sig med en jämförelse mellan kostnaderna för efter varje orts faktiska bostadsförhållanden medelgoda bostadslägenheter. De åtgärder, som kommittén ifrågasätter i syfte att i möjligaste mån undanröja dessa brister, gå i huvudsak ut på följande. Beträffande orter utan egentlig hyresmarknad bör bostadsvärdet upptagas med ledning av de regionsvis beräknade byggnadskostnaderna för en egnahemsbostad av viss storlek och med viss standardutrustning. Med avseende å orter med så utvecklad hyresmarknad, att de medtagas vid hyresräkningarna, bör till en början utsöndring ske av lägenheter, som brista beträffande minst två av vissa väsentliga kvalitetskrav, som av kommittén preliminärt skisserats men vilka böra definitivt fastställas först med ledning av hyresräkningsmaterialet. Eldstadshyran för kvarstående lägenheter bör därefter till förhindrande av att hyrestalen väsentligen påverkas av kvalitetsolikheter, som likväl föreligga i det medtagna lägenhetsbeståndet på olika orter, standardräknas med hänsyn till fördelningen å fyra olika kvalitetsgrupper.

Kommittén anser vidare, att ett återupptagande av det tidigare förfaringssättet att vid beräkning av hyrestalen multiplicera eldstadshyran på respektive orter med olika vikter för att utjämna olikheter i fråga om boningsrummens storlek i skilda landsdelar bör göras till föremål för övervägande.

9. Med avseende å skatteposten föreslår kommittén, att till grund för beräkningen av denna post läggas inkomstbelopp, differentierade efter löneskalans dyrortsgradering, samt skattefria avdrag, graderade enligt skattegrupperingen.

10. Lönekommittén har prövat de skäl, som vid tidigare behandling av dyrortsgrupperingsfrågan anförts för en minskning av antalet ortsgrupper. Kommittén har dock icke funnit dessa skäl vara tillräckligt bärande för att i och för sig kunna föranleda en mera snäv begränsning av gruppantalet. Enligt kommitténs mening bör antalet ortsgrupper bestämmas med hänsyn till att löneskillnaderna mellan de olika ortsgrupperna ej böra göras så stora, att löneskalan kommer att förete för betydande diskontinuiteter. Gruppantalet bör sålunda göras i viss mån beroende av levnadskostnadssplittringens storlek. Är skillnaden i levnadskostnader mellan dyraste och billigaste orter stor, kräves för att undvika alltför kraftiga språng i lönebeloppen ett tämligen stort antal grupper; är kostnadsspridningen obetydlig, kan gruppantalet sättas jämförelsevis lågt. På frågan, huru man vid en löneregleringe, som verkställes utan ledning av någon aktuell dyrortsgruppering, bör för-

fara i fråga om antalet ortsgrupper, ingår kommittén icke i detta betänkande.

11. Lönekommittén ifrågasätter ett övergivande av hittillsvarande förfaringssätt att vid dyrortsgrupperingen uträkna riksmedeldyrheten och använda på denna grundade indextal. Indextalen äro ej behövliga för bestämmandet av orternas relativa dyrhet, vilken lika väl eller bättre kan fastställas med ledning av krontalen för levnadskostnaderna. De kunna däremot lätt giva anledning till missuppfattning och kunna försvåra ett bedömande av behovet av ändringar i löneplanen. Därest det skulle anses önskvärt att även vid en gruppering utan användande av någon riksmedeldyrhetssiffra erhålla en bestämd utgångspunkt för dragningen av gruppgränserna, som kan bibehållas från ett grupperingstillfälle till ett annat, synes det lämpligast att vid gränsdragningen utgå från levnadskostnaderna å den dyraste ort, från vilken ett tillfredsställande prismaterial föreligger.

Särskilda yttranden

av de för överläggning med lönekommittén utsedda personalrepresentanterna.

Herrar **Löfgren, Andersson, Reinwall, Mattelin, Borgstedt** och **Johansson** hava anfört följande:

Väl medvetna om de brister i grunderna för den nuvarande dyrortsgrupperingen, som givit anledning till en mycket stark kritik, särskilt beträffande bostadskostnadens uppskattning å landsbygden, vilja vi giva kommittén vårt erkännande för den ingående behandling, som dyrortsfrågan erhållit i betänkandet, ävensom för de aktningsvärda försök, som från kommitténs sida gjorts i syfte att råda bot för de konstaterade bristerna. Vad som dock enligt vår mening kan vara föremål för tvekan är verkningarna av det föreslagna beräkningssättet och jämförelsen mellan den tilltänkta bostadsstandarden å de billigare orterna och en annan standard å de mellanliggande och dyrare orterna. Vi förutsätta nämligen för vår del såsom självfallet, att beräkningen av bostadskostnaden för samtliga orter bör ske efter enhetlig grund ävensom att statstjänarorganisationerna beredas tillfälle att medverka vid dyrortsgrupperingsgrundernas definitiva utformning.

En fråga, som av lönekommittén berörts (sid. 122 o. f.) men till vilken kommittén ej tagit ställning, är den om särskilda prisnämnders tillsättande för införskaffande av visst material för dyrortsgrupperingarna. Detta är en ur personalsynpunkt betydelsefull fråga, som enligt vår mening ej bör lämnas olöst vid företagandet av en blivande dyrortsgruppering. Även om en moderation av socialstyrelsens förslag i fråga om nämndernas sammansättning kan böra ske, anse vi det dock vara av vikt, att statens befattningshavare ute i landet beredas medinflytande vid granskningen av det prismaterial, som skall läggas till grund för en ny dyrortsgruppering.

Herrar **Giron, Sjöwall, Linnäs** och **Almroos** samt fröken **Waller** hava yttrat:

Till vad i förestående uttalande anförts angående tjänstemännens medverkan vid dyrortsgrupperingsgrundernas vidare utformning samt vid prisinsamlingen ansluta vi oss.

BILAGOR

10—378548.

Bilaga 1.

P. M.

angående levnadskostnadernas förändringar åren 1928—1936 å vissa orter.

I bifogade tabeller lämnas en sammanställning av levnadskostnadernas förändringar åren 1928—1936 å 15 av socialstyrelsens ombudsorter. Beräkningarna ha grundats på det prismaterial, som insamlats för styrelsens fortlöpande levnadskostnadsstatistik. För erhållande av kostnadssummorna har använts en och samma budget för alla åren, och priserna avse tidpunkten omkring den 1 april varje år. Beräkningarna ha beträffande livsmedel, bränsle och lyse samt beklädnad utförts enligt samma principer som vid socialstyrelsens indexberäkningar före omläggningen vid nyåret 1932. En utförlig redogörelse för dessa indexberäkningar återfinnes i publikationen »Detaljpriser och indexberäkningar åren 1913—1930», Sveriges officiella statistik, Stockholm 1933, till vilken må hänvisas. För posten »övriga utgifter» ha prisuppgifter funnits tillgängliga endast för 7 orter. Härvidlag har förfarits på så sätt, att medeltal uträknats för dessa, och de erhållna kostnadssummorna ha därefter fått gälla för samtliga i undersökningen ingående orter. För åren 1932—1936 ha beträffande denna post kostnadssummorna måst approximativt beräknas med ledning av indextalet för »övriga utgifter» enligt socialstyrelsens officiella levnadskostnadsindex.

Vid skattepostens beräkning har man utgått från ett inkomstläge av 4 300 kronor för samtliga år, och statligt och kommunalt ortsavdrag har beräknats enligt gällande bestämmelser.

Vad slutligen bostadsposten beträffar, har man för åren 1929 och 1934 tillämpat samma hyresmedeltal som vid respektive dyrortsgrupperingar, och för övriga år ha interpolationer gjorts med ledning av det officiella indextalet för hyreskostnadernas förändringar.

Stockholm den 5 augusti 1937.

Gillis Berggren.

Tabell I. Levnadskostnader i kro-

(Grundad på 1914 års budget och priser för den 1 april resp. år, med vissa

		Stock-holm	Norr-köping	Värnamo	Väster-vik	Karls-krona	Malmö
Livsmedel	1928	1 378	1 350	1 234	1 215	1 270	1 257
	1929	1 376	1 297	1 202	1 202	1 277	1 270
	1930	1 267	1 196	1 124	1 129	1 161	1 145
	1931	1 182	1 133	1 016	1 061	1 105	1 065
	1932	1 126	1 051	973	1 003	1 063	982
	1933	1 078	1 018	925	951	974	934
	1934	1 083	1 020	932	962	1 002	974
	1935	1 136	1 095	985	1 005	1 037	1 031
	1936	1 197	1 151	1 046	1 043	1 101	1 091
Bränsle och lyse	1928	150	139	127	125	132	158
	1929	156	139	129	134	133	152
	1930	139	129	124	125	128	154
	1931	128	121	113	111	115	148
	1932	116	105	101	100	115	135
	1933	115	108	104	99	107	131
	1934	104	101	97	97	104	125
	1935	107	99	98	97	98	130
	1936	113	98	97	94	99	126
Beklädnad	1928	482	444	368	399	401	446
	1929	481	448	363	409	405	440
	1930	473	436	355	403	398	431
	1931	458	429	347	380	375	415
	1932	458	414	359	376	387	400
	1933	445	407	334	368	384	394
	1934	444	392	347	372	388	391
	1935	430	395	355	384	376	395
	1936	435	396	360	391	384	404
Skatter.....	1928	213	328	381	403	386	313
(på 4 300 kr. ink.)	1929	199	304	363	425	365	304
	1930	191	311	359	424	362	294
	1931	188	296	340	424	356	287
	1932	203	297	344	443	357	284
	1933	270	297	360	508	388	284
	1934	277	304	382	517	421	330
	1935	245	306	394	472	429	338
	1936	235	306	365	454	424	324
Bostad.....	1928	1 154	665	365	430	610	750
	1929	1 160	667	367	435	614	760
	1930	1 188	680	375	445	620	770
	1931	1 194	700	385	455	625	775
	1932	1 194	715	400	465	630	760
	1933	1 170	710	395	475	620	750
	1934	1 151	710	395	475	616	750
	1935	1 129	700	390	470	610	740
	1936	1 118	690	385	465	600	730

Bilaga till P. M. ang. levnadskostnadernas förändringar åren 1928—1936 å vissa orter.

nor för vissa orter åren 1928—1936.

poster kompletterade för erhållande av rätta proportioner i totalsumman.)

Halmstad	Göteborg	Tidaholm	Örebro	Ludvika	Sundsvall	Östersund	Umeå	Kiruna
1 226	1 419	1 254	1 282	1 319	1 378	1 376	1 380	1 410
1 225	1 392	1 218	1 240	1 292	1 384	1 305	1 366	1 432
1 125	1 241	1 138	1 144	1 210	1 301	1 243	1 273	1 354
1 029	1 155	1 076	1 088	1 105	1 223	1 170	1 183	1 267
992	1 092	987	1 029	1 047	1 179	1 129	1 102	1 226
940	1 035	959	963	1 020	1 096	1 065	1 054	1 174
968	1 090	977	985	1 026	1 120	1 108	1 048	1 147
1 005	1 150	1 015	1 045	1 081	1 178	1 168	1 117	1 273
1 084	1 210	1 118	1 108	1 149	1 226	1 230	1 171	1 248
135	155	125	136	130	131	140	127	163
131	149	128	133	125	124	139	123	166
125	135	128	127	125	123	141	125	162
116	128	118	117	117	118	131	116	167
106	123	107	105	101	112	120	109	158
110	118	103	105	99	107	120	103	144
105	114	97	98	94	102	117	95	140
104	114	97	97	95	106	120	94	142
105	118	97	99	95	105	127	106	140
414	435	391	401	404	415	425	427	432
416	426	385	418	412	425	422	430	437
411	418	371	401	411	420	412	415	426
407	424	368	387	409	404	396	404	413
417	427	375	381	385	387	392	406	413
402	411	362	365	371	369	372	391	395
401	413	355	383	366	379	384	394	399
409	420	367	383	363	391	388	392	375
393	425	368	383	365	399	394	400	394
333	283	374	367	404	309	379	305	323
315	274	363	348	368	322	381	306	350
310	253	351	334	365	326	380	304	317
310	254	351	332	367	327	377	304	306
310	287	390	338	374	339	390	304	411
329	322	470	342	418	392	393	301	480
357	348	519	367	420	469	454	308	427
395	318	532	358	414	444	416	309	461
378	297	455	350	405	424	403	309	454
510	820	270	735	545	740	755	710	650
520	829	275	744	553	753	768	723	660
530	840	280	750	560	760	780	740	650
540	850	300	765	575	750	790	775	600
550	880	320	770	600	730	800	815	570
535	870	320	775	595	710	800	810	540
532	863	319	765	593	699	798	806	511
525	850	315	760	580	690	790	800	510
515	840	310	750	570	680	780	790	500

		Stockholm	Norrköping	Värnamo	Västervik	Karlskrona	Malmö
»Övriga utgifter»	1928	655					
	1929	653					
	1930	651					
	1931	648					
	1932	644		Siffrorna grunda sig på medelpriser för			
	1933	637					
	1934	633					
	1935	633					
	1936	626					
Samtliga utgifter	1928	4 032	3 581	3 131	3 228	3 453	3 579
	1929	4 026	3 508	3 077	3 258	3 447	3 579
	1930	3 909	3 403	2 989	3 177	3 320	3 446
	1931	3 798	3 327	2 850	3 080	3 224	3 338
	1932	3 741	3 225	2 821	3 031	3 196	3 205
	1933	3 715	3 177	2 755	3 038	3 109	3 130
	1934	3 691	3 160	2 786	3 057	3 165	3 203
	1935	3 680	3 227	2 855	3 061	3 183	3 267
	1936	3 724	3 267	2 878	3 072	3 234	3 300

Tabell II. Indexserier för levnadskostnaderna

		Stockholm	Norrköping	Värnamo	Västervik	Karlskrona	Malmö
Livsmedel	1928	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
	1929	99·9	96·1	97·4	98·9	100·6	101·1
	1930	92·0	88·6	91·1	92·9	91·4	91·1
	1931	85·8	84·0	82·4	87·3	87·0	84·7
	1932	81·8	77·9	78·9	82·6	83·7	78·2
	1933	78·2	75·5	75·0	78·3	76·7	74·3
	1934	78·6	75·5	75·6	79·2	78·9	77·5
	1935	82·4	81·1	79·8	82·7	81·7	82·0
	1936	86·9	85·3	84·8	85·8	86·7	86·8
Bränsle och lyse.....	1928	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
	1929	104·2	100·1	101·5	107·5	100·9	96·4
	1930	92·6	92·9	97·3	100·0	97·2	97·5
	1931	85·5	86·9	89·1	89·4	87·6	93·8
	1932	77·3	75·3	79·4	79·9	87·5	85·7
	1933	76·8	77·7	81·4	79·4	81·1	83·0
	1934	69·1	72·4	76·3	78·1	79·4	79·4
	1935	71·2	70·9	76·9	77·8	74·6	82·6
	1936	75·4	70·6	75·9	75·7	75·3	79·8

Halmstad	Göteborg	Tidaholm	Örebro	Ludvika	Sundsvall	Östersund	Umeå	Kiruna

sju av ovanstående orter och äro medräknade i totalsumman för samtliga 15 orter.

3 273	3 767	3 069	3 576	3 458	3 628	3 731	3 605	3 634
3 260	3 723	3 022	3 537	3 404	3 661	3 668	3 601	3 698
3 152	3 538	2 918	3 408	3 322	3 581	3 608	3 509	3 561
3 051	3 459	2 861	3 337	3 222	3 471	3 512	3 430	3 401
3 019	3 453	2 823	3 266	3 151	3 390	3 475	3 380	3 421
2 953	3 394	2 850	3 186	3 140	3 311	3 387	3 297	3 369
2 996	3 461	2 900	3 232	3 132	3 402	3 494	3 284	3 256
3 072	3 484	2 958	3 275	3 166	3 443	3 516	3 345	3 395
3 101	3 517	2 974	3 316	3 211	3 460	3 559	3 402	3 362

Bilaga till P. M. ang. levnadskostnadernas förändringar åren 1928—1936 å vissa orter.

å vissa orter åren 1928—1936 (indextal 1928 = 100).

Halmstad	Göteborg	Tidaholm	Örebro	Ludvika	Sundsvall	Östersund	Umeå	Kiruna	Socialstyrelsens index
100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
99·9	98·1	97·1	96·8	97·9	100·4	94·8	99·0	101·6	99·3
91·8	87·5	90·7	89·2	91·7	94·4	90·4	92·3	96·0	92·1
84·0	81·4	85·8	84·9	83·8	88·7	85·0	85·7	89·8	85·5
80·9	77·0	78·7	80·3	79·3	85·5	82·1	79·8	86·9	82·2
76·7	73·0	76·5	75·1	77·3	79·5	77·4	76·4	83·3	78·3
79·0	76·8	77·9	76·8	77·8	81·3	80·5	75·9	81·3	78·9
82·0	81·0	80·9	81·5	81·9	85·5	84·9	80·9	90·3	82·9
88·5	85·3	89·2	86·5	87·1	89·0	89·4	84·9	88·5	88·2
100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
96·8	96·1	103·0	97·4	95·9	95·3	99·0	97·1	102·2	99·4
92·0	86·9	102·5	93·5	96·0	94·3	100·2	98·5	99·8	96·4
85·5	82·2	94·9	85·8	90·0	90·4	92·9	91·3	102·4	93·4
78·4	79·5	85·8	77·3	77·7	85·6	85·7	85·8	97·1	89·8
81·4	76·3	82·3	77·1	75·9	82·0	85·7	81·0	88·3	83·7
77·6	73·1	77·6	72·3	72·1	78·0	83·5	75·1	86·4	81·9
76·9	73·4	77·9	71·0	73·0	81·5	85·5	74·1	87·4	82·5
77·2	76·2	77·5	72·4	73·3	80·8	90·1	83·4	85·8	84·3

		Stockholm	Norrköping	Värnamo	Västervik	Karlskrona	Malmö
Beklädnad	1928	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
	1929	99·7	101·0	98·6	102·4	101·0	98·6
	1930	98·0	98·2	96·5	101·0	99·1	96·5
	1931	95·0	96·6	94·3	95·2	93·5	93·1
	1932	95·1	93·3	97·6	94·2	96·5	89·7
	1933	92·2	91·7	90·8	92·2	95·6	88·3
	1934	92·0	88·4	94·2	93·1	96·8	87·6
	1935	89·2	89·1	96·5	96·2	93·7	88·5
	1936	90·1	89·3	97·6	97·9	95·6	90·5
Skatter	1928	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
	1929	93·7	92·5	95·1	105·3	94·6	97·1
	1930	89·9	94·7	94·1	105·2	94·0	94·0
	1931	88·2	90·2	89·2	105·2	92·3	91·6
	1932	95·2	90·5	90·3	109·7	92·6	90·6
	1933	126·9	90·5	94·5	125·9	100·6	90·7
	1934	130·0	92·6	100·2	128·3	109·2	105·3
	1935	115·4	93·2	103·3	117·1	111·4	108·1
	1936	110·6	93·2	95·6	112·5	110·0	103·4
Bostad	1928	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
	1929	100·5	100·3	100·5	101·2	100·7	101·3
	1930	102·9	102·3	102·7	103·5	101·6	102·7
	1931	103·5	105·3	105·5	105·8	102·5	103·3
	1932	103·5	107·5	109·6	108·1	103·3	101·3
	1933	101·4	106·8	108·2	110·5	101·6	100·0
	1934	99·7	106·8	108·2	110·5	101·0	100·0
	1935	97·8	105·3	106·8	109·3	100·0	98·7
	1936	96·9	103·8	105·5	108·1	98·4	97·3
»*Övriga utgifter*»	1928	100·0					
	1929	99·7					
	1930	99·4					
	1931	98·9					
	1932	98·2	Siffrorna grunda sig på medelpriser för sju				
	1933	97·2					
	1934	96·6					
	1935	96·6					
	1936	95·5					
Samtliga utgifter	1928	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
	1929	99·8	98·0	98·3	100·9	99·8	100·0
	1930	96·9	95·0	95·5	98·4	96·1	96·3
	1931	94·2	92·9	91·0	95·4	93·4	93·3
	1932	92·8	90·1	90·1	93·9	92·5	89·6
	1933	92·1	88·7	88·0	94·1	90·0	87·4
	1934	91·5	88·2	89·0	94·7	91·6	89·5
	1935	91·3	90·1	91·2	94·8	92·2	91·3
	1936	92·4	91·2	91·9	95·2	93·6	92·2

Halmstad	Göteborg	Tidaholm	Örebro	Ludvika	Sundsvall	Östersund	Umeå	Kiruna	Socialstyrelsens index
100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
100·6	98·0	98·4	104·4	101·9	102·4	99·3	100·6	101·1	100·5
99·2	96·3	94·9	100·2	101·7	101·2	97·1	97·2	98·6	98·4
98·3	97·5	94·2	96·6	101·2	97·4	93·2	94·4	95·7	95·1
100·7	98·1	95·9	95·0	95·3	93·2	92·1	94·9	95·7	91·3
97·2	94·5	92·6	91·0	91·8	88·9	87·5	91·5	91·4	88·6
96·9	95·1	90·9	95·7	90·4	91·5	90·3	92·2	92·4	89·7
98·7	96·6	93·8	95·5	89·7	94·3	91·3	91·6	86·8	90·8
95·1	97·9	94·1	95·6	90·1	96·1	92·6	93·5	91·4	91·8
100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
94·6	96·9	97·0	95·0	91·3	104·0	100·6	100·2	108·2	102·2
93·2	89·4	93·7	91·2	90·4	105·5	100·2	99·7	98·1	96·2
93·2	89·9	93·9	90·5	90·8	105·8	99·4	99·7	94·6	94·5
93·2	101·4	104·3	92·1	92·6	109·7	102·8	99·7	127·0	94·0
98·8	114·1	125·6	93·2	103·5	126·7	103·8	98·8	148·4	102·2
107·2	123·2	138·7	100·1	104·1	151·5	119·7	100·8	131·9	104·4
118·8	112·5	142·2	97·6	102·5	143·7	109·9	101·3	142·7	97·3
113·6	105·0	121·6	95·4	100·4	137·0	106·3	101·3	140·4	92·9
100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
102·0	101·1	101·9	101·2	101·5	101·8	101·7	101·8	101·5	100·5
103·9	102·4	103·7	102·0	102·8	102·7	103·3	104·2	100·0	103·0
105·9	103·7	111·1	104·1	105·5	101·4	104·6	109·2	92·3	103·5
107·8	107·3	118·5	104·8	110·1	98·6	106·0	114·8	87·7	103·5
104·9	106·1	118·5	105·4	109·2	95·9	106·0	114·1	83·1	101·5
104·3	105·2	118·1	104·1	108·8	94·5	105·7	113·5	78·6	101·5
102·9	103·7	116·7	103·4	106·4	93·2	104·6	112·7	78·5	99·5
101·0	102·4	114·8	102·0	104·6	91·9	103·3	111·3	76·9	98·5
									100·0
									99·4
									99·4
									98·9
av ovanstående orter och äro medräknade i totalsumman för samtliga 15 orter.									98·9
									97·8
									97·2
									97·2
									96·1
100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
99·6	98·8	98·5	98·9	98·4	100·9	98·3	99·9	101·8	100·0
96·3	93·9	95·1	95·3	96·1	98·7	96·7	97·3	98·0	96·5
93·2	91·8	93·2	93·3	93·2	95·6	94·1	95·1	93·6	93·6
92·2	91·7	92·0	91·4	91·1	93·4	93·1	93·7	94·2	91·8
90·2	90·1	92·9	89·1	90·8	91·3	90·8	91·4	92·7	89·5
91·5	91·9	94·5	90·4	90·6	93·8	93·6	91·1	89·6	89·5
93·8	92·5	96·4	91·6	91·6	94·9	94·2	92·8	93·4	90·6
94·7	93·4	96·9	92·7	92·9	95·4	95·4	94·4	92·5	92·4

Bilaga 2.

P. M.

angående levnadskostnadernas höjd å vissa orter år 1929 och år 1934.

På uppdrag av 1936 års lönekommitté hava företagits vissa beräkningar av levnadskostnadernas höjd år 1929 och år 1934 å 36 utvalda orter. Till grund för beräkningarna har legat det prismaterial, som införskaffats för 1931 och 1935 års dyrortsgrupperingar. För jämförelsen mellan de båda tidpunkterna ha utgifterna i ena fallet (alternativ I) beräknats efter en och samma hushållsbudget, varvid man för huvudposterna livsmedel, bränsle och lyse och »övriga utgifter» använt den för 1931 års dyrortsgruppering tillämpade budgeten. Man har sålunda i detta fall räknat med samma förbrukning vid båda tillfällena men för det första undersökningsåret med 1929 års priser och för det andra med priserna år 1934. Härvid har hänsyn således tagits endast till prisförskjutningarna men icke till att även konsumtionsvanorna kunnat förändras under 5-årsperioden. I ett par hänseenden ha några mindre betydelsefulla interpolationer måst företagas. Sålunda ha priser å separerad mjölk och halvfet ost, vilka icke insamlades år 1934, måst tagas från den närmast den undersökta orten belägna ombudsplatsen.

I det andra fallet (alternativ II) har man använt olika budget vid de båda undersökningstillfällena, nämligen 1929 den budget, som användes för 1931 års dyrortsgruppering, och 1934 den budget, som kom till användning för 1935 års gruppering. Vid alternativ II har således förfaringssättet varit detsamma som vid de officiella dyrortsgrupperingarna. Härvid har hänsyn alltså förutom till prisförskjutningar även tagits till vissa omläggningar i konsumtionen, som konstaterats vid 1933 års allmänna hushållskostnadsundersökning.

Vid skattepostens beräkning har vid alternativ I räknats med 4 300 kronors inkomst och vid alternativ II med en inkomst av 4 300 kronor år 1929 och 3 400 kronor år 1934. I båda fallen ha statligt och kommunalt ortsavdrag (grundavdrag och familjeavdrag) gjorts enligt gällande bestämmelser för ortsgrupp III.

Vad slutligen bostadsposten beträffar, ha beräkningarna för alternativ I företagits enligt den metod, som användes vid 1931 års dyrortsgruppering. Samma metod har alltså kommit till användning för såväl år 1929 som 1934. Således har räknats med 3·5 eldstäder för orter i södra Götaland och med 3 eldstäder för övriga orter. (Någon ort i övre Nordsverige, varvid enligt den använda metoden skulle ha räknats med 2·5 eldstäder, har här ej medtagits.) I alternativ II har för samtliga orter räknats med 3 eldstäder. Standardräkning har i förstnämnda fallet utförts enligt den metod, som användes för 1930 års dyrortsgruppering (»7—15 % regeln»),[1] och i sistnämnda fallet med »7—15 % regeln» år 1929 och »27 % regeln» år 1934. För sådana orter, som icke hyresräknats, har i alternativ I för båda åren beträffande jordbrukskommuner räknats med ett hyresmedeltal av 225 kronor, för blandade och industrikommuner med 275 kronor. Beträffande mindre orter med annan än jordbruksbebyggelse har för år 1929 räknats med de för 1931 års dyrortsgrup-

[1] Jämför 1933 års dyrortsgrupperingsbetänkande sid. 22.

pering fastställda hyresmedeltalen och för 1934 med de för 1935 års gruppering använda hyresmedeltalen minskade med 25 kronor, beroende därpå, att den höjning av hyresmedeltalen, som företogs 1934 å lantliga orter, till främsta delen motiveras av den ändrade standardräkningsmetoden för de hyresräknade orterna. Även i sådana fall har givetvis räknats med 3·5 eldstäder för orter i södra Sverige och 3 eldstäder för övriga orter.

I alternativ II ha använts de hyresbelopp, som fastställts för 1931 respektive 1935 års dyrortsgruppering.

I båda alternativen har sedan, som framgår av tabellerna, relationen mellan levnadskostnaderna å de angivna orterna beräknats för såväl de olika huvudposterna som samtliga utgifter med utgångspunkt från kostnadssummorna för Stockholm, som satts = 100. Tabellerna ge vid handen, att indextalen för samtliga utgifter enligt alternativ II, d. v. s. då olika budget använts, med ett par undantag äro lägre än enligt alternativ I eller då en och samma budget kommit till användning. Härav synes den slutsatsen kunna dragas, att åtminstone beträffande här undersökta orter övergången till ny budget samt ändrat inkomstläge för skatteberäkningarna medverkat till att spänningen mellan indextalen för Stockholm och övriga orter något ökats.

Stockholm den 5 augusti 1937.

Gillis Berggren.

Tabell III. Levnadskostnadernas höjd å vissa orter år 1929 och år 1934

Ort	Livsmedel				Bränsle				Lyse			
	1929		1934		1929		1934		1929		1934	
	Kr.	Index-tal	Kr.	Index-tal	Kr.	Index-tal	Kr.	Index-tal	Kr.	Index-tal	Kr.	Index-tal
Stockholm	1 485	100	1 182	100	163	100	126	100	23	100	23	100
Vaxholm	1 542	104	1 186	100	138	85	114	90	35	152	27	117
Nynäshamn	1 442	97	1 134	96	164	101	122	97	40	174	38	165
Uppsala	1 475	99	1 131	96	155	95	118	94	24	104	23	100
Enköping	1 344	91	1 077	91	138	85	96	76	30	130	30	130
Katrineholm	1 362	92	1 097	93	125	77	95	75	41	178	41	178
Åtvidabergs m:e	1 307	88	982	83	85	52	60	48	33	143	33	143
Motala landsk.	1 290	87	1 001	85	128	79	90	71	30	130	30	130
Motala verkstad (Motala landsk.)	1 290	87	1 005	85	141	87	91	72	30	130	30	130
Jönköping	1 390	94	1 086	92	149	91	107	85	36	157	36	157
Båstads köpings m:e	1 279	86	959	81	137	84	96	76	47	204	42	183
Arlövs m:e	1 394	94	1 069	90	142	87	114	90	38	165	38	165
Furulunds m:e	1 331	90	995	84	146	90	93	74	28	122	28	122
Höganäs kommun	1 373	92	1 049	89	159	98	131	104	38	165	38	165
Varberg	1 327	89	1 053	89	172	106	122	97	29	126	36	157
Laholm	1 365	92	998	84	132	81	94	75	41	178	38	165
Söndrums kommun	1 334	90	1 027	87	124	76	113	90	27	117	23	100
Mölndal	1 493	101	1 148	97	201	123	155	123	41	178	36	157
Askims kommun	1 440	97	1 154	98	203	125	154	122	41	178	37	161
Backa kommun	1 469	99	1 186	100	196	120	157	125	36	157	39	170
Borås	1 481	100	1 083	92	175	107	129	102	35	152	30	130
Alingsås	1 370	92	1 069	90	149	91	105	83	36	157	29	126
Mellerud	1 303	88	1 026	87	130	80	107	85	29	126	27	117
Mariestad	1 349	91	1 029	87	149	91	105	83	24	104	22	96
S:a Finnskoga kommun	1 396	94	1 052	89	131	80	96	76	75	326	75	326
N:a Råda kommun	1 254	84	1 076	91	113	69	95	75	42	183	42	183
Kumla m:e	1 300	88	1 039	88	147	90	103	82	37	161	40	174
Karlskoga kommun	1 313	88	1 057	89	112	69	94	75	36	157	32	139
Köping	1 314	88	1 016	86	121	74	100	79	34	148	34	148
Västerås	1 359	92	1 048	89	154	94	118	94	36	157	31	135
Sala	1 322	89	1 038	88	128	79	98	78	36	157	32	139
Kumla kommun	1 268	85	1 021	86	108	66	84	67	39	170	28	122
Torsåkers kommun	1 332	90	1 098	93	108	66	88	70	36	157	31	135
Bollnäs kommun	1 361	92	1 090	92	111	68	96	76	39	170	33	143
Sundsvall	1 497	101	1 226	104	149	91	116	92	34	148	36	157
Burträsks kommun	1 269	85	1 048	89	78	48	74	59	50	217	44	191

Bilaga till P. M. ang. levnadskostnadernas höjd å vissa orter 1929 och 1934.

(alternativ I: 1931 års budget). Indextal: Stockholmsdyrheten = 100.

»Övr. utgifter»				Bostad				Skatter				Samtl. utgifter			
1929		1934		1929		1934		1929		1934		1929		1934	
Kr.	Indextal	Kr.	Indextal	Kr.	Indextal	Kr.	Indextal	Kr.	Indextal	Kr.	Indextal	Kr.	Indextal	Kr.	Indextal
72	100	58	100	1 160	100	1 094	100	225	100	307	100	3 128	100	2 790	100
65	90	56	97	542	47	505	46	346	154	337	110	2 668	85	2 225	80
72	100	63	109	629	54	601	55	396	176	355	116	2 743	88	2 313	83
68	94	60	103	670	58	723	66	275	122	299	97	2 667	85	2 354	84
70	97	49	84	446	38	466	43	320	142	449	146	2 348	75	2 167	78
60	83	54	93	579	50	596	54	371	165	420	137	2 538	81	2 303	83
63	88	49	84	449	39	483	44	388	172	398	130	2 325	74	2 005	72
65	90	56	97	275	24	275	25	404	180	428	139	2 192	70	1 880	67
65	90	56	97	375	32	281	26	404	180	428	139	2 305	74	1 891	68
67	93	54	93	481	41	556	51	371	165	380	124	2 494	80	2 219	80
67	93	56	97	375	32	379	35	342	152	346	113	2 247	72	1 878	67
67	93	53	91	469	40	490	45	361	160	393	128	2 471	79	2 157	77
61	85	53	91	400	34	350	32	334	148	339	110	2 300	74	1 858	67
63	88	54	93	375	32	379	35	334	148	389	127	2 342	75	2 040	73
65	90	58	100	441	38	495	45	354	157	409	133	2 388	76	2 173	78
67	93	56	97	406	35	467	43	312	139	280	91	2 323	74	1 933	69
60	83	54	93	275	24	321	29	374	166	378	123	2 194	70	1 916	69
65	90	56	97	560	48	534	49	403	179	464	151	2 763	88	2 393	86
61	85	61	105	600	52	475	43	243	108	268	87	2 588	83	2 149	77
61	85	58	100	559	48	525	48	404	180	388	126	2 725	87	2 353	84
65	90	54	93	650	56	648	59	319	142	354	115	2 725	87	2 298	82
63	88	53	91	481	41	496	45	339	151	340	111	2 438	78	2 092	75
53	74	49	84	393	34	400	37	366	163	424	138	2 274	73	2 033	73
63	88	56	97	405	35	419	38	310	138	365	119	2 300	74	1 996	72
49	68	37	64	225	19	225	21	444	197	559	182	2 320	74	2 044	73
51	71	49	84	275	24	275	25	359	160	427	139	2 094	67	1 964	70
60	83	47	81	477	41	450	41	335	149	493	161	2 356	75	2 172	78
51	71	51	88	275	24	410	37	291	129	356	116	2 078	66	2 000	72
61	85	53	91	412	36	456	42	374	166	491	160	2 316	74	2 150	77
65	90	60	103	661	57	721	66	394	175	372	121	2 669	85	2 350	84
65	90	56	97	483	42	490	45	309	137	367	120	2 343	75	2 081	75
54	75	42	72	275	24	275	25	417	185	440	143	2 161	69	1 890	68
61	85	47	81	275	24	275	25	343	152	421	137	2 155	69	1 960	70
55	76	47	81	275	24	275	25	439	195	554	180	2 280	73	2 095	75
75	104	63	109	753	65	670	61	338	150	481	157	2 846	91	2 592	93
58	81	42	72	225	19	225	21	422	188	521	170	2 102	67	1 954	70

Tabell IV. Levnadskostnadernas höjd å vissa orter år 1929 och år 1934

Ort	Livsmedel				Bränsle				Lyse			
	1929		1934		1929		1934		1929		1934	
	Kr.	Index-tal	Kr.	Index-tal	Kr.	Index-tal	Kr.	Index-tal	Kr.	Index-tal	Kr.	Index-tal
Stockholm	1 485	100	1 144	100	163	100	106	100	23	100	25	100
Vaxholm	1 542	104	1 138	99	138	85	109	103	35	152	32	128
Nynäshamn	1 442	97	1 103	96	164	101	113	107	40	174	44	176
Uppsala	1 475	99	1 090	95	155	95	115	108	24	104	25	100
Enköping	1 344	91	1 042	91	138	85	92	87	30	130	36	144
Katrineholm	1 362	92	1 077	94	125	77	94	89	41	178	48	192
Åtvidabergs m:e	1 307	88	962	84	85	52	62	58	33	143	39	156
Motala landsk.	1 290	87	972	85	128	79	89	84	30	130	36	144
Motala verkstad (Motala landsk.)	1 290	87	958	84	141	87	99	93	30	130	36	144
Jönköping	1 390	94	1 056	92	149	91	118	111	36	157	39	156
Båstads köpings m:e	1 279	86	933	82	137	84	83	78	47	204	49	196
Arlövs m:e	1 394	94	1 019	89	142	87	91	86	38	165	44	176
Furulunds m:e	1 331	90	942	82	146	90	81	76	28	122	33	132
Höganäs kommun	1 373	92	1 041	91	159	98	102	96	38	165	44	176
Varberg	1 327	89	1 012	88	172	106	109	103	29	126	42	168
Laholm	1 365	92	970	85	132	81	85	80	41	178	45	180
Söndrums kommun	1 334	90	987	86	124	76	108	102	27	117	28	112
Mölndal	1 493	101	1 104	97	201	123	131	124	41	178	42	168
Askims kommun	1 440	97	1 104	97	203	125	131	124	41	178	43	172
Backa kommun	1 469	99	1 149	100	196	120	136	128	36	157	43	172
Borås	1 481	100	1 030	90	175	107	112	106	35	152	36	144
Alingsås	1 370	92	1 028	90	149	91	116	109	36	157	32	128
Mellerud	1 303	88	987	86	130	80	98	92	29	126	32	128
Mariestad	1 349	91	999	87	149	91	112	106	24	104	25	100
S:a Finnskoga kommun.	1 396	94	1 009	88	131	80	98	92	75	326	78	312
N:a Råda kommun	1 254	84	1 034	90	113	69	105	99	42	183	49	196
Kumla m:e	1 300	88	996	87	147	90	106	100	37	161	46	184
Karlskoga kommun	1 313	88	1 025	90	112	69	92	87	36	157	38	152
Köping	1 314	88	998	87	121	74	98	92	34	148	40	160
Västerås	1 359	92	1 018	89	154	94	119	112	36	157	34	136
Sala	1 322	89	1 040	91	128	79	98	92	36	157	38	152
Kumla kommun	1 268	85	975	85	108	66	86	81	39	170	32	128
Torsåkers kommun	1 332	90	1 059	93	108	66	91	86	36	157	37	148
Bollnäs kommun	1 361	92	1 053	92	111	68	98	92	39	170	39	156
Sundsvall	1 497	101	1 178	103	149	91	139	131	34	148	40	160
Burträsks kommun	1 269	85	1 017	89	78	48	76	72	50	217	53	212

Bilaga till P. M. ang. levnadskostnadernas höjd å vissa orter 1929 och 1934.

(alternativ II: 1931 och 1935 års budget). Indextal: Stockholmsdyrheten = 100.

»Övr. utgifter»				Bostad				Skatter				Samtl. utgifter			
1929		1934		1929		1934		1929		1934		1929		1934	
Kr.	Indextal	Kr.	Indextal	Kr.	Indextal	Kr.	Indextal	Kr.	Indextal	Kr.	Indextal	Kr.	Indextal	Kr.	Indextal
72	100	54	100	1 160	100	1 151	100	225	100	202	100	3 128	100	2 682	100
65	90	52	96	542	47	547	48	346	154	222	110	2 668	85	2 100	78
72	100	58	107	629	54	621	54	396	176	233	115	2 743	88	2 172	81
68	94	55	102	670	58	759	66	275	122	197	98	2 667	85	2 241	84
70	97	46	85	446	38	498	43	320	142	299	148	2 348	75	2 013	75
60	83	50	93	579	50	608	53	371	165	279	138	2 538	81	2 156	80
63	88	46	85	449	39	485	42	388	172	263	130	2 325	74	1 857	69
65	90	52	96	275	24	300	26	404	180	282	140	2 192	70	1 731	65
65	90	50	93	375	32	335	29	404	180	282	140	2 305	74	1 760	66
67	93	51	94	481	41	591	51	371	165	252	125	2 494	80	2 107	79
67	93	52	96	375	32	350	30	342	152	226	112	2 247	72	1 693	63
67	93	49	91	469	40	451	39	361	160	259	128	2 471	79	1 913	71
61	85	49	91	400	34	325	28	334	148	221	109	2 300	74	1 651	62
63	88	51	94	375	32	350	30	334	148	256	127	2 342	75	1 844	69
65	90	54	100	441	38	511	44	354	157	271	134	2 388	76	1 999	75
67	93	52	96	406	35	425	37	312	139	183	91	2 323	74	1 760	66
60	83	51	94	275	24	300	26	374	166	249	123	2 194	70	1 723	64
65	90	52	96	560	48	551	48	403	179	308	152	2 763	88	2 188	82
61	85	57	106	600	52	500	43	243	108	173	86	2 588	83	2 008	75
61	85	54	100	559	48	550	48	404	180	255	126	2 725	87	2 187	82
65	90	51	94	650	56	665	58	319	142	233	115	2 725	87	2 127	79
63	88	49	91	481	41	517	45	339	151	224	111	2 438	78	1 966	73
53	74	47	87	393	34	425	37	366	163	279	138	2 274	73	1 868	70
63	88	53	98	405	35	434	38	310	138	241	119	2 300	74	1 864	70
49	68	36	67	225	19	250	22	444	197	372	184	2 320	74	1 843	69
51	71	47	87	275	24	300	26	359	160	283	140	2 094	67	1 818	68
60	83	45	83	477	41	463	40	335	149	328	162	2 356	75	1 984	74
51	71	48	89	275	24	427	37	291	129	245	121	2 078	66	1 875	70
61	85	49	91	412	36	482	42	374	166	328	162	2 316	74	1 995	74
65	90	55	102	661	57	748	65	394	175	247	122	2 669	85	2 221	83
65	90	52	96	483	42	504	44	309	137	243	120	2 343	75	1 975	74
54	75	40	74	275	24	300	26	417	185	292	145	2 161	69	1 725	64
61	85	45	83	275	24	300	26	343	152	279	138	2 155	69	1 811	68
55	76	45	83	275	24	300	26	439	195	372	184	2 280	73	1 907	71
75	104	59	109	753	65	699	61	338	150	320	158	2 846	91	2 435	91
58	81	41	76	225	19	250	22	422	188	348	172	2 102	67	1 785	67

Bilaga 3.

Tabell V a. Spridningen av vissa livsmedelspriser enligt K. F:s material.

Pris per kg öre	Nötkött, stek		Nötkött, sopp		Nötkött, färs		Gödkalv, stek		Fårkött, stek		Mejerismör		Landssmör	
	1934 antal orter	1937 antal orter	1934 antal orter	1937 antal orter	1934 antal orter	1937 antal orter	1934 antal orter	1937 antal orter	1934 antal orter	1937 antal orter	1934 antal orter	1937 antal orter	1934 antal orter	1937 antal orter
80	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
85	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
90	—	—	19	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
95	—	—	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
100	4	—	38	1	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—
105	—	—	9	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
110	2	—	38	8	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—
115	—	—	7	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
120	26	—	27	12	61	—	1	—	1	—	—	—	—	—
125	5	—	4	13	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
130	50	1	9	31	59	—	1	—	2	—	—	—	—	—
135	3	—	—	18	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
140	38	5	3	62	79	3	6	—	3	—	—	—	—	—
145	—	—	—	14	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
150	33	12	1	45	48	26	22	—	10	—	—	—	—	—
155	—	2	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
160	11	27	—	24	11	68	18	3	14	3	—	—	—	—
165	—	—	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—
170	4	59	—	11	2	70	20	3	7	2	—	—	—	—
175	1	—	—	—	—	4	1	—	1	—	—	—	—	—
180	2	77	—	1	4	67	34	9	12	2	—	—	—	—
185	—	1	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—
190	—	39	—	—	—	14	8	3	2	3	—	—	—	—
195	—	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
200	—	20	—	—	—	10	29	31	12	15	—	—	7	—
205	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
210	—	1	—	—	—	1	3	6	1	3	—	—	10	—
215	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
220	—	1	—	—	—	2	7	63	4	18	—	—	40	1
225	—	—	—	—	—	—	1	4	1	—	—	—	5	—
230	—	1	—	—	—	—	2	30	1	7	2	—	65	4
235	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—
240	—	—	—	—	—	—	—	36	—	7	4	—	111	25
245	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	7	4
250	—	—	—	—	—	—	—	26	—	11	17	1	103	52
255	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	6	4
260	—	—	—	—	—	—	—	8	—	4	69	4	40	104
265	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	2	2	13
270	—	—	—	—	—	—	—	1	—	4	158	18	7	101
275	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1	14	18	6	19
280	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	46	61	2	51
285	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	101	—	13
290	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	14	150	1	16
295	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	45	—	1
300	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	3	23	—	1
305	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
310	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—

Tabell V b. Spridningen av vissa livsmedelspriser enligt K. F:s material.

Pris per kg öre	Sidfläsk		Ägg		Ost		Äpplen		Spisbröd	
	1934	1937	1934	1937	1934	1937	1934	1937	1934	1937
40	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
45	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—
50	—	—	—	—	—	—	1	1	205	7
55	—	—	—	—	—	—	1	—	153	26
60	—	—	—	—	—	—	5	2	65	364
65	—	—	—	—	—	—	3	—	11	45
70	—	—	2	—	—	—	9	1	2	9
75	—	—	3	—	—	—	27	6	1	3
80	1	—	32	—	—	—	36	18	1	—
85	—	—	29	—	—	—	21	19	—	—
90	8	—	68	—	—	—	62	59	—	—
95	6	—	24	—	—	—	9	10	—	—
100	34	—	65	4	—	—	103	193	1	—
105	2	—	7	3	—	—	—	1	—	—
110	41	—	63	37	—	—	23	79	—	—
115	3	—	18	25	—	—	—	2	—	—
120	77	—	77	59	7	—	16	35	—	—
125	22	—	21	20	—	—	14	12	—	—
130	67	—	57	37	6	—	4	1	—	—
135	3	—	2	12	1	—	2	—	—	—
140	46	6	7	39	26	3	1	—	—	—
145	—	—	1	7	1	2	—	—	—	—
150	14	19	—	58	71	28	—	—	—	—
155	—	2	—	10	3	3	—	—	—	—
160	1	50	1	57	125	129	—	—	—	—
165	—	4	—	7	6	6	—	—	—	—
170	—	92	—	56	53	113	—	—	—	—
175	—	8	—	8	13	18	—	—	—	—
180	—	123	—	21	38	103	—	—	—	—
185	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—
190	—	39	—	14	8	22	—	—	—	—
195	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
200	—	21	—	1	6	38	—	—	—	—
205	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
210	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
215	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
220	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—
225	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
230	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
235	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—

Tabell V c. Spridningen av vissa livsmedelspriser enligt K. F:s material.

Pris pr kg öre	Vetemjöl		Rågsikt		Rågmjöl		Havregryn		Bitsocker		Mjölk		Potatis	
	1934	1937	1934	1937	1934	1937	1934	1937	1934	1937	1934	1937	1934	1937
5—6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—
7—8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	99	7
9—10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29	54
11—12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	97
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	42
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	26
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	4	3	25
16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	—	—	1
17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	5	—	1
18	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	18	19	—	
19	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	14	15	—	—
20	—	—	—	—	69	4	—	—	—	—	38	41	—	—
21	—	—	—	—	67	—	—	—	—	—	11	13	—	—
22	—	—	—	—	56	5	—	—	—	—	11	34	—	—
23	—	—	—	—	60	15	—	—	—	—	8	16	—	—
24	—	—	—	—	26	36	—	—	—	—	5	10	—	—
25	—	—	—	—	28	101	—	—	—	—	7	17	—	—
26	—	—	4	—	5	121	—	—	—	—	—	—	—	—
27—28	—	—	47	—	1	104	4	—	—	—	—	—	—	—
29—30	4	—	235	2	—	31	86	—	—	—	1	—	—	—
31—32	101	—	148	9	—	1	90	—	—	—	—	—	—	—
33—34	222	—	41	165	—	—	65	—	—	—	—	—	—	—
35—36	105	1	1	234	—	—	199	8	—	—	—	—	—	—
37—38	3	59	—	55	—	—	13	58	—	—	—	—	—	—
39—40	1	240	—	2	—	—	7	270	2	—	—	—	—	—
41—42	—	146	—	—	—	—	1	90	13	1	—	—	—	—
43—44	—	22	—	—	—	—	—	29	148	16	—	—	—	—
45—46	—	—	—	—	—	—	—	17	179	161	—	—	—	—
47—48	—	—	—	—	—	—	—	4	87	181	—	—	—	—
49—50	—	—	—	—	—	—	—	—	43	80	—	—	—	—
51—52	—	—	—	—	—	—	—	—	3	25	—	—	—	—
53—54	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—
55—56	—	—	—	—	—	—	—	—	5	1	—	—	—	—
57—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—

Tabell VI. Jämförelse mellan levnadskostnaderna å vissa orter enligt av-

Utgiftsposter	Stockholm	Östersund	Sundsvall	Kiruna	Göteborg	Umeå
1. Officiellt medräknade poster:						
Livsmedel	1 660	1 680	1 710	1 870	1 620	1 620
Bränsle	55	55	50	60	60	50
Lyse	60	60	95	80	60	90
Övriga varuslag	95	95	105	105	90	100
Bostad	2 400	1 650	1 540	1 130	1 850	1 650
Skatter	920	1 370	1 375	1 430	1 060	955
1. Tillhopa kronor	**5 190**	**4 910**	**4 875**	**4 675**	**4 740**	**4 465**
Rel. tal (Stockholm = 1 000)	1 000	946	939	901	913	860
2. Ej medräknade poster:						
Kläder	1 120	950	930	980	1 040	980
Inventarier	465	480	460	450	445	460
Försäkrings- och föreningsavgifter	710	716	714	718	706	709
Därav: liv- och sjukförsäkring	417	408	406	405	405	401
brandförsäkring	10	25	25	30	18	25
pensions- o. föreningsavgifter	283	283	283	283	283	283
Barnens undervisning, tidningar, böcker, telefon o. d.	375	375	375	375	375	375
Kroppsvård	120	120	105	120	105	115
Sjukvård	160	160	160	160	160	160
Arbetshjälp i hemmet	300	230	240	300	300	225
Tvätt och strykning utom hemmet	40	35	40	40	40	35
Nöjen	205	170	160	145	155	140
Därav: inträdesbiljetter	145	110	100	85	95	80
leksaker m. m.	60	60	60	60	60	60
Rusdrycker, tobak och tillfällig förtäring utom hemmet	360	360	360	360	360	360
Resor och utgifter för egna fordon	600	485	480	505	550	490
Räntor	55	55	55	55	55	55
Gåvor och övriga utgifter	390	360	360	355	360	345
Besparingar	425	400	395	390	395	375
2. Tillhopa kronor	**5 325**	**4 896**	**4 834**	**4 953**	**5 046**	**4 824**
Rel. tal (Stockholm = 1 000)	1 000	919	908	930	948	906
Därav: varierande utgifter kronor	4 032	3 603	3 541	3 660	3 753	3 531
rel. tal (Stockholm = 1 000)	1 000	894	878	908	931	876
konstanta utgifter kronor	1 293	1 293	1 293	1 293	1 293	1 293
Samtliga utgifter kronor	**10 515**	**9 806**	**9 709**	**9 628**	**9 786**	**9 289**
Relativa tal (Stockholm = 1 000)	1 000	933	923	916	931	883

Bilaga 4.

kortad och fullständig budget för hushåll med c:a 9 000 kronors inkomst.

Örebro	Malmö	Norrköping	Karlskrona	Ludvika	Västervik	Halmstad	Tidaholm	Värnamo	Medeltal	
									kronor	%
1 500	1 500	1 590	1 550	1 550	1 520	1 500	1 440	1 420	1 582	17·1
60	50	60	50	45	55	45	50	40	52	0·6
80	85	85	95	100	105	90	90	95	85	0·9
90	95	90	95	80	90	90	95	85	93	1·0
1 710	1 540	1 550	1 360	1 250	1 200	1 330	940	950	1 470	15·9
1 120	1 010	910	1 230	1 240	1 390	1 035	1 400	1 015	1 164	12·6
4 560	**4 280**	**4 285**	**4 380**	**4 265**	**4 360**	**4 090**	**4 015**	**3 605**	**4 446**	**48·1**
879	825	826	844	822	840	788	774	695	857	—
940	960	990	930	920	920	1 000	880	880	961	10·4
430	420	460	435	460	420	440	410	405	443	4·7
702	700	700	702	704	701	693	695	684	704	7·6
397	395	395	394	391	388	385	377	366	395	4·3
22	22	22	25	30	30	25	35	35	25	0·3
283	283	283	283	283	283	283	283	283	283	3·0
375	375	375	375	375	375	375	375	375	375	4·1
110	110	110	110	115	105	110	95	115	111	1·2
160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	1·7
240	300	235	240	225	240	270	180	180	247	2·7
35	40	35	35	35	35	30	30	30	36	0·4
155	180	145	150	150	125	160	155	145	156	1·6
95	120	85	90	90	65	100	95	85	96	1·0
60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	0·6
360	360	360	360	360	360	360	360	360	360	3·9
460	525	470	455	425	425	445	425	425	478	5·2
55	55	55	55	55	55	55	55	55	55	0·6
345	340	335	335	330	330	330	315	295	342	3·7
380	370	370	370	365	365	360	345	325	375	4·1
4 747	**4 895**	**4 800**	**4 712**	**4 679**	**4 616**	**4 788**	**4 480**	**4 434**	**4 803**	**51·9**
891	919	901	885	879	867	899	841	833	902	—
3 454	3 602	3 507	3 419	3 386	3 323	3 495	3 187	3 141	3 510	38·0
857	893	870	848	840	824	867	790	779	871	—
1 293	1 293	1 293	1 293	1 293	1 293	1 293	1 293	1 293	1 293	13·9
9 307	**9 175**	**9 085**	**9 092**	**8 944**	**8 976**	**8 878**	**8 495**	**8 039**	**9 249**	**100·0**
885	873	864	865	851	854	844	808	765	880	—

Tabell VII. Jämförelse mellan levnadskostnaderna å vissa orter enligt av-

Utgiftsposter	Stockholm	Östersund	Sundsvall	Kiruna	Göteborg	Umeå
1. Officiellt medräknade poster:						
Livsmedel	1 144	1 159	1 178	1 293	1 117	1 116
Bränsle	95	136	125	169	108	104
Lyse	25	25	40	33	25	37
Övriga varuslag	54	54	59	59	52	56
Bostad	863	599	524	383	647	605
Skatter	158	251	252	263	187	165
1. Tillhopa kronor	**2 339**	**2 224**	**2 178**	**2 200**	**2 136**	**2 083**
Rel. tal (Stockholm = 1 000)	1 000	951	931	941	913	891
2. Ej medräknade poster:						
Kläder (utom skolagning)	428	363	355	374	396	375
Inventarier	87	89	86	85	84	87
Försäkrings- och föreningsavgifter	211	212	211	212	209	210
Därav: liv- och sjukförsäkring	113	111	110	110	110	109
brandförsäkring	2	5	5	6	3	5
pensions- och föreningsavgifter	96	96	96	96	96	96
Barnens undervisning, tidningar, böcker, telefon o. d.	87	87	87	87	87	87
Kroppsvård	27	27	24	27	23	26
Sjukvård	62	62	62	62	62	62
Arbetshjälp i hemmet, Tvätt och strykning utom hemmet	8	6	6	8	8	6
Nöjen	53	43	42	38	40	35
Därav: inträdesbiljetter	39	29	28	24	26	21
leksaker m. m.	14	14	14	14	14	14
Rusdrycker, tobak och tillfällig förtäring utom hemmet	92	92	92	92	92	92
Resor och utgifter för egna fordon	108	88	87	100	99	89
Räntor	8	8	8	8	8	8
Gåvor och övriga utgifter	77	73	71	72	71	70
Besparingar	—	—	—	—	—	—
2. Tillhopa kronor	**1 248**	**1 150**	**1 131**	**1 165**	**1 179**	**1 147**
Rel. tal (Stockholm = 1 000)	1 000	921	906	933	945	919
Därav: varierande utgifter kronor	889	791	772	806	820	788
rel. tal (Stockholm = 1 000)	1 000	890	868	907	922	886
konstanta utgifter kronor	359	359	359	359	359	359
Samtliga utgifter kronor	**3 587**	**3 374**	**3 309**	**3 365**	**3 315**	**3 230**
Relativa tal (Stockholm = 1 000)	1 000	941	922	938	924	900

Bilaga 5.

kortad och fullständig budget för hushåll med c:a 3 000 kronors inkomst.

Örebro	Malmö	Norrköping	Karlskrona	Ludvika	Västervik	Halmstad	Tidaholm	Värnamo	Medeltal	
									kronor	%
1 031	1 034	1 093	1 070	1 070	1 045	1 037	991	981	1 091	34·9
107	94	102	91	78	95	85	87	74	103	3·3
34	35	36	39	42	44	38	38	39	35	1·1
52	55	51	54	47	52	52	54	48	53	1·7
574	563	533	462	445	356	399	239	296	499	16·0
199	177	156	222	224	255	182	258	178	208	6·7
1 997	**1 958**	**1 971**	**1 938**	**1 906**	**1 847**	**1 793**	**1 667**	**1 616**	**1 989**	**63·7**
854	837	843	829	815	790	767	713	691	850	—
361	366	377	354	349	352	383	334	334	367	11·8
80	81	86	83	86	80	83	78	80	84	2·7
208	207	207	208	208	207	205	205	202	208	6·7
108	107	107	107	106	105	104	102	99	107	3·4
4	4	4	5	6	6	5	7	7	5	0·2
96	96	96	96	96	96	96	96	96	96	3·1
87	87	87	87	87	87	87	87	87	87	2·8
25	25	25	25	27	23	26	22	26	25	0·8
62	62	62	62	62	62	62	62	62	62	2·0
6	8	6	6	6	6	6	5	5	6	0·2
40	46	37	38	39	32	41	40	37	40	1·2
26	32	23	24	25	18	27	26	23	26	0·8
14	14	14	14	14	14	14	14	14	14	0·4
92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	2·9
83	95	85	82	77	77	80	77	77	87	2·8
8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	0·3
67	67	67	66	65	63	63	59	58	67	2·1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 119	**1 144**	**1 139**	**1 111**	**1 106**	**1 089**	**1 136**	**1 069**	**1 068**	**1 133**	**36·3**
897	917	913	890	886	873	910	857	856	908	—
760	785	780	752	747	730	777	710	709	774	24·8
855	883	877	846	840	821	874	799	798	871	—
359	359	359	359	359	359	359	359	359	359	11·5
3 116	**3 102**	**3 110**	**3 049**	**3 012**	**2 936**	**2 929**	**2 736**	**2 684**	**3 122**	**100·0**
869	865	867	850	840	819	817	763	748	870	—

Bilaga 6.

P. M.

angående tillvägagångssättet vid en eventuell komplettering av dyrortsgrupperingsbudgeten.

Från olika håll och ej minst från socialstyrelsens sida har det vid skilda tillfällen framhållits, att det givetvis vore önskvärt att vid dyrortsgrupperingarna kunna taga hänsyn till alla de i »normalfamiljens» budget förekommande utgiftsposterna. När man vid de senast utförda beräkningarna likväl ej medtagit mer än omkring två tredjedelar av utgifterna, har detta berott på de avsevärda praktiska svårigheterna samt den ökning av arbete och kostnader, som ansetts förknippade med medräknandet av de nu uteslutna posterna. Socialstyrelsen har dessutom företrätt den meningen, att man även med den avkortade budgeten erhöll ett någorlunda tillfredsställande uttryck för levnadskostnadernas höjd på de särskilda orterna.

Då dyrortsgrupperingarnas betydelse för såväl det allmänna som den enskilde visat en utpräglad ökning snart sagt varje år, synes det fullt befogat att — även med ökade kostnader — söka ytterligare utveckla de för grupperingarna använda metoderna, bl. a. ifråga om dyrortsgrupperingsbudgetens sammansättning. Vetskapen om det teoretiskt omöjliga att erhålla en exakt och för olika samhällsgrupper och inkomstnivåer allmängiltig gradering av olika orters dyrhet bör man dock låta verka som en nyttig broms på utvecklingen mot alltmera detaljerade beräkningssätt på detta område.

De av lönekommittén föranstaltade beräkningarna synas emellertid ge vid handen, att den hittills tillämpade avkortningen av budgeten medfört en något för stor spridning av de vid dyrortsgrupperingen framräknade ortsindextalen. Denna tendens sammanhänger tydligen med att de icke inräknade budgetposterna tillhopa i regel visa en något mindre skillnad billiga och dyra orter emellan än de nu medräknade utgiftsposterna. Det är för övrigt ej osannolikt, att detta förhållande accentuerats under senare år, beroende på dels att skillnaderna i levnadssättet på större och mindre orter alltmera utjämnas och dels att de livligare kommunikationerna utplånat åtskilliga olikheter i levnadskostnaderna på land och i stad, i små och stora stadssamhällen. Om så är fallet, skulle det nu vara mera angeläget än tidigare att verkställa en komplettering av dyrortsgrupperingsbudgeten. Varje höjning av denna budgets nivå ger även de uteslutna posterna en större vikt i utgiftssumman och ökar därmed olägenheten av budgetavkortningen.

Det må i förbigående påpekas, att den utjämning av levnadskostnadstalen, som en fullständig komplettering av dyrortsgrupperingsbudgeten skulle medföra, med all sannolikhet icke skulle bli så betydande, att förhållandet mellan ortsindextalen i lägsta och högsta grupp skulle nedbringas till den relation, som nu gäller mellan A- och H-ortslönerna enligt gällande löneplan, och antagligen skulle ordningsföljden mellan orterna ej nämnvärt rubbas. H-orternas officiella indextal (oavsett Stockholm) ligga nu i genomsnitt c:a 52 % över motsvarande tal för en medeldyr A-ort, under det att en statstjänsteman i lägre lönegrad i t. ex. Luleå (H-ort) oavsett kallortstillägg endast uppbär c:a 32 % högre lön än sin på A-ort stationerade

kollega. För tjänstemannalönernas del skulle således en komplettering av budgeten ej vara så angelägen, men för ett flertal andra ändamål, för vilka grupperingen kommer till användning, kan dock helt naturligt ortsindextalens noggrannare anpassning till de verkliga förhållandena vara av större betydelse.

I socialstyrelsens utredning om dyrortsgrupperingsarbetet (Statens off. utr. 1933: 21) har under rubriken »Ifrågasatta förändringar» (sid. 41 o. f.) lämnats en rätt ingående redogörelse för hur man kunde tänka sig en komplettering av dyrortsgrupperingsbudgeten. Ett flertal grupper av utgifter har där genomgåtts och upplysning lämnats om de möjligheter och svårigheter, som föreligga för ett medräknande av de särskilda utgiftsposterna. Nämnda redogörelse är i allt väsentligt fortfarande aktuell. Ehuru socialstyrelsens framställning på denna punkt i mycket har karaktär av ett positivt förslag, avstyrkes på i huvudsak de mera allmänna skäl, som anförts i början av redogörelsen, ett försök att införa dessa övriga utgiftsposter i beräkningarna.

Måhända skulle dock, som undertecknad tidigare muntligt framfört till lönekommitténs sekretariat, en metod kunna utformas, vilken undanröjde en väsentlig del av de svårigheter, som ansetts förhindra budgetens komplettering. Tillvägagångssättet skulle vara ungefär följande.

Prisinsamlingen för posterna kläder och övriga varuslag och utgifter, som enligt undertecknads tidigare utredning åt kommittén kunna anses varierande på olika orter och som man för kompletteringen ville medtaga, skulle anförtros åt socialstyrelsens ombud, som regelbundet äro sysselsatta med dylikt arbete för den fortlöpande prisstatistikens räkning. Därvid skulle prisuppgifter för dyrortsgrupperingen insamlas endast från *ett begränsat antal orter* av varje sådant ombud. Ombuden i fråga äro för närvarande ett 50-tal. I samtliga ombuds uppdrag ingår att regelbundet insamla priser å kläder, medan endast 15 ha sig ålagt att verkställa insamling av prisuppgifter rörande inventarier och i samband därmed undersökta utgiftsposter (tvätt, hygien, nöjen, resor m. m.). Då emellertid även de övriga ombuden torde kunna antagas besitta kvalifikationer att efter givna instruktioner och utsända prover biträda vid en prisinsamling även rörande inventarier och nyssnämnda övriga utgifter, synes det icke vara lämpligt att beträffande dylika utgiftsposter inskränka prisinsamlingen till den mindre kretsen av de 15 mera mångsidigt rapporterande ombuden.

Då den prisinsamling, som här varit på tal, givetvis måste beräknas taga åtskilliga dagar i anspråk, måste man måhända räkna med, att några ombud icke skulle ha tillfälle att, även mot skälig ersättning, åtaga sig ett dylikt arbete. Om man med hänsyn härtill räknar med 40 prisinsamlare för de nämnda tilläggsposterna vid dyrortsgrupperingen, skulle man för att uppnå ett tillräckligt prismaterial kanske behöva räkna med att varje ombud utom sin egen stationeringsort undersökte i medeltal 11 andra kommuner och orter av olika typer och storlek. På så sätt skulle 480 orter bli undersökta eller i genomsnitt 20 orter per län. Därvid borde helt naturligt flera orter medtagas i de större, beträffande ortsförhållanden mera mångskiftande länen än i de mindre, mera homogena. Man skulle på så sätt erhålla ett rätt rikhaltigt material för bedömande av prisbildningen å dessa varugrupper.

De på denna väg insamlade prisuppgifterna torde samtidigt och på samma sätt som de genom kommunens försorg inhämtade böra framläggas till offentlig granskning på respektive orter. En något friare ändringsrätt kanske dock borde tillerkännas socialstyrelsen beträffande de representativa uppgifterna av detta slag.

Införandet i dyrortsberäkningarna av de sålunda insamlade uppgifterna skulle därefter ske på så sätt, att kommunerna och orterna i hela riket indelades i ett antal *ortstyper,* för vilka medelpriser skulle framräknas på grundval av de av

ombuden gjorda representativa prisinsamlingarna. Måhända kan det därvid bli nödvändigt att uppdela ortstyperna efter län eller landsdelar eller att göra mer än en typuppdelning liksom även att undantaga de största städerna för en mera individuell behandling. Socialstyrelsen har i dyrortsgrupperingsbetänkandet tryckt på svårigheterna vid typuppdelning, men om indelningen i ortstyper sker med ledning av bl. a. den verkställda prisundersökningen för varje varugrupp, synas svårigheterna i varje fall icke behöva bli större än hittills beträffande den betydelsefulla bostadsposten, för vars beräknande den stora massan av landskommuner efter rätt summariska grunder indelats i tre grupper, jordbruks-, industri- och »blandade» kommuner.

I fråga om sådana varugrupper eller varuslag, som i regel icke stå att erhålla på den rena landsbygden, uppstår den svårigheten, att de lokala förhållandena bli avgörande för om dessa varor i viss kommun pläga inköpas i någon större, jämförelsevis dyr stad eller på en mindre, billig handelsplats. Även beträffande dylika varor vore dock sannolikt att föredraga ett generellt, approximativt förfaringssätt framför metoden med regionala uppdelningar av landskommunerna på de verkliga inköpsorterna, vilket under alla förhållanden måste bli en synnerligen vansklig uppgift.

De utgiftsposter, för vilka man med anlitande av socialstyrelsens ombud synes böra skaffa sig ett större eller mindre urval av representativa noteringar på ovan angivet sätt, äro följande:

a) beklädnad (utom skolagning),
b) inventarier,
c) kroppsvård,
d) tvätt och strykning utom hemmet,
e) av posten nöjen: inträdesbiljetter till biograf och till sporttävlingar.

Dessa poster upptaga i normalfamiljens budget ungefär följande andelar: a) 12 %, b) 3 %, c) 1 %, d) mindre än 1 % och e) 1 %, tillsammans således omkring 18 % eller hälften av de hittills utelämnade utgifterna.

Beträffande de särskilda utgiftsposterna må följande anföras.

a) *Beklädnad.* Den raskt fortgående utjämningen av beklädnadsskicket inom landets olika delar och skilda befolkningsgrupper torde göra det möjligt att räkna med en enhetlig budget över hela riket. Därvid torde det vara lämpligt att använda samma budget som vid undersökningstillfället tillämpas i fråga om levnadskostnadsindex. I vad mån för övre Norrlands del särskild hänsyn bör tagas till det av klimatet betingade större behovet av varm beklädnad får bli föremål för särskilt övervägande. Möjligen kunna ur hushållskostnadsundersökningarna erhållas någon ledtråd för lösning av denna speciella norrlandsfråga. — Socialstyrelsens förslag (a. a. sid. 44) att bibehålla de allmänna noteringarna från kommunerna i fråga om »halvsulning och klackning av mansskodon» synes även vid denna form av representativ prisinsamling böra beaktas. (Exempel på beklädnadspriser i olika ortsgrupper återfinnas i en till denna P. M. hörande bilaga.)

b) *Inventarier.* Denna post torde kunna behandlas på samma sätt som posten beklädnad. De vid undersökningstillfället för levnadskostnadsindex noterade varuslagen skulle således även i detta fall böra noteras. På så sätt skulle såväl en del av ombudens som socialstyrelsens erfarenhet rörande dylika noteringar bäst komma till sin rätt. Att märka är, att i fråga om denna och vissa andra poster några egentliga förbrukningstal icke föreligga i indexbudgeten. Antingen får man skaffa sig sådana på ett eller annat sätt eller ock nöja sig med andra, mera summariska beräkningsmetoder.

c) *Kroppsvård.* De erforderliga noteringarna torde utan större svårigheter kunna erhållas enligt den representativa metoden. Noteringarna torde få inskränkas till ett fåtal, eventuellt endast bad och klippning.

d) *Tvätt och strykning utom hemmet.* Om man bibehåller noteringen av såpa på kommunformuläret, skulle indexbudgetens grupp »rengöringsmedel och tvätt» vid den representativa undersökningen kunna inskränkas till ett par viktigare noteringar för tvätt med strykning och s. k. hushållstvätt. Möjligen kunde ytterligare något tvättmedel medtagas. På landsbygden, där tvätt mera sällan bortsändes, finge utgifterna för tvätt eventuellt utbytas mot en tilläggskvantitet tvättmedel samt mera arbetshjälp i hemmet.

e) *Nöjen.* De noteringar, som i detta fall skulle komma i fråga, äro i första hand biografbiljetter och därefter inträdesbiljetter till sporttävlingar och eventuellt teaterföreställningar. Dylika noteringar ingå nu i indexbudgeten och kunde med lämpliga kvantitetstal inpassas även i dyrortsberäkningarna.

Övriga kompletteringsposter. Sedan hälften av den nu befintliga luckan i dyrortsgrupperingsbudgeten på ovan antytt sätt blivit täckt, torde det bli nödvändigt att i fråga om medräknandet av återstående poster finna andra metoder.

f) *Arbetshjälp i hemmet* är en i normalfamiljens budget rätt obetydlig post, men det torde dock vara av intresse att få med utgiften därför i beräkningarna. En rubrik »Tillfällig arbetshjälp i hemmet (med kost)» skulle eventuellt kunna införas på det allmänna prisformuläret såsom belysande för arbetslönen inom det husliga arbetet och som komplement till uppgiften om priset å halvsulning, vilket ju kan anses representera kostnadsnivån på orten beträffande manligt hantverksarbete. I annat fall skulle uppgiften om priset å hemhjälp kunna överföras till den representativa prisinsamlingen och anslutas till förut angivna grupp d) (tvätt m. m.).

g) Av *sjukvårdsposten,* som utgör ungefär 2 % av budgeten, böra medicinkostnaderna kunna räknas lika över hela riket, såvida icke något mindre frakttillägg må anses tillkomma på orter, som sakna apotek eller läkemedelsförråd. I stort sett är det landskommunerna (utom municipalsamhällena), som i detta avseende skulle vara berättigade till ett litet tillägg. Ett generellt sådant tillägg för dem borde kunna vara tillfredsställande, även om förhållandena givetvis växla, bl. a. *inom* större kommuner. Utgifterna för besök hos eller av läkare ha för stora grupper av befolkningen avsevärt minskats genom sjukkassereformen för några år sedan. En viss olikhet föreligger emellertid alltjämt orterna emellan beträffande vad som av läkarkostnaderna likväl faller på den enskilde, och därvid är det ej blott de lokala läkartaxorna, som äro av betydelse, utan framför allt den omständigheten, huruvida praktiserande läkare finnes bosatt på orten och, om så ej är fallet, hur lång vägen är till hans stationeringsort. Med hjälp av en frågepunkt härom på det allmänna frågeformuläret till kommunerna skulle varje samhälle och mindre kommun utan läkare samt varje större kommun (även om någon enda läkare skulle finnas i centrum av kommunen) kunna tilldelas ett något högre, i ett par steg graderat utgiftsbelopp för läkarbesök än övriga samhällen och kommuner. Möjligen borde samma förfaringssätt tillämpas beträffande besök hos tandläkare.

h) *Försäkrings- och föreningsavgifter.* Posten uppgår till omkring 7 % av utgifterna och är således av rätt stor betydelse för beräkningarna. Den del av posten, som utgöres av föreningsavgifter och pensionsavgifter, synes utan större invändningar kunna upptagas till ett för alla orter lika stort belopp. Beträffande utgifterna för liv- och sjukförsäkring kan med ett visst fog göras gällande, att försäkringsförmånerna böra tänkas ansluta sig till lönenivån (levnadskostnaderna) på respektive orter. Till följd av den nu för tiden livligare folkomflyttningen mellan orterna och även av andra skäl torde dock försäkringarna sannolikt bli i rätt hög grad utjämnade de olika orterna emellan. Även liv- och sjukförsäkringspremier kunna därför upptagas med konstant belopp i alla kommuner. Ville man markera levnadskostnadernas sannolika inverkan på försäkringarnas och därmed på premiernas storlek, skulle t. ex. en tredjedel av utgifts-

beloppet kunna överföras till de med levnadskostnaderna i genomsnitt proportionellt varierande posterna (se nedan). På sistnämnda sätt komme man antagligen sanningen närmast. I fråga om brandförsäkringsavgifterna torde gälla, att de visa så starka, lokala växlingar med hänsyn till bl. a. bebyggelsens art och beskaffenheten av ortens brandskyddsväsende, att det möjligen kunde vara av värde att infordra uppgift därom från varje enskild kommun och ort. Då variationerna uppgivits vara flera hundra procent, synes en representativ undersökning i detta fall ej böra ifrågakomma. Även i fråga om dessa premier kan man uppställa det spörsmålet, om ej försäkringsbeloppet borde varieras efter orternas allmänna dyrhet. Om man läte försäkringen avse lösöre, kunde man kanske utan större fel bortse från den frågan.

i) *Resor.* För denna post, som uppgår till ungefär 3 % av budgeten, kunde man räkna med ett grundbelopp, till vilket man finge göra dels efter särskilda beräkningar graderade tillägg för de större städerna för arbets- och inköpsresor inom orten, dels ett generellt tillägg för landskommunerna för inköpsresor inom orten och till handelsplats utom densamma och dels slutligen tillägg för vissa nordsvenska och möjligen även andra områden för högre kostnader för nödvändiga resor av olika slag till rikets centrala delar.

j) *Konstanta poster.* Till ovan berörda poster finge man lägga ett för alla orter lika stort belopp motsvarande en del utgifter, om vilkas storlek uppgifter icke gärna kunna erhållas eller om vilka man vet, att de äro exakt desamma över hela landet. Till denna grupp torde få räknas utgifter för intellektuella ändamål o. d. (böcker, tidningar, post- och telefonutgifter samt den omstridda posten barnens undervisning), vidare leksaker och idrottsmateriel, posterna rusdrycker, tobak och tillfällig förtäring utom hemmet samt möjligen den lilla posten räntor. Tillsammans uppgå dessa utgifter till omkring 7 % av samtliga.

k) *Procentuella poster.* Sedan alla vid grupperingarna tidigare medräknade utgifter och här ovan berörda kompletteringsposter summerats, kunde för fullständighetens skull kronsumman ökas med ett för alla orter procentuellt lika belopp, motsvarande posterna gåvor och övriga utgifter, tillhopa c:a 2 %, samt den, enligt vad ovan anförts, hit eventuellt överförda delen av försäkringsavgifterna (liv- och sjukförsäkring).

För att kunna utföra denna fullständiga komplettering skulle förutom den i början av denna P. M. behandlade representativa undersökningen erfordras en mindre utökning av frågeformuläret till de kommunala myndigheterna (angående arbetshjälp i hemmet, läkar- och tandläkarförhållandena på orten och brandförsäkringstaxan för lösöre). I övrigt skulle en dylik komplettering innebära en hel del uppskattningar och antaganden, för vilka man kanske endast delvis kunde erhålla stöd av hushållskostnadsundersökningarna och andra officiella källor. Kompletteringen av budgeten enligt en sådan metod, som givetvis kunde förenklas något genom att man till större eller mindre del avstode från fullständigheten, torde dock kunna försvaras ur statistisk synpunkt, då antagandena i stort sett äro approximationer av graden och ej av riktningen av de olika företeelsernas inverkan på slutresultatet.

Man torde kunna säga, att ett fullständigande av budgeten på ungefär ovan angivet sätt med tämligen stor säkerhet skulle giva ett i sina huvuddrag riktigare uttryck för levnadskostnadernas höjd på stora och små orter, på landsbygden och i städerna, medan däremot detaljresultaten, t. ex. vid jämförelse mellan två i levnadskostnadshänseende närliggande orter, till följd av de många generaliseringarna knappast kunna väntas vinna i säkerhet. En naturlig åtgärd i samband med den här ifrågasatta förändringen av beräkningssättet vid dyrortsgrupperingarna vore med anledning därav, att en avsevärd minskning vidtoges av antalet ortsgrupper, t. ex. från nuvarande, provisoriskt befintliga 9 till 5.

För metodens praktiska användbarhet måste sannolikt ytterligare förutsättas, att de grundläggande indelningarna i ortstyper samt de generella beräkningarna och approximationerna i fråga om »övriga utgifter», på samma sätt som hittills skett beträffande grupperingarnas huvudprinciper, genom särskilda Kungl. Maj:ts beslut före grupperingsresultatens offentliggörande fastslås och fredas från ändringsyrkanden och överklagande.

Stockholm i april 1937.

Carl Öberg.

Bilaga till P. M. ang. tillvägagångssättet vid en eventuell komplettering av dyrortsgrupperingsbudgeten.

Detaljhandelspriser i kronor å beklädnadsvaror år 1935 [1]

(medeltal för socialstyrelsens 49 ombudsorter, fördelade på dyrortsgrupper).

	Stockholm	Grupp H inkl. Sthlm	Grupp G	Grupp F	Grupp E	Grupp D	Grupp C	Grupp B
Bomullsmuslin	0·97	0·88	0·93	0 89	0·88	0·93	0·93	0·87
Ullgarn	8·25	8·36	7·44	7·62	7·48	7·59	7·67	7·57
Herrkostym, beställd	179	155	153	149	141	140	136	129
» , konfektion	101	94	90	89	85	86	85	83
Hård manshatt	10·75	10·48	10·29	10·37	10·12	10·15	10·15	10·13
Skjorta	5·95	5·64	5·69	5·53	5·21	5·07	4·99	5·23
Kalsonger	3·69	3·23	3·15	3·07	2·82	3·02	2·95	3·02
Mansstrumpor, ylle	2·12	2·12	1·97	1·91	1·86	1·90	1·93	1·97
Damstrumpor, konstsilke	3·84	3·80	3·61	3·66	3·53	3·64	3·75	3·45
Arbetsblus	4·03	3·78	3·94	3 57	3·26	3·47	3·20	2·90
Manskängor	13·07	12·59	14·97	15·79	15·20	15·43	15·48	14·17
Halvsulning och klackning av manskängor	6·31	6·19	5·92	6·13	5·85	5·67	5·47	5·26
Årskostnad för hela beklädnadsposten [2] enl. budgeten för levnadskostnadsindex, kronor	542	501	486	486	471	470	469	446
Relativa tal (Stockholm = 100 [3])	100	92·5	89·6	89·6	86·9	86·7	86·5	82·2

[1] Medeltal av noteringarna i december 1934 samt i mars, juni och september 1935.
[2] Däri ingå även en del här ovan ej upptagna varor.
[3] Beräknade på kostnadsbelopp uttryckta i kronor och ören.

Bilaga 7.

Indextalens spännvidd och gruppgränserna vid lönegrupperingarna 1920, 1925, 1931 och 1935.

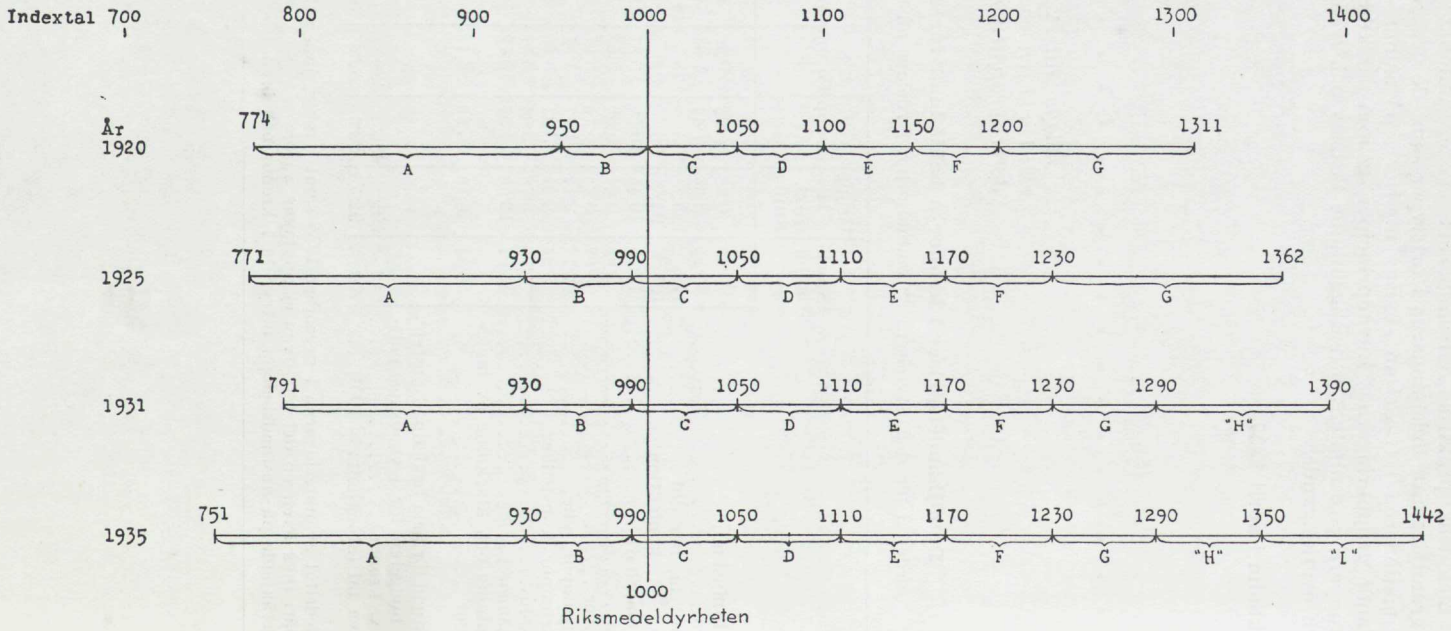

Bilaga 8.

Förteckning över till 1936 års lönekommitté inkomna framställningar i dyrortsgrupperingsfrågan.

1) *Statstjänstemän och vissa kommunalanställda i Eksjö* vid möte den 9 oktober 1936, med resolution ang. principerna för dyrortsgrupperingen och en sammanfattning av läroverksadjunkten H. Malmgårds föredrag i ämnet.

Instämmanden i nyssnämnda resolution eller därmed i huvudsak överensstämmande resolutioner ha inkommit från följande tjänstemannaorganisationer:

2) *Kvinnliga telefontjänstemannaföreningarnas centralförening,*
3) *Skaraborgs läns statstjänstemannaförening,*
4) *Dala sektion av Posttjänstemännens förening*

samt från statstjänstemän och i vissa fall även lärarpersonal vid folk- och småskolor å följande orter:

5) *Klippan,*
6) *Kramfors,*
7) *Mjölby,*
8) *Motala,*
9) *Norra Luggude,*
10) *Riseberga,*
11) *Ronneby* (kollegiet vid samrealskolan),
12) *Skara* (Västergötlands läroverkslärare vid möte),
13) *Skurup,*
14) *Storvik,*
15) *Växjö* och
16) *Ängelholm.*
17) *Statstjänstemän och vissa kommunalanställda i Malmslätt* med resolution ang. principerna för dyrortsgrupperingen jämte vissa bilagor angående Malmslätts dyrortsplacering.
18) *Statstjänstemän i Luleå* med resolution bl. a. ang. principerna för dyrortsgrupperingen samt lönernas interlokala spännvidd jämte utredning ang. tjänstemannahyror i Luleå och översikt över det kommunala skattetrycket i Norrbottens län.
19) *Sveriges fångvårdsmannaförbunds lokalavdelning nr 4, Svartsjö,* ang. dyrortsplaceringen av landsbygdskommuner i Stockholms närhet.
20) *Telegrafverkets radiotelegrafisters förening* ang. principerna för dyrortsgraderingen och den interlokala spännvidden i lönerna.
21) *Svenska järnvägsmannaförbundets avdelning nr 147* vid möte i Flen den 30 januari 1937 ang. behovet av förnyad prövning av dyrortsgrupperingsprinciperna.
22) *Statstjänstemän i Holmön* ang. dyrortsplaceringen av Holmön.
23) *Järnvägstjänstemän i Kälarne* ang. dyrortsplaceringen av Kälarne.

Innehållsförteckning.

Sid.

Skrivelse till Konungen 3

Kapitel 1. Redogörelse för nuvarande dyrortsgrupperingssystem 7

a. Dyrortsgraderingens syfte och utformning i löneplanen 7
b. 1935 års dyrortsgruppering 9
c. Klagomål och erinringar 15

Kapitel 2. Principiella synpunkter på dyrortsgrupperingen 20

a. Inledning 20
b. Utjämning av reallönerna 24
c. Interlokala jämförelser mellan mätbara levnadskostnader 28
d. Den »allmänna» levnadskostnadsnivån 29
e. Samspelet mellan dyrortstillägg och dyrtidstillägg 35
f. Generella omgrupperingar 39
g. Ortsdifferentierade rörliga tillägg 43

Kapitel 3. Måtten på levnadskostnadsolikheterna i krontal 52

a. Valet av budget 52
b. Möjligheterna att förenkla grupperingsarbetet genom nedskärning av budgeten 60

(De totala levnadskostnadernas lokala variationer s. 61. — Hushållsposternas lokala variationer s. 62. — Olika varuprisers lokala variationer s. 65. — Sammanfattning av den prisgeografiska undersökningens resultat s. 66. — Kompletterande utredning rörande livsmedelsprisernas utveckling efter år 1934 s. 67. — Verkningarna av en gruppering enbart efter hyror och skatter s. 78.)

c. Budgetens avkortning 81
d. Bostadsposten 92
e. Skatteposten 103

Kapitel 4. Fastställandet av ortsgrupper på grundval av levnadskostnadstalen. Vissa frågor rörande dyrortsgrupperingsarbetets organisation 106

a. Antalet ortsgrupper 106
b. Riksmedeldyrheten, indextalen och gruppgränserna 114
c. Vissa frågor rörande dyrortsgrupperingsarbetets organisation 122

Kapitel 5. Lönernas avvägning i förhållande till levnadskostnadstalens spännvidd 126

a. Ortstillägg och gruppintervaller 126
b. Löneskalans sammanpressning i förhållande till indexskalan 131
c. Ortstilläggens relativa storlek i olika löneklasser 137

Kapitel 6. Sammanfattning 139

Särskilda yttranden 144

Sid.

Bilagor till betänkandet:

Bilaga 1. P. M. ang. levnadskostnadernas förändringar åren 1928—1936 å vissa orter 147

(*Tab. I.* Levnadskostnader i kronor för vissa orter åren 1928—1936 s. 148. — *Tab. II.* Indexserier för levnadskostnaderna å vissa orter åren 1928—1936 s. 150.)

Bilaga 2. P. M. ang. levnadskostnadernas höjd å vissa orter år 1929 och år 1934 154

(*Tab. III.* Levnadskostnadernas höjd å vissa orter år 1929 och år 1934, alt. I, s. 156. — *Tab. IV.* Levnadskostnadernas höjd å vissa orter år 1929 och år 1934, alt. II, s. 158.)

Bilaga 3. Tab. V a—c. Spridningen av vissa livsmedelspriser enligt K. F:s material 160

Bilaga 4. Tab. VI. Jämförelse mellan levnadskostnaderna å vissa orter enligt avkortad och fullständig budget för hushåll med c:a 9 000 kronors inkomst 164

Bilaga 5. Tab. VII. Jämförelse mellan levnadskostnaderna å vissa orter enligt avkortad och fullständig budget för hushåll med c:a 3 000 kronors inkomst 166

Bilaga 6. P. M. ang. tillvägagångssättet vid en eventuell komplettering av dyrortsgrupperingsbudgeten 168

Bilaga 7. Indextalens spännvidd och gruppgränserna vid lönegrupperingarna 1920, 1925, 1931 och 1935 174

Bilaga 8. Förteckning över till 1936 års lönekommitté inkomna framställningar i dyrortsgrupperingsfrågan 175

Statens offentliga utredningar 1937

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Betänkande med förslag till revision av förvarings- och interneringslagarna m. m. [3]
Lagberedningens förslag till lag om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser m. m. [13]
Promemoria ang. grunderna för en reform av lagstiftningen om rätt till litterära och musikaliska verk. [18]
Förslag till ändrad lagstiftning om sammanträffande av brott jämte motiv. [24]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

1934 års nämnd för städningsutredning. Betänkande med speciella beräkningar och förslag rörande ersättningarna för städningsarbete inom vissa statliga ämbetslokaler i Stockholm m. m. [7]
Utredning ang. de rättsbildade domsagobiträdenas anställnings- och avlöningsförhållanden. [20]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Betänkande med förslag till löneregelering för lärarpersonalen vid kommunala mellanskolor, kommunala flickskolor och högre folkskolor. [27]
1936 års lönekommitté. Betänkande med utredning och förslag ang. dyrortsgrupperingen. [32]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Socialiseringsproblemet. 2. Hushållsräkningens problem och faktorer. [1]
Socialiseringsidéer och socialiseringspraxis i Sovjetunionen. 2. [2]
Statslotteriutredningen. Betänkande med förslag rörande svenskt penninglotteri. [4]
Arbetslöshetsundersökningen den 31 juli 1936. [12]
Hembiträdesutredningens betänkande. 1. Betänkande och förslag i fråga om utbildning av hembiträden. [16]
Betänkande med utredning och förslag rörande beredskapsarbeten. [26]

Hälso- och sjukvård.

Yttrande i abortfrågan. [6]
Betänkande ang. pensionsstyrelsens invaliditetsförebyggande verksamhet. [23]
Betänkande med förslag till lag om skyddskoppympning m. m. [28]
Betänkande med förslag ang. inrättande av ett statens institut för folkhälsan. [31]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande med förslag ang. den statsunderstödda vattenavlednings- och avdikningsverksamheten samt därmed sammanhängande spörsmål. [8]
Utredning rörande jordbrukets läge i Norrland med vissa förslag till åtgärder till förbättrande av den norrländska jordbrukarbefolkningens ekonomiska ställning. [9]
Betänkande med förslag ang. rätt till fiske i Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön i Jämtland. 1. Lagförslag och motiv. [10] 2. Kartbilagor. Vänern och Hjälmaren. [11]
Betänkande med förslag till vissa lagstiftningsåtgärder till motverkande av överdriven skuldsättning inom jordbruket. [14]
Betänkande med förslag till åtgärder mot smittsam kastning hos nötkreatur. [19]
Betänkande med förslag till lag om minimilöner för lantarbetare. [21]
Redogörelse för inventering av odlingsjord å kronoparkerna nedanför odlingsgränsen i de två nordligaste Norrlandslänen ävensom för vissa andra uppdrag. [30]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till lagstiftning ang. särskilda husbehovsskogar i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker m. m. [5]
Betänkande med förslag till lag om allmänningsskogar i Norrland och Dalarna m. m. [29]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Utredning med förslag till vissa åtgärder för trafiksäkerhetens höjande vid korsningar i samma plan mellan järnväg och väg samt järnvägarnas beredande av bidrag av automobilskattemedel till säkerhetsanordningarna vid dylika korsningar. [15]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Efterskrift till »Kyrkogodset i Skåne, Halland och Blekinge under dansk tid». [22]

Försvarsväsen.

Betänkande ang. vissa med frivillig anskaffning av luftvärnsmateriel sammanhängande frågor. [17]
Utredning rörande flottans fartygstyper m. m. [25]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

378548 Isaac Marcus Boktr.-A.-B., Stockholm 1937